

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

Павлова Олександра Сергіївна

УДК: 343.326:070-051:340.5

ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРОФЕСІЙНИХ ПРАВ
ЖУРНАЛІСТІВ (ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

081 – Право

08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів та текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.С. Павлова

Науковий керівник –

Оксана Василівна СТЕПАНЕНКО,

завідувач кафедри кримінального права

Національного університету

«Одеська юридична академія»,

доктор юридичних наук, доцент

Одеса-2025

АНОТАЦІЯ

Павлова О.С. Кримінально-правова охорона професійних прав журналістів (порівняльно-правове дослідження). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – Право за спеціальністю 081 – Право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2025.

Дисертація є першим в Україні спеціальним комплексним порівняльно-правовим дослідженням кримінально-правової охорони професійних прав журналіста в умовах оновленого галузевого законодавства України в сфері медіа та європейського вектору впорядкування національного законодавства.

Історичний досвід унормування журналістської діяльності та її кримінально-правового захисту не корелюються, і, на відміну від зарубіжного досвіду, на теренах України кримінально-правове регулювання свободи слова та журналістської діяльності починається з XVIII століття. Встановлена періодизація розвитку кримінально-правової охорони професійних прав журналіста у вітчизняному законодавстві:

- 1) цензурування та жорсткий державний контроль за здійсненням журналістської діяльності (кінець XIX ст. – до 1919 р.);
- 2) цензурування та політичне і національне переслідування журналістів (1919 р. – 1985 р.);
- 3) виникнення перших підстав кримінальної відповідальності за окремі посягання (обмеження критики та переслідування журналістів) (1985 р. - 2001 р.);
- 4) розвиток відповідальності, її диференціація за окремі посягання, формування комплексу норм про перешкоджання професійній діяльності журналіста (2001р. – 2022 р.);
- 5) сучасне формування потенційних моделей кримінально-правової охорони професійних прав журналіста з урахуванням європейського вектору (2022 р. і по сьогодні).

Розвиток «медійного ринку» в світі вплинув на розвиток інформаційних відносин в Україні. 13.12.2022 р. був прийнятий Закон «Про медіа», який змінив підходи в правовому регулюванні журналістської діяльності. Зроблено висновок, що наразі існують всі необхідні передумови та підстави для впровадження виваженої політики криміналізації небезпечних форм порушень професійних прав журналістів.

Встановлено, що переважна більшість наукових досліджень сходиться в питанні недоцільності розміщення норм про відповідальність проти професійних прав журналіста в розділі XV Особливої частини КК України, та або розміщення їх в розділі V Особливої частини КК України, або їх декриміналізації через недоцільність охорони цих відносин спеціальними нормами, або визначення їх як кваліфікованих складів перешкоджання за ст. 171 КК України; висловлюється думка щодо недоцільності визначення журналіста спеціальним потерпілим за ч. 2 ст. 163 КК України.

Пропонується під об'єктом кримінально-правової охорони професійних прав журналіста визначати сукупність кримінально-правових норм, які спрямовані на забезпечення визначеного законом порядку виконання творчим працівником суб'єкта у сфері медіа професійних обов'язків та реалізації професійних прав журналіста в процесі професійного збирання, одержання, створення, редагування, поширення та забезпечення підготовки інформації для медіа, як передумови забезпечення права на свободу слова, думок та свободи їх вираження.

Аналіз зарубіжного досвіду регулювання відповідальності за перешкоджання реалізації професійних прав журналіста показав, що країни-члени ЄС утримуються від практики формування спеціальних складів правопорушень проти професійних прав журналіста, такі цілі досягаються шляхом застосування загальних кримінальних норм та норм галузевого законодавства. Країни пострадянського простору передбачають норми, схожі за змістом зі ст. 171 КК України, та відносять їх до злочинів проти політичних, трудових та інших конституційних прав громадян.

З урахуванням наукової дискусії пропонується назву розділу V Особливої частини КК України викласти в редакції «Кримінальні правопорушення проти

виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод». Визначено, що розміщення складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України, в межах V розділу Особливої частини КК України є гармонійним та обґрунтованим.

З урахуванням визнання надмірності криміналізації та зарубіжного досвіду, робиться висновок про доцільність виключення ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 з КК України. Підтримано ідею недоцільності збереження в ч. 2 ст. 163 КК України такої кваліфікуючої ознаки як вчинення діяння «щодо журналіста». Пропонується відмовитися від визначення в КК України поняття «професійна діяльність журналіста». З урахуванням європейських рекомендацій підтримуємо ідею поширювального тлумачення «журналіст», але його визначення має бути викладено у спеціальному галузевому законодавстві.

Під перешкоджанням пропонується розуміти: діяння, яке спрямоване в насильницький чи ненасильницький спосіб на створення перепон в реалізації журналістом професійних прав при виконанні професійних обов'язків з метою унеможливлення їх виконання, недопущення, припинення або ускладнення реалізації журналістом своїх професійних прав, що призводить до незаконного припинення або унеможливлення виконання журналістом своїх обов'язків.

Підтримуються та додатково обґрунтовуються ідеї декриміналізації «незаконної відмови у доступі журналіста до інформації» (ч. 1 ст. 171 КК України) та «впливу у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків» (ч. 2 ст. 171 КК України). Виходячи з зарубіжного досвіду кримінально-правового регулювання offence of stalkings, пропонується в межах ст. 171 КК України дати визначення «переслідування». Аргументується погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна, завдання ударів і побоїв, вчинені щодо журналіста або близьких для нього осіб у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків визнати в якості кваліфікованого способу перешкоджання в межах ст. 171 КК України. За спричинення тілесних ушкоджень журналісту або близьким для нього особам, умисне знищення або пошкодження майна, умисне вбивство, захоплення як заручника журналіста або близьких для нього осіб у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків

відповідальність має наставати за ст. ст. 121, 122 або 125 КК України, ст. 194, 115, 147 КК України, з урахуванням відповідної обтяжуючої обставини - «у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку».

Європейське співтовариство спрямоване на створення ефективного механізму, який здатний забезпечити «невідворотність кримінальної відповідальності» всіх осіб, винних у посяганнях проти журналістів, та забезпечити надійний механізм відшкодування завданої шкоди. Існуючий механізм кримінально-правової охорони професійних прав журналіста довів свою неспроможність у досягненні поставлених цілей. Обґрунтовується необхідність та доцільність посилення покарання за порушення професійних прав журналіста.

З'ясовано, що однією з суттєвих перепон, яка не дозволяє досягти невідворотності кримінальної відповідальності за перешкоджання виконанню професійних обов'язків журналіста є звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК України. Умисне або недбале затягування досудового розслідування з боку правоохоронних органів не визнається несприятливою обставиною для впливу строків давності.

Одна з нагальних проблем сучасного забезпечення прав журналістів в європейському просторі – це протидія SLAPP-позовам. На етапі відпрацювання загального механізму протидії SLAPP-позовам в Україні, слід передбачити заборону розгляду таких позовів в спрощеному провадженні, обов'язкову офіційно підтверджену процедуру досудового врегулювання спору, відпрацювати на рівні галузевого законодавства чітке розмежування між констатацією фактів, припущеннями та оціночними судженнями. Вирішення питання забезпечення належної компенсації шкоди, заподіяної перешкоджанням виконанню професійних обов'язків журналіста, має вирішуватися комплексно, з урахуванням потреб потерпілих від усіх кримінальних правопорушень.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, злочин, професійна діяльність, журналіст, професійні права журналіста, компаративістика, порівняльний аналіз, об'єкт, права людини, свобода слова, кримінально-правова кваліфікація, перешкоджання, кримінальна відповідальність, покарання, кримінальне право.

SUMMARY

Pavlova O.S. Criminal law protection of journalists' professional rights (comparative legal study). - A qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 08 – Law, specialty 081 – Law. – National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2025.

The dissertation is the first specialized and comprehensive comparative legal study in Ukraine devoted to the criminal law protection of journalists' professional rights under the updated sectoral media legislation of Ukraine and within the context of the European-oriented alignment of national law.

The historical experience of regulating journalistic activity and its criminal law protection do not correlate; unlike foreign practices, in the territory of Ukraine, criminal law regulation of freedom of speech and journalistic activity dates back to the 18th century. A periodization of the development of criminal law protection of journalists' professional rights in domestic legislation has been established:

- 1) censorship and strict state control over journalistic activity (late 19th century – 1919);
- 2) censorship and political as well as national persecution of journalists (1919–1985);
- 3) the emergence of the first grounds for criminal liability for certain infringements (restrictions on criticism and persecution of journalists) (1985–2001);
- 4) the development and differentiation of liability for specific offenses, formation of a body of norms concerning obstruction of professional journalistic activity (2001–2022);
- 5) the current stage of forming potential models of criminal law protection of journalists' professional rights, taking into account the European vector (from 2022 to present).

The development of the global «media market» has influenced the evolution of information relations in Ukraine. On December 13, 2022, the Law «On Media» was adopted, which introduced new approaches to the legal regulation of journalistic activity.

It is concluded that there currently exist all the necessary prerequisites and grounds for implementing a well-balanced policy of criminalizing dangerous violations of journalists' professional rights.

It has been established that the vast majority of scholarly research converges on the issue of the inadvisability of placing provisions on liability for violations of journalists' professional rights in Chapter XV of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. Instead, it is suggested that these provisions should either be located in Chapter V of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, be decriminalized due to the impracticality of protecting these relations by special norms, or be defined as qualified offenses of obstruction under Article 171 of the Criminal Code of Ukraine. Moreover, the opinion is expressed regarding the inadvisability of recognizing a journalist as a special victim under Part 2 of Article 163 of the Criminal Code of Ukraine.

It is proposed that the object of criminal law protection of journalists' professional rights be defined as a set of criminal law norms aimed at ensuring the legally established order of fulfilling professional duties by creative workers within the media sphere, and the realization of journalists' professional rights in the process of professional gathering, receiving, creating, editing, disseminating, and facilitating the preparation of information for the media, as a prerequisite for safeguarding the right to freedom of speech, thought, and freedom of expression.

An analysis of foreign experience in regulating liability for obstruction of journalists' professional rights showed that EU member states refrain from creating special offense types against journalists' professional rights; such goals are achieved through the application of general criminal norms and sectoral legislation. Post-Soviet countries provide norms similar in content to Article 171 of the Criminal Code of Ukraine and categorize them as crimes against political, labor, and other constitutional rights of citizens.

Taking into account the scholarly discussion, it is proposed to amend the title of Chapter V of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine to read as "Criminal Offenses Against Electoral, Labor, and Other Personal Rights and Freedoms." It has been

determined that placing the criminal offense stipulated in Article 171 of the Criminal Code within Chapter V of the Special Part is harmonious and justified.

Taking into account the recognition of the excessiveness of criminalization and foreign experience, it is concluded that Articles 345-1, 347-1, 348-1, and 349-1 of the Criminal Code of Ukraine should be excluded. The idea of the inadvisability of retaining the qualifying feature “committed against a journalist” in Part 2 of Article 163 of the Criminal Code of Ukraine is supported. It is proposed to abandon the definition of “professional journalistic activity” in the Criminal Code.

In line with European recommendations, the idea of a broad interpretation of the term “journalist” is supported; however, its definition should be provided in specialized sectoral legislation.

Obstruction is proposed to be understood as an act aimed, either violently or non-violently, at creating obstacles to the realization by a journalist of their professional rights in the performance of professional duties with the intent to prevent, terminate, or complicate the journalist’s exercise of their professional rights, which leads to the unlawful termination or impossibility of performing their duties.

The ideas of decriminalizing “illegal refusal of access to information to a journalist” (Part 1 of Article 171 of the Criminal Code) and “any form of influence on a journalist aimed at obstructing the performance of professional duties” (Part 2 of Article 171 of the Criminal Code) are supported and further substantiated.

Drawing on foreign experience in the criminal law regulation of the offence of stalking, it is proposed to provide a definition of “stalking” within Article 171 of the Criminal Code of Ukraine.

It is argued that threats of murder, violence, or destruction or damage to property, as well as assaults and battery committed against a journalist or persons close to them in connection with the performance of professional duties, should be recognized as an aggravated form of obstruction within the meaning of Article 171 of the Criminal Code of Ukraine.

For causing bodily injury to a journalist or persons close to them, intentional destruction or damage to property, intentional murder, or hostage-taking of a journalist

or persons close to them in connection with the performance of professional duties, liability should be imposed under Articles 121, 122, or 125; 194; 115; and 147 of the Criminal Code, taking into account the relevant aggravating circumstance “in connection with the performance of professional duties by a journalist.”

The European community is focused on creating an effective mechanism capable of ensuring the “inevitability of criminal liability” for all persons guilty of offenses against journalists, as well as providing a reliable mechanism for compensation of damages caused. The existing mechanism for the criminal law protection of journalists’ professional rights has proven incapable of achieving these objectives. The necessity and advisability of strengthening penalties for violations of journalists’ professional rights is substantiated.

It has been identified that one of the significant obstacles preventing the inevitability of criminal liability for obstruction of journalists’ professional duties is the exemption of an individual from criminal liability under Article 49 and Part 5 of Article 74 of the Criminal Code of Ukraine. Intentional or negligent delays in pre-trial investigation by law enforcement agencies are not recognized as unfavorable circumstances for the expiration of statutes of limitations.

One of the pressing issues in the current protection of journalists’ rights in the European space is combating SLAPP lawsuits. At the stage of developing a general mechanism to counter SLAPP lawsuits in Ukraine, it is necessary to provide for the prohibition of considering such lawsuits in simplified proceedings, mandatory officially confirmed pre-trial dispute resolution procedures, and to develop clear distinctions between the stating of facts, assumptions, and evaluative judgments at the sectoral legislation level.

The issue of ensuring adequate compensation for damage caused by obstruction of journalists’ professional duties should be addressed comprehensively, taking into account the needs of victims of all criminal offenses.

Keywords: criminal offense, crime, professional activity, journalist, professional rights of a journalist, comparative analysis, object, human rights, freedom of speech, criminal law qualification, obstruction, criminal liability, punishment, criminal law

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Stepanenko, O., Stepanenko, A., Boichenko, V., Pavlova, O. Establishment of international legal regulation on the criminallegal combat against domestic violence. *Amazonia Investiga*. 2023. 12(63), С. 198-205.

URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.63.03.18>

2. Павлова О.С. Система кримінально-правової охорони журналістів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 298-301. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/74>

3. Павлова Ю.С., Павлова О.С. Правове регулювання інформаційних відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 473-475. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/110.pdf

4. Павлова О.С. Поняття та види інформаційних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 372-475. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2023/87.pdf

5. Павлова О.С. Кримінально-правова охорона прав блогерів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 337-340. URL: http://lsej.org.ua/9_2023/82.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Павлова О.С. До питання кримінально-правової охорони прав журналістів і працівників засобів масової інформації. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.). Одеса, 2024. С. 391-393

URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/c77ed43d-fe00-43d4-958d-0f60923956cd>

2. Павлова О.С. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів в Одесі. *Консервативно-ліберальні ідеї Одеської школи кримінального права* : матеріали Одеської науково-практична

конференція (м. Одеса, 24 лист. 2023 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. С. 134-140 URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/587a0891-02d0-433f-8e1b-ab1416e9eb5d/content>

3. Павлова О.С. Перешкоджання професійній діяльності журналістів. Міжнародна мультидисциплінарна наукова інтернет-конференція. *Сімдесят треті економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки* : матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, (м.Львів, Україна – м. Переворськ, Польща, 22-23 березня 2023 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ; ГО «Наукова спільнота»; WSSG wPrzeworsku. Львів С. 69-72 URL: http://www.spilnota.net.ua/data/downloads/file_1681907305.pdf

4. Павлова О.С. Принципи, що стосуються захисту журналістів в умовах конфліктів і тиску. *Світ наукових досліджень. Випуск 13* : матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 25-26 жовтня 2022 р.) / редкол.: О. Патряк та ін. ; ГО «Наукова спільнота» С.134-136. URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/4005/>

5. Павлова О. С. Кримінально-правова охорона професійної діяльності журналістів за національним законодавством. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 340-343. URL: <https://hdl.handle.net/11300/19789>

6. Павлова О.С. Англійський юридичний термін «WITNESS» «СВІДОК» аналіз лексико-семантичного поля. *Нове у філології сучасного світу* : Міжнародна науково-практична конференція (м. Львів 11-12 червня 2021 р.). Львів, 2021. С. 28-33

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	3
ВСТУП.....	4
Розділ 1. Загальні засади дослідження кримінально-правової охорони професійних прав журналістів.....	16
1.1. Становлення кримінально-правової охорони професійних прав журналістів в Україні.....	16
1.2. Підстави криміналізації правопорушень проти професійних прав журналістів	36
1.3. Сучасний стан наукових досліджень кримінально-правової охорони професійних прав журналістів	60
Розділ 2. Порівняльний аналіз складів кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналістів.....	89
2.1. Об'єкт кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналістів: зарубіжний та національний досвід.	89
2.2. Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналістів: порівняльний аналіз.....	123
2.3. Суб'єкт кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналістів: порівняльно-правовий аналіз.	158
2.4. Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень проти професійних прав журналістів.	175
Розділ 3. Спеціальні питання кримінально-правової охорони професійних прав журналіста.....	192
ВИСНОВКИ.....	221
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	229
ДОДАТКИ.....	265

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України

ВС – Верховний Суд

ГПУ – Генеральна прокуратура України

ЗУ – Закон України

ЄКПЛ – Європейська конвенція з прав людини

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ІМІ – Інститут масової інформації

КК УРСР – Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної
Республіки

КК – Кримінальний кодекс

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КСУ – Конституційний Суд України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

н.д.м.г. – неоподатковуваний мінімум доходів громадян

ПАРЄ – Парламентська асамблея Ради Європи

ППВСУ – Постанова Пленуму Верховного Суду України

РЄ – Рада Європи

ст. – стаття

ЦК – Цивільний Кодекс України

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Право на свободу слова, думки та їх вираження передбачає: гарантовані кожному право мати власні переконання та відстоювати свої погляди, шукати, отримувати і поширювати інформацію без будь-якого втручання з боку органів державної влади, самостійно обирати форму реалізації права на свободу вираження. Дотримання цих прав набуває особливого значення для журналістів та інших осіб, які працюють у сфері медіа.

Свобода медіа та безпека журналістів перебувають під загрозою у всьому світі, в усіх країнах. Про це свідчать щорічні звіти щодо дотримання свободи слова та стану захисту прав журналістів, за якими спостерігається тенденція поширення різних видів тиску на журналістів (з боку керівництва медіа, представників бізнесу та інших публічних осіб), у тому числі здійснення нападів на них не лише у фізичній формі (побої, тілесні ушкодження, вбивства, пошкодження майна), але й у цифровому просторі (кібер-переслідування, кібер-атаки, погрози, незаконний доступ сторонніх осіб до приватної або службової інформації), збільшення кількості затримань журналістів та тих, проти яких використовується тиск з метою викриття джерел інформування, використання законів про дифамацію та законів для обмеження вираження думок в Інтернеті, переслідування журналістів за допомогою технологій спостереження, що обумовлено їх розслідуваннями, викриттями, репортажами або критичними поглядами.

В Україні стан особливої незахищеності професійних прав журналістів обумовлюється не тільки широкомасштабною агресією (слід зазначити, що злочини, вчиненні російськими загарбниками відносно журналістів не обліковуються в загальній звітності, оскільки підпадають під сферу дії міжнародного гуманітарного права), але й недоліками національного законодавчого регулювання підстав відповідальності за посягання на професійні права журналістів, порушенням принципів системності при введенні кримінальної відповідальності за порушення окремих прав журналіста (розділ XV КК України), поступового прихованого наступу (цензурування) на форми та зміст журналістської діяльності; наявність законодавчих недоліків при формулюванні

підстав відповідальності за ст. 171 КК України, що надає можливість правоохоронним органами зволікати зі здійсненням досудового розслідування або здійснення неправильної кваліфікації, не встановлення обов'язкових ознак складу, а суду – право закривати провадження у таких справах.

Євроінтеграційний курс України і пов'язані з цим вимоги щодо адаптації кримінального законодавства до європейських стандартів захисту прав журналістів, неефективний наявний механізм кримінально-правової охорони прав журналіста, спонукають до пошуку оптимальних для української моделі шляхів вироблення комплексу заходів охорони та гарантій реалізації професійних прав та виконання обов'язків журналіста. Діяльність журналістів покликана надати людині можливість своєчасно отримувати повну та всебічну інформацію про навколишній світ. Особливої актуальності створення належних гарантій та захисту прав журналіста набуло з розумінням сучасного значення інформації, її своєчасного та правильного подання, в умовах, коли, на жаль, війни відбуваються в режимі реального часу, і своєчасне та правильне інформування щодо певних подій дає не тільки перевагу в інформаційній війні, але і в глобальному визначенні союзників.

Стан існуючої кримінально-правової охорони реалізації права на свободу слова, свободу медіа, вільно збирати та поширювати інформацію не можна визнати задовільним в Україні. Дані облікованих правоохоронними органами кримінальних правопорушень проти професійних прав журналістів та пред'явлених підозр порівняно з даними, зафіксованими ЗМІ, свідчать про очевидну невідповідність реальних фактів порушення тим, що знайшли свою фіксацію у правоохоронних органах. Кількість закритих кримінальних проваджень та мізерний відсоток справ, які були направлені до суду з обвинувальними висновками, одиничні обвинувальні вирoki, які залишились в силі, масовість звільнення обвинувачених від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК України у цій категорії справ, свідчать про наявність системних перешкод для реалізації ефективного переслідування винних у цих порушеннях та відшкодування завданої шкоди.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до планів Південного регіонального центру

Національної академії правових наук України: № 148/3-Б «Регіональна юридична наука: сучасні завдання» на 2019-2024 роки; плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Стан, тенденції та перспективи розвитку кримінального права у XXI столітті» на 2018-2022 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір на 2018-2022 роки» (державний реєстраційний номер 0116U001842), а також плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Тendenції та напрямки сучасного розвитку кримінального права» на 2021-2025 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя людини у людиноцентристському вимірі у цифрову еру» на 2021-2025 роки (державний реєстраційний номер 0122U000266).

Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої Ради Національного університету «Одеська юридична академія» 4 листопада 2021 р. (Протокол № 3).

Мета і завдання дослідження.

Об'єкт дослідження – правовідносини, які виникають у зв'язку з кримінально-правовою охороною професійних прав журналістів від небезпечних посягань.

Предмет дослідження – кримінально-правова охорона професійних прав журналістів в аспекті порівняльно-правового аналізу.

Метою дисертаційного дослідження є формування цілісної концепції кримінально-правової охорони професійних прав журналіста шляхом здійснення аналізу розвитку відповідних норм у національному законодавстві, систематизації та критичного осмислення сучасних наукових підходів, визначення підстав криміналізації посягань на професійні права журналіста з урахуванням зарубіжного досвіду (на прикладі законодавства країн ЄС та континентальної Європи), комплексного аналізу об'єктивних та суб'єктивних ознак відповідних кримінальних правопорушень, а також виявлення проблем правозастосування і

формулювання обґрунтованих пропозицій щодо їх розв'язання з урахуванням зарубіжного досвіду та можливості його адаптації.

Мета розкривається через наступні *завдання*:

- відтворити генезис кримінально-правової охорони професійних прав журналіста на теренах сучасної України;
- визначити підстави криміналізації правопорушень проти професійних прав журналіста;
- визначити сучасні тенденції національної кримінально-правової доктрини у вирішенні питання кримінально-правової охорони професійних прав журналіста;
- визначити об'єктивні ознаки правопорушень проти професійних прав журналіста в порівняльному аспекті, виявити проблеми правового регулювання та шляхи їх подолання;
- визначити суб'єктивні ознаки правопорушень проти професійних прав журналіста в порівняльному аспекті, виявити проблеми правового регулювання та шляхи їх подолання;
- оцінити наявний механізм заходів впливу на осіб, які порушили професійні прав журналіста, зарубіжний досвід, практику їх застосування, та недоліки правового регулювання;
- запропонувати рекомендації, що сприятимуть цілісності і послідовності у політиці кримінально-правової охорони професійних прав журналіста.

Методи дослідження. Обрання методу дослідження залежить від різних факторів: ступеня дослідження конкретної теми, обсягу та структури запланованої дослідження; правосвідомості та правової культури самого дослідника. В процесі цього дослідження було використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. З метою здійснення аналізу процесу встановлення та еволюції кримінальної відповідальності за правопорушення проти професійних прав журналіста, визначення їх місця в системі кримінальних правопорушень за чинним КК України використано можливості *системно-структурного методу*. *Діалектичний метод* пізнання застосовано для визначення поняття та сутності протиправних кримінальних посягань проти професійних прав журналіста,

формулювання підстав кримінальної відповідальності. Серед інших загальних методів використано: *статистичний метод* застосовувався в процесі аналізу матеріалів судової практики (при визначенні осіб засуджених, видів та розмірів призначеного покарання) та статистичних даних (даних Державної судової адміністрації, Офісу генерального прокурора та Інституту масової інформації); *метод аналізу* використовувався при визначенні окремих термінологічних понять (як-то: «професійна діяльність журналіста», «журналіст», «вплив», «перешкоджання», «переслідування» та ін.); *метод синтезу* сприяв виділенню кримінальних правопорушень проти професійних прав журналіста з-поміж кримінальних правопорушень проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина та проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян. Серед *спеціальних методів* використовувалися: *порівняльно-правовий метод* – в процесі дослідження норм кримінального законодавства країн континентальної Європи та окремих країн пострадянського простору в питанні визначення відповідальності за правопорушення проти професійних прав журналіста та правового регулювання гарантій забезпечення їх діяльності. Використання порівняльно-правового методу в нашому дослідженні дає можливість оцінити положення законодавства про кримінальну відповідальність за правопорушення проти професійних прав журналіста за КК інших держав та співвіднести ці норми з національним законодавством України. За допомогою даного методу можливо виявити спільні та відмінні положення в Україні та зарубіжних країн. Завдяки даному методу здійснюється порівняння приписів КК та практики пострадянських держав (Грузії, Республіки Молдови, Азербайджанської Республіки, а також Республіки Казахстану, Киргизької Республіки, Республіки Таджикистану) з КК України, та правових систем європейського простору (Королівства Норвегії, Королівства Бельгії, Французької Республіки, ФРН, Італійської Республіки, Королівства Іспанії, Естонської Республіки, Литовської Республіки, Латвійської Республіки, Чеської Республіки, Республіки Польщі, Республіки Болгарії, Румунії, Республіки Словенії), Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

Застосування порівняльно-правового методу в процесі дослідження дозволяє врахувати позитивні особливості правового регулювання кримінально-правової охорони професійних прав журналіста від злочинних посягань за законодавством зарубіжних країн та розглянути можливості запозичення такого досвіду. *Критично-правовий метод* сприяв формулюванню власних пропозицій щодо змін в правовому регулюванні досліджуваного питання; застосування *історичного методу* дало змогу визначити генезис законодавства в питанні формування норм, що передбачають відповідальність за правопорушення проти професійних прав журналіста, що дозволило прийти до висновку про необхідність оптимізації (скорочення) видів таких правопорушень та посилення заходів кримінально-правового впливу.

Нормативною базою дослідження є: Конституція України, Кримінальний кодекс України та Кримінально-процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, законодавство у сфері медіа, яке складається з законів України «Про медіа», «Про електронні комунікації», «Про суспільні медіа України», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про державну підтримку медіа», «Про гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста», кримінальне законодавство та окремі закони, що регулюють питання діяльності медіа Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Королівства Норвегії, Королівства Бельгії, Французької Республіки, ФРН, Італійської Республіки, Королівства Іспанії, Естонської Республіки, Литовської Республіки, Латвійської Республіки, Чеської Республіки, Республіки Польщі, Республіки Болгарії, Румунії, Республіки Словенії, Республіки Молдови, Грузії, Азербайджанської Республіки, а також Республіки Казахстану, Киргизької Республіки, Республіки Таджикистану.

Теоретичну основу дослідження становлять роботи учених, які безпосередньо досліджували питання кримінально-правового забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні: В.І. Павликівський (2017 р.), І.І. Митрофанов та Є.Л. Стрельцов (2017 р.), К.М. Буряк

(2018 р.), А.В. Коваленко (2018 р.), А.С. Бондарчук (2019 р.), Ю.В. Сподарик (2022 р.);

які досліджували питання захисту виборчих, трудових та інших прав та свобод людини: С.Я. Лихова (2006 р.), О.М. Готіна (2006 р.), І.О. Зінченко (2007 р.); П.П. Андрушко (2007 р.), С.А. Мозоль (2008 р.), Д.О. Колодін (2014р. та 2025 р.), В.І. Павліківський (2004 р.), М.В. Фоменко (2017 р.); О.П. Горпинюк (2011р.). В.І. Маркін (2012 р.), І.В. Єдинак (2021 р.), А.А. Керопян (2023 р.);

об'єктом дослідження яких стали питання кримінально-правового захисту (чи охорони) авторитету органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднань громадян: В.І. Осадчий (1994 р. та 2004 р.), І.М. Залялова (2006 р.), В.М. Мамчур, І.І. Давидович (2007 р.), С.В. Антонов (2010 р.), Д.Ю. Гуренко (2011 р.), В.А. Горбунов (2012 р.), В.О. Чайка (2012 р.), О.І. Донченко (2013 р.), А.В. Бойко (2013 р.), А.М. Удод (2013 р.), С.В. Владимиренко (2015 р.), М.М. Комарницький (2017 р.), М.В. Довгаль (2017 р.), А.О. Цховребов (2017 р.), Є.В. Пилипенко (2018 р.), І.М. Ізай (2018 р.), В.Р. Ладнюк (2020 р.), М.В. Сийплокі (2020 р.), О.О. Кирбят'єв (2021 р.), В.П. Беленок (2021 р.), К.М. Алієва (2023 р.), А.В. Боровик (2025 р.).

Крім того, *теоретичну основу дослідження* становлять праці з кримінального права і таких вчених як: Д.О. Балобанової, М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, І.М. Горбачової, В. К. Грищука, Н. О. Гуторової, А.О. Джужи, О.О. Дудорова, О.В. Козаченка, О. М. Костенка, М. І. Мельника, Н.А. Мирошніченко, А. А. Музики, В. О. Навроцького, М. І. Панова, Ю.А. Пономаренка, А. В. Савченка, В. В. Сташиса, О.В. Степаненко, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, В.О. Тулякова, П.Л. Фріса, М.І. Хавронюка, С.А. Харитонова, В.В. Шаблистого та ін.

Емпіричну основу дисертаційного дослідження складають: 1) вирoki судів всіх інстанцій (більше 45 судових рішення за ст. 171, 345-1, 347-1 КК - інформація з Єдиного державного реєстру судових рішень), що були розглянуті судами України впродовж 2010-2025 рр., рішення Європейського суду з прав людини; 2) судова статистика, за даними звітності Державної судової адміністрації (форми № 6 та № 7) та звітності Офісу Генерального прокурора (форма № 1), а також

статистичних даних, оброблених та опублікованих на сайті Інституту масової інформації, що дозволило оцінити реальний стан та кількість вчинюваних правопорушень, стан кримінально-правової протидії правопорушенням проти професійних прав журналіста, застосування заходів впливу з урахуванням практичних реалій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні спеціальним комплексним порівняльно-правовим дослідженням кримінально-правової охорони професійних прав журналіста в умовах оновленого галузевого законодавства України в сфері медіа та європейського вектору впорядкування національного законодавства.

Наукова новизна дослідження розкривається в наступних положеннях, висновках та пропозиціях:

вперше:

обґрунтовується доцільність виключення з КК України терміну «законна професійна діяльність журналіста»;

запропоновано назву ст. 171 КК України викласти в такій реакції: «Стаття 171. Перешкоджання виконанню професійних обов'язків журналіста»;

запропоновано визначення «переслідування» (ст. 171 КК України), під яким слід розуміти залякування, спостереження, або надсилання повідомлень чи телефонних дзвінків, які повторюються в часі, та створюють у жертви обґрунтований страх за власне життя та/або здоров'я або близьких осіб;

на відміну від законодавчого підходу (ч. 2 ст. 171 КК України), запропоновано визначити переслідування як злочин;

викладено доводи щодо необхідності та доцільності впорядкування санкцій за кримінальні правопорушення проти професійних прав журналістів, в тому числі шляхом узгодження з іншими нормами КК України;

аргументується доцільність погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна та завдання ударів і побоїв, вчинені щодо журналіста або близьких для нього осіб у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків визнати в

якості кваліфікованого та особливо кваліфікованого способу перешкоджання в межах ст. 171 КК України;

вдосконалено:

запропоновано назву розділу V Особливої частини КК України викласти в редакції «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод»;

обґрунтування необхідності в процесі застосування ст. 171 КК України виходити з поширювального тлумачення «журналіст», запропонованого в європейських рекомендаціях, але нормативне його визначення має бути регламентоване спеціальним галузевим законодавством;

розуміння «перешкоджання» (як збірного поняття кримінальних правопорушень проти професійних прав журналістів), під яким пропонується розуміти: діяння, яке спрямоване в насильницький чи ненасильницький спосіб на створення перепон в реалізації журналістом професійних прав при виконанні професійних обов'язків з метою унеможливлення їх виконання, недопущення, припинення або ускладнення реалізації журналістом своїх професійних прав, що призводить до незаконного припинення або унеможливлення виконання журналістом своїх обов'язків;

підтримати та розвинути пропозицію, що за спричинення тілесних ушкоджень журналісту або близьким для нього особам, умисне знищення або пошкодження майна, умисне вбивство, захоплення як заручника журналіста або близьких у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків відповідальність має наставати за загальними нормами - ст. ст. 121, 122 або 125 КК, ст. 194, 115, 147 КК, з урахуванням відповідної обтяжуючої обставини - «у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку»;

набуло подальшого розвитку:

аргументація доцільності декриміналізації незаконної відмови у доступі журналіста до інформації, що сприятиме усуненню конкуренції зі ст. 212-3 КУпАП, на користь визнання такої форми перешкоджання виключно як адміністративний проступок;

визначення об'єкта кримінально-правової охорони з урахуванням специфіки професійних прав журналіста, та запропоновано розуміти як сукупність кримінально-правових норм, які спрямовані на забезпечення визначеного законом порядку виконання творчим працівником суб'єкта у сфері медіа професійних обов'язків та реалізації професійних прав журналіста в процесі професійного збирання, одержання, створення, редагування, поширення та забезпечення підготовки інформації для медіа, як передумови забезпечення права на свободу слова, думок та свободи їх вираження;

дослідження історичного розвитку кримінально-правової охорони професійних прав журналіста, та було встановлено, що фактичний фундамент формування кримінально-правового механізму їх охорони розпочався з 1985р.;

дослідження зарубіжного досвіду кримінально-правової охорони професійних прав журналіста, який показав, що країни ЄС утримуються від створення спеціальних норм задля захисту професійних прав журналіста, а забезпечують таку охорону загально кримінальними нормами та нормами галузевого законодавства;

обґрунтування позиції, що основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України, є встановлений правовими нормами порядок суспільних відносин у сфері виконання професійних обов'язків журналіста та реалізації професійних прав, та слід відмежовувати від трудових прав людини;

обґрунтування ідеї декриміналізації «впливу у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків» (ч. 2 ст. 171 КК) та декриміналізації діянь, передбачених ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України;

аргументація на користь впровадження низки заходів загально-правового характеру, які б забезпечували разом з нормами КК України належну охорону професійних прав журналіста.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації положення можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – при розробці напрямів подальшого вдосконалення кримінального права, з формуванням засад попередження кримінальних правопорушень проти професійних прав журналіста;

правотворчій діяльності – при підготовці змін і доповнень до чинного законодавства України;

правозастосовній діяльності – отримані висновки можуть використовуватися судовими і правоохоронними органами як рекомендації щодо застосування окремих норм кримінального права (Акт впровадження в практичну діяльність Територіального управління Держаної судової адміністрації від 02.06.2025 р., Акт впровадження в практичну діяльність Головного управління Національної поліції в Одеській області від 05.06.2025 р., Акт про впровадження наукових розробок в практичну діяльність Київського районного суду м. Одеси від 06.06.2025 р.);

навчальному процесі –при викладанні курсів «Кримінальне право», «Кваліфікація кримінальних правопорушень: теорія та практика», підготовці підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, практикумів із зазначених дисциплін.

правовиховній діяльності – при впровадженні положень існуючої кримінально-правової ідеології у правосвідомість фахівців та громадян у цілому.

Особистий внесок здобувача. Дисертація становить самостійне дослідження, висновки та пропозиції, викладені в дисертації, становлять особистий здобуток автора. У статті «Stepanenko, O., Stepanenko, A., Boichenko, V., Pavlova, O. (2023). Establishment of international legal regulation on the criminal-legal combat against domestic violence. Amazonia Investiga, 12(63), С. 198-205» підготовленій у співавторстві мною розкрито зміст порівняльно-правового методу та охарактеризовано особливості його застосування при дослідженні кримінально-правової охорони. Отримані наукові напрацювання стали частиною методологічної бази дисертаційного дослідження. Наукові ідеї та висновки, що належать співавторам зазначеної наукової праці, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального права

Національного університету «Одеська юридична академія», висвітлені у доповідях на науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції (м. Львів 11-12 червня 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)» (м. Одеса, 17 червня 2022 р.), Міжнародній мультидисциплінарній науковій інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 25-26 жовтня 2022 р.), Міжнародній мультидисциплінарній науковій інтернет-конференції «Сімдесят треті економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки» (м. Львів, Україна – м. Переворськ, Польща, 22-23 березня 2023 р.), Одеській науково-практичній конференції «Консервативно-ліберальні ідеї Одеської школи кримінального права» (м. Одеса, 24 лист. 2023 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладені у одинадцяти наукових статтях, з яких 4 опубліковано у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 статті – у виданні, включеному до наукометричної бази Web of Science Core Collection та 6 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (338 найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації складає 315 сторінок із них основного тексту – 225 сторінок.

Розділ 1. Загальні засади дослідження кримінально-правової охорони професійних прав журналістів

1.1. Становлення кримінально-правової охорони професійних прав журналістів в Україні

Дослідження генезису кримінально-правової охорони професійних прав журналістів від небезпечних посягань дозволяє розкрити закономірності в розвитку цього процесу, виявити його слабкі та прогресивні сторони. Історія дозволяє акумулювати та зберегти досвід попередніх поколінь, а це надає суспільству стабільності, та впевненості у майбутньому. Історичний метод дослідження дозволяє розглянути вже завершені процеси розвитку чинного законодавства в питанні захисту професійних прав журналіста, дослідити їх генезис, та зробити висновки в теперішньому та на майбутнє.

П.Л. Фріс, покладаючи в основу періодизації кримінально-правової політики соціально-політичні характеристики, які визначали незалежність країни та її можливості впровадження власної кримінально-правової доктрини, виділяє шість періодів її розвитку: «1-й – Київської Русі і феодальної роздробленості (від IX ст.); 2-й – козацької держави (середина XVII ст. – середина XVIII ст.); 3-й – періоду творення Української незалежної держави (1917-1922 рр.); 4-й – кримінальне законодавство Української РСР (1917-1991 рр.); 5-й – незалежної української держави до ухвалення КК України (1991-2001 рр.); 6) сучасний період - з прийняттям 5 квітня 2001 р. КК України і по теперішній час» [287, с. 46]. А.В. Савченко ще виділяє період існування Галицько-Волинського князівства, Литовсько-Руської держави та перебування під владою Речі Посполитої (перша пол. XIII ст. – перша пол. XVII ст.); в період XVII – початку XX ст. відзначає перебування України в складі Австро-Угорської й Російської імперій [247, с. 21].

В.В. Кузнецов, аналізуючи генезис відповідальності за злочини проти громадського порядку та моральності, запропонував декілька критеріїв для класифікації: за періодами розвитку вітчизняного кримінального законодавства, за критерієм чинності основних правових джерел та за об'єктом посягання (тобто його визначеність в історичних джерелах) - щодо злочинів проти громадського

порядку та проти моральності окремо. Запропонований вченим підхід представляє інтерес і в аспекті дослідження генезису кримінально-правової охорони професійних прав журналіста [124, с. 34].

Норми, які встановлювали кримінальну відповідальність за погрозу, насильство щодо конкретних осіб, а також щодо законної професійної діяльності журналістів та осіб, які займалися видавничою діяльністю, у різні історичні періоди залежали від таких чинників: пріоритет захисту свободи слова та друку, специфіка способу вчинення такого протиправного діяння щодо зазначеної категорії осіб тощо.

Не можемо погодитися з висловленою пропозицією, що процес зародження та розвитку кримінальної відповідальності за посягання щодо журналіста у вітчизняному законодавстві починається з правових пам'яток часів Київської Русі, зокрема з «Руської правди» [16, с. 79]. А.С. Бондарчук пропонує виокремлювати етапи розвитку кримінально-правової охорони журналістів з моменту формування передумов відповідальності за погрозу, насильство щодо конкретних осіб (911 рік – I половина XVIII ст.) [16, с. 80]. Пояснити це можна тим, що кримінально-правова охорона певних відносин має визначатися самим фактом існування цих відносин, оскільки неможливо охороняти відносини, яких ще не існує.

Актуальність у кримінально-правовій охороні певних суспільних відносин виникає в моменті виникнення самих суспільних відносин та їх правовому врегулюванні, тобто з моменту нормативного визнання існування певних суспільних відносин. При цьому сам факт виникнення та унормування відносин не обов'язково збігається з необхідністю їх кримінально-правового забезпечення. Зазвичай унормовані суспільні відносини знаходять своє місце в суспільному житті, апробуються. І вже в процесі їх «життєдіяльності» виникають ситуації, за яких їх вирішення без кримінально-правового регулювання стає неприйнятним або просто неможливим. Втім, і такі процеси в різних країнах можуть проходити в різні часи, що обумовлено конкретними історичними, соціально-культурними, політичними особливостями розвитку.

Як зазначає М.Д. Ждан, захист будь-яких суспільних відносин завжди розпочинається із встановлення кримінально-правових заборон та відповідних репресій, котрі мають місце у зв'язку із порушенням останніх [77, с. 26].

Історичний досвід унормування журналістської діяльності та її кримінально-правового захисту не корелюються, що пояснюється історичними особливостями (цензура в радянський період), та тривалою неузгодженістю міжнародного та національного законодавства.

На теренах сучасної України журналістика та видання перших періодичних публікацій пов'язують з виданням часопису «Харьковский Демокрит», що виходив у Харкові з 1816 р. [150, с. 150]. Вказаний часопис носив розважальний характер, але був спрямований на формування україномовного контенту. Та і цей виток розвитку журналістики проіснував недовго, оскільки російський уряд, занепокоєний повстанням декабристів (1825 р.), обмежив можливості розвитку української журналістики. Одночасно на сході України інколи з'являлася альманахи та збірники творчості українських письменників, але визначати цей процес як журналістика в сучасному розумінні навряд чи можливо.

В західній частині України ситуація не була кращою: на початку XIX ст. будь-які спроби на видання українських часописів (літературні твори) також цензурувалися та заборонялися до друку. І тільки в 1937 р. за допомогою сербів у м. Будапешті було видано перше видання художньої та української народної творчості - «Русалку Дністрову» [150, с. 159], але значна частина з примірників була вилучена владою.

На відміну від зарубіжного законодавства, на теренах України кримінально-правове регулювання (і це не гарантії безперешкодної реалізації) свободи слова та журналістської діяльності починається з XVIII століття.

Як зародок журналістики в сучасному розумінні можна відзначити проведення в 1848 р. спеціальної наради у справі видання часопису у Ставропігійському інституті. На ньому обговорювалися питання видання часопису задля поширення важливих відомостей; ознайомлення суспільства з найновішими здобутками у сфері рільництва та промислу; поширення морального виховання; розвитку освіти

тощо [150, с. 160]. Однак це видання світ так і не побачив. Натомість 15 травня 1848 р. вийшло перше періодичне видання «Ради» - часопис «Зоря Галицька», який закликав до боротьби за свободу слова і друку. З цього моменту розпочинається змагання між різними періодичними виданнями, одні з яких демонстрували польську приналежність, інші – москвофільську, пригнічуючи видання української культури та творчості. Та з другої половини XIX ст. так званий народовський напрям національного руху все голосніше відстоював українську національну культуру та творчість.

На початку XX ст. будь-які національні рухи та започатковані українські друковані видання після революції були закриті та здійснювалися цензура, переслідування і гоніння українського руху.

Революція 1917 р. створила нові можливості для розвитку журналістики, але через нетривалість існування УНР Центральної Ради, УНР директорії, держави П. Скоропадського, вони не змогли забезпечити сталий розвиток журналістики та її захисту. На що звертає увагу І.Л. Михайлин [140, с. 64]. В 1920-х – 1930-х роках журналістика в Україні була вимушена задля свого виживання переорієнтовуватися на більшовицьку та радянську ідеологію, остання, в свою чергу використовувала періодичні видання з пропагандистською метою. З 1928 р. всі періодичні видання піддавалися жорсткій цензурі.

Своєрідним етапом відновлення журналістської справи дослідники пов'язують зі створенням в 1959 р. Спілки журналістів України як структурного підрозділу СЖ СРСР [140, с. 66], який охарактеризувався сплеском наукових досліджень з питань журналістики, та надання творчим спілкам право засновувати свої періодичні органи. Але поряд з цим одночасно розвивалася преса української діаспори поза межами України, преса у таборах та політичних емігрантів, «самвидаву».

Зміни в інформаційній сфері та соціально-політичному житті, проголошення незалежності України на межі XX–XXI ст. суттєво вплинули і на розвиток української журналістики, яка окрім відновлення національного характеру, все більше долучалася до політичного життя країни. Як наслідок, в 1990-х роках

спостерігається сплеск насильницьких посягань щодо журналістів, які сколихнули не тільки нашу країну, але й виходили на міжнародний рівень.

Враховуючи той факт, що історично журналістика як така сформувалася на теренах України ближче до кінця XIX ст., є об'єктивний сенс пошуку механізмів охорони професійної діяльності журналіста (працівника преси – в історичному аспекті) з кінця XIX ст. Наприкінці XIX ст. етнічні українські землі в переважній більшості входили до складу Російської імперії. Відповідно, і розвиток права на теренах сучасної України того часу відбувався в межах загальноімперської правової системи. Перше кодифіковане видання Зводу законів 1832 р., в якому нормам кримінального права відведений 15 том, не містив жодних згадувань про захист діяльності преси.

Кримінальне уложення 1903 р. структурно носило інший характер. У ньому виділялося кілька глав про різні форми посягань на порядок управління. Так, гл. VI (ст. 138-155) була присвячена непокорі владі; гл. VIII (ст. 179-194) - порушенням постанов про військові і земські повинності, глава XII (ст. 262-279) - порушенням постанов, що забезпечують громадський спокій; гл. XV (ст. 292-309) - порушенням постанов про нагляд за друком; гл. XXI (ст. 437-452) - відповідальності за фальсифікацію. Однак Кримінальне уложення 1903 р. також не визначало підстав відповідальності за будь-які посягання, спрямовані проти преси, але містило цілу главу (15), яка встановлювала кримінальну відповідальність за будь-які порушення печатної справи, що обумовлено жорсткою цензурою. Як наслідок, 18 норм встановлювали відповідальність за: здійснення печатної справи без дозволу влади (ст. 292 – до тюремного ув'язнення) або за наявності такого дозволу, але без повідомлення влади про збільшення кількості печатних станків (ст. 293 – грошовою пенею до 300 руб.), або з порушенням правил ведення печатної справи; порушення правил ведення реалізації (торгівлі) приладдям для печатної справи (переважно, неконтрольоване владою) (ст.ст. 294-298 – від грошової пені до 100 руб. до тюремного ув'язнення), видання творів або періодичних видань без проходження цензури або заборонених до друку, а також їх зберігання та реалізація (ст.ст. 299 – 309 – від грошової пені до тюремного ув'язнення) [273]. Таким чином, даний період

характеризувався жорсткою цензурою, навіть печатних видань, які мали дозволи на здійснення такої діяльності.

Період української державності (УНР УЦР, Гетьманату, та УНР Директорії) суттєво не зміг вплинути на формування кримінально-правового регулювання на теренах України. І в цей період фактично діючими залишалися норми імперського періоду та нові норми, які впроваджувалися радянською владою. Втім дослідники зауважують, що в цей період також мала місце законодавча ініціатива судових органів, які через застарілості законодавчої бази самостійно вирішували, які діяння слід вважати злочином і яку міру покарання за них слід встановлювати [266, с.39]. Ускладнювала будь-яку журналістську діяльність та свободу друку і постанова Тимчасового уряду «Про вжиття заходів проти осіб, які загрожують обороні держави, її внутрішній безпеці та завоюванням революції 1917 р.» від 2 серпня 1917 р. Згідно до неї в позасудовому порядку особа могла була заслана на каторгу, якщо існуватимуть підозри, що представник преси займається, на думку влади, дезорієнтуванням народу, схиляючи до політично хибних дій, розповсюджує інформацію, здатну викликати занепад духу нації, або вводи в оману суспільну думку. В таких умовах про захист професійної діяльності журналіста або його прав та свобод мова й не велася.

На противагу, законодавство УНР часів Директорії, захищаючи національні інтереси, визнавала дії, що перешкоджали розвитку національної культури, злочинами проти держави. Втім в основі кримінально-правового регулювання цього часу залишалося законодавство імперського періоду.

Одночасно вже відчувалося поширення радянської влади на територію сучасної України та її нормотворчої практики. Перші спроби кодифікації радянського кримінального права (Керівні начала з кримінального права від 12 грудня 1919 р. та Кримінальний кодекс від 23 серпня 1922 р.) не містили жодної норми, яка б сприяла захисту професійної діяльності журналіста. Навпаки, низка положень цих нормативно-правових актів сприяла чиненню тиску на журналістику, та цензурі. Цьому сприяв матеріальний підхід до визначення злочину (за п.6 Керівних начал, та п.6 КК 1922 р.), зловживання здобутків

соціологічної школи права – стан «небезпечності особи», як підстави застосування покарання (п. 11 Керівних начал та п.7 КК 1922р.) або заходів соціального захисту (п.п. 47-49 КК 1922р.). Гарантією запобігання допущення будь-якої свободи в печаті (цензури) виступали ст.ст. 224-225 КК 1922 р.. Ними злочинними діяннями визнавалися порушення правил та обов'язкових приписів щодо розмноження та випуску печатних творів, а також щодо відкриття та експлуатації типографій і літографій (каралося примусовими роботами або штрафом до 300 рублів) [118]. До цих факторів слід додати наявність норми, що передбачала відповідальність за контрреволюційний злочин, під який можна було підвести будь-яке діяння, спрямоване на повалення досягнень пролетарської революції (ст. 57 КК 1922р.), пропаганда та агітація з закликами до повалення влади (ст.69 КК 1922 р.), пропаганда та агітація у напрямку допомоги міжнародній буржуазії (ст. 70 КК 1922р. – від позбавлення волі до 3 років до вигнання). Статті 72 та 73 передбачали відповідальність за виготовлення та зберігання з метою поширення та саме поширення агітаційної літератури контр - революційного характеру, а також вигадкування та поширення в контр-революційних цілях хибних чуток або неперевіраних відомостей, що можуть викликати суспільну паніку, порушити довіру до влади або дискредитувати її (до одного року позбавлення волі). А у випадку неможливості доведення контрреволюційної мети особа (автор твору або журналіст, або печатне видання) могла бути притягнута до відповідальності за ст. 84 КК 1922 р. за виготовлення, зберігання з метою поширення та розповсюдження літературних творів, які закликають до вчинення злочинних діянь, передбачених ст. ст. 75 - 81 КК (масові заворушення, бандитизм, відмова від внесення податків та ін.). – останні злочини законодавець відносив до таких, що посягають на порядок управління. Ризики професійної діяльності журналіста того часу ще додатково обумовлювалися встановленням кримінальної відповідальності заклеп та образу, здійснених у печатних творах або зображеннях (ст. 173, ст. 175 КК 1922р.). Злочини проти життя, здоров'я, свободи та гідності особи за КК 1922 р. не містили кваліфікуючих ознак, які б обтяжували відповідальність за вбивство або інше

насильство щодо особи у зв'язку з виконанням цією особою професійних обов'язків.

Кримінальний кодекс, прийнятий 22 листопада 1926 р., на підставі якого був прийнятий і КК УРСР 1927р., повторює ідеї КК 1922р. в частині матеріального визначення злочину, суспільно небезпечного стану особи, заходів соціального захисту, встановлення відповідальності за контрреволюційний злочин (ст. 54.1), пропаганду та агітацію, а рівно виготовлення та зберігання з метою розповсюдження агітаційної літератури з контрреволюційною метою (ст.ст. 54.10), спрямована на підбурювання національної або релігійної ворожнечі, виготовлення та зберігання, розповсюдження літератури такого змісту (ст. 56.21). Серед злочинів проти особи також виділялися злочини – образа (ст. 168) та наклеп в печатних виданнях або іншим способом розмножена (ч. 2 ст. 169). Окрім відомого до цього порушення правил, встановлених для розмноження та випуску печатних видань, ст. 199 КК 1926р. встановлював відповідальність і за порушення правил фото та кіно цензури [117]. Цікаво, що КК 1926 р. передбачав відповідальність за користування радіостанцією приватного використання не за призначенням або с порушенням умов отриманого дозволу або правил контролю (ст. 191 КК), а КК УРСР 1927р. такого ж положення не містив. Разом з тим, це не применшує масштабів встановлення тотальної цензури за печатною справою та радіо мовленням. У воєнний час КК УРСР поповнився ще й таким складом як поширення у воєнний час брехливих чуток, які викликали тривогу серед населення (липень 1941 р.) [266, с. 69].

Прийняття в 1958 р. Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік започаткувало дещо спробу нового ладу кодифікації радянського кримінального права. З одного боку цей нормативний акт започаткував гуманізацію та конкретизацію радянського кримінального законодавства (відмова від аналогії, формально-матеріальний підхід до визначення злочину), втім щодо забезпечення свободи та захисту професійної журналістської діяльності, на перших етапах його формування ставлення щодо домінування цензури не змінилося. Принципово новими у Законі були підходи до встановлення юридичних меж

визначення понять «пропаганда» та «агітація», які підлягали кримінальному переслідуванню [266, с.78]. Згідно до кодифікованого акту 1958 р. конкретизувалися способи вчинення пропаганди та агітації шляхом впровадження таких термінів «наклепницькі» та «вигадки», залишаючи втім значну частку судового та слідчого розсуду.

КК УРСР 1960 р. з моменту прийняття до втрати чинності на підставі КК 2001р. не містив норм, які б забезпечували безпосередньо захист професійних прав журналістів (глава IV КК серед злочинів проти політичних і трудових прав не виділяла посягань проти свободи слова). Натомість щодо збереження цензури та переслідування журналістів в їх діяльності свідчать норми КК: ст. 66-1, яка проіснувала всього два місяці (з 14.04.89р. по 16.06.89р.) та встановлювала відповідальність за образу або дискредитацію державних органів, громадських організацій (ознаки такого діяння були надто оціночні); зберіглася норма, що встановлювала відповідальність за наклеп у друкованому або іншим способом розмноженому творі, в анонімному листі (ст. 125 ч. 2) [116].

Серед норм, що встановлювали відповідальність за злочини проти порядку управління, можна виділити такі, що забезпечували захист професійної діяльності судді, працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків (ст. 190-1), щодо службової особи, громадського працівника або громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 190), але журналіста не можна віднести до жодної з категорій. Відносно позитивною є тенденція в напрямку виокремлення захисту життя людини у зв'язку з її діяльністю внесення 02.10.96 р. змін до ч. 1 ст. 93 КК (умисне вбивство при обтяжуючих обставинах), та доповнення п. в) вчинене у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку; та доповнення 10.12.85р. КК 1960р. ст.134-1, яка встановлювала відповідальність посадових осіб за ущемлення прав і охоронюваних законом інтересів громадянина, що було обумовлено переслідуванням його за подання пропозицій, заяв, скарг або за критику, та виступ з критикою (штраф до 120 мін заробітних плат або позбавлення права обіймати певні посади, а за умов істотної шкоди – до 2 років позбавлення волі).

Рекомендацією РЄ № R (96) 4 «Про захист журналістів за умов конфліктів і тиску» від 03.05.1996 р. [227] були визначені принципи, якими рекомендовано національним урядам керуватися у своїй діяльності, що стосуються захисту журналістів. Частково це знайшло своє відображення в КК України 2001р., в первинній редакції в розділі «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав та свобод людини і громадянина» вперше встановив пряму заборону під загрозою покарання умисному перешкоджанню законній професійній діяльності журналістів (ч. 1 ст. 171 - каралося мах до обмеження волі на строк до трьох років), а за переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, за критику, здійснюване службовою особою або групою осіб за попередньою змовою (ч. 2 ст. 171 - штраф до двохсот нмдг або обмеження волі на строк до п'яти років, або позбавлення права обіймати певні посади на строк до трьох років) [115]. Після цього розпочалися динамічні (але не завжди виважені) законодавчі ініціативи та зміни до КК в частині забезпечення прав журналістів.

16.05.2008р. внесено на розгляд ВР Проект Закону «Про державно-правові гарантії захисту професійної діяльності журналістів» [222], яким пропонувалося в межах ст. 171 КК передбачити склади кримінальних правопорушень, що посягають на здоров'я та життя журналіста у зв'язку із виконанням ним законної професійної діяльності: від побоїв до середньої тяжкості тілесних ушкоджень (ч. 3 ст. 171), тяжких тілесних ушкоджень – журналісту або його близьким родичам (ч. 4 ст. 171), посягання на життя журналіста або його близьких родичів у зв'язку із виконанням ним законної професійної діяльності (ч. 5 ст. 171). Цей законопроект був відхилений через численні неточності законодавчої техніки.

Події 2013-2014р.р., відомі як Революція Гідності, наочно продемонстрували, що принципи, визначені Рекомендаціями РЄ № R (96) 4, в Україні не дотримуються, та здійснюваний під час революції тиск на журналістів представниками органів державної влади або за їх вказівкою викликав питання про посилення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти журналістів. Був запропонований проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів

[211], зареєстрований за № 0924 від 27.11.2014р. (який в підсумку після доопрацювання був прийнятий та набув статусу Закону 421-VIII від 14.05.2015р.) Ним запропоновано назву розділу XV після слів «об'єднань громадян» доповнити словами «злочини проти журналістів», а сам розділ доповнити низкою статей: ст. 345-1 (Погроза або насильство щодо журналіста), ст. 345-2 (Погроза або насильство щодо журналіста з боку працівника правоохоронного органу, іншої службової особи), ст. 347-1 (Умисне знищення або пошкодження майна журналіста), ст. 348-1 (Посягання на життя журналіста), ст. 349-1 (Захоплення журналіста як заручника); в. ч.2 ст. 375 - слова «чи в інших особистих інтересах» замінити словами «в інших особистих інтересах чи з метою перешкоджання законній професійній діяльності журналіста». Санкції запропонованих норм були суворіші, аніж за аналогічні діяння, вчинені щодо працівника правоохоронного органу.

Головне науково-експертне управління ВР визначило недоцільність запропонованих змін, оскільки кримінальна відповідальність за такі діяння вже передбачена [211], а ситуації, коли перешкоджання професійній діяльності журналіста здійснювалось шляхом погрози вбивством або застосування насильства, а так само безпосереднє вчинення насильницьких дій за наявності підстав, кваліфікувалося як сукупність злочинів за ст.171 КК та відповідно 121, 122, 125 – 127, 129 КК; аналогічно як сукупність злочинів за ст. 171 та 194 КК, за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК. Крім того, зауваження викликала і пропозиція змінити назву розділу. Втім після незначних доопрацювань проект було прийнято як закон.

Новим етапом формування законодавства в цьому питанні став Проект Закону про внесення змін до КК України (щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів) [214] № 1630 від 25.12.2014р. (після доопрацювання прийнятий як Закон 993-VIII від 04.02.2016р.). Ним передбачалася криміналізація порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції журналіста, незаконного вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів та технічних засобів, якими журналіст користується у зв'язку зі своєю професійною діяльністю, розкриття змісту

«перешкоджання» законній професійній діяльності журналіста, та уточнення поняття «професійної діяльності журналіста».

Незважаючи на аргументовані заперечення Головного науково-експертного управління ВР: (1) що предметом злочину, передбаченого ст. 163 КК, є таємниця громадянина (громадян), тобто є приватною, і не можуть бути визнані предметом цього злочину відомості та повідомлення, які містяться в службовій кореспонденції журналіста; 2) доповнення об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 171 КК, альтернативними діями, які за своєю логікою вже й так охоплюється чинною редакцією ч.1 ст. 171 КК; 3) пропозиція щодо доповнення ст. 171 КК приміткою з роз'ясненням «професійної діяльності журналіста», оскільки в профільному законі дається поняття, хто такий «журналіст») цей проект було прийнято в цілому, і Законом України від 4 лютого 2016 р. «Про внесення змін до КК України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів» внесені зміни щодо захисту професійної діяльності журналіста шляхом [218]:

1) передбачення шляхом розширення кваліфікуючих ознак ч.2 ст. 163 КК, визнаючи журналіста в якості потерпілого (позбавлення волі на строк від трьох до семи років);

2) викладення норми, передбаченої ч. 1 ст. 171, шляхом формування описової диспозиції «перешкоджання», а саме: незаконне вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, якими він користується у зв'язку із своєю професійною діяльністю, незаконна відмова у доступі журналіста до інформації, незаконна заборона висвітлення окремих тем, показу окремих осіб, критики суб'єкта владних повноважень, а так само будь-яке інше умисне перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності (санкція не змінюється);

3) визначення об'єктивної сторони як двох альтернативних діянь - «вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків або переслідування журналіста у зв'язку з його законною

професійною діяльністю» (ч. 2 ст. 171 КК - штраф до 200 нмдг або арешт на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до чотирьох років);

4) визнання вчинення таких дій службовою особою або групою осіб як особливо кваліфікуючих ознак – ч. 3 ст. 171 КК (санкція залишилася на рівні ч. 2 ст. 171 КК в первинній редакції)

Законопроект №2225 «Про внесення змін до КК України (щодо захисту та збереження авторитету держави)» [213], яким пропонувалося передбачити кримінальну відповідальність ст. 339-1 КК за суспільно небезпечні протиправні діяння (де-факто пропонували запровадити відкриту цензуру на критику органів влади), що посягають на авторитет України як суверенної держави, публічне паплюження, наруга, осквернення чи інші дії спрямовані на піддрив авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян України, та/або цинічне, зневажливе ставлення й неприйняття як окремих структурних елементів системи державного управління (її відповідних органів), так і держави в цілому, що в подальшому може тягнути за собою порушення усталених соціальних норм і правил організації суспільного й державного ладу та життя, став загрозою для свободи слова. Вся журналістська спільнота виступила проти цього законопроекту. В лютому 2016 р. його було відхилено.

11.06.2020р. Проект Закону про внесення змін до КК України щодо посилення відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти журналістів (прийнятого як Закон №1164-IX від 02.02.2021р.) [217], подання якого обґрунтовувалося рекомендаціями та звітами, заслуханими у ВР (Постанова «Про попередній звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо нападів на К. Гандзюк та інших громадських активістів» № 2701-VIII від 28 лютого 2019 року, якою було рекомендовано підсилити відповідальність за ст. 345-1 КК, та Рекомендації парламентських слухань Верховної Ради України 14 січня 2020 року на тему: «Безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення», спрямованих на підвищення захисту законної професійної діяльності журналістів). Проектом запропоновано збільшити в 10 разів мінімальний розмір штрафу за ч. 1 та ч. 3 ст.

171 КК, в 5 разів – за ч. 2 ст. 171 КК, а ч. 4 ст. 345-1 КК доповнити особливо кваліфікуючою ознакою - за попередньою змовою групою осіб (тобто передбачити з поруч вже існуючою - організованою групою. Як наслідок, проект отримав слушну критику. Головне науково-експертне управління та Головне юридичне управління наполягали на тому, що не можна законопроект, метою якого є посилення відповідальності, подавати без наукового обґрунтування і без аналізу практики застосування відповідної статті КК (стосовно підвищення розміру штрафу), які б доводили або свідчили про неефективність чи недостатню ефективність чинної редакції вказаної норми, наявність проблем в її застосуванні; та ініціатива передбачити дві форми співучасті, різні за своїм ступенем небезпечності, в межах однієї частини статті, не диференціюючи їх небезпечність. З урахуванням зауважень остаточно було подано проект зі зменшеними розмірами штрафу за ст.171 КК, та диференціацією відповідальності за ст. 345-1 – за попередньою змовою групою осіб – ч .3, організованою групою – ч. 4.

У зв'язку з введенням пробаційного нагляду як виду покарання це призвело до заміни в санкціях статей, які передбачали арешт як альтернативний вид покарання, Законом України від 23 серпня 2023 р. № 3342-IX [220] були внесені зміни і до санкцій ч.ч. 1, 2, 3 ст. 171, ч. 1 ст. 345-1, ч. 1 ст. 347-1 КК – передбачений раніше арешт був замінений на пробаційний нагляд.

Наразі у ВР зареєстровано та знаходяться на опрацюванні в комітеті ще декілька законопроектів, які тим чи іншим чином спрямовані на врегулювання питання захисту прав журналістів. Проектом Закону про внесення змін до КК України щодо вдосконалення захисту журналістської діяльності №6443 від 17.12.2021р. [215] надаються пропозиції:

1) замінити слова «діяльності журналістів» словами «журналістській діяльності», - виглядає нелогічним та необґрунтованим, оскільки відсутні будь-які законодавчі зміни до профільного законодавства, які б могли це обумовити, і примітка до ст. 345-1 КК залишається незмінною, та дається визначення саме «професійній діяльності журналіста»;

2) декриміналізувати та прибрати з ч. 1 ст. 171 КК - «незаконна відмова у доступі журналіста до інформації» - слухна пропозиція, але слід уточнити «за відсутності ознак насильства»;

3) збільшити в 10 разів штраф за ч. 1 ст. 171 та ч. 3 ст. 171 КК, в 5 разів – за ч. 2 (і це не позбавлено логіки та доцільності);

4) конкретизувати форми впливу на журналіста шляхом додавання «із застосуванням засобів електронних комунікацій» - пропозиція виглядає сумнівною та призводить лише до зайвого перевантаження норми, оскільки наразі це вже охоплюється чинною редакцією;

5) в ст. 345-1 КК - розширити об'єктивну сторону складу за рахунок діянь у вигляді «застосування фізичної сили» теж виглядає сумнівним, оскільки вже в межах запропонованої редакції ч. 2 не узгоджується коло потерпілих; крім того, у ч. 2 ст. 345, ч. 2 ст. 350, ч. 2 ст. 377 КК, так само як і в чинній редакції ч. 2 ст. 345-1 КК йдеться про умисне заподіяння відповідній категорії потерпілих осіб у зв'язку з виконанням ними свого професійного, службового або громадського обов'язку побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, а не здійснення щодо них насильства, тим більше, що автори не надають належного обґрунтування, чому саме щодо журналіста має визначатися по-іншому;

5) в ст. 347-1 КК – уточнити коло потерпілих, якими має визнаватися не тільки журналіст, його родичі чи члени сім'ї, а й - засоби масової інформації, теж викликає зауваження, оскільки це не виключає відповідальності за вказаною статтею в чинній редакції;

6) в межах ст. 349-1 КК додати таку підставу відповідальності як незаконне позбавлення волі журналіста зв'язку з його законною професійною діяльністю або з метою перешкоджання його законній професійній діяльності – в запропонованій редакції статті є зауваження: якщо незаконне позбавлення волі журналіста на думку авторів має охоплюватися ст. 349-1 КК, то його викрадення має кваліфікуватися за ст. 146 КК, що виглядає алогічно.

Проект №6443 від 17.12.2021р. пропонує декриміналізувати незаконну відмову в доступі журналіста до інформації, а Проект Закону про внесення змін до

Кодексу України про адміністративні правопорушення та КК України щодо вчинення повторного порушення, пов'язаного з незаконною відмовою у доступі журналіста до інформації №6136 від 06.10.2021 р. [212] запропонував замінити в ч. 1 ст. 171 КК фразу «незаконна відмова у доступі журналіста до інформації» на «повторне вчинення порушення, пов'язаного з незаконною відмовою у доступі журналіста до інформації, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню», тобто - за преюдицію такого порушення. Однак така пропозиція є сумнівною - за ч.1 ч. 2 ст. 212-3 КУпАП всі форми порушення права на інформацію охороняються єдиною санкцією, що свідчить про рівняння всіх форм порушень такого роду за ступенем шкідливості. А отже однакові за ступенем шкідливості діяння не можуть при повторному їх вчиненні змінити ступінь свої шкідливості.

13.12.23р. року було зареєстровано урядовий законопроект «Про доброчесне лобіювання» № 10337 [224], прийнятий та наразі відомий як Закон «Про лобіювання» [231]. В первинній редакції цей проект більше віддаляв нас від європейських орієнтирів та сприяв поширенню закритості влади, створював механізми тиску на будь-якого громадянина чи організацію, які б висловлювалися з критикою влади або наголошувала б на необхідності проведення певних політичних реформ. З урахуванням зауважень, зроблених в процесі обговорення проекту, зі сфери дії закону були виключені випадки здійснення та захист громадянами своїх конституційних прав і свобод, діяльність неприбуткових організацій та установ, та діяльність суб'єктів у сфері медіа та електронних комунікацій.

Законопроектом №9223 пропонується передбачити відповідальність за створення, використання та ін. дії щодо облікових записів (ботів) для поширення свідомо неправдивої інформації, якщо такі дії вчинені на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, національній, державній, економічній чи інформаційній безпеці України [219]. Пропонується додати нову статтю до КК (ст. 111-4), яка передбачає покарання за створення, придбання, використання або збут облікових записів (в інформаційних мережах), що містять свідомо неправдиві відомості щодо користувача. В даному

законопроекті закладено суттєві загрози для реалізації свободи слова та є фактичним введенням цензури, при цьому наявність або відсутність ознак складу цього злочину (під час воєнного стану пропонується карати позбавленням волі на строк від п'яти до семи років з конфіскацією майна) буде залежати суто від бажання та правової свідомості правозастосувача, оскільки запропоновані в цьому проекті норми перевантажені оціночними ознаками. Серед інших це: «завідомо неправдиві відомості щодо користувача, за допомогою яких поширюється недостовірна інформація» - не визначаються критерії недостовірності інформації та хто має визнавати її такою, неконкретизоване поняття «втручання в діяльність фізичних і юридичних осіб», про який «вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій державними органами чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів» йдеться; «використання облікових записів, якщо такі дії сприяють підвищенню рівня соціальної напруги» - аналогічно, якими мають бути критерії такої напруги, при цьому навіть використання власного аккаунту з дописом, що може викликати «підвищення рівня соціальної напруги» фактично теж підпадає під дію запропонованої норми.

В контексті дослідження слід також звернути увагу на внесений до ВР проект закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення деяких гарантій діяльності медіа, журналістів та громадян на доступ до інформації» (№ 11321) [208]. Оцінюючи в цілому цей проект, можна визнати його суттєвим кроком вперед у захисті прав журналістів, забезпечення гарантій доступу журналістів та представників медіа до органів державної влади та місцевого самоврядування, до інформації про їх діяльність, оскільки з ковідного карантину недопуск журналістів до засідань місцевих рад та обмеження в наданні інформації щодо їх роботи стало одним з наріжних каменів протидії законній діяльності журналістів. Позитивним є і розширення кола осіб, які прирівнюються до медіа, та не несуть відповідальність за ст. 117 Закону «Про медіа» - пропонується поширити і на «журналістів, які виконують роботу за цивільно-правовим договором для медіа».

Законопроект № 11115 [209] фактично є пропозицією прирівняти соціальні мережі до медіа — доповнити п. 5-1 ч. 1 ст. 13 ЗУ «Про медіа» таким змістом

«провайдери платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація)». Також пропонується зобов'язати соціальні мережі оприлюднити контактні дані для можливості надсилати скарги на контент; передбачити в умовах користування сервісом заборону на поширення певної інформації, як це передбачено ст.ст. 36, 42, 119 Закону «Про медіа», законодавством про авторське право та суміжні права, можливість блокування користувачів, які порушують ці заборони та ін. Потреба врегулювати в певний спосіб соціальні мережі на сьогодні назріла, але чи здатна держава забезпечити реальний примус соціальних мереж до дотримання вимог медіа, оскільки передбачити в законі штраф це не є гарантією обов'язкового його виконання.

Останнім часом викликав суттєве занепокоєння в медіа-спільності [137] законопроект №10242 [216], яким пропонувалося внесення змін до ст. 361-2 КК, які могли б стати суттєвою перепорою в роботі журналістів - розслідувачів та викривачів, та створення загрози для розкриття джерел інформування журналістів. Так, в первинній редакції проекту пропонувалося «у ст. 361-2» після слів «яка зберігається в» додати «інформаційно-комунікаційних системах, в тому числі публічних електронних реєстрах», а несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом з таких реєстрів, вчинені під час дії воєнного стану, за логікою законопроекту мають каратися «позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років». Доповнення переліку електронних джерел інформації «інформаційно-комунікаційними системами, у тому числі публічними реєстрами», здатне призвести до того, що джерела інформування журналістів-розслідувачів та викривачів просто уникатимуть надавати будь-яку суспільно значиму інформацію (т.зв. «зливи з публічних реєстрів»). До цього слід додати, абсолютно необґрунтоване віднесення такого діяння до числа особливо тяжких. В принципі за умов чинної редакції ст. 361-2 КК журналісти також можуть підпадати під її дію, але віднесення цього діяння до особливо тяжкого в умовах воєнного стану призводить до можливостей застосування правоохоронними органами негласних слідчих дій, які

використовуватимуть усі можливі процесуальні засоби для встановлення особи, яка надає таку інформацію. Тож такі зміни спрямовані на розкриття джерел інформування журналістів - розслідувачів та викривачів. Станом на грудень 2024 р. за змінами в проекті покарання за ч.3 ст. 361-2 скоротилися – до п'яти років позбавлення волі.

Останнім часом все частіше піднімається питання реанімації ідей про встановлення кримінальної відповідальності за наклеп, що викликає серйозне занепокоєння в середовищі журналістів та представників громадянського суспільства, які переконані, що законопроект спрямований на те, щоб забезпечити імунітет можновладців від публічної критики їхніх дій, призведе до масових та невибіркових переслідувань журналістів. У своєму зверненні вітчизняні медіаексперти підкреслили, що криміналізація наклепу «буде обмежувати свободу вираження поглядів, унеможливить висвітлення проблем корупції, зловживання службовим становищем. Подібні законопроекти є засобом тиску на журналістів та медіа і можуть створити серйозний «охолоджуючий ефект» для висвітлення корупції, владних зловживань та інших публікацій на суспільно значущі теми». Навряд чи варто сумніватися в тому, що підстави для таких побоювань є цілком реальними. Вважаємо, що запровадження кримінальної відповідальності за наклеп серйозно «вдарить» по незалежності ЗМІ і загалом по свободі слова в Україні, тим більше, що в європейських країнах намітилася стала тенденція до декриміналізації наклепу та образи. Є всі підстави стверджувати, що запровадження кримінальної відповідальності за наклеп (так само як і за образу) суперечить принципу співрозмірності позитивних та негативних наслідків криміналізації. Вважаємо, що цивільне право найбільш ефективно здатне здійснювати захист таких особистих немайнових благ, як честь, гідність та репутація особи, а криміналізація образи та наклепу переважатиме негативні наслідки ніж позитивні очікування, отже є невиправданим.

Текст Проекту Кримінального кодексу (станом на 02.04.2025 р.) [239] в розділі 4.11 серед кримінальних правопорушень проти рівноправності та політичних прав пропонує передбачити кримінальну відповідальність за перешкоджання законній

професійній діяльності журналіста (ст. 4.11.10) в наступних формах: насильства, вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених матеріалів, вилучення технічних засобів, якими він користується у зв'язку з професійною діяльністю, відмови у доступі до інформації, заборони критикувати публічну службову особу або недопущення до певного місця чи території, та відносити до злочинів 1 ступеня. До ознак, що підвищують на 1 ступінь тяжкість цього злочину пропонується визнавати вчинення його у складі простої групи або з використанням службових повноважень чи професійних обов'язків або пов'язаних із ними можливостей; на 2 ступеня - з використанням службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей публічною службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище.

В межах розділу 9.7 (проти порядку публічного управління) пропонується не виділяти широкого кола потерпілих, як це має місце в чинному КК, а передбачити однією нормою відповідальність за насильство у зв'язку зі здійсненням особою службових повноважень чи виконанням професійних обов'язків, виконанням юридичного обов'язку чи використанням суб'єктивного права (ст. 9.7.7 – злочин 1 ступеня). Стаття 9.7.8 пропонує криміналізувати перешкоджання діяльності особи, яка здійснює службові повноваження чи виконує професійні обов'язки, втім на професійну діяльність журналіста ця норма не розповсюджується. У випадку посягання на життя журналіста у зв'язку з його професійною діяльністю авторами проекту слушно та раціонального пропонується кваліфікувати виключно як вбивство (ст. 4.1.5.) щодо людини (чи близької їй людини) у зв'язку зі здійсненням нею службових повноважень чи виконанням професійних обов'язків, виконанням нею юридичного обов'язку або використанням її суб'єктивного права в публічних інтересах (п. 3 ч.1 ст. 4.1.4), завдання тілесних ушкоджень – з посиланням на п. 3 ч.1 ст. 4.2.5. за ст. 4.2.7 як спричинення значної шкоди здоров'ю, ст. 4.2.8 - спричинення суттєвої шкоди здоров'ю; погроза насильством; при погрозі насильством з посиланням на п. 3 ч.1 ст. 4.3.2 за ст. 4.3.2 (погроза вбивством, спричиненням тяжкої шкоди здоров'ю, згвалтуванням або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом); у випадку позбавлення волі

або захоплення в якості заручника – з посиланням на п.3 ч.1 ст. 4.4.4 – за ст.ст. 4.4.5 та 4.4.6.

За наслідками дослідження історичного досвіду кримінально-правової охорони професійних прав журналіста, та з урахуванням запропонованої В.В. Кузнецовим концепції дослідження історичного досвіду [124, с. 34-35], пропонується за періодами розвитку вітчизняного кримінального законодавства генезис кримінально-правової охорони професійних прав журналістів викласти наступним чином: 1) цензурування та жорсткий державний контроль за здійсненням журналістської діяльності (кінець XIX ст. – до 1919р.); 2) цензурування та політичне і національне переслідування журналістів (1919р. – 1985р.); 3) виникнення перших підстав кримінальної відповідальності за критику та переслідування журналістів (1985р. - 2001р.); 4) розвиток відповідальності, її диференціація за окремі посягання та формування системи норм про перешкоджання професійній діяльності журналіста (2001р. – 2022р.); 5) сучасне формування потенційних моделей кримінально-правової охорони професійних прав журналіста з урахуванням європейського вектору (2022р. і по сьогодні).

1.2. Підстави криміналізації правопорушень проти професійних прав журналістів

Свобода преси є одним із показників ступеня демократизації та відкритості сучасного суспільства, який визначає рівень інтеграції загальнолюдських цінностей, основу духовного життя суспільства, а також характеризує рівень розвитку держави. Свобода ЗМІ сприяє пошуку ефективних шляхів реалізації національної політики, створенню стабільних умов для зміцнення демократії та верховенства права. Зміни в суспільно-політичному житті держави висунули на перший план ідею свободи преси та журналістської діяльності. Діяльність журналістів покликана надати людині можливість своєчасно отримувати повну та всебічну інформацію про соціальне середовище, представляти її під різним кутом зору. Отже, гарантії свободи журналістської діяльності, перш за все, забезпечують свободу надання та отримання інформації в суспільстві, а захист журналістської

діяльності слід розглядати як спосіб захисту права людини на інформацію. КК України 2001р. передбачив підстави настання відповідальності за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, але питання меж та підстав на цей момент залишається актуальною проблемою, оскільки набуває нових більш витончених форм та способів, маскується під законні обмеження. Незважаючи на криміналізацію таких дій «... правоохоронні органи в Україні рідко застосовують відповідні положення Закону України про кримінальну відповідальність, кількість кримінальних справ невелика порівняно з випадками незаконного впливу на журналістів, неадекватних заходів покарання, що застосовуються та які не забезпечують попередження нових порушень» [263]. Закон України 2015 року, яким КК України було доповнено низкою статей, які передбачили відповідальність за посягання на життя, здоров'я, власність та волю журналіста, на практиці не надав додаткових гарантій захисту професійних прав журналіста.

Завданням процесу криміналізації є визначення, які діяння спричиняють істотну шкоду суспільству, державі та окремим особам, та вимагають застосування найсуворіших заходів державного впливу для їх попередження та припинення. Д.О. Балобанова до підстав криміналізації відносить: суспільну небезпеку; типовість і достатню поширеність антигромадської поведінки; динаміку суспільно небезпечних діянь із урахуванням причин і умов, що їх породжують; необхідність впливу кримінально-правовими заходами; врахування можливостей системи кримінальної юстиції в протидії тим або іншим формам поведінки, та наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони; співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації; рівень суспільної правосвідомості й психології та історичні традиції [7, с. 4]. М.В. Фоменко до підстав криміналізації відносить: наявну суспільну небезпечність діяння; його відносну поширеність; необхідність кримінально-правової гарантії; виконання державою міжнародно-правових зобов'язань [283, с. 38]. В.В. Шаблистий, досліджуючи підстави відповідальності за погрози, звертає увагу, що в процесі криміналізації треба враховувати «значний ступінь суспільної небезпеки цього діяння через надзвичайну його криміногенність – здатність породжувати

нові, більш тяжкі злочини»; стали динаміку цих діянь; необхідність кримінально-правового забезпечення конституційної гарантії захисту особистої безпеки; наявність причин та умов вчинення злочину..., які неможливо усунути без застосування кримінальної відповідальності» [300, с. 8]. Ю.В. Кириченко до передумов криміналізації відносить: «1) значну ступінь суспільної небезпечності цього діяння; 2) негативну динаміку росту цих діянь; 3) необхідність кримінально-правового забезпечення конституційної гарантії; 4) наявність причин та умов вчинення злочину, які неможливо усунути без застосування кримінальної відповідальності» [96, с.8].

З урахуванням наведеного, пропонується дослідити криміналізацію правопорушень проти професійних прав журналістів на предмет дотримання їх підстав. Однією з підстав криміналізації є високий ступінь та характер суспільної небезпеки діяння, оскільки саме нею оперує суспільна думка, визнаючи те чи інше діяння злочинним, іноді навіть раніше, ніж це зробить законодавець [303, с. 110]. М.Р. Рудковська зазначає, що поняття «суспільна небезпека» як ознака поняття злочину - це категорія кримінального права; наявна у разі заподіяння шкоди об'єктові, який перебуває під кримінально-правовою охороною; полягає у заподіянні реальної шкоди або створенні загрози заподіяння такої шкоди; шкода, як атрибут суспільної небезпеки, має бути істотною; шкода заподіюється лише діянням, яке містить усі обов'язкові ознаки складу злочину; шкода має соціальний (суспільний) характер: заподіюється не лише конкретному потерпілому, а й усьому суспільству» [246, с.7].

Н.О. Гуторова зауважує, що суспільна небезпечність діяння визначається важливістю, цінністю об'єкта злочинного посягання [61, с. 50]. «Суспільна небезпечність діяння - соціальна (матеріальна) ознака кримінального правопорушення, полягає в тому, що це діяння заподіює чи створює загрозу заподіяння істотної шкоди правам та свободам людини і громадянина, власності, громадському порядку ... іншим охоронюваним законом про кримінальну відповідальність суспільним відносинам» [172]. Суспільну небезпечність визначають через її характер та ступінь. При цьому характер суспільної

небезпечності діяння визначається як її якісна характеристика, що обумовлюється значущістю суспільних відносин, на які посягає, їх змістом та сутністю. М.І. Панов та С.О. Харитонов конкретизують, що характер суспільної небезпечності визначається, крім того, характером діяння, його об'єктивними ознаками (показниками): «місцем, часом, обстановкою, способами й засобами його вчинення, характером суспільно-небезпечних наслідків, а також формою вини, мотивом та метою діяння, що впливає на характер і вид покарання, яке встановлюється в санкції кримінально-правової норми» [172]. В оцінці характеру суспільної небезпечності у законодавчій і правозастосовній діяльності потрібно виходити з певної ієрархії цінностей у кримінальному праві, яка визначає правило: чим більш цінними є суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом, тим більш суворими мають бути заходи кримінально-правової репресії [154, с. 133]. Погоджуємося з думкою, що «чим менш значущими з аксіологічної точки зору є суспільні відносини, що ставляться під охорону чинним кримінальним законом, тим більша кількість криміноутворюючих ознак необхідна для конструювання кримінально-правової норми» [68, с. 132]. Визначаючи фактори соціальної обумовленості (соціально-економічний, політичний, поширеність діяння, ефективність заборони), вчений виділяє і такий фактор як порівняльно-правовий, хоча зауважує, що «він не завжди спрацьовує, і непоодинокі випадки, коли склад злочину не відомий досвіду зарубіжних країн, натомість врегульований на національному рівні, при чому досить вдало». При цьому автор акцентує увагу на тому, що незважаючи на вказане, досвід законодавчого моделювання норм про кримінальну відповідальність інших європейських країн може виступати одним з важливих критеріїв криміналізації діянь у чинному КК України [68, с.133].

Стосовно ступеня суспільної небезпеки, то її зазвичай називають як кількісну категорію суспільної небезпечності, яка визначається через розмір заподіяної шкоди, реальність настання певних наслідків чи загроза їх настання, через особливості способу (наприклад, з особливою жорстокістю або способом, небезпечним для багатьох осіб), часу (в умовах воєнного або надзвичайного стану), місця вчинення кримінального правопорушення; на ступінь суспільної

небезпечності діяння впливає форма та вид вини, мотиви та цілі, якими керувалася та які переслідувала особа (з жалю, з ревнощів, зі співчуття, з корисливих мотивів) та ін. М.І. Панов та С.О. Харитонов зауважують, що «ступінь суспільної небезпечності, як її кількісна характеристика, визначається інтенсивністю посягання і, перш за все, видом та розміром (обсягом) шкоди, яка заподіюється діянням охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам чи ставить їх під загрозу заподіяння такої шкоди» [172].

Дослідивши різні погляди щодо розуміння суспільної небезпечності, В. С. Ковальський виокремив декілька, та інтерес представляє саме таке: «наявність такої шкоди (реальної або потенційної) оцінюється з позиції усього суспільства, а не конкретного потерпілого, тому небезпечність і називається суспільною» (с. 201) [271, с. 201].

Враховуючи різні форми та способи перешкоджання законній професійній діяльності журналіста, впливу на нього, можна відмітити наступні негативні наслідки перешкоджання:

1) погрози та насильство щодо журналістів обмежує можливості збирати, обробляти та публікувати інформацію, послаблює волю та здатність особи до творчої реалізації;

2) перешкоджання журналістській діяльності може викликати почуття тривоги і занепокоєння (погрози, насильство, позбавлення волі), заважаючи виконувати належним чином професійні обов'язки; необґрунтовані позови щодо захисту честі та ділової репутації проти журналістів підривають їх авторитет та спонукають припинити здійснення професійної діяльності;

3) насильство та переслідування журналістів у зв'язку з їх професійною діяльністю викликає в інших професійних журналістів страх за своє життя або здоров'я, життя або здоров'я своїх близьких, за збереження майна, внаслідок чого журналіст може прийняти рішення не розповсюджувати інформацію (наприклад, суспільно значущу) або викривити зміст цієї інформації на користь того, хто здійснює негативний вплив на журналіста;

4) відчуття незахищеності прав та свобод, власної безпеки журналіста викликає відчуття беззахисності, що в подальшому здатне вплинути на об'єктивність та професійність його діяльності.

Втім неналежне виконання або невиконання професійних обов'язків журналістом призводить і до віддалених негативних наслідків. Ми виходимо з того, що журналіст - творчий працівник суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа. Таким чином професійна діяльність спрямована на забезпечення інформування суспільства щодо певних подій, політичної, економічної та соціальної ситуації в країні та за кордоном, подання суспільно значущої інформації. В такий спосіб діяльність журналіста забезпечує реалізацію громадянами права вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір (ст. 34 Конституції України). Таким чином, обмеження професійної діяльності журналіста призводить до створення перепон у своєчасному доступі громадян до інформації, інформованості суспільства.

Необхідність забезпечення захисту професійних прав журналіста, обумовлено і чинним законодавством, що визначає гарантії їх діяльності та захисту, порядок організації діяльності, відповідальність, а саме: Законами «Про медіа», «Про електронні комунікації», «Про кінематографію», «Про суспільні медіа України», «Про інформацію», «Про систему іномовлення України», «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста».

Відповідно до ст. 34 Конституції України кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом...[109]. «Свобода вираження становить одну з найістотніших підвалин демократичного суспільства, є однією із засадничих умов для його прогресу та для розвитку кожної людини», – зазначив Європейський Суд у справі Handyside vs United Kingdom [309]. Без свободи слова неможливе існування демократичного суспільства, а тому до обмеження даної свободи потрібно підходити з особливою увагою та обережністю, враховуючи принципи «необхідності у демократичному суспільстві»,

«пропорційності законній меті» та «передбачуваності законодавством» можливості такого обмеження [145]. Разом з тим, законодавство може обмежувати свободу слова у виключних випадках, які стосуються надто важливих сфер життя суспільства за умови, що таке обмеження може принести користь всьому суспільству. В умовах воєнного стану кримінально-правовий захист журналістів набуває уваги як з боку самих представників медіа, так й суспільства та держави в цілому [290, с. 369].

Типовість і достатня поширеність антигромадської поведінки.

Наведені статистичні дані (Додаток 1. Табл. № 1) щодо кількості зареєстрованих правопорушень вказують на такі моменти: динаміку зростання кількості випадків перешкоджання законній професійній діяльності журналіста з 2014 р. до 2017 р., а з 2017 р. по сьогодні – поступове їх зменшення, що, втім, не корелює зафіксованій кількості випадків таких діянь за даними ІМІ (Додаток 3. Табл. № 3), яка вказує на їх сталу кількість протягом десяти років, та показує, що ІМІ реєструє кожного року в 3-4 рази більше випадків таких порушень, ніж офіційна статистика Офісу ГПУ. Як свідчать дані ІМІ в 2022 р. відмічається стрімке збільшення кількості порушень прав журналістів, що обумовлено розпочатим широкомасштабним вторгненням в Україну та вчинення злочинів проти журналістів агресором, втім ці дані в офіційній статистиці ГПУ серед зареєстрованих загально кримінальних правопорушень не відображаються.

Починаючи з 2015 року, коли КК України було доповнено статтями 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК, кількість насильницьких злочинів, вчинених щодо журналістів особливо не змінилася за даними судової адміністрації (Додаток 2. Табл. №2) та Офісу Генерального прокурора (Додаток 1. Табл. №1), і за ст. 349-1 КК по сьогодні не було зареєстровано жодного кримінального правопорушення, за ст. 348-1 КК – фіксувалися спорадичні поодинокі випадки звернень, які не отримували розвитку у вигляді обвинувального висновку, за ст. 347-1 – в середньому 2-4 випадки на рік, які в поодиноких випадках закінчувалися пред’явленням обвинувачення; ст. 345-1 КК – в середньому з 2015р. фіксувалося по 26 випадків, з поступовим спадом починаючи з 2018р. Як слушно зауважує В.І. Павликівський, виділення окремих

складів посягань на життя, здоров'я, свободу та власність журналістів залишається достатньо дискусійним [161, с. 187], що підтверджується, в тому числі, статистичними даними.

Дані щодо насильства та погроз щодо журналістів за офіційними даними Офісу ГПУ та неофіційні – від ІМІ, не співпадають, і всупереч даних офіційної статистики в реальності з 2020р. спостерігалось зростання насильства (і щодо журналістів зокрема), що обумовлено карантинними обмеженнями та зростанням насильницької злочинності в цілому в країні та світі.

Обґрунтовано стверджувати, що часткове зменшення у 2022 р. кількості зафіксованих порушень об'єктивно було пов'язане не з покращенням ситуації, а із розпочатою широкомасштабною збройною агресією проти України та активно триваючими військовими діями на значній частині її території, що безумовно вплинуло на процес виявлення та фіксації реальних фактів порушень прав журналістів, та унеможливлення фіксації та протидії таким факторам на не підконтрольних державі територіях.

Таким чином, статистичні дані, які фіксуються самими ЗМІ, кількість реальних посягань проти прав журналістів, зареєстровані Офісом Генерального прокурора та ІМІ різняться в рази. За даними «Інституту масової інформації» серед посягань проти прав журналістів переважають фізичне насильство (тілесні ушкодження, побої, погрози) та відмова в доступі до інформації. Крім того звертає увагу і той факт, що навіть при значній кількості зареєстрованих правоохоронними органами кримінальних порушень проти професійних прав журналіста, лише в одиничних випадках пред'являється обвинувачення, з яких третина отримують обвинувальні вирoki.

В.І. Павликівський також звертає увагу на показники ефективності роботи правоохоронних органів та результати їх діяльності за вказаним напрямком, зауважуючи, що така тенденція є стабільною з року в рік, незважаючи на законодавчу зміну структури злочинності у сфері перешкоджання законній професійній діяльності журналістів [161, с. 187].

Досліджуючи показники облікованих (zareєстрованих заяв) та вкрай низькі показники пред'явлених підозр та направлених до суду обвинувальних висновків у цих справах виникають обґрунтовані питання, з чим це може бути пов'язане: недосконалість нормативного регулювання, неефективність роботи правоохоронних органів чи інші фактори?

Л.В. Опришко та О.М. Вдовенко, досліджуючи питання розслідування та судового розгляду кримінальних справ, пов'язаних із порушенням професійних прав журналістів в Україні виявили наступні проблеми [152, с. 13-33]:

1) невнесення або порушення строків внесення заяв про злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань: обумовлено неефективністю роботи правоохоронних органів, при чому така ситуація є загальною і має місце не тільки стосовно кримінальних правопорушень проти професійних прав журналістів;

2) розгляд заяв про кримінальні правопорушення по «журналістським статтям» відповідно до норм Закону України «Про звернення громадян», а не КПК України: це також обумовлено неефективністю роботи правоохоронних органів в цілому; ще такі ситуації трапляються через те, що журналісти в окремих випадках, звертаючись до правоохоронних органів, не визначають їх як саме кримінально протиправні, що дає правоохоронним органам «право» розглядати їх в загальному порядку; але це більше системний збій в роботі правоохоронних органів, а не щодо певної категорії правопорушень зокрема;

3) бездіяльність слідчого та/або прокурора під час досудового розслідування: внаслідок такого зволікання спливають строки давності притягнення до кримінальної відповідальності, кримінальне провадження підлягає закриттю, а винні залишаються непокараними: проблема пов'язана як з питаннями щодо належної організації розслідувань кримінальних правопорушень в цілому, так і з досліджуваною категорією правопорушення, – ст. 171 КК віднесена законодавством до кримінального проступку, що визначає незначні строки кримінального переслідування (ст. 49 КК);

4) неналежна правова кваліфікація правопорушень, вчинених щодо журналіста: вчені звертають увагу на те, що при цьому слідчі вносять до ЄРДР

відомості про злочини, вчинені щодо журналістів, за загально кримінальними статтями КК України: ст.ст 125, 126, 296 чи 194 КК [152]. Якщо винні все ж таки понесуть відповідальність і за вказаними загальними нормами, то це ще є не найгіршим варіантом, оскільки невідворотність кримінальної відповідальності реалізується, зберігається механізм компенсації порушених прав. Але трапляються випадки, коли неправильна попередня кримінально-правова кваліфікація призводила до закриття провадження у зв'язку відсутністю складу кримінального правопорушення;

5) відмова у визнанні журналіста потерпілим через «невідповідність» потерпілої особи ознакам «журналіста», які були здебільшого «видумані» в процесі правозастосування;

6) безпідставне закриття кримінальних проваджень: дослідники наводять приклад неефективності досудового слідства, коли обвинувачуються високопосадовці (справа, пов'язана із перешкоджанням законній професійній діяльності журналістів «Радіо Свобода» під час підготовки ними сюжету «Секретний автопарк СБУ»), в якій 12.10.2015 р. відомості про злочин були внесені до ЄРДР, а 28.03.2016 р. Апеляційний суд м. Києва скасував ухвалу слідчого судді та постанову слідчого про закриття кримінального провадження для продовження досудового розслідування;

7) неповідомлення потерпілого про закриття кримінального провадження, через що потерпілий втрачає час для оскарження такого рішення, та спливають строки давності.

З наведених дослідниками факторів, які впливають на низькі показники фіксації фактів кримінальних порушень професійних прав журналістів, можна зробити висновок, що в переважній більшості випадків особи, які здійснили порушення професійних прав журналіста, залишаються непокараними, що обумовлено зволіканням та недбалістю або умисним зволіканням з розслідуванням порушених кримінальних справ, що призводить до спливу строків давності, здійсненням прямого або опосередкованого тиску на правоохоронні органи в процесі розслідування таких справ з боку посадовців або VIP персон,

неефективністю роботи правоохоронних органів (неправильна кваліфікація), тобто неналежної фахової підготовки кадрового забезпечення правоохоронних органів та судів. Однією з причин такого становища є і недоліки кримінально-правового регулювання.

Той факт, що правоохоронні органи факти завдання смерті журналісту, захоплення його як заручника, або завдання тілесних ушкоджень не фіксують за ст. 347-1, 348-1, 349-1 КК, ще не означає, що такі кримінальні правопорушення залишаються абсолютно безкарними – вони не підпадають в «статистику» за журналістськими статтями (наприклад, посягання на К. Гандзюк кваліфіковано за ст. 121 КК, В. Чоновола – ст. 286 КК, В. Веремія – ст. 296 КК, вбивство Г. Гонгадзе і П. Шеремета – за ст. 115 КК, А. Садикова – порушено провадження за ст. 115 КК). Така ситуація в більшості випадків обумовлена тим, у правоохоронних органів виникають складнощі при визначенні у потерпілого статусу журналіста (як того вимагають спеціальні статті), або визначенні та доведення мотиву вчинення посягання. Втім ідея існування цих норм закладалася інша – додатково гарантувати безпеку здійснення журналістської діяльності. Як свідчать статистичні дані на практиці це завдання ними не досягається.

Крім того, дослідники вказують на існування такої проблеми в процесі доказування в суді як визначення «законності» дій журналістів [152, с.33-48]. Так, за всіма обставинами ситуація може складатися таким чином, що журналісту чинять перешкоди в його професійній діяльності (штовхання, вибивання з рук камери та ін.), але якщо особа наполягає припинити знімати саме його, а не інших осіб або події в цілому, в такому випадку суд визнаватиме журналістську діяльність як незаконну та такою, що порушує право на приватність. В окремих випадках згода особи на зйомку презюмується, тобто фізична особа вважається такою, що погодилась на зйомку, аж поки вона не висловить своє заперечення щодо цього (втім одна з законодавчих ініціатив наразі пропонує у випадку фіксації заходу з масовим скупченням людей отримати у всіх згоду на їх фото чи відео фіксацію [228]). Не порушує право на приватність опублікування для широкого загалу фото, взяті зі сторінки особи у соцмережі, з цього приводу Верховний суд висловився,

що такі зображення, опубліковані на відкритій сторінці в соцмережі, не містять інформації, яка має конфіденційний, таємний чи службовий характер, чи інформації надто відвертого чи особистого характеру [198]. Межі суспільного інтересу та права на приватність зазвичай вирішуються, виходячи з ступеню публічності особи, щодо якої журналіст збирає та фіксує інформацію.

Не менше проблем в практиці доказування у справах проти професійних прав журналіста викликає розуміння та оцінка «суспільного інтересу» інформації, яка також визначає законність дій журналіста. Якщо це питання на стадії досудового розслідування переважно ігнорується, то зазвичай воно піднімається адвокатами обвинуваченого у справі в суді, і обвинувачення на цьому розсипається. І тут першочергова проблема полягає в тому, що це поняття є оціночним, та запозиченим з європейської практики, втім, як видається, недосконало адаптоване під національний вимір. З одного боку це проблема адаптації стандартів практики ЄСПЛ, з іншого боку – відсутність відповідних навиків правильної інтерпретації судової практики ЄСПЛ у суддів, прокурорів та слідчих правоохоронних органів в процесі кваліфікації правопорушень проти професійних прав журналістів. Тому національна судова практика є неоднорідною та суперечливою: за одних і тих же обставин суди роблять протилежні за сутністю висновки. Так, за тих же самих обставин шарпання журналіста, виривання телефону, яким той проводив зйомку, обвинувачений може бути засуджений за перешкоджання законній діяльності журналіста, якщо суд визнає фіксовану журналістом інформацію такою, що представляє «суспільний інтерес», як це мало місце у кримінальній справі №295/1778/16-к, вирок суду у якій не був оскаржений та набув законної сили [27].

Ще один істотний недолік, який суттєво обмежує права журналіста, та можливості кримінально-правового захисту професійної діяльності, на яке звертають увагу дослідники, це «редакційне завдання», та його прискіпливе дослідження з боку суддів [152, с.40]. Знову ж таки суди часто, визначають законність дій журналіста через призму наявності чи відсутності у них редакційного завдання, зміст та обсяг поставлених в ньому завдань. Як наслідок, суди займаються буквоїдством, яке не є визначальним при встановленні

відповідальності за кримінальні правопорушення проти професійних прав журналіста, та є прямим порушенням ст. 10 ЄКЗПЛ і ст.34 Конституції України, та призводить до скасування незаконних вироків [201].

В інших випадках суди незаконно відмовляють в захисті професійних прав журналіста з мотивів відсутності ліценцій на мовлення, що відповідно до галузевого законодавства не дорівнює незаконності професійної діяльності журналіста. І однією з головних проблем доказування протидії професійній діяльності журналіста є встановлення умислу на перешкоджання такій діяльності, що за відсутності у журналіста розпізнавальних ознак або можливості доведення факту повідомлення обвинуваченому про проведення журналістської діяльності (пред'явлення посвідчення) унеможлиблює доведення вини у таких справах. Виникають проблеми із доказуванням наявності статусу журналіста у особи, яка працює в Інтернет-виданнях, незважаючи на внесені зміни до галузевого законодавства.

Поширеність суспільно-небезпечних діянь як підстава криміналізації полягає в тому, що діяння, які визначаються кримінально-протиправними повинні бути відносно поширеними. Відносність в даному аспекті має важливе значення, адже якщо діяння має небезпечний характер і при цьому є масовим (наприклад, пияцтво, жебрацтво та ін.), криміналізація його буде практично неможливою. Причиною цьому являється якраз і велика поширеність такого діяння [262]. Сутність зазначеного критерію полягає в тому, що кримінальне право регулює форму реакції суспільства й держави на такі суспільно небезпечні вчинки осіб, які є не випадковими та непоодинокими [302, с. 437]. За офіційними даними Офісу ГПУ та за даними ІМІ (Додатки 1-3) ми бачимо, що порушення професійних прав журналістів у вигляді перешкоджання та насильства щодо журналістів не зменшуються, але й не носять масового характеру, і одночасно набувають все більш небезпечних форм. Доречним буде згадати зауваження Ю. А. Пономаренка про те, що чим вищим є ступінь суспільної небезпечності поведінки особи, тим меншими мають бути вимоги до їх поширеності [264, с.200]. Статистичні дані показують, що перешкоджання законній професійній діяльності журналіста не

втрачає своєї актуальності, і немає сумніву щодо поширеності цієї проблеми у суспільстві, незважаючи на те, що в судах розглядається лише незначна частка справ (Додаток 2. Табл. №2). Вважаємо, що сучасна практика протидії випадкам посягання на професійні права журналіста в Україні перебуває на неприйнятному для справедливих очікувань держави і суспільства рівні, особливо, якщо враховувати латентність аналізованої протиправної поведінки.

Динаміка суспільно небезпечних діянь із урахуванням причин і умов, що їх породжують.

В рамках даної підстави встановлюються причини суспільно небезпечних діянь, що характеризують джерело кримінально-протиправної поведінки. Визначення причин суспільно небезпечних діянь, які підлягають криміналізації, має важливе значення як для правильного встановлення кримінально-правової заборони, так і визначення її меж [262, с. 334]. Врахування причин суспільно небезпечних діянь як однієї з підстав криміналізації є не що інше, як з'ясування обумовленості кримінального закону факторами, які характеризують джерело злочинної поведінки [6, с.196].

Серед іншого можна виділити ключові фактори, які призводять до порушення професійних прав журналістів та насильства щодо них:

1) соціальні - соціальні напруження (масові протести, заворушення, зростання соціальних та економічних негативних настроїв в суспільстві, умови воєнного конфлікту, зростання участі суспільства в протидії асоціальним та злочинним явищам, невдоволення суспільства зростаючою корупційною складовою, а рівно – активна протидія з боку корупційних елементів їх викриттю - є одним з основних чинників посягань;

2) економічні чинники – зниження добробуту населення в цілому призводить до збільшення протестних настроїв та насильницьких проявів, які в свою чергу призводять до соціального напруження, соціального конфлікту між переважною більшою частиною населення та заможним прошарком суспільства, що викликає потребу у викритті заможного прошарку в зловживаннях;

3) психологічні - відсутність культури поведінки, виховання: призводить до агресивної реакції публічних осіб на правдиві викриття в пресі, емоційних реакцій на «правду», вчинення перешкоджання професійній діяльності журналіста з хуліганських спонукань;

4) правові - правовий нігілізм, применшення права особи на свободу слова та інформації: незнання повного обсягу своїх прав та свобод журналістом призводить до обмеженості в використанні існуючого механізму їх захисту; зневажання значущістю інформаційного наповнення зрілим та «гігієнічним» контентом інформаційного простору сприяє формуванню не правильного сприйняття політичної, соціальної та інших складових життя країни та світу, та зниженню авторитету засобів масової інформації в цілому;

5) політичні – в умовах повномасштабного вторгнення зміщуються пріоритети щодо першочерговості вирішуваних питань, в т.ч. захист професійних прав журналіста.

Аналіз статистичних даних, що наводяться правоохоронними органами свідчить, про стабільно невисокий рівень обвинувальних висновків, які спрямовуються до суду, порівняно з кількістю зареєстрованих звернень за фактами порушень професійних прав журналістів. Крім того за останні роки – період повномасштабного вторгнення - збільшилася кількість таких посягань, але на кількість направлених до суду обвинувальних висновків це жодним чином не вплинуло. Незначна частка справ, які були розглянуті в суді, та винесено обвинувальні висновки, більше за все свідчить про складність доведення винуватості обвинувачених (причини яких було зазначено вище).

Таким чином, навіть не враховуючи латентного масиву порушень професійних прав журналістів можна впевнено стверджувати про їх поширеність та обумовленість як підставу встановлення кримінально-правової заборони.

Необхідність впливу кримінально-правовими заходами.

Встановлення кримінальної відповідальності передбачає більш серйозні наслідки для винних осіб, це в свою чергу знижує ризик такого посягання. Крім того, саме кримінальна відповідальність дає можливість потерпілим отримати

належний захист і відновлення порушених прав та встановити гарантії недопущення повторення таких ситуацій. В правовій та демократичній державі забезпечується верховенство права, гарантії непорушності та дотримання основних прав та свобод людини, охорона інтересів особистості, взаємна відповідальність держави та громадян, захист суспільства від свавілля влади.

Як зазначається вченими, правоутворення відбувається у тісній взаємодії та діалектичній єдності (разом із протилежностями) держави і суспільства, публічної влади і людини [283, с. 36]. Д.О. Балобанова в цьому контексті слушно зауважує, що «кримінально-правова заборона породжується об'єктивними потребами суспільства в охороні певних відносин, що містять у собі детерміністську /індетерміністську парадигму, кримінально-правову доктрину забезпечення особистої і соціальної безпеки від діянь, які завдають шкоду соціальним очікуванням» [7, с.11]. А в умовах «високого динамізму соціальних перетворень, постійного та суттєвого приросту наукового знання (зокрема, і про суспільство, державу і право), його диференціації та поглиблення, зумовлюється не лише необхідність збереження, а й посилення так званої інноваційної функції держави (передусім через акумуляцію й рафінування можливостей інтелектуального потенціалу суспільства та зарубіжного досвіду), яка, серед іншого, реалізується і через правоутворення – пропонування суспільству нових «правил гри» для оптимізації, вдосконалення його розвитку». [283, с. 37].

Як показує досвід, інформаційний вакуум або неправильне формування інформаційного простору на рівні держави призвело до відомих наслідків для України в 2014 р. – майже відсутня адекватна реакція світу на агресію на сході України та захоплення півострова Крим. Рівень інформаційного тиску з боку агресора з 2022р. не тільки не зменшився, але більше посилилася роль інформаційного впливу на формування світової думки та реакції на незаконні дії. Фактично інформація набула статусу нового виду зброї – в інформаційній війні. Йдеться про інформаційний вплив як назовні, так само і в середині країни. Сучасні технології дозволяють надавати інформацію оперативніше, об'єктивніше (залишаючи можливість спостерігати за подіями в режимі реального часу, робити

власні висновки). Розвиток «медійного ринку» в світі вплинув на розвиток інформаційних відносин і в Україні (про що також свідчать численні проекти законів, які спрямовані на врегулювання тих чи інших питань цієї сфери – п.1.1. цієї роботи). Як наслідок, 13.12.2022р. був прийнятий Закон «Про медіа» [232], який змінив підходи серед іншого і в правовому регулюванні журналістської діяльності. Професійна діяльність журналіста пов'язана з ризиками особистого характеру, які здатні суттєво впливати на його об'єктивність та професійність, а отже виконувати роль у наповненні інформаційного поля. Для реалізації певних прав та при виконанні певних обов'язків достатніми є цивільно-правові (відшкодування завданої шкоди, захист честі та гідності) та адміністративно-правові (забезпечення надання доступу до інформації шляхом звернення до суду, розкриття інформації в певному обсязі) механізми їх забезпечення. Але якщо реалізація професійних прав журналіста супроводжується щонайменшим насильством (переслідування, примус, вплив, заборона, вилучення), гарантії їх реалізації мають бути підкріплені кримінально-правовим примусом.

В цій площині варто згадати про парламентські слухання з питань розслідування правопорушень проти журналістів. Так в 2004 р. було прийнято постанову ВР «Про заходи щодо прискорення розслідування справи стосовно зникнення журналіста Г. Гонгадзе» [229]. 06.11.2019 р. проведені парламентські слухання на тему «Безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення» [174], а в січні 2020 року було прийнято Постанову ВР [12], якою констатовано, що «на даний час основними загрозами професійній діяльності журналістів в Україні залишаються перешкоджання професійній діяльності, погрози та інші випадки фізичної агресії, відсутність ефективного розслідування злочинів, скоєних стосовно працівників ЗМІ; відсутність належного покарання судами осіб, які скоїли злочини стосовно журналістів; системне небажання влади вирішувати проблеми безкарності, ігнорування справедливих вимог журналістської громади»; при цьому залишаються нерозкритими резонансні вбивства журналістів, зокрема П. Шеремета, Г. Гонгадзе, В. Веремія, О. Бузини та ін. Цією Постановою рекомендовано забезпечити приведення відповідальності за

умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналіста, а також за вбивство чи замах на вбивство журналіста у відповідність із нормами КК, які захищають життя і здоров'я громадян; передбачити у законодавстві норму, що вчинення кримінальних правопорушень у зв'язку з перешкоджанням реалізації права громадян на свободу думки, слова і переконань є обставиною, що обтяжує відповідальність; на законодавчому рівні надати захист діяльності громадянських журналістів; збільшити строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за правопорушення, вчинені стосовно журналістів у зв'язку з їхньою професійною діяльністю; виключити кримінальну і передбачити адміністративну відповідальність за правопорушення у виді незаконної відмови в наданні публічної інформації на запит журналіста; визначити правовий статус Інтернет-ЗМІ та журналістів Інтернет-ЗМІ; визначення понять «журналіст» та «журналістська діяльність» привести у відповідність з європейськими стандартами.

Врахування можливостей системи кримінальної юстиції в протидії тим або іншим формам поведінки, та наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони.

Важливе значення в теорії криміналізації відіграють соціально-економічні підстави, до яких, зокрема, належить наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правового впливу. На наш погляд, криміналізація посягань проти прав професійних журналіста має здійснюватися з урахуванням тих матеріальних витрат, які необхідні для успішної реалізації кримінально-правової заборони й тих соціально-економічних можливостей, якими сьогодні володіє держава. Названий фактор включає в себе оцінку витрат на розслідування й судовий розгляд справ, аналіз штату працівників правоохоронних та виконавчих органів, обсягу навантаження на кожного з них, пропускних можливостей місць позбавлення волі та кримінально-виконавчих установ тощо [302, с.437].

Завдання щодо здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань в Україні покладені на Державну кримінально-виконавчу

службу, яка здійснює правозастосовні та правоохоронні функції, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань.

При криміналізації певного діяння виникає питання, чи є «у держави фінансові можливості для розслідування таких явищ, чи є в неї правники необхідної кваліфікації тощо» [6, с. 223]. Слушною є думка Д.О. Балобанової про те, що відсутність достатньої кількості підготовлених співробітників у правоохоронних органах обмежує можливості щодо виявлення кримінальних правопорушень і притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. «Більше того, необхідно враховувати можливості системи виконання покарання з організації його відбування. Інакше норма закону залишиться лише на папері» [6, с. 223].

Досудове розслідування порушень професійних прав журналістів ч. 1 ст. 216 КПК України відносить до підслідності слідчих органів Національної поліції України. Відповідно до Постанови КМУ «Про внесення зміни в додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2014 р. № 85» загальна чисельність поліції, що утримується за рахунок коштів Державного бюджету України, не може перевищувати 141 330 осіб [221], однак у зв'язку з участю поліцейських у бойових діях їх реальна кількість складає не більше половини від заявленої кількості, з яких лише 5 частину складають слідчі. Зрозуміло, що навантаження на них, в порівнянні з працівниками інших підрозділів та слідчими інших правоохоронних органів, є без перебільшення надмірним [294, с.4]. Окрім кількісного складу, має бути забезпечена належним чином і якісна складова, яка сприятиме своєчасному та ефективному викриттю та розслідуванню порушень професійних прав журналістів без виправдувальних вироків та закриття проваджень у зв'язку з закінченням строків давності. Але кількісне та якісне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень має забезпечуватися на загальному рівні для кримінальних справ будь-якої категорії, підслідної слідчим Національної поліції, що залежить від якості підготовки професійних кадрів в цілому.

З огляду на викладене матеріальні ресурси для реалізації кримінально-правової заборони небезпечних посягань проти професійних прав журналістів як

негативного та небезпечного соціального явища вже існують. Втім парламентські рекомендації в 2020 р. рекомендували визначити у керівництві Офісу Генерального прокурора, Державного бюро розслідувань, Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України, осіб, відповідальних за нагляд за розслідуванням злочинів, вчинених стосовно журналістів; включити до обов'язкової програми підготовки, перепідготовки (підвищення кваліфікації) прокурорів, слідчих, суддів вивчення спецкурсу з питань захисту професійної діяльності журналістів та інших медіа-учасників; а Верховному Суду у межах компетенції забезпечити втілення в українську судову практику принципу поваги до права журналістів не розкривати своїх джерел інформації та неухильно дотримуватися європейських стандартів та приписів законодавства у цій сфері [12].

Співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації; доцільність. Зміст зазначеної підстави полягає в тому, що «встановлення кримінальної відповідальності за порушення професійних прав журналіста допустиме тоді, коли є впевненість, що позитивні соціальні результати застосування кримінального права суттєво переважатимуть невідворотні негативні наслідки криміналізації» [302, с. 437].

«Під негативними наслідками криміналізації цих діянь є необхідність застосування державою свого апарату до діяльності зі встановлення вини особи у вчиненні відповідного злочинного посягання, у позбавленні особи певних соціальних благ, позбавленні її свободи, майна, втрати суспільством трудових, інтелектуальних ресурсів у зв'язку з притягненням винних до кримінальної відповідальності» [302, с. 437].

Безумовно, криміналізація порушення професійних прав журналіста є крайнім заходом, найсуворішим способом охорони відносин у сфері реалізації конституційних прав, і, як вже вказувалося, якщо реалізація професійних прав журналіста супроводжується щонайменшим насильством застосування заходів кримінального примусу є виправданим та необхідним. Якщо порушення професійних прав журналіста не пов'язане з насильницькими формами впливу (наприклад, відмова в доступі до інформації), кримінально-правове реагування в

таких випадках є зайвим. В інших випадках кримінально-правове реагування призводитиме до підвищення поваги в суспільстві до професійної діяльності журналіста. Тобто досягатиметься загальна превенція. Можливий негативний наслідок криміналізації цього діяння – неправильне, суб'єктивне застосування норми кримінального закону лише спонукає до пошуку шляхів удосконалення існуючих диспозиції КК України, а тому не може переважити позитивні моменти.

Рівень суспільної правосвідомості й психології та історичні традиції .

Вивчення уявлень суспільства про кримінально протиправне є вкрай необхідним для обґрунтування кримінально-правової заборони конкретного діяння з погляду врахування рівня суспільної правосвідомості й психології, щоб уникнути конфлікту кримінально-правових і об'єктивних соціальних норм. Дослідження історичного досвіду питання (п. 1.1. представленої роботи) свідчить про актуалізацію в наші часи в усьому світі питання вироблення ефективного механізму реалізації професійних прав журналістом або іншою особою, яка збирає, обробляє та публікує інформацію. І на сьогодні психологічно суспільство одностайним є в питанні необхідності захисту професійних прав журналіста, якщо воно пов'язано з насильницьким впливом на журналіста. Багаторічні дослідження свідчать, що найбільший рівень кореляції в оцінці необхідності встановлення кримінальної відповідальності спостерігається при посяганнях на особу, приватну власність, особисті права та ін. З віддаленням від особи рівень збігу оцінок суттєво зменшується [241, с. 77].

Виконання державою міжнародно-правових зобов'язань.

Право на свободу слова, думки, їх вираження відображені в низці міжнародних документів: Загальній декларації прав людини (стаття 19) [78], Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (стаття 19) [141], Європейській конвенції з прав людини (стаття 10) [73] ін. Право на свободу слова, думки та їх вираження передбачає: гарантовані кожному право мати власні переконання та відстоювати свої погляди, шукати, отримувати і поширювати інформацію без будь-якого втручання з боку органів державної влади, самостійно обирати форму реалізації права на свободу вираження.

Втім ця свобода не є абсолютною та може обмежуватися (ч.2 ст.10 ЄКПЛ), виключно в передбачених законом випадках та межах: випадки обмеження встановлені законом (з дотриманням ясності та передбачуваності); бути оприлюдненими та загальнодоступними; застосовуватись тільки задля досягнення легітимної мети (ч.3 ст. 34 Конституції України - в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду); такі обмеження є необхідними в демократичному суспільстві, тобто існує нагальна суспільна потреба (контекст, суспільний інтерес, статус особи та її вплив тощо); обмеження повинні бути пропорційними законній меті (баланс між правом, на захист якого спрямоване обмеження, та правом на свободу вираження); мотиви введення обмежень повинні бути відповідними і достатніми (належне обґрунтування рішень).

Вагому роль у встановленні керівних засад в питанні забезпечення захисту професійних прав журналістів в Європейському співтоваристві відіграють рекомендації Комітету Міністрів РЄ.

Комітет Міністрів Ради Європи на 98-й сесії 03.05.1996 р. ухвалив Рекомендацію «Про захист журналістів в умовах конфліктів і тиску» № R (96) [227], якою наголошують на важливості збереження конфіденційності джерел, що використовуються журналістами в умовах конфліктів і тиску, заборону втручання в здійснення прав і свобод – листування та пересування, конфіденційність джерел та зв'язку, крім втручань, що здійснюються згідно з умовами, викладеними у відповідних положеннях документів з питань прав людини. Рекомендація CM/Rec(2011)7 Комітету Міністрів державам-учасницям про нове визначення медіа, орієнтує держави-учасниці ухвалити широке поняття медіа, яке охоплювало б усіх суб'єктів, що беруть участь у виробництві та розповсюдженні контенту серед потенційно великої кількості людей, зберігаючи при цьому редакційний контроль або нагляд за контентом [233]. Рекомендацією CM/REC(2016)4 Комітету Міністрів державам-учасницям стосовно захисту журналістики і безпеки журналістів та

інших медіаучасників від 13.04.2016р. [226] визначено керівні принципи його забезпечення, серед яких слід виділити: 1) з метою запобігання порушенням: забезпечення незалежності медіа, створення комплексної законодавчої бази, забезпечення відповідності законодавства міжнародним стандартам; створення незалежних оглядів законодавства та практик на предмет відповідності міжнародним стандартам; 2) з метою захисту: ефективне кримінальне провадження та механізм відшкодування збитків для жертв; запобігання, попередження та припинення злочинів щодо журналістів; притягнення до відповідальності всіх, причетних до вбивства, нападів і жорстокого поводження з журналістами та іншими медіаучасниками (тобто, невідворотність відповідальності). Законодавство, що криміналізує насильство стосовно журналістів (відсутня директива, що це обов'язково має бути спеціальний склад), має підкріплюватися ефективними на практиці правоохоронним механізмом та механізмами відшкодування збитків потерпілим.

Важливу роль у врегулюванні питання свободи журналістики в Європі відіграють: Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи «Засоби масової інформації і тероризм» № 1706 (2005) і Резолюція Парламентської Асамблеї РЄ «Свобода преси й умови роботи журналістів у зонах конфліктів» № 1438 (2005) 26.09.2007 р., Рекомендація Комітету Міністрів РЄ «Про захист свободи вираження поглядів та інформації в кризові часи» 26.09.2007 р.; Декларація Комітету Міністрів «Щодо захисту та сприяння розслідувальній журналістиці» 26.09.2007 р.; Декларація Комітету Міністрів Ради Європи «Про захист журналістики та безпеку журналістів та інших медіаучасників» 30.04.2014 р.; Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи «Захист безпеки журналістів та свободи медіа в Європі» № 2035 (2015).

Рекомендація CM/Rec(2018)2 Комітету Міністрів державам-членам про ролі та обов'язки Інтернет-посередників від 07.03.2018 р. [242] акцентує увагу держав забезпечити необхідних заходів, щоб Інтернет-посередники виконували свої обов'язки щодо дотримання прав людини відповідно до Керівних принципів ООН щодо бізнесу та прав людини та Рекомендації CM/Rec(2016)3 Комітету Міністрів

державам-членам з питань прав людини та бізнесу; Рекомендацію CM/Rec(2016)5 Комітету Міністрів про свободу Інтернету, Рекомендацію CM/Rec(2016)1 про захист і заохочення права на свободу вираження думки та право на приватне життя з огляду на мережевий нейтралітет та ін.

Окремо слід звернути увагу на Європейський закон про свободу ЗМІ [334], який набрав чинності в травні 2024р. та визначає нові правила проти зловживань судовими процесами проти учасників громадськості (SLAPP). Нові правила повністю застосовуватимуться з 8 серпня 2025 року. Ці правила забезпечать умови, щоб ЗМІ могли простіше функціонувати через кордони на внутрішньому ринку ЄС без надмірного тиску та з урахуванням цифрової трансформації медіапростору. Серед іншого, Європейський акт про свободу ЗМІ захищає: редакційну незалежність, журналістські джерела, зокрема від використання шпигунських програм, незалежне функціонування суспільних медіа, підвищення прозорості власності на медіа, захист медіа від необґрунтованого видалення онлайн-контенту великими онлайн-платформами, забезпечить, щоб держави-члени надавали оцінку впливу концентрації ключових медіа-ринків на плюралізм ЗМІ та редакційну незалежність.

Зрозуміло, неможливо вирішити належний захист медіа без всебічної реформи законодавства, як кримінального, так і галузевого закону, а також правоохоронної практики, включаючи вимоги міжнародних стандартів [167, с. 70]. Проведений аналіз дає можливість зробити висновок, що існували та існують всі необхідні передумови та підстави для криміналізації небезпечних форм порушень професійних прав журналістів у вітчизняному кримінальному законодавстві. Закон «Про медіа» 2022р. частково врахував загальноєвропейські тенденції, чого не можна сказати щодо приписів КК України в чинній редакції (наприклад, примітка до ст. 345-1 КК).

Як зазначає Є.О. Письменський, «зміст кримінально-правової політики в умовах воєнного стану змінився, а її загальна спрямованість свідчить про намагання протидіяти масштабним ризикам і загрозам, що виникають для національних інтересів та інтересів держави» [178, с.303]. При цьому одночасно

інші питання відходять на другий – третій рівень, це стосується і реалізації захисту професійних прав журналіста – воно зараз більше носить нормативно-декларативний характер, а має формувати вектор обмежено-ефективно-компенсаційний. Також слід погодитися з думкою вченого, що «формування правозастосовної практики відбувається у суперечливий спосіб: формальне застосування кримінального закону – коли не з'ясовується справжній зміст його норм, а перевага надається буквальному (спрощеному) його розумінню. допущення усієї палітри кваліфікаційних помилок» [178, с. 303].

Необхідність кримінально-правового захисту діяльності журналістів зумовлена цілою низкою причин, основними з яких є суспільна цінність діяльності засобів масової інформації, реалізація конституційного права людини на свободу слова, характер шкоди, заподіяної обмеженням вказаного права як для окремої особи, так і для суспільства в цілому [164]. Проведений аналіз підстав криміналізації доводить існування всіх передумов для криміналізації низки порушень професійних прав журналістів, частина з тих, за які передбачена кримінальна відповідальність за КК України, мають бути декриміналізовані або виведені з-під спеціальної норми кримінально-правової охорони (оскільки існування такої норми не виправдовується правозастосовною практикою).

1.3. Сучасний стан наукових досліджень кримінально-правової охорони професійних прав журналістів

Відповідно до ч.1 ст. 1 КК України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина та інших найбільш значущих суспільних відносин від кримінально-протиправних посягань, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Здійснюється така охорона шляхом встановлення чітко визначеного законом кола суспільно небезпечних діянь, які визнаються кримінальними правопорушеннями, покарання за їх вчинення та /або інших заходів кримінально-правового характеру, інших правових наслідків, які настають для особи, винної у посяганні на ці відносини.

Охоронна функція кримінального права була і залишається зараз об'єктом досліджень багатьох вчених, втім кожен науковець розуміє її змістовне навантаження по-різному. А.С. Оцяця пропонує розуміти під охоронною функцією певне явище, зміст якого полягає «у напрямі впливу кримінального права та кримінально-правового впливу на охорону духовних та матеріальних суспільних відносин шляхом визначення, які діяння є злочинами (кримінальними правопорушеннями у майбутньому) та які кримінально-правові способи впливу застосовуються при їх вчиненні..» [158, с. 243]. М.І. Панов також вважає, що охоронна функція кримінального права полягає у встановленні в кримінальному законі «заборон вчинення суспільно небезпечних діянь, ... та визначення покарання чи інших заходів кримінально-правового характеру, які підлягають застосуванню до осіб, що вчиняють такі діяння» [159, с. 17]. І.О. Зінченко, Є.В. Шевченко вкладають ширший зміст в цю функцію, включаючи ще й попередження кримінальних правопорушень (загальна та спеціальна превенція) [87, с. 122]. Оскільки, на їх думку, «об'єкти кримінально-правової охорони захищаються не тільки тоді, коли на них відбулося посягання, але і за наявності потенційної загрози заподіяння істотної шкоди». При цьому вони наполягають на тому, що «важливою складовою частиною охоронної функції є поновлення порушених (зруйнованих) при вчиненні кримінального правопорушення суспільних відносин і відтворення соціальної справедливості у сфері правопорядку» [87, с.129].

Н.О. Гуторова поділяє відносини, що підлягають кримінально-правовій охороні, на дві групи: першу групу утворюють такі, що пов'язані із «забезпеченням основоположних прав і свобод людини», а інша належить до тих, «які докладно врегульовані іншими галузями права, а норми кримінального права при виконанні охоронної функції виконують у межах логічної правової норми роль санкцій» [62, с. 34]. Професор виходить з позиції, що «правова охорона суспільних відносин здійснюється кримінальним правом шляхом встановлення кола суспільно небезпечних діянь, які визнаються злочинами, а також кримінальних покарань та інших заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються до осіб, які їх вчинили». І, на думку професора, таким чином охороняючи відносини,

кримінальне право врегульовує відносини між державою й особою, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, з приводу притягнення останньої до кримінальної відповідальності [62, с. 32].

В.К. Матвійчук розуміє під кримінально-правовою охороною «систему (комплекс) засобів (кримінальне законодавство і кримінально-правова політика), що забезпечують охорону, зосереджуючи зусилля на тому, щоб аналізовані відносини (взяті під охорону кримінального закону) залишалися, як правило, об'єктами охорони і якомога менше зазнавали злочинних посягань» [136, с.5]. М.В. Карчевський виходить з позиції, що кримінально-правова охорона – це «неухильне та ретельне виконання кожним із суб'єктів правовідносин своїх обов'язків, які складаються під впливом соціальних норм, що за своїм змістом забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод громадян» [92, с.70].

О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк називають загально-регулятивними кримінально-правові відносини, пов'язані з криміналізацією і пеналізацією суспільно-небезпечних діянь, а охоронними кримінально-правовими відносинами – ті, які виникають внаслідок вчинення злочину і розриву загально-регулятивних відносин [72, с.26-28]. В.О. Навроцький вважає, що кримінальне право «покликане не щось змінювати і вдосконалювати, забезпечувати позитивний розвиток, а гарантувати незмінність, стабільність існуючих суспільних відносин, що й найповніше охоплюється поняттям охорони» [275, с.28]. І.М. Копотун зводить кримінально-правову охорону до захисту суспільних відносин [110, с. 7].

На противагу, В.В. Кузнецов зауважує, що під кримінально-правовою охороною слід розуміти «систему кримінально-правових засобів, до яких слід включити кримінально-правові норми (заборонні, роз'яснювальні, заохочувальні та обмежувальні) та методи кримінально-правової політики (криміналізація та декриміналізація, пеналізація та депеналізація), за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин» [121, с.109]. На думку вченого, охоронна функція кримінального права впорядковує суспільні відносини, що виникають з моменту вступу в силу закону про кримінальну відповідальність і завершується вчиненням злочину. І робить висновок, що кримінально-правова

охорона породжується охоронною функцією кримінального права, яку слід відмежовувати від регулятивної [122, с.109-110].

О. Кирбят'єв пропонує кримінально-правову охорону розуміти як систему організаційно-правових заходів по гарантуванню безпеки особи та цінностей суспільства від злочинних посягань шляхом здійснення формалізації права, наступної його реалізації у кримінальних правовідносинах, а також кримінально-правового впливу держави завдяки провадженню відповідної політики [95, с.138]. О.В. Степаненко вважає, що охорона є пріоритетним завданням та ключовою функцією кримінального права, при цьому кримінально-правовий вплив здійснюється комплексно: охорона та регулювання суспільних відносин, попередження вчинення кримінальних правопорушень та виховний вплив [261, с. 81].

Колектив авторів підручника зауважують, що механізм кримінально-правової охорони соціальних цінностей «може бути представлений як сукупність двох аспектів: «загальнорегулятивним», який означає встановлення конкретної кримінально-правової заборони та її дотримання суб'єктами правовідносин і «традиційним», передбачає порушення кримінально-правової заборони, за чим слідує офіційна кримінально-правова оцінка такого порушення, обрання конкретного заходу кримінально-правового впливу і застосування його до порушника» [113, с. 141]. Такий підхід фактично охоплює кримінально-правову політику та позитивну і негативну відповідальність.

Вважаємо, що підхід, згідно якого кримінально-правова охорона не може закінчитися на стадії процесу криміналізації чи пеналізації, а має включати і правову оцінку протиправної поведінки особи, оскільки відокремлено ці процеси не здатні досягти поставленої мети охорони певних відносин, так само – реалізація кримінальної відповідальності за вчинене діяння не здатна повною мірою відобразити процес кримінально-правової охорони, зрозуміти його сутність та поставлені цілі. З урахуванням наведених напрацювань в контексті дослідження пропонується виходити з розуміння кримінально-правової охорони як набору інструментів, здатного забезпечити гарантії безперешкодної реалізації суспільних

відносин, який поєднує в собі: реалізацію методів та принципів кримінально-правової політики (криміналізація, пеналізація, декриміналізація, депеналізація), які спрямовані на встановлення кримінально-правової заборони і досягнення загальної превенції; та кримінально-правова оцінка порушення заборони із застосуванням всіх наявних механізмів кримінально-правового реагування на поведінку порушника (з метою визначення ефективності такої політики).

Дослідження питання кримінально-правової охорони професійних прав журналіста показало, що першочерговим для вирішення є питання – які саме відносини мають виступати об'єктом кримінально-правової охорони від різних форм перешкоджання виконанню професійних обов'язків журналістом. Оскільки посягання на професійні права журналіста досліджуються і в площині посягань проти авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян і проти виборчих, трудових та інших прав та свобод людини та громадянина, при цьому погляди щодо визначення їх місця є діаметрально протилежними.

За результатами вивчення кримінально-правової літератури з даного питання, можна дійти висновку, що дана тематика та окремі питання тим чи іншим чином пов'язані з тематикою дослідження вже стали предметом живої наукової дискусії:

- в аспекті кримінально-правового захисту виборчих, трудових та інших прав і свобод особи - досліджувалися в роботах В.І. Павліківського (трудові права, 2004р.), С.Я. Лихової (злочини в межах V розділу КК України, 2006р.), О.М. Готіна (V розділ Особливої частини КК, 2006р.), П.П. Андрушко (виборчі права, 2007р.), І.О. Зінченко (V розділ особливої частини КК, 2007р.), С.А. Мозоль (виборчі права, 2008р.), О.П. Горпинюк (інформаційний аспект приватності, 2011р.), В.І. Маркін (свобода віросповідання, 2012р.), Д.О. Колодін (виборчі права, 2014р., 2025р.), М.В. Фоменко (ст. 170 КК України, 2017р.), І.В. Єдинак (таємниця листування, 2021р.); А.А. Керопян (незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, 2023р.);

- питання кримінально-правової охорони авторитету органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднань громадян, стали об'єктом дослідження у

працях В.І. Осадчого (1994р. та 2004р.), І.М. Залялової (втручання в діяльність, 2006р.); І.І. Давидович (кримінально-правова охорона представників влади, 2007р.), В.В. Антонов (2010р.), Г.Ю. Гуренко (2011р.), В.О. Чайка (2012р.), О.І. Донченко (2013р.), А.В. Бойко (2013р.), А.М. Удод (2013р.), С.В. Владимиренко (2015р.), М.М. Комарницький (2017р.), М.В. Довгаль (2017р.), А.О. Цховребов (2017 р.), Є.В. Пилипенко (2018 р.), І. М. Ізай (2018р.), В.Р. Ладнюк (2020 р.), М.В. Сийплові (2020 р.), О.О. Кирбят'єв (2021р.), В.П. Беленок (2021р.), К.М. Алієва (2023р.), А.В. Боровик (2025р.);

- питання кримінально-правового захисту свободи слова та професійної діяльності журналіста стали об'єктом досліджень В.І. Павликівського (2016р.), І. І. Митрофанова та Є.Л. Стрельцова (2017р.), К.М. Буряк (2018р.), А. В. Коваленко (2018р.), А.С. Бондарчук (2019р.), Ю.В. Сподарик (2022р.).

Одна з перших робіт за чинним КК 2001р., в якій досліджувалися питання кримінально-правового захисту трудових прав громадян, це дисертація В.І. Павліківського на тему «Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про працю, не пов'язані з посяганням на життя та здоров'я» [160]. Вчений приходить до висновку, що формулювання розділу КК України не відповідає визнаному на міжнародному рівні, а також підтвердженому Конституцією України, поділу усіх прав і свобод людини на 4 основні види – громадянські (особисті, фізичні), політичні, соціально-економічні та культурні (духовні, гуманітарні). Дослідник зауважує, що «громадянські (особисті) права і свободи людини не охоплюють собою весь спектр прав і свобод людини, а тому не можуть бути загальним поняттям, яке б уособлювало всі права й свободи закріплені в даному розділі» [160, с.13], а під визначення трудових, виборчих або інших особистих прав і свобод людини не підпадають такі права, поставлені під захист в п'ятому розділі, як право на освіту, на медичну допомогу, на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності та інші, які є соціально-економічними або культурними правами і свободами. Як наслідок, приходить до висновку сформулювати назву розділу V як – «Злочини проти виборчих, трудових та інших прав і свобод людини і громадянина». Перешкоджання професійній законній

діяльності журналіста вчений відносить до порушення трудових прав людини [160, с.13].

Цікавий підхід запропонований С.Я. Лиховою (2006р.), який знайшов своє відображення в докторському дисертаційному дослідженні, та в опублікованому монографічному дослідженні [129]. Вчена приходить до висновку, що КК України захищає право громадян на участь у конституційних формах безпосередньої демократії, але робить це безсистемно, з відходом від традиційних правил побудови Особливої частини КК України [129, с. 158]. В дослідженні С.Я. Лихова вказує, що передбачені в розділі V Особливої частини КК України злочини, хоча і мають певну схожість в характері суспільної небезпеки, все ж посягають на самостійні групи правових відносин, які охоплюються поняттям «конституційні правовідносини», а «таке широке поняття не може бути покладено в основу формулювання родового об'єкта конкретної групи злочинів» [129, с. 159]. Вчена поділяє всі злочини цього розділу на групи: з приводу реалізації громадянських (особистих) прав, сімейних та які складаються з приводу реалізації права сповідувати будь-яку релігію, або не сповідувати ніякої; політичні правовідносини (форми безпосередньої демократії в Україні, референдні правовідносини та які виникають в процесі реалізації права на участь у зборах, мітингах, походах і демонстраціях); третя група - правовідносини, пов'язані із реалізацією громадянами права на працю та інші соціальні права.

Низку юридичних складів вважає такими, що знаходяться поза межами даних родових об'єктів: відносини власності (ст. ст. 176, 177, 178, 165 КК України), національна безпека (ст. 161 КК України), а норми про перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, порушення права на отримання освіти та на безоплатну медичну допомогу, перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (ст. ст. 170, 171, 183, 184 КК України), введені в КК України з порушенням принципів криміналізації і тому ці діяння, думку професора, слід декриміналізувати [129, с.161]. Не можемо погодитися з позицією, що необґрунтованою є позиція вітчизняного законодавця щодо криміналізації перешкоджання законній професійній діяльності журналістів

тільки тому, що останні, разом із засобами масової інформації (друкованими, теле-радіоорганізаціями, інформаційними агентствами), відіграють значну роль у реалізації зазначених конституційних прав; а тому існування ст. 34 Конституції України та ст. 10 ЄКПЛ, як гарантії свободи слова, на думку вченої, має обумовити наявність лише цивільно-правового механізму захисту честі, гідності та ділової репутації громадян, вже реалізованого не тільки у нормах ЦК України, але й у постановах Пленуму ВС України, які формулюють засади судового захисту свободи слова [129, с.186]. Аналізуючи діяння, яке сформульоване в ч. 1 ст. 171 КК України як «перешкоджання», С.Я. Лихова не вважає їх такими, що досягають ступеню суспільної небезпеки діяння, що дорівнює злочину; а діяння, кримінальна відповідальність за яке передбачена в ч. 2 ст. 171 КК України, полягає в альтернативних діях, одні з яких посягають на особу журналіста (наприклад, погрози, залякування, цькування, погроза вбивством тощо, низка з яких входять в об'єктивну сторону складів злочинів проти життя і здоров'я), або порушення трудових прав (наприклад, звільнення з роботи, позбавлення винагороди тощо). Як наслідок, приходять до висновку, що самотійних ознак діяння, яке полягає в перешкодженні законній діяльності журналістів і за які слід було б встановити кримінальну відповідальність, практично немає, а отже ст. 171 КК України є прикладом надмірної криміналізації.

О.М. Готін в навчальному посібнику «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» виділяє три групи злочинів, передбачені у V розділі Особливої частини КК: 1) злочини проти виборчих прав і свобод людини і громадянина – ст.157-160 КК; 2) злочини проти трудових прав і свобод людини і громадянина – ст.172-175 КК; 3) злочини проти інших особистих прав і свобод людини і громадянина – ст.170, 171, 182, 183,184 КК [57]

Розвиток ідей щодо кваліфікації та вдосконалення кримінально-правового регулювання відповідальності за розділом V КК України знайшли своє відображення в монографічному дослідженні П.П. Андрушка (2007р.) [3].

Менш радикальною є позицію І.О. Зінченко, висловлена в монографічному дослідженні «Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших

особистих прав і свобод людини і громадянина /Аналіз законодавства і судової практики» [86]. В ній автор зауважує, що збільшення кола кримінально – караних діянь, «які посягають на права і свободи громадян в новому КК України є не випадковим, воно обумовлене відповідним розширенням основних прав і свобод людини і громадянина та посиленням законодавчих гарантій щодо їх дотримання та захисту» [86, с.20]. Поділяючи всі злочини цього розділу на три групи: що посягають на особисті (громадянські) права і свободи людини і громадянина, проти політичних прав і свобод громадян проти трудових та інших соціальних прав і свобод людини і громадянина, відносить перешкоджання законній професійній діяльності журналістів – ст. 171 до останньої групи [86, с.26]. О.І. Зінченко зауважує, що суспільна небезпека даного діяння полягає в тому, що воно порушує конституційне право журналістів на працю, і, як наслідок цього, опосередковано завдає шкоди праву громадян на отримання достовірної та об'єктивної інформації [86, с.132]. В підсумку, робить висновок, що основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують професійну діяльність журналістів, в якості додаткового об'єкту тут виступають інформаційні відносини.

Дослідженням С.А. Мозоль («Запобігання злочинам проти виборчих прав громадян») визначається кримінологічна характеристика злочинів проти виборчих прав [144], формулює принципи кримінологічного запобігання злочинам проти виборчих прав громадян.

В дисертаційному дослідженні О.П. Горпинюк визначає принципи кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності в Україні [56]. Вченим запропоновано дефініцію поняття приватності (в інформаційному аспекті) як частини життєдіяльності особи, яка стосується інформації, про яку особа на власний розсуд встановила межі та умови її нагромадження, зберігання, впливу та розповсюдження для будь-яких інших суб'єктів. Обсяг поняття приватності (в інформаційному аспекті) у кримінальному праві становлять види інформації про життя особи: конфіденційна інформація про особу (ст. 182 КК України); лікарська таємниця (ст.ст. 132, 145 КК України); таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через

комп'ютер (ст. 163 КК України); таємниця усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК України); банківська таємниця (ст.ст. 231, 232 КК України); інформація про особу з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах, або на носіях такої інформації, створеної та захищеної відповідно до чинного законодавства (стаття 361-2 КК України); відомості про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України); дані досудового слідства або дізнання, які ганьблять людину, принижують її честь і гідність (ч. 2 статті 387 КК України) [56, с. 6].

В.І. Маркін в дослідженні на тему «Кримінально-правова охорона свободи віросповідання в Україні» [135] підтримує думку науковців, які вказують на спільність родового об'єкта складів злочинів, об'єднаних розділом V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» Особливої частини КК України. Цим об'єктом він пропонує визнавати охоронювані нормами КК України виборчі, трудові, сімейні та деякі інші права та свободи людини і громадянина; як наслідок, пропонує послідовні зміни й до назви розділу V Особливої частини КК України [135, с.7] .

Дисертаційне дослідження Д.О. Колодіна присвячено питанням кримінальної відповідальності за фальсифікацію підсумків голосування на виборах та референдумі [102], в подальшому розвинуте в докторському дисертаційному дослідженні. Дослідником запропоновано розуміння родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 157-160 чинного КК України, як народного волевиявлення та доведено необхідність його диференціації на рівні окремого розділу Особливої частини [102, с.9-10].

М.В. Фоменко, досліджуючи питання кримінально-правової характеристики перешкоджання законній діяльності профспілок, політичних партій, громадських організацій [282], запропонував власне розуміння родового об'єкта злочинів, передбачених Розділом V Особливої частини КК України, як суспільних відносин, що становлять спосіб спільного, взаємозалежного буття соціальних суб'єктів (фізичних та юридичних осіб, їх груп), який виражається у взаємозв'язку між ними на підставі окремих соціально-економічних, політичних, культурних (духовних) та

громадянських прав і свобод [282, с. 17]. Автор наголошує, що суб'єктами прав і свобод, які реалізуються в межах тих суспільних відносин, які поставлені під охорону Розділом V Особливої частини КК України, можуть бути не тільки громадяни, фізичні особи, а й юридичні, внаслідок чого приходить до висновку, що обмеження відповідної сфери кримінально-правової охорони виключно правами і свободами людини і громадянина вважати необґрунтованим. Виходячи з наведеного, запропонував таку назву Розділу V – «Злочини проти окремих соціально-економічних, політичних, культурних та громадянських прав і свобод».

В ході дослідження об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 170 КК, М.В. Фоменко визначає «перешкоджання» як суспільно небезпечне діяння, передбаченого ст. 170 КК України, що полягає у спрямованому на зміну чи припинення соціальної діяльності фізичному та/або інформаційному впливі на її суб'єктів та/або вчинювані ними заходи, внаслідок якого завдається безпосередня шкода правам, свободам та законним інтересам як самих суб'єктів такої діяльності, так й інших осіб, пов'язаних з ними чи їх діяльністю [282, с.18].

Порівняльне дослідження кримінальної відповідальності за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер за законодавством України та Республіки Польща було проведено І.В. Єдинак [74]. Автором запропоновано родовий об'єкт досліджуваної групи складів кримінальних правопорушень визначити як гарантовані Конституцією України окремі особисті (громадянські), політичні та соціально-економічні права і свободи людини та громадянина [74, с. 57]. Зауважується, що таємницю кореспонденції польський законодавець розглядає як частину більш широкого за обсягом об'єкта кримінально-правової охорони, а саме – охорони інформації [74, с. 82]. Автор приходить до висновку, «що таємниця кореспонденції виступає гарантією реалізації ряду інших прав та свобод людини (наприклад, закріплених КУ права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань)» [74, с.70]. Робить висновок, щодо недоцільності збереження такої кваліфікуючої ознаки як «... вчинення щодо державних чи громадських діячів», оскільки з огляду на особливості їхнього правового статусу та

соціальних функцій вони повинні бути готовими до посилення уваги громадськості до їхнього приватного життя, і кримінально-правова охорона державницької діяльності визначених категорій осіб в Україні забезпечується окремими кримінально-правовими нормами, зокрема, ст. 344 «Втручання в діяльність державного діяча» КК України: тоді, коли порушення таємниці кореспонденції щодо державних діячів вчинене у зв'язку з їх діяльністю (за умови наявності усіх ознак складів кримінальних правопорушень), скоєне повинно утворювати сукупність – зокрема, к. п., передбачених ст. 163 та ст. 344 КК України; у випадку ж, коли таке порушення не пов'язане з державною діяльністю потерпілого для диференціації кримінальної відповідальності взагалі немає підстав, а досліджувана кваліфікуюча ознака просто втрачає будь-який зміст [74, с. 174].

А.А. Керопян за результатами дослідження кримінальної відповідальності за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій приходить до висновків, що родовим об'єктом такого діяння слід вважати суспільні відносини, які забезпечують конституційні права та свободи людини і громадянина [93, с. 51], зауважує на тому, що існуюче визначення родового об'єкта кримінальних правопорушень, що міститься в розділі V Особливої частини КК України, є досить загальним та необхідності упорядкувати внутрішню структуру [93, с.51]; при цьому видовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 340 КК України визначає суспільні відносини, що забезпечують політичні права та свободи громадян, тому що конституційне право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації належить саме до цієї групи наявних суб'єктивних прав.

Окремо в аспекті дослідження норми про відповідальність за посягання на життя журналістів або близького родича (ст. 348-1 КК) варто звернути увагу на дослідження В.М. Мамчура на тему «Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи або її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку» [133]. Автором обґрунтовано пропонується необхідність внесення змін та доповнень до п. 8 ч. 2 ст. 115 КК щодо уточнення формулювання «виконання службового або громадського обов'язку» –

його заміну на формулювання «здійснення службової, професійної або іншої правомірної суспільно корисної діяльності» [133, с.5]. Обґрунтовує позицію тим, що в сутності своїй ретроспективна, інтерпретація поняття службового та громадського обов'язку охоплює лише частину тих видів діяльності, які вважаються суспільно корисними на сучасному етапі розвитку суспільства. Не охоплюється цим поняттям індивідуальна трудова діяльність окремих осіб, політична активність окремих осіб тощо. Наприклад, відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 115 КК не може вважатися умисним вбивством особи у зв'язку з виконанням нею службового або громадського обов'язку: вбивство особи за те, що вона з власної ініціативи критикувала претендентів на відповідні посади під час їх передвиборчої кампанії; вбивство особи, яка не є журналістом, за те, що вона з власної ініціативи опублікувала матеріали, які подали винного у невігідному для нього світлі тощо [133, с.9].

Наступна група досліджень присвячені безпосередньо кримінальним правопорушенням, що посягають на авторитет органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян.

І в першу чергу слід звернутися до робіт В.І. Осадчого – кандидатське дослідження на тему «Кримінальна відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень працівникові правоохоронного органу (1994р.)» [156] та докторське дослідження та монографія на тему «Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності» (2004р.) [157]. Вчений визначає, що правоохоронна діяльність становить самостійний об'єкт кримінально-правового захисту, та пропонує створення самостійного інституту Особливої частини кримінального права – «Злочини проти правоохоронної діяльності» шляхом виокремлення певної групи норм із розділу «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян» та об'єднання їх у самостійний розділ КК, після розділу XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян» [157, с.74]. При цьому кримінально-правовий захист працівників правоохоронних органів необхідно поставити в залежність від законного виконання ними службових обов'язків,

вважає вчений. В роботі звертається увага на спрямованість злочинів XV розділу Особливої частини КК на управлінську діяльність [157, с. 14], що підкреслюється законним порядком виконання визначеними особами обов'язків щодо охорони громадського порядку як виду управлінської діяльності. Виділення злочинів, які спрямовані проти законного порядку виконання працівником правоохоронного органу службових обов'язків або іншими особами, обумовлене тим, що при їх вчиненні обов'язково пошкоджуються чи ставляться під загрозу пошкодження найважливіші особисті блага працівників правоохоронних органів ін. Тому встановлення більш жорсткіших санкцій за вчинення таких злочинів, на думку вченого, є об'єктивно необхідним [157, с.14-15].

Іншу думку висловлює І.М. Залялова [82]. Доводиться обґрунтованість назви розділу XV Особливої частини КК як «Злочини проти авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян». Авторитет працівника правоохоронного органу автором визначаються як суспільні відносини, що регулюють такий спосіб загальносуспільного влаштування, за яким визнається право працівника правоохоронного органу здійснювати контроль і нагляд за додержанням Конституції України, законів та інших нормативних актів, забезпечувати правопорядок і застосовувати заходи державного примусу до правопорушників [82, с.6]. Висловлюється думка про те, що визначення суспільно небезпечного діяння у даному складі злочину як «вплив у будь-якій формі ... з метою перешкодити виконанню службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень» є ускладненим і потребує спрощення. Пропонується його змінити у диспозиції ч. 1 ст. 343 КК на „перешкоджання діяльності працівника правоохоронного органу” і викласти у назві ст. 343 КК.

Автор розмежовує поняття «втручання» і «вплив у будь-якій формі», розуміючи під втручанням в діяльність працівника правоохоронного органу активні дії, які полягають у самочинному виконанні його службових обов'язків, всупереч встановленому порядку і без законних повноважень. Впливати на працівника правоохоронного органу з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень означає чинити

тиск на працівника правоохоронного органу в будь-якій формі, як шляхом дії, так і шляхом бездіяльності. Робиться висновок, що погроза вбивством, насильством або пошкодженням майна є ознакою більш небезпечного виду втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, відповідальність за який встановлена ч. 1 ст. 345 КК.

І.І. Давидович, досліджуючи питання кримінально-правової охорони представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок, пропонує розглядати як родовий об'єкт злочинів, склади яких передбачені у вказаному розділі, так зване «публічне управління» [63, с.9], оскільки за допомогою норм розділу XV Особливої частини КК, законодавець охороняє як сукупність усіх видів діяльності держави (державне управління), так і діяльність недержавних утворень або й діяльність окремих громадян, яка здійснюється з метою реалізації публічних (загальних) інтересів (громадське управління) [63, с.25]; обґрунтовує необхідність спеціальної кримінально-правової охорони колишніх працівників правоохоронних органів, у зв'язку з чим пропонує доповнити диспозиції статей 345, 347, 348, 349 КК вказівкою на таких потерпілих; за допомогою розробленої дисертантом методики, обраховано ступінь збільшення суворості санкцій за окремі злочинні посягання на представників публічної влади порівняно з покараннями за відповідні «загальні» посягання, і встановлено законодавчі недоліки у побудові санкцій в ст.ст. 342, 343, 345, 347 – 349, 350, 352 КК (здійснювати збільшення покарання у досліджуваних спеціальних нормах приблизно в 1,3 рази; запропоновано відмовитися від конструкції «посягання на життя» та замінити його на матеріальний склад).

С. В. Антонов у роботі «Кримінальна відповідальність за посягання на діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350, 352 Кримінального кодексу України)» [4] зазначає: що основний безпосередній об'єкт злочинів, відповідальність за які передбачена ст. 350, 352 КК України, – конкретна законна діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; доводиться, що з метою більш повної кримінально-правової охорони діяльності службової особи та громадянина, який

виконує громадський обов'язок, існує потреба встановлення відповідальності у ст. 350 КК України як за погрозу вбивством, так і за погрозу будь-яким видом насильства, знищенням чи пошкодженням майна; в ч. 2 ст. 350 КК України – за нанесення потерпілому удару; в ч. 2 ст. 352 КК України – за загибель хоча б однієї людини; на відміну від висловлених у науковій літературі поглядів, що такі юридичні конструкції, як «у зв'язку з виконанням обов'язку», «у зв'язку із діяльністю» передбачають лише безпосередній зв'язок між фактом учинення відповідних дій щодо потерпілого чи його близьких та виконанням ним службових чи громадських обов'язків, обґрунтовується, що змістом цих юридичних конструкцій є також і час учинення злочину [4, с. 12].

В науці кримінального права проведено ряд досліджень: Д.Ю. Гуренко - кримінальної відповідальності за посягання на життя працівника правоохоронного органу» (2011) [60]; В. А. Горбунова «Кримінальна відповідальність за знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу» (2012) [55], В.О. Чайки «Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (2012р.) [297], О. І. Донченко «Авторитет органів місцевого самоврядування як об'єкт кримінально-правової охорони» (2103р.) [70], А. В. Бойко «Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу» (2013р.) [14], А. М. Удод «Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України)» (2013р.) [274], С.В. Владимиренко «Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадянський обов'язок» (2015р.) [49], М. М. Комарницького – «Кримінально-правова охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку» (2017р.) [106], М.В. Довгаль - «Протидія насильницьким злочинам проти осіб, які є носіями авторитету органів державної влади» (2017р.) [69], Є.В. Пилипенко «Перешкоджання діяльності у кримінальному праві України» (2018р.) [176], І.М. Ізай «Кримінально-правова протидія втручанням в діяльність

працівників правоохоронних органів» (2018р.) [89], В.Р. Ладнюк – «Кримінально-правова характеристика перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради» (2020р.) [126]. Всі дослідники сходилися в думці, що об'єктом охорони розділу XV Особливої частини КК є публічне управління та /або авторитет відповідних органів публічного управління, що свідчить про штучність прикріплення норм, що передбачають відповідальність за посягання проти прав журналіста в межах цього розділу.

А.О. Цховребов в роботі «Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу» [295] видовим об'єктом злочинів, до числа яких відноситься втручання в діяльність працівника правоохоронного органу визначає правомірне здійснення відповідного виду публічної влади, а саме – виконавчої, з забезпечення правопорядку; «а в структурі об'єктивної сторони цього злочину «втручання в діяльність» та «вплив на працівника» співвідносить як суспільно небезпечне (злочинне) діяння та спосіб його вчинення; автором було запропоновано сформулювати ускладнений злочин шляхом об'єднання злочинів, передбачених ст. 343 КК України та ст. 345 КК України, в результаті чого ознаки другого з них перетворити на кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) в об'єднаному складі цього злочину, а також обґрунтовано доцільність відповідних санкції за його вчинення» [295, с.81].

М.В. Сийплікі в 2020 році захистив докторську дисертацію на тему «Кримінально-правовий захист охоронної діяльності в Україні» [253]. Серед наукових висновків вченого слід виділити наступні: метою застосування фізичного або психічного насильства, на його думку, є примушування вказаних осіб до виконання явно незаконних дій [253, с.485]; обґрунтовується недоцільність вказівки на те, що винні особи впливали на законну діяльність працівників правоохоронних органів, адже зрозуміло, що неправомірна (незаконна) діяльність працівників правоохоронних органів не охороняється відповідними нормами закону про кримінальну відповідальність (наприклад, в осіб виникає право на необхідну оборону чи затримання особи, яка вчинила злочин) [253, 492]. Мотивацію злочинів проти державної охоронної діяльності автор ділить на три

основні види: ворожа, інструментальна і негативістська. При цьому визначає, що найчастіше «мотивом вчинення таких злочинів виступає невдоволення службовою діяльністю працівників правоохоронних органів та помста за їх законну діяльність» [253, с.493].

О.О. Кирбят'єв в дисертаційному дослідженні «Кримінально-правова охорона професійної діяльності працівників правоохоронних органів» [95] вказує, що характеристика принципів кримінального права України та принципів кримінально-правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів показала, що вона повністю ґрунтується «на конституційних принципах (поділу державної влади; верховенства права; справедливості; рівності перед законом; законності; забезпечення честі та гідності особи; гуманізму та поваги до особи) та принципах кримінального права (нормативного визначення кола діянь, які належать до кримінальних правопорушень; відповідальності за власні діяння; відповідальності при наявності вини; сукупності відповідальності; принцип відповідності покарання тяжкості кримінального правопорушення; економії кримінальної репресії, індивідуалізації покарання та невідворотності кримінальної відповідальності)» [95, с.6] На с. 21-22 автором запропоновано в широкому розумінні кримінально-правову охорону, що формалізується «в сукупності (системі) кримінально-правових норм через застосування таких методів кримінально-правової політики, як криміналізація, декриміналізація, пеналізація та диференціація, визнавати результатом реалізації однієї з юридичних цілей кримінально-правової політики держави на правотворчому рівні, яка спрямована на убезпечення авторитету органів державної влади від суспільно небезпечних посягань; модель кримінально-правової охорони шляхом визначення конкретного обсягу та меж кримінально-правової заборони за допомогою загальних і спеціальних норм, типових конструкцій визначення простого й кваліфікованого складів кримінального правопорушення, кола потерпілих, суб'єкта» [95, с. 22]. При цьому вчений висловлюється за відмову від спеціальних норм в Особливій частині КК України залежно від особливостей потерпілого та характеру виконуваної ним діяльності.

А.В. Боровик в роботі «Кримінальні правопорушення проти представників влади» [19] встановив, що кримінальним правопорушенням проти представників влади характерний такий видовий об'єкт, як правовідносини, пов'язані з забезпеченням представників влади й інших осіб у зв'язку з їх службовою чи громадською діяльністю від посягань на порядок здійснення ними нормальної службової чи громадської діяльності; зазначений видовий об'єкт є міжродовим, оскільки він притаманний кримінально караним посяганням на представників влади, що передбачені різними розділами Особливої частини КК України: розділом I (ст. 112), розділом XV (ст. 342–345, 346, 347, 348, 349, 350–352), розділом XVIII (ст. 376, 377, 378, 379) та розділом XIX (ст. 435-1) [19, с.34]. Підмічено неоднозначну природу юридичних конструкцій «у зв'язку з виконанням службових обов'язків», «у зв'язку з діяльністю» та схожих у позначенні посягань на представників влади, які вказують передусім на необхідні ознаки суб'єктивної сторони цих деліктів (їх можуть вчиняти з різними метою та мотивами), а також на час вчинення злочину чи кримінального проступку [19, с.35]. Автор розвиває положення про близьких осіб як потерпілих від посягань на представників влади, а суб'єктивну сторону конкретизує положеннями про мету й мотиви: метою цих деліктів у тих випадках, коли її чітко не визначено в диспозиції відповідної статті, може бути перешкоджання виконанню ними службових обов'язків, прагнення порушника уникнути відповідальності за протиправні діяння чи делікти, вчинення іншими суб'єктами адміністративних чи кримінальних правопорушень; 2) мотиви посягань на представників влади можуть бути різними, зокрема «помста, небажання підкорюватися законним вимогам, невдоволення законною діяльністю потерпілих, негативне до них ставлення, однак недоцільно передбачати конкретні мотиви, оскільки це суттєво ускладнить правозастосування через неможливість встановлення цієї ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення» [19, с.38-39]. Запропоновано кримінальні правопорушення проти журналістів перенести до іншого розділу Особливої частини КК України [19, с. 171], оскільки навряд чи під час укладання норм, що стосуються журналістів, було враховано той факт, що журналістів відносять до «четвертої гілки влади» [306, с.420].

К. М. Алієва в роботі «Підстави та принципи криміналізації неповаги до працівника правоохоронного органу» [2], обґрунтовує необхідність встановлення кримінальної відповідальності за образу працівника правоохоронного органу, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації; а однією з підстав криміналізації неповаги до працівника правоохоронного органу визначає лише такі прояви цієї неповаги, які супроводжуються вчиненням інших кримінальних правопорушень, зокрема, опором такому працівникові чи погрозою щодо нього вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна у зв'язку з виконанням службових обов'язків [2, с.19]. Ефективна охорона нормальної діяльності правоохоронних органів та їхніх представників вимагає встановлення кримінальної відповідальності не тільки за посягання на їхнє життя, здоров'я та власність, але й за діяння проти їх честі і гідності [2, с. 127].

В 2016 р. опублікована монографія В.І. Павликівського «Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні», в якій автор серед іншого порушує й питання щодо родового об'єкту злочинів з досліджуваного нами розділу. Під ним вчений розуміє громадянські (особисті), політичні, соціально-економічні та культурні права і свободи людини і громадянина [161, с. 181–182]. окрема, вчений виділив чотири їх групи, кожна з яких відповідає окремому праву (посяганням на нього чи на суспільні відносини, що виникають у зв'язку з його реалізацією), позначеному у назві цього розділу, на чому наполягає більшість дослідників, а чотири, до яких відніс такі: 1) суспільні відносини, що забезпечують особисті (громадянські) права людини і громадянина; 2) суспільні відносини, що забезпечують політичні права і свободи громадян; 3) суспільні відносини, що забезпечують соціально-економічні права і свободи громадян; 4) суспільні відносини, що забезпечують духовні (культурні) права і свободи людини і громадянина [161, с. 183].

Вченим було встановлено, що впровадження норм про кримінальну відповідальність за перешкоджання журналістській діяльності в цілому відповідає загальновизнаним в теорії кримінального права підставам та принципам

криміналізації суспільно небезпечних посягань. Водночас поза увагою законодавця залишаються проблеми кримінально-правового забезпечення права на інформацію, заборони цензури, захисту громадян від переслідування за критику. Вченим здійснено систематизацію злочинів проти свободи слова та професійної діяльності журналістів: загальна норма про відповідальність за перешкоджання професійній діяльності журналістів (ст. 171 КК України) та спеціальні норми про посягання на життя, здоров'я, волю, власність журналіста у зв'язку з його професійною діяльністю (ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1, ч. 2 ст. 375 КК України) [161, с. 23]. Вчений безпосереднім об'єктом злочинів проти свободи слова та професійної діяльності журналістів пропонує визнавати охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, що забезпечують свободу професійної діяльності журналістів як уособлення свободи слова, проголошеної ст. 34 Конституції України. Автор підтримав висловлені вже раніше ідеї узгодження назви розділу як «Злочини проти виборчих, трудових та інших прав і свобод людини і громадянина»; та розвинув положення щодо відмови в Особливій частині КК України від спеціальних норм про відповідальність за посягання на життя, здоров'я, власність особи в залежності від особливостей потерпілого та характеру виконуваної ним діяльності.

В.І. Павліківський визначає, що відсутність мети припинення журналістської діяльності виключає кваліфікацію злочинних перешкоджань діяльності журналіста за ст. 171 КК України. Крім того автором пропонується знизити вік кримінальної відповідальності до 14 років за ч. 2, 3 ст. 345-1, ч. 2 ст. 347-1, ст. 348-1, ст. 349-1 КК України. Цікавим та комплексним є запропоноване вченим бачення системи заходів протидії злочинам проти свободи слова та професійної діяльності журналістів, що включає в себе, насамперед, кримінально-правовий її вектор, ефективне функціонування якого передбачає: «1) впровадження в Особливу частину КК України норм, якими слід передбачити відповідальність за порушення права на інформацію, цензуру, переслідування громадян за критику; 2) удосконалення напрямів кримінально-правового забезпечення свободи професійної журналістської діяльності; 3) реформування спеціальних норм про відповідальність за посягання на життя, здоров'я, волю та власність журналістів; 4)

удосконалення системи кваліфікуючих ознак складів злочинів проти свободи слова та діяльності журналістів; 5) модернізацію санкцій за злочинні посягання на свободу слова та професійну діяльність журналістів» [161, с. 86-116].

І. І. Митрофанов та Є. Л. Стрельцов також відмітили [139], що законну професійну діяльність журналістів як об'єкт кримінально-правової охорони законодавець чомусь «розірвав», залишивши ст. 171 «Перешкоджання законній професійній діяльності журналіста» у розділі V Особливої частини КК України, і додавши Законом України від 14 травня 2015 року № 421-VIII до розділу XV Особливої частини КК ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1. Крім того, вони констатували, що суспільні відносини, взяті під охорону оновленим розділом XV Особливої частини КК України, за своєю правовою природою є вкрай неоднорідними [139, с. 95].

І одночасно, на думку І. І. Митрофанова та Є. Л. Стрельцова «родовим об'єктом злочинів законної професійної діяльності журналіста слід визнати суспільні відносини, що забезпечують авторитет органів державної влади й управління чи органів місцевого самоврядування, службових осіб цих органів, об'єднань громадян, юридичних осіб, а також нормальну творчу діяльність журналістів». Безпосереднім об'єктом злочинів проти професійної діяльності журналіста є охоронювані суспільні відносини, що виникають з приводу безперешкодної реалізації творчої діяльності, метою якої є поширення правдивої (достовірної) інформації за допомогою ЗМІ, що здійснюється фізичними особами, які мають професійну освіту чи професійну підготовку, спеціальні знання, практичні навички й уміння у галузі журналістики, що обумовлено виконанням редакційно-посадових службових обов'язків у засобі масової інформації (в штаті або на позаштатних засадах) відповідно до професійних назв посад (роботи), які зазначаються в Національному класифікаторі професій України». [139, с. 15]. Так, вчені вказують, що поняття «журналіст» не охоплює усіх, хто так чи інакше займається журналістською діяльністю [139, с. 18].

К. М. Буряк в роботі «Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні: кримінально-правове та кримінологічне дослідження» [23]. обґрунтовує

категорію «професійна діяльність журналістів» у вузькому та широкому значенні. У вузькому значенні визначено, що «професійна діяльність журналістів» цілком охоплюється нормами ст. 171 КК України. У широкому значенні «професійна діяльність журналістів» є комплексною кримінально-правовою та кримінологічною категорією, будучи в окремих випадках і мотивом вчинення злочинів проти життя, здоров'я, волі тощо журналіста або його близьких родичів, а також відображаючись із кримінологічної позиції в механізмі формування злочинної поведінки щодо представників засобів масової інформації, або ж відповідним віктимогенним фактором. В роботі було доведено доцільність виключення з ч. 2 ст. 163 КК України такої кваліфікуючої ознаки, як вчинення злочинного посягання стосовно журналіста, оскільки предметом цього злочину є «приватні відомості, що передані чи передаються громадянами через листування або телефонні розмови тощо, а незаконне ознайомлення зі службовою кореспонденцією, телефонними розмовами, телеграфними й іншими повідомленнями журналіста та їхнє розголошення за наявності для того підстав мають кваліфікуватися як перешкоджання професійній діяльності журналіста (ч. 1 ст. 171 КК України)» [23, с. 10]. На основі дослідження професійної діяльності журналістів як об'єкта кримінально-правової охорони встановлено, що поняття «об'єкт кримінально-правової охорони» ширший і є первинним щодо поняття «об'єкт злочину». Зазначено, що запровадження до КК України самостійних статей за злочини проти журналістів посилює кримінальну відповідальність, власне, за злочини, вчинені саме у зв'язку із здійсненням тим чи іншим журналістом законної професійної діяльності. Тобто має місце кримінально-правова реакція саме на «професійну» віктимність, водночас як загальнокримінальна віктимність журналістів як членів соціуму продовжує мати місце як в Україні, так і в ряді зарубіжних країн. Наголошено, що для кваліфікації злочинів, вчинених стосовно журналістів за ст. 171 КК України, а також ряду інших злочинів (ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, (с. 197) 349-1 КК України), обов'язковим є встановлення, що злочинні дії здійснювалися саме щодо журналіста, а за рядом інших статей закону про кримінальну відповідальність, у т. ч. з обтяжуючою обставиною (ч. 3 ст. ст. 296,

345, 347, ч. 1, 5 ст. 404 тощо), – щодо особи у зв'язку із здійсненням нею службової діяльності або виконанням громадського обов'язку, що така особа дійсно наділена правом здійснення цієї діяльності [23, с. 14]. Правильне тлумачення цих понять має визначальне значення для правозастосовної практики. Встановлено, що родовим об'єктом злочинів, передбачених ч. 2 ст. 163, ст. 171 КК України, виступають суспільні відносини, що забезпечують громадянські (особисті), політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи людини та громадянина, а також злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян і злочини проти журналістів. Дослідник пропонує виключити кваліфікуючу ознаку «вчинення злочинного посягання відносно журналіста» з ч. 2 ст. 163 КК України, оскільки за своїм предметом дублюють іншу кримінально-правову норму (ч. 1 ст. 171 КК України), що призводить до ускладнення кримінально-правової кваліфікації злочинних посягань у сфері професійної діяльності журналістів. У злочинах, передбачених ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України, «додатковими обов'язковими об'єктами виступають інші охоронювані кримінальним законом права і свободи людини та громадянина, зокрема права громадянина на отримання достовірної та об'єктивної інформації; право на життя та фізичне і психологічне здоров'я; право власності; свобода пересування та інше» [23, с. 14].

А.С. Бондарчук в роботі «Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо журналіста в Україні» [15] робить висновок, що на основі аналізу кримінального законодавства зарубіжних країн комплексу взаємопов'язаних кримінально-правових норм встановлено характерні особливості розміщення статей щодо охорони професійної діяльності журналістів, їх прав та свобод у розділах за злочини проти конституційних прав і свобод людини і громадянина; і з урахуванням конкретизації структури суспільних відносин родового об'єкта злочинів, передбачених ст. 345-1 КК України, аргументовано доцільність визначення як таких суспільних відносин, що забезпечують громадянські (особисті), політичні, соціальні, економічні та культурні права й свободи людини та громадянина. На основі цього, з урахуванням принципу структурності,

«запропоновано розмістити статті, що містять норми про злочини проти журналістів, їх прав і свобод, у розділі V Особливої частини КК України «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» [15, с. 13]. Запропоновано, з урахуванням неповноти законодавчого закріплення існуючих форм прояву об'єктивної сторони злочинів, передбачених ст. 345-1 КК України, доповнення цих складів злочинів шляхом криміналізації діянь у вигляді мордування та катування. В роботі запропоновано поняття «журналіст», під яким слід розуміти фізичну особу, яка професійно, систематично та законно здійснює діяльність, пов'язану із збиранням, одержанням, створенням, підготовкою, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації на невизначене коло осіб через будь-які засоби масової інформації. Підвищити вік кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 345-1, ч. 3 ст. 345-1., та саму норму перенести до розділу V Особливої частини КК України «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина».

Ю.В. Сподарик в роботі «Кримінально-правова охорона законної професійної діяльності журналістів в Україні» [255] запропонувала під професійною діяльністю журналіста розуміти систематичну (регулярну) діяльність особи, пов'язану зі збиранням, отриманням, створенням, підготовкою, зберіганням, використанням або іншим поширенням інформації на невизначене коло осіб через будь-які засоби масової інформації. Висловлено пропозицію щодо доцільності перенесення примітки ст. 345-1 КК України до ст. 171 КК України; виключення з кримінального закону спеціальних норм, закріплених у статтях 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України, у зв'язку з їх неефективністю. Водночас обґрунтовано пропозицію про удосконалення редакції п. 8 ч. 2 ст. 115 ККУ, в якому словосполучення «службового або громадського обов'язку» запропоновано замінити на «професійного або громадського обов'язку»; запропоновано включити до кола спеціальних потерпілих від правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 171 КК України, близьких журналіста; обґрунтовано доцільність виключення з ч. 2 ст. 163 КК України кваліфікуючої ознаки «вчинення дій відносно журналіста»; обґрунтовано необхідність вдосконалення караності діянь, передбачених у ст. 171

КК України шляхом підвищення розмірів штрафів та впровадження альтернативного виду основного покарання - у виді громадських робіт [255, с. 18]. В роботі розвинута позиція про недоцільність виокремлення у ст. 171 КК України таких двох самотійних форм суспільно небезпечного діяння, як «вплив ... з метою перешкоджання» та «перешкоджання», оскільки це створює складнощі та неоднотипність застосування відповідних кримінально-правових норм; розуміння того, що юридична особа не може визнаватися потерпілою від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України, оскільки засоби масової інформації не відповідають ознакам спеціального потерпілого цього складу кримінального правопорушення [255, с. 23-24].

Висновки до першого розділу.

Досліджуючи генезис кримінально-правової охорони професійних прав журналіста, зроблено висновок, що кримінально-правова охорона певних відносин має визначатися самим фактом існування цих відносин, при цьому сторичний досвід унормування журналістської діяльності та її кримінально-правового захисту не корелюються, і на відміну від зарубіжного досвіду, на теренах України кримінально-правове регулювання (і це не про гарантії захисту) свободи слова та журналістської діяльності починається з XVIII століття.

За періодами розвитку вітчизняного кримінального законодавства генезис кримінально-правової охорони професійних прав журналістів пропонується виділяти наступні: 1) цензурування та жорсткий державний контроль за здійсненням журналістської діяльності (кінець XIX ст. – до 1919р.); 2) цензурування та політичне і національне переслідування журналістів (1919р. – 1985р.); 3) виникнення перших підстав кримінальної відповідальності за окремі посягання (обмеження критики та переслідування журналістів) (1985р. - 2001р.); 4) розвиток відповідальності, її диференціація за окремі посягання, формування комплексу норм про перешкоджання професійній діяльності журналіста (2001р. – 2022р.); 5) сучасне формування потенційних моделей кримінально-правової охорони професійних прав журналіста з урахуванням європейського вектору (2022р. і по сьогодні).

Суспільна небезпечність посягань проти професійних прав журналіста визначається наступним: погрози та насильство щодо журналістів обмежує можливості збирати, обробляти та публікувати інформацію, послабляє волю та здатність особи до творчої реалізації; викликає почуття тривоги і занепокоєння, заважаючи виконувати належним чином професійні обов'язки; необґрунтовані позови щодо захисту честі та ділової репутації проти журналістів підривають їх авторитет та творчі можливості; насильство та переслідування журналістів викликає в інших професійних журналістів страх за своє життя або здоров'я, через що журналіст може прийняти рішення відмовитися від виконання професійних обов'язків. Це призводить до віддалених негативних наслідків: призводить до створення перепон в доступі громадян до інформації, інформованості суспільства про соціально значиму інформацію.

Серед посягань проти прав журналістів переважають фізичне насильство (тілесні ушкодження, побої, погрози) та відмова в доступі до інформації, набувають поширення нові форми посягань (кібер-переслідування та т.зв. SLAPP-позови). Встановлено, що навіть при значній кількості зареєстрованих правоохоронними органами кримінальних порушень проти професійних прав журналіста, лише в одиничних випадках пред'являється обвинувачення, з яких по третині з них – виносять обвинувальні вироки. Низькі показники пред'явлених підозр та направлених до суду обвинувальних висновків обумовлені неефективністю роботи правоохоронних органів в цілому, недбалим або умисним зволіканням з розслідуванням кримінальних справ та незначними строками їх кримінального переслідування, здійсненням прямого або опосередкованого тиску на правоохоронні органи в процесі розслідування з боку посадовців або VIP-персон, неналежною правовою кваліфікацією правопорушень, вчинених щодо журналіста (якщо ж відомості до ЄРДР внесені за ст.ст. 115, 121, 122, 125, 126, 296 чи 194 КК, то невідворотність кримінальної відповідальності все ж таки досягається, але виникає питання доцільності існування спеціальних норм), і недоліками кримінально-правового регулювання.

Аналіз офіційних даних Офісу ГПУ, судової адміністрації та ІМІ показав, що порушення професійних прав журналістів не зменшуються, але й не носять масового характеру, і одночасно набувають все більш небезпечних та витончених форм. Вважаємо, що сучасна практика протидії посяганням на професійні права журналіста в Україні перебуває на неприйнятному для справедливих очікувань держави і суспільства рівні. Факторами, які призводять до порушення професійних прав журналістів та насильства щодо них є: соціальні напруження, економічні чинники – зниження добробуту населення в цілому призводить до збільшення протестних настроїв та насильницьких проявів, психологічні – відсутність культури поведінки, правові – правовий нігілізм, применшення права особи на свободу слова та інформації, політичні – в умовах повномасштабного вторгнення зміщуються пріоритети щодо першочерговості вирішуваних питань.

В сучасних умовах розвитку суспільства в усьому світі інформація набула статусу нового виду зброї. Розвиток «медійного ринку» в світі вплинув на розвиток інформаційних відносин і в Україні, і 13.12.2022р. був прийнятий Закон «Про медіа», який змінив підходи в правовому регулюванні журналістської діяльності в тому числі. Для реалізації певних прав та при виконанні певних обов'язків журналіста достатніми є цивільно-правові (відшкодування завданої шкоди, захист честі та гідності) та адміністративно-правові (забезпечення надання доступу до інформації шляхом звернення до суду) механізми їх забезпечення. Але якщо реалізація професійних прав журналіста супроводжується щонайменшим насильством (переслідування, примус, вплив, заборона, вилучення), гарантії їх реалізації мають бути підкріплені кримінально-правовим примусом. Зроблено висновок, що наразі існують всі необхідні передумови та підстави для виваженої політики криміналізації небезпечних форм порушень професійних прав журналістів у вітчизняному кримінальному законодавстві.

За результатами вивчення кримінально-правової доктрини з даного питання, можна дійти висновку, що досліджувана тематика та окремі питання тим чи іншим чином пов'язані з тематикою дослідження вже ставали предметом живої наукової дискусії як у площині посягань проти авторитету органів державної влади,

місцевого самоврядування, об'єднань громадян, так само і проти виборчих, трудових та інших прав та свобод людини та громадянина. Підсумовуючи наявні доктринальні підходи, резюмуємо, що переважна більшість наукових досліджень сходиться в питанні недоцільності розміщення норм про відповідальність проти професійних прав журналіста в розділі XV Особливої частини КК України, та або розміщення їх в розділі V Особливої частини КК України, або їх декриміналізація через недоцільність охорони цих відносин спеціальними нормами, або визначення їх як кваліфікованих складів перешкоджання за ст. 171 КК України; висловлюється думка щодо недоцільності визначення журналіста спеціальним потерпілим за ч. 2 ст. 163 КК України ін.

Запропоновано під кримінально-правовою охороною професійних прав журналіста розуміти набір інструментів, здатний забезпечити гарантії безперешкодної реалізації суспільних відносин, який поєднує в собі: реалізацію методів та принципів кримінально-правової політики (криміналізація, пеналізація, декриміналізація, депеналізація), які спрямовані на встановлення кримінально-правової заборони і досягнення загальної превенції; та кримінально-правова оцінка порушення заборони із застосуванням всіх наявних механізмів кримінально-правового реагування на поведінку порушника (з метою визначення ефективності такої політики).

Розділ 2. Порівняльний аналіз складів кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналістів

2.1. Об'єкт кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналістів: зарубіжний та національний досвід.

П.П. Андрушко вважає, що «об'єктом кримінально-правової охорони є цінності (феномени), які законодавцем беруться під охорону шляхом прийняття кримінально-правової норми, які потенційно можуть стати об'єктом злочинного посягання (об'єктом кримінального правопорушення), а об'єктом конкретного суспільно небезпечного діяння – частину цінностей, яким фактично заподіюється чи створюється загроза заподіяння істотної шкоди (в розумінні ч. 2 ст. 11 КК України) шляхом вчинення посягання на них» (с.3) [3, с.3]. Професійна діяльність журналістів як об'єкт кримінально-правової охорони може бути як ретроспективною, так і перспективною [163, с. 341].

Д.О. Колодін зазначає, що і «об'єкт кримінально-правової охорони, і об'єкт кримінального правопорушення є первинними стосовно не тільки кримінального закону, а й самого кримінально-протиправного діяння». «Позиціонування об'єкта кримінально-правової охорони та об'єкта кримінального правопорушення, як різних за змістом категорій, цілком здатне призвести до штучного виокремлення останнього з порозумінням його як автономного, щодо родового (видового) об'єкта, явища», як наслідок вчений пропонує об'єкт кримінально-правової охорони та об'єкт кримінального правопорушення розглядати як тотожні [104, с. 50-58].

А.А. Музика і Є.В. Лащук розуміють під об'єктом кримінально-правової охорони ті «суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, суб'єкти яких ще не зазнали істотної шкоди від суспільно небезпечного діяння (або не створена загроза її заподіяння), що не містить ознак злочину чи складу злочину, передбаченого кримінальним законом; а об'єктом злочину – суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, суб'єктам яких завдана істотна шкода чи створена загроза її заподіяння» [146, с. 56]. В.В. Кузнецов визначає об'єкт кримінально-правової охорони як сферу або непорушених, або порушених діянням

(чи створена загроза заподіяння істотної шкоди), що не містить ознак злочину чи складу злочину, суспільних відносин, які охороняються законом про кримінальну відповідальність [123, с. 78]. Ми схильні підтримати останні дві пропозиції, оскільки суспільні відносини, які зазнали небезпечного протиправного та винного посягання автоматично стають об'єктом посягання, а при встановленні підстав відповідальності особи – елементом складу кримінального правопорушення. При визначенні загального, родового та видового об'єкта виходимо з того, що на цьому етапі об'єкт кримінально-правової охорони збігається з об'єктом кримінального правопорушення, оскільки рівень узагальненості відносин на цих рівнях не передбачає небезпечного впливу на них.

В подальшому в дослідженні пропонується виходити з того, що об'єктом кримінально-правової охорони професійних прав журналіста визначається сукупність кримінально-правових норм, які спрямовані на забезпечення визначеного законом порядку виконання творчим працівником суб'єкта у сфері медіа професійних обов'язків та реалізації професійних прав журналіста в процесі професійного збирання, одержання, створення, редагування, поширення та забезпечення підготовки інформації для медіа, як передумови забезпечення права на свободу слова, думок та свободи їх вираження.

Навколо питання визначення «об'єкта кримінального правопорушення» (об'єкта злочину) більше ста років точаться дискусії, висловлюються різні позиції. Запропоновані кримінально-правовою доктриною теорії об'єкта кримінального правопорушення під ним розуміють: суспільні відносини, взяті під охорону нормами кримінального права, на які посягнув порушник (В.І. Борисов, М.І. Бажанов, Н.А. Мирошніченко, А.В. Савченко, В.Я. Тацій, І.І. Чугуников ін.) [265]; соціальні цінності (П.П. Андрушко, П.С. Матишевський, Є.В. Фесенко ін., як компоненти цінностей) [281]; охоронювані законом блага людини та суспільства (С. Б. Гавриш, В.Т. Дзюба, А.Ф. Зелінський) [66; 85]; законний (суспільний, життєвий) інтерес як «ядро» суспільних відносин (О. Ф. Бантишев); правовідносини (С. Я. Лихова) [129].; блага та суспільні відносини (А. М. Ришелюк); суспільні відносини, певні блага та інтереси (П. Л. Фріс) [287].; сфери життєдіяльності людей (В.П.

Ємельянов) [75]; соціальна оболонка суспільних відносин (В. М. Трубніков) [269]. М.І. Панов, С.О. Харитонов та В.В. Гальцова, дослідивши існуючі теорії щодо визначення об'єкту кримінального правопорушення, звели їх до двох узагальнених груп: онтологічна, (охоронювані кримінальним законом суспільні відносини у різних модифікаціях) та аксіологічна (благо, та інтереси людини), і прийшли до висновку, що «об'єктом кримінального правопорушення виступають суспільні відносини, що виникають і існують у суспільстві з приводу його соціальних цінностей, які охороняються законом про кримінальну відповідальність [173, с. 262].

На підтримку кожної з запропонованих теорій вчені наводять ґрунтовні аргументи, і ми дотримуємося необхідності існування різноманітних підходів до визначення об'єкта кримінального правопорушення, та не вдаючись в цю полеміку, в межах дослідження обираємо найбільш оптимальний для нас підхід, що об'єктом кримінального правопорушення виступають суспільні відносини. На наш погляд, саме цей підхід охоплює всі відносини між людьми, які існують у суспільстві й регулюються різноманітними соціальними нормами.

Як зазначив В.Я. Тацій, об'єктом усіх злочинів виступає не вся система суспільних відносин (економічних, політичних, ідеологічних тощо), а тільки ті з них, які в даний час охороняються законодавством про кримінальну відповідальність [265, с. 135]. Об'єкт кримінального правопорушення виступає також обов'язковим елементом складу кримінального правопорушення, наявність якого в діяннях відповідної особи виступає єдиною підставою її кримінальної відповідальності [103, с. 181]. Заслуговує уваги, на нашу думку, позиція Є.В. Лащука та А.А. Музики, які визначили, що «об'єкт злочину потрібно розуміти у вузькому (суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом і суб'єктам яких завдана істотна шкода або створена загроза її заподіяння) і широкому значенні (елемент складу злочину, що охоплює суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом, суб'єктам яких завдана істотна шкода або створена загроза її заподіяння (обов'язкова ознака), а також містить поняття потерпілого від злочину та предмет злочину (факультативні ознаки)» [146, с. 56].

В теорії кримінального права об'єкт кримінального правопорушення поділяється на загальний, родовий, видовий та безпосередній. Визначення загального об'єкта як всієї сукупності суспільних відносин, що охороняються кримінальним законодавством (ч.1 ст.1 КК України), збігається з розумінням його як об'єкту кримінально-правової охорони, оскільки акцент робиться саме на «охороні» цих відносин. Родовий об'єкт представляє менш узагальнений рівень конкретизації суспільних відносин, що охороняються КК України, яким теж не передбачається завдання шкоди посяганням, тому обґрунтованим є визначати його саме не як об'єкт кримінального правопорушення, а об'єкт кримінально-правової охорони. Практичне призначення родового об'єкта полягає в тому, що за принципом об'єднання спільності (тотожності, однорідності) суспільних відносин, на які посягають кримінальні правопорушення, в межах однієї групи сконструйована Особлива частина КК України. «Особливістю родового об'єкта є його спроможність відігравати роль системоутворюючого фактора, а для кримінального законодавства України, як і для кожної галузі права взагалі, принцип системності є обов'язковим [146, с. 24]. Погоджуємося з думкою І.О. Бандурки, ця властивість була покладена в основу побудови Особливої частини КК, «правильно об'єднавши в межах одного розділу кодексу норми, в яких встановлюється відповідальність за посягання на тотожні чи однорідні суспільні відносини». [8, с.73]. Однак на практиці законодавець не завжди дотримується послідовної позиції. І питання кримінально-правової охорони професійних прав журналіста не оминуло таке непослідовне ставлення.

Норма, що передбачає відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналіста (ст. 171 КК України) розміщена законодавцем в межах розділу V Особливої частини КК України, інші посягання проти прав журналіста, які пов'язані з спричиненням шкоди здоров'ю, життю, власності, особистій свободі (ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК), розміщені в межах розділу XV Особливої частини КК України. Доцільним представляється визначити єдине місце для всі сукупності норм, що охороняють професійні прав журналіста.

З питання визначення родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених розділом V Особливої частини КК України, серед науковців не сформувалося єдиних поглядів. Ю.В. Орлов узагальнив існуючі підходи до визначення родового об'єкта кримінальних порушень цієї групи: «відносини, що забезпечують нормальну життєдіяльність особи; виборчі, трудові й інші особисті права та свободи людини та громадянина; відносини з приводу реалізації найбільш важливих потреб; відносини, що забезпечують конституційні права та свободи людини та громадянина або у сфері основних конституційних прав і свобод людини та громадянина; відносини, що забезпечують вільне й безперешкодне здійснення громадянами гарантованих Конституцією України виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини та громадянина на вільне й безперешкодне здійснення громадянами України всієї сукупності виборчих, трудових та інших прав і свобод, передбачених і гарантованих Конституцією; сукупність політичних, трудових і деяких інших прав громадян ін. [153, с. 14–15]. Такі розбіжності у визначенні родового об'єкта цієї групи кримінальних правопорушень обумовлена в першу чергу різноманіттям сфер виникнення та регулювання суспільних відносин (з одного боку – це права людини, але сфери реалізації їх врегульовані нормами трудового, виборчого і референдного, сімейного, цивільного, конституційного законодавства), і по-друге, - нормативне визначення назви розділу V Особливої частини КК України не сприяє однозначному визначенню родового об'єкта.

Д.Ю. Кондратов визначає родовий об'єкт в межах цього розділу як «суспільні відносини, що забезпечують дотримання та реалізацію прав і свобод людини та громадянина»[108, с. 195]. І.О. Зінченко - «злочини проти конституційних прав і свобод людини і громадянина, закріплені в Конституції України» [86, с. 21]. Видається, обидва підходи сформульованим надто широко, та фактично мають охоплювати всі права та свободи людини, а отже майже всі розділи Особливої частини КК.

В.І. Павликівський під родовим об'єктом Розділу V Особливої частини КК України розуміє громадянські (особисті), політичні, соціально-економічні й культурні права і свободи людини та громадянина [161, с. 181–182]. З питання

визначення груп прав людини, які охороняються в межах даного розділу, підтримуємо думку вченого. Та питання полягає в тому, що у визначенні В.І. Павліківський наголошує на правах людини та громадянина, що певною мірою не відповідає змісту тих відносин, що дійсно охороняються цим розділом. Наприклад, ст.ст. 170, 176 та 177 КК України передбачають можливість завдання шкоди не тільки людині і громадянину, але й юридичній особі (діяльність професійних спілок, політичних партій, громадських організацій, авторські права юридичної особи), а тому нераціонально сукупність цих відносин обмежувати виключно правами людини і громадянина.

М.В. Фоменко, враховуючи цю обставину, пропонує визначати як родовий об'єкт цієї групи суспільні відносини, «що становлять спосіб спільного, взаємозалежного буття соціальних суб'єктів (фізичних та юридичних осіб, їх груп), який виражається у взаємозв'язку між ними на підставі окремих соціально-економічних, політичних, культурних (духовних) та громадянських прав і свобод» [282, с. 17], а назву Розділу V сформулювати: «Злочини проти окремих соціально-економічних, політичних, культурних та громадянських прав і свобод».

Ю.В. Орлов виділяє «три родові об'єкти» в межах розділу: «це суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони громадянських прав і свобод людини і громадянина; суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони політичних прав і свобод громадян України; суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони економічних і соціальних прав і свобод людини і громадянина» [153, с. 129]. Більш ґрунтовною видається позиція В.І. Павликівського, який виділяє чотири групи відносин, охоронюваних в межах цього розділу: «що забезпечують особисті (громадянські) права людини та громадянина»; «що забезпечують політичні права та свободи громадян»; «що забезпечують соціально-економічні права та свободи громадян»; «що забезпечують духовні (культурні) права та свободи людини та громадянина» [161, с. 183]. Підтримуючи ідею В.І. Павліківського, М.В. Фоменко конкретизує видовий об'єкт наступним чином: «що виражаються в актуальному взаємозв'язку між соціальними суб'єктами на підставі окремих соціально-політичних прав»; «... на підставі окремих соціально-

економічних прав»; 3) «.... на підставі окремих культурних прав»; 4) «...на підставі окремих громадянських прав» [285, с. 74].

О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк кримінальні правопорушення проти прав і свобод людини і громадянина пропонують поділяти на п'ять груп, а саме кримінальні правопорушення проти: 1) народного волевиявлення, інших виборчих прав громадян (ст.ст.157–160 КК); 2) трудових та інших соціально-економічних прав людини (ст.ст. 170–175, 183, 184 КК); 3) рівноправності (ст. 161 КК); 4) недоторканності приватного життя особи (ст.ст. 162, 163, 182); 5) свободи совісті (ст.ст. 178–181 КК) [72, с. 506].

С.Я. Лихова запропонувала родовим об'єктом даної групи злочинів визначати окремі конституційні правовідносини, зміст яких складають права людини і громадянина: громадянські (особисті), політичні, соціальні [129, с. 158]. Вчена поділяє злочини цього розділу на: злочини, що посягають на громадянські правовідносини (ст.ст.162,163, 178, 179,180,182 КК); злочини, що посягають на політичні правовідносини (ст.ст. 157-160 КК); злочини, що посягають на соціальні правовідносини (ст.ст. 172,173,174,175 КК), а всі інші склади злочинів з цього розділу пропонує або перемістити в інші розділи Особливої частини КК (наприклад, ст.ст.161, 176, 177 КК), або створити для них окремі розділи (наприклад, ст.ст.164-169 КК), або взагалі декриміналізувати (ст.ст.170, 171, 183, 184 КК) [129, с. 160-169].

А.А. Керопян за результатами дослідження кримінальної відповідальності за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій (ст. 340 КК) приходить до висновків, що: родовим об'єктом незаконного перешкоджання (ст. 340 КК) є відносини, які забезпечують конституційні права та свободи людини і громадянина, і пропонує ст. 340 КК перенести до розділу V Особливої частини КК України [93, с. 51].

Права та свободи людини, що є об'єктом кримінально-правової охорони норм з розділу V Особливої частини КК України, гарантуються Конституцією та міжнародними договорами та відносять до першого та другого покоління прав людини. Частина прав першого покоління (життя, здоров'я, честь та гідність,

свобода та особиста недоторканість [141]) охороняються нормами КК в межах II-IV розділу Особливої частини КК, інша частина прав першого покоління (недоторканість приватного життя, житла, таємниці кореспонденції, свобода думки, совісті та релігії, вільне вираження поглядів, мирні збори та свобода асоціацій, рівність перед законом (заборона дискримінації), свобода сімейних відносин, виборчі права [141]) та права другого покоління (трудові права, соціального забезпечення, право захисту через професійні спілки, право на страйк, право на освіту, на медицину, культурні права [142]) – в межах V розділу Особливої частини КК. Права першого покоління є невідчужуваними і держава має утримуватися від втручання в них. Права другого покоління реалізуються особою з впорядкуванням та забезпеченням їх реалізації з боку держави. З чого слідує, що порядок забезпечення і реалізації цих прав є дещо різним, втім їх об'єднує те, що всі ці права є невідчужуваними та гарантуються розділом II Конституції України. Це ще раз підтверджує розмаїтість суспільних відносин, які виникають в процесі реалізації цих прав, як наслідок охоплення широкого кола суспільних відносин, що охороняються в межах V розділу Особливої частини КК.

Звертаючись до зарубіжного досвіду кримінально-правового регулювання відповідальності за перешкоджання реалізації професійних прав журналіста (Додаток 4. Табл. № 5), слід відмітити наступне: 1) переважна більшість з досліджених країн-членів ЄС (Норвегія, Бельгія, Франція, Німеччина, Італія, Іспанія, Естонія, Литва, Латвія, Чехія, Польща, Болгарія, Румунія) не передбачають самостійної підстави кримінальної відповідальності за перешкоджання професійної діяльності журналіста взагалі; виключення становить Словенія, яка серед злочинів «проти прав та свобод людини» встановлює відповідальність за перешкоджання друку, продажу чи розповсюдженню газети, книги або будь-якого іншого друкованого видання, або передачі будь-якої радіо- чи телевізійної програми; 2) країни пострадянського простору, які не входять до складу ЄС, містять норми, частково схожі за змістом зі ст. 171 КК України, та відносять до: ст.ст.180-180-2 КК Молдови – злочинів проти політичних, трудових та інших конституційних прав громадян [319], ст.ст. 153, 154, 156 КК Грузії – проти

конституційних прав та свобод [318], кримінальні кодекси Казахстану [258], Азербайджану [258], Киргизстану [321], Таджикистану [259], Узбекистану [260], як під копірку, відносять такі діяння до злочинів проти конституційних прав та свобод людини і громадянина. Таким чином, наявні зарубіжні законодавчі підходи щодо визначення родового об'єкта, в межах якого охороняються відносини з реалізації професійних прав та виконання професійних обов'язків журналіста, не є актуальними для їх врахування в національному праві.

Погоджуючись з тезою В.І. Павліківського, який розподілив всі права в межах V розділу Особливої частини КК на громадянські (особисті), політичні, соціально-економічні й культурні права і свободи, та виходячи з того, що об'єктом кримінального правопорушення та об'єктом кримінально-правової охорони є суспільні відносини (а реалізація вказаних прав врегульована різними галузями права, що обумовлює бланкетність норм цього розділу), і кримінальні правопорушення, що підпадають під кваліфікацію за статтями в межах цього розділу, здатні спричиняти шкоду не тільки людині та громадянину, а й юридичним особам, пропонуємо назву розділу V Особливої частини КК України викласти в такій редакції «Кримінальні правопорушення проти громадянських, політичних, соціально-економічних і культурних прав і свобод». І розміщення складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК, в межах V розділу Особливої частини КК України є гармонійним та обґрунтованим.

Розміщення нового складу або декількох складів кримінальних правопорушень в певному розділі КК має виходити з логіки побудови Особливої частини КК, яка обумовлюється, як вище зазначалося, тотожністю або однорідністю охоронюваних відносин. Тобто безпосередній об'єкт кримінального правопорушення має бути логічною складовою цілого – родового об'єкта. Якщо безпосередній об'єкт кримінального правопорушення виходить за межі родового, це є порушенням законодавчої техніки та створює хаос в правозастосовчій практиці. На цю проблему звертає увагу І.І. Чугуников, який зазначає, якщо «на першому рівні безпосередній об'єкт конкретного злочину не збігається з родовим об'єктом (як частина та ціле), у зв'язку з чим діяння стає безоб'єктним, а на другому

– вже самі розділи Особливої частини КК формуються не за принципом тотожності або однорідності охоронюваних суспільних відносин, а на інших засадах (з врахуванням ознак предмета злочину, ознак суб'єктивної сторони тощо) [298, с. 116]. Вчений зауважує на відсутності визначеності з критерієм побудови розділу XV Особливої частини КК України, вказуючи на вкрай широкий діапазон розташованих в ньому злочинів: «штучне об'єднання різних за своєю природою злочинів обумовлює об'єктивну неможливість визначення поняття авторитету і на доктринальному рівні» [298, с.118].

В.І. Осадчий підходить до визначення авторитету як до явища, яке «складається (виникає) в ході діяльності державних органів чи громадських організацій», і він є «вторинним порівняно з порядком функціонування органів влади, підприємств, установ, організацій, громадської діяльності громадян»; а особа, вчиняючи злочини, передбачені розділом XV КК, насамперед прагне вплинути на виконання службових чи громадських обов'язків певними особами або порушити інший встановлений у державі порядок функціонування державних органів чи громадських організацій [155, с. 96]. Робить висновок, що при вчиненні цих злочинів завжди спричиняється шкода відносинам управління.

Автори підручника з кримінального права виходять з того, що в межах даного розділу охороняються суспільні відносини, що виникають між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян і фізичними особами, у зв'язку зі здійсненням адміністративно-розпорядчих функцій [114, с. 398].

І.М. Залялова під авторитетом органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян пропонує розуміти суспільні відносини, що регулюють такий спосіб загальносуспільного влаштування, при якому визнаються символи держави і права носіїв влади регламентувати норми поведінки інших людей та забезпечувати їх виконання [82, с. 24], та вважає обґрунтованим збереження назви розділу в чинній (на 2006р.) редакції. Такий підхід вважаємо абстрагованим, та не здатним повною мірою відповідати вимогам практичного застосування норм КК України.

На противагу, І.І. Давидович стверджує, що родовий об'єкт злочинів, передбачених у розділі XV КК України, «не можна звести до авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян, адже нормами цього розділу законодавець охороняє як сукупність усіх видів діяльності держави (державне управління в широкому його значенні), так і діяльність недержавних утворень й окремих громадян, яку здійснюють з метою реалізації публічних (загальних) інтересів (громадське управління). Родовим об'єктом цих злочинів дослідниця вважає «публічне управління» і пропонує змінити назву розділу XV КК України на «Злочини проти порядку публічного управління» [63, с.9] І.М. Горбачова та В.П. Бойченко вказують, що для кримінальних правопорушень, що посягають на нормальну діяльність суб'єктів управлінської діяльності, характерним є те, що такі діяння вчиняються в сфері публічного управління приватною особою, яка порушує ті чи інші правила організації суспільного життя, видані суб'єктом управління і адресовані підвладному суб'єкту; що свою чергу тягне за собою порушення в тій чи іншій формі нормальної діяльності органів публічної влади [53, с. 36].

На думку Ю. Дзюби, «норми розділу XV КК України охороняють суспільні відносини, що охоплюються різними галузями управлінської діяльності..., які в сукупності «забезпечують порядок управління» [67, с. 194]., а саме у сфері: «забезпечення нормального використання державних символів, діяльності організацій та об'єднань громадян, діяльності представників влади, працівників правоохоронних органів і членів громадських формувань, інформаційного забезпечення управління в галузі документообігу, нормального використання ліній зв'язку і спеціальних засобів негласного отримання інформації, забезпечення встановленого порядку реалізації прав і дотримання обов'язків» [67, с. 194]. Схожої позиції дотримується С.В. Антонов [4, с. 11].

О.О. Дудоров і М.І. Хавронюк також вважають необхідним уточнення назви розділу XV Особливої частини КК (а саме - «Злочини проти порядку публічного управління»), «виходячи з того, що переважна більшість діянь, описаних нормами цього розділу, посягають насамперед на встановлений порядок управління, на

законну діяльність відповідних суб'єктів, а вже потім на їх авторитет; унаслідок вчинення цих кримінальних правопорушень передусім страждають відносини, пов'язані з реалізацією передбачених законодавством форм впливу, підпорядкування, вимог, вказівок та розпоряджень органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян у межах їх повноважень» [72, с. 837].

А.О. Цховребов радикальніше підходить до вирішення питання назви досліджуваного розділу КК, та зауважує, що авторитет, як явище об'єктивної дійсності, не піддається точному юридичному визначенню, і «твердження про наявність авторитету державних органів у сучасній Україні сприймається як відверто не коректне, адже за останні роки вони його остаточно втратили» [296, с. 76]. Тому дослідник взагалі відкидає авторитет як можливий об'єкт охорони, та пропонує вважати родовим об'єктом злочинів цього розділу «визначений законодавством України порядок здійснення державної або самоврядної влади» [296, с. 76].

В.Р. Ладнюк виходить з поширювального тлумачення родового об'єкта злочинів, передбачених розділом XV КК України, який «має охоплювати окрім адміністративно-розпорядчих функцій чи порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадськості (окремих фізичних або юридичних осіб чи їх об'єднань)», ще й «відносини у сфері публічного управління та публічного інформування, що передбачає як діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування, так і окрему (не завжди пов'язану з діяльністю органів влади чи місцевого самоврядування) діяльність фізичних чи юридичних осіб або їх об'єднань» [126, с. 74]. Як наслідок, родовий об'єкт злочинів цього розділу визначає як групу «суспільних відносин, що забезпечують загальновизнане значення, вплив, довіру, поважність до публічного управління та публічного інформування (державної влади та місцевого самоврядування загалом, органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднань громадян і журналістів)». Такою позицією вчена обґрунтовує доцільність внесених змін до XV КК України щодо захисту журналістів, зазначаючи, що ст. 345-1, 347-1, 348-1 КК України

охороняють «суспільні відносини щодо забезпечення авторитету публічного інформування» [126, с. 78]. Погоджуємося, що «діяльність журналістів не пов'язується з публічним управлінням, а також не завжди пов'язується з діяльністю органів влади чи місцевого самоврядування», але не можна погодитися з думкою В.Р. Ладнюк, що діяльність журналіста пов'язана з функцією публічного інформування. Такий підхід до розуміння сутності професійної діяльності журналіста призводить до обмежувального тлумачення змістовного обсягу поняття «інформування», «журналістська діяльність», «журналіста» та «медіа», який за такої логіки має зводиться тільки до збирання, оброблення та передачі інформації політико-правового змісту. На противагу цьому розумінню, публічне інформування (не слід змішувати з поняттям «публічні інтереси» та «публічне управління») з «публічністю» має зв'язок лише в частині масового поширення та доведення до невизначеного кола осіб інформації будь-якого змісту, і таке поширення може здійснюватися різними способами: публікації у ЗМІ, соціальних мережах, на веб-сайтах, а також через виступи, презентації та інші форми комунікації.

Ще більш спірною виглядає позиція К.М. Алієвої, що родовий об'єкт в межах досліджуваного повинен визначатися не як порядок здійснення публічного управління чи публічного інформування, а як загальновизнане значення, вплив, поважність такого управління або інформування [2, с. 126].

І.І. Митрофанов та Є.Л. Стрельцов відмічають «розірваність» кримінально-правової охорони професійної діяльності журналістів, та в той же час родовим об'єктом злочинів проти законної професійної діяльності журналіста визначають «суспільні відносини, що забезпечують авторитет органів державної влади й управління чи органів місцевого самоврядування, службових осіб цих органів, об'єднань громадян, юридичних осіб, а також нормальну творчу діяльність журналістів» [139, с. 95].

В межах нашого дослідження ми не намагаємося визначити чи є родовим об'єктом в межах розділу XV КК України авторитет певних органів влади, чи ним виступає порядок публічного управління, здійснюване цими органами. Основне

завдання на даному етапі визначити, чи обґрунтованим є розташування в межах цього розділу норм, які спрямовані на охорону професійних прав журналіста (тобто, ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК). Примітка до ст. 345-1 пропонує під професійною діяльністю журналіста у цій статті та статтях 171, 347-1, 348-1 КК розуміти систематичну діяльність особи, пов'язану із вчинення різного роду дій щодо інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет. Йдеться про діяльність особи за фахом (або за покликанням), яка пов'язана зі збиранням та обробкою, публічним поширенням інформації в будь-який спосіб. Правом на здійснення публічного управління наділені особи – представники влади; щодо інформаційного забезпечення управління (в сфері порядку документообігу) діяльність журналістів не має жодного відношення, оскільки ст. 357-358 КК України спрямовані на захист інформаційної складової управлінської діяльності шляхом унормування документообігу в процесі її здійснення. Тобто професійну діяльність журналіста не можна віднести до жодної сфери «публічного управління» чи «авторитету», більш того, журналістські розслідування іноді можуть сприяти підриву авторитету органів управління, а отже включення ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК до XV КК України є штучним та таким, що порушує структуру Особливої частини КК України та принципи її побудови.

З.А. Загинеї, майже одразу після внесення змін до КК, зауважила, що зміни, які «стосувалися розміщення в розділ XV Особливої частини КК статей 345-1, 347-1, 348-1 та 349-1, є недолугими. Ці злочини не посягають на суспільні відносини, охоронювані нормами цього розділу. Штучною видається вказівка законодавця в назві цього розділу на злочини проти журналістів» [79, с. 203]. Погоджуємося та слід додати, що на штучність таких змін вказує і той факт, що до ч. 2 ст. 22 КК відповідні зміни так і не внесені по сьогодні. Таке намагання законодавця розташувати різні норми цієї групи серед різних груп кримінальних правопорушень є порушенням принципів побудови Особливої частини КК [59, с. 151].

В.А. Бортник та А.С. Бондарчук наголошують на тому, що кримінальні правопорушення, які поміщені у розділі XV Особливої частини КК України, зокрема ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України, «посягають на конституційні права людини та громадянина й не збігаються за сутністю суспільних відносин з іншими кримінальними правопорушеннями цього розділу Особливої частини КК України» [21, с. 311]. І на переконання В.В. Шаблистого, до групи однорідних суспільних відносин, що вказана у розділі XV Особливої частини КК, не належать журналісти [299, с. 83].

О.О. Кирбят'єв запропонував з назви Розділу XV Особливої частини КК України прибрати словосполучення «та кримінальні правопорушення проти журналістів» та виключити відповідні спеціальні склади кримінальних правопорушень із цього розділу», обґрунтовуючи це відмовою в Особливій частині КК України від спеціальних норм про відповідальність за посягання на життя, здоров'я, власність особи залежно від особливостей потерпілого та характеру виконуваної ним діяльності [95, с. 23]. А.В. Боровик, розвиваючи цю ідею, запропонував кримінальні правопорушення проти журналістів перенести до іншого розділу Особливої частини КК України, оскільки посягання на журналістів не належать до кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, а становлять самостійну групу в межах зазначеного розділу КК [17, С.165]. При цьому він слушно зауважує, що навряд чи під час укладання норм, що стосуються журналістів, було враховано той факт, що журналістів відносять до «четвертої гілки влади» [306, с.420].

Ми дотримуємося висловлених позицій щодо недоцільності розміщення ст.ст.345-1, 347-1, 348-1 та 349-1 КК в розділі XV Особливої частини, та погоджуємося з висловленими пропозиціями виключити відповідні спеціальні склади кримінальних правопорушень з цього розділу, а назву розділу XV Особливої частини КК України викласти в первинному варіанті «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян». Щодо подальшої «долі» цих «виключених»

кримінально-правових норм висновки будуть зроблені в ході подальшого дослідження.

Досліджуючи зміст безпосереднього об'єкта суспільно небезпечних посягань, спрямованих проти «професійної діяльності журналіста», пропонується визначати його через об'єкт кримінального правопорушення.

Ю.В. Сподарик під основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України, розуміє «суспільні відносини, які забезпечують безперешкодну реалізацію права журналіста на працю», а в цілому основним безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України називає «безперешкодне провадження журналістом своєї професійної діяльності» [255, с. 70]. О.І. Зінченко вважає, що безпосереднім об'єктом за ст. 171 КК України є «конституційне право журналістів на працю, що розглядається ним як ключовий аспект охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин у цій сфері [86, с. 132]. О.С. Юнін, В.В. Шаблистий основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України, визначають суспільні відносини, які «забезпечують безперешкодну реалізацію права журналіста на здійснення своєї професійної діяльності», а право громадян на отримання достовірної та об'єктивної інформації, що забезпечує належний рівень інформованості суспільства і реалізацію інших конституційних прав та свобод визначають як додатковий обов'язковий об'єкт [305, с. 656]. О.М. Готін вважає в таких випадках порушенням «конституційне право громадян на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань»; «основоположні принципи інформаційних відносин»; обмежується право на «оперативне одержання через ЗМІ публічно поширюваної інформації» [57, с. 79]. І. І. Митрофанов та Є. Л. Стрельцов безпосереднім об'єктом злочинів проти професійної діяльності журналіста називають «охоронювані суспільні відносини, що виникають з приводу безперешкодної реалізації творчої діяльності, метою якої є поширення правдивої (достовірної) інформації за допомогою ЗМІ, що здійснюється фізичними особами, які мають професійну освіту чи професійну

підготовку, спеціальні знання, практичні навички й уміння у галузі журналістики, що обумовлено виконанням редакційно-посадових службових обов'язків у засобі масової інформації (в штаті або на позаштатних засадах) відповідно до професійних назв посад (роботи), які зазначаються в Національному класифікаторі професій України» [139, с. 15]. Наведене визначення розуміння безпосереднього об'єкта суттєво обмежує можливості притягнення до кримінальної відповідальності винного у перешкоджанні такій діяльності, на що зверталася увага в п.1.2 цього дослідження.

В.І. Павліківським безпосередній об'єкт злочинів проти свободи слова та професійної діяльності журналістів, передбачених ст.ст. 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України, пропонується визнавати охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, що забезпечують свободу професійної діяльності журналістів як уособлення свободи слова, проголошеної ст. 34 Конституції України [161, с. 12].

КК України використовує терміни «у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності» (ст. 345-1, 347-1, 348-1 КК), «журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю» (ч.2 ст. 171 КК), «з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків» (ч. 2 ст. 171 КК), тож закон оперує і поняттям професійна діяльність і професійні обов'язки, такий підхід не сприяє єдності судової практики.

Поняття «професійна діяльність повинно відображати її інтелектуальну сторону, активний, особистісний момент та процес виконання суб'єктом визначених дій в рамках наданого йому відповідного статусу, який є необхідним для реалізації та застосування його професійних знань та умінь, для забезпечення впровадження відповідної професійної діяльності в життя» [280, с. 379]. Дослідники зауважують, що згідно з вимогами чинного законодавства України «професійну діяльність можуть здійснювати особи, які відповідають певним професійним вимогам, але за умови наявності державної реєстрації, а у випадках, передбачених законом додатково ще і за умови наявності документа на право здійснення окремого виду професійної діяльності (ліцензія, свідоцтво, сертифікат тощо)» [280, с. 379]. Якщо виходити з такого розуміння «професійної діяльності»,

то застосування її в КК України стосовно журналістської діяльності призведе до обмежувального тлумачення кола осіб, яких ці норми мали б захищати, виходячи зі змісту Закону «Про медіа» та європейських рекомендацій.

Від здійснення професійної діяльності слід відмежовувати виконання службової діяльності (службових обов'язків) та виконання громадського обов'язку. Якщо професійна діяльність полягає в сукупності професійних завдань та обов'язків (робіт), які виконує фахівець, яка володіє спеціальними знаннями, практичними навичками, то службова діяльність - це виконання органом публічного адміністрування поставлених законодавством завдань. Виконання громадського обов'язку – це здійснення спеціально покладених на особу громадських повноважень або вчинення інших дій в інтересах суспільства або окремих громадян (наприклад, припинення правопорушення, повідомлення органів влади про кримінальне правопорушення або про готування до нього, виконання необхідних дій з ліквідації наслідків аварії, стихійного лиха тощо) [235].

Якщо відштовхуватися від нормативного визначення «професія» (здатність виконувати подібні роботи, які вимагають від особи певної кваліфікації [97]), то визначення в якості безпосереднього об'єкта за ст.ст. 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 виключно «професійної діяльності журналіста» виглядає сумнівним. Тлумачення ст. 171 КК України свідчить, що закон при кваліфікації дій за ст.ст. 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 вимагає встановлення факту вчинення перешкоджання в будь-якій формі саме «законній професійній діяльності журналіста». Примітка до ст. 345-1 рекомендує під професійною діяльністю журналіста розуміти «систематичну діяльність особи, пов'язану із збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет».

Враховуючи бланкетність ст. 171 КК України, вважаємо за необхідне звернутися до галузевого законодавства. Дослідження приписів галузевого законодавства виявило суттєві невідповідності приписів КК України, які полягають в наступному:

1) під професійною діяльністю журналіста КК розуміє «систематичну діяльність особи» (тобто три та більше разів), що прямо суперечить абз. 10 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста», в якій журналіст – це «творчий працівник суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа» [223] (щодо систематичності – жодного слова), та п.30 ч.1 ст. 1 ЗУ «Про медіа», яким медіа (засіб масової інформації) визначається як «засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ....» [232];

2) примітка до ст. 345-1 КК визначає «...її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет», що не відповідає приписам ст. 1, ч. 13 ст. 2 ЗУ «Про медіа», який виділяє аудіовізуальне медіа, друковане медіа, онлайн-медіа та сервіси провайдерів аудіовізуальних сервісів [232];

3) згідно до абз. 10 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» журналіст – «...який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа» [223], тож професійна діяльність журналіста полягає у вчиненні вказаних видів робіт; але примітка до ст. 345-1 КК визначає її як «...діяльність особи, пов'язану із збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб...». Як бачимо, галузевий закон включає до професійної діяльності журналіста і редагування та підготовку інформації для медіа», що КК ігнорує (а це має значення для визначення стадії вчиненого).

Таким чином, кримінально-правове тлумачення професійної діяльності журналіста (прим. до ст. 345-1 КК) не відповідає спеціальному галузевому законодавству, і, враховуючи швидкоплинність розвитку технологій обробки та передачі, поширення інформації, постійного форматування способів та каналів поширення інформації, які більш-менш своєчасно можуть враховуватися саме в галузевому законодавстві, та бланкетність ст. 171 КК, вважаємо за необхідне

взагалі відмовитися від визначення в КК України поняття «професійна діяльність журналіста» та терміна як такого.

Виходячи з позиції, що безпосередній об'єкт складу кримінального правопорушення це конкретні суспільні відносини, слід звернутися до структури цих відносин. Колектив авторів посібника відзначає, що «структурними елементами суспільних відносин є: 1) суб'єкти (носії відносин); 2) предмет, із приводу якого існують відносини; 3) соціальний зв'язок (суспільно значима діяльність) як зміст відносин» [112, с. 71].

Чинна редакція ст. 171 КК України визначає професійну діяльність журналіста як об'єкт кримінально-правової охорони, а після вчинення посягання – об'єкт кримінального правопорушення. Виходячи з нормативних приписів галузевого законодавства, професійна діяльність журналіста полягає в діяльності як творчого працівника суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа. Відповідно, суб'єктами охоронюваних відносин з одного боку виступає журналіст, з іншого – фізична або юридична особа, держава та суспільство в цілому. Вступають вказані суб'єкти у ці відносини з приводу реалізації журналістом своїх професійних прав та при виконанні ним своїх обов'язків (ст. 11-1 ЗУ «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» та ст.ст. 24-25 ЗУ «Про інформацію» [230]), а предметом таких відносин виступають реалізація особами права на свободу вираження поглядів, права на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації, на забезпечення плюралізму думок і вільного поширення інформації. При реалізації цього гарантованого Конституцією права журналіст зобов'язаний виконувати приписи ч. 2 ст. 11-1 та покладені на нього обов'язки, при цьому держава наділяє його певними правами, які сприяють досягненню мети професійної діяльності журналіста. Професійну діяльність журналіста в загальному вигляді можна охарактеризувати як здійснення прав і виконання обов'язків [165, с. 136].

Ми не поділяємо позицію вчених, які визначають, що безпосереднім об'єктом за ст. 171 КК України є трудові права журналіста [86, с.132], оскільки трудові права

- це комплекс правових норм, які регулюють відносини між працівниками та роботодавцями, забезпечуючи захист прав працівників. В Україні трудові права визначаються та захищаються КЗпП України. Ст. 2 цього Кодексу визначає основні трудові права, до яких відносить: право на працю, на відпочинок, на здорові і безпечні умови праці, на гідне ставлення з боку роботодавця, інших працівників, на об'єднання в професійні спілки та на вирішення колективних трудових конфліктів (спорів) у встановленому законом порядку, на участь в управлінні підприємством, установою, організацією, на матеріальне забезпечення в порядку соціального страхування, вирішення трудових спорів [100]. Статті 12-16 ЗУ «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» визначає саме трудові та соціальні права журналіста. Професійні права журналіста зафіксовані в ч.1 ст. 11-1 цього Закону та ст. 24-25 ЗУ «Про інформацію». Тож трудові права та професійні права не є тотожними поняттями. Зі змісту цих норми слідує, що до професійних прав журналіста відносяться: «1) право здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи; 2) безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, які ними проводяться, та бути особисто прийнятим у розумні строки їх посадовими і службовими особами, 3) не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дає можливість встановити джерела інформації, 4) після пред'явлення документа, що підтверджує статус журналіста, має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій, 5) поширювати підготовлені ним матеріали (фонограми, відеозаписи, письмові тексти тощо) за власним підписом (авторством) або під умовним ім'ям (псевдонімом); 6) відмовитися від авторства (підпису) на матеріал, якщо його зміст після редакційної правки (редагування) суперечить його переконанням; 7) на вільний доступ до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів» [223]. В процесі здійснення професійної діяльності журналіст має право вимагати від будь-кого припинити чинити перешкоди в реалізації своїх професійних прав (якщо інше не передбачено законом), а у всіх інших суб'єктів таких відносин виникає обов'язок не створювати перешкод в здійсненні такої діяльності.

Ч. 1 ст. 171 КК України встановлює відповідальність за умисне перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності; а ч. 2 встановлює відповідальність за вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків. З цього слідує, що кримінальний закон розділяє поняття «професійні обов'язки» та «професійна діяльність». Такий підхід вбачається хибним, оскільки виконання професійних обов'язків реалізується саме в процесі здійснення професійної діяльності. За нормативно визначеною спрямованістю перешкоджання (законної професійної діяльності) та вплив (з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків) – це два абстраговані процеси, які, на думку законодавця, реалізуються в різний часовий проміжок. Виникає логічне питання, в існуючому формулюванні об'єктивних ознак цих двох складів кримінального правопорушення, на що тоді спрямоване «перешкоджання», як не на виконання журналістом професійних обов'язків?

Аналіз об'єктивних ознак, визначених ч.1 ст. 171 КК України, та їх співставлення зі ст. 11-1 ЗУ «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» та ст. 24-25 ЗУ «Про інформацію» дозволяє прийти до висновку, що діяння, перелічені в ній, посягають не на професійну діяльність як таку, а на можливість журналіста реалізувати свої професійні права в процесі виконання професійних обов'язків. Що приводить до висновку, що діяння у виді «вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків», передбачене ч. 2 ст. 171 КК України, фактично дублює підстави відповідальності, передбачені ч. 1 ст. 171 КК України.

З урахуванням: 1) відсутності нормативного визначення поняття «професійна діяльність журналіста», 2) факту наявності чіткого визначення прав та обов'язків журналіста, 3) того, що в процесі перешкоджання журналісту при здійсненні професійної діяльності суспільно небезпечне посягання спрямовано на перешкоджання реалізації журналістом своїх прав та виконання професійних обов'язків, пропонується назву ст. 171 КК України викласти в іншій реакції:

«Стаття 171. Перешкоджання виконанню професійних обов'язків журналіста», в ч. 1 ст. 171 КК України замінити «із своєю професійною діяльністю» на «з виконанням професійних обов'язків», і «законної професійної діяльності» на «виконанню професійних обов'язків», в ч. 2 ст. 171 КК в абз. 1 прибрати «вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків або». Основним безпосереднім об'єктом цього правопорушення є встановлений правовими нормами порядок суспільних відносин у сфері виконання професійних обов'язків журналіста та реалізації професійних прав.

В.В. Шаблистий, визнаючи об'єктом цього кримінального правопорушення законну професійну діяльність журналіста, наполягає на видаленні в КК з цього словосполучення слова «законна». «Останнє словосполучення є нікчемним з точки зору юридичного значення – воно просто не може вживатися при позначенні такого виду діяльності» [299, с. 83]. І в цьому питанні ми повністю з ним погоджуємося, оскільки «законна» професійна діяльність на практиці призводить до необґрунтованого закриття кримінальних проваджень щодо журналістів через те, що суди, встановлюючи законність діяльності, вимагають купу зайвих доказів: наявності трудових відносин журналіста з медіа (трудові договори, виписки, довідки), посвідчення (належним чином завірені копії), наявності редакційного завдання (а якщо журналіст збирав інформацію за фактом випадкової події без такого завдання, то така професійна діяльність судами визнається незаконною (більш детально з цього приводу викладено в п. 1.2. цього дослідження). В галузевих законах чітко визначені обов'язки журналіста, підстави та межі його відповідальності, різними законами, в т.ч. КК України, врегульовані обмеження щодо неприпустимості порушення прав та свобод особи, - все це в достатній мірі окреслює «законність» діяльності журналіста.

В процесі виконання професійної діяльності журналісту гарантується безперешкодна реалізація професійних прав, особиста недоторканість, недоторканість здоров'я та життя, власності. КК в чинній редакції передбачає кримінальну відповідальність за ст.ст.345-1, 347-1, 348-1, 349-1, де основним безпосереднім об'єктом виступає професійна діяльність журналіста, а додатковим

– здоров'я, життя, власність, особиста недоторканість журналіста або близьких родичів.

Окремо слід зупинитися на задекларованому ч.1 ст. 11-1 «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» праві журналіста «не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дає можливість встановити джерела інформації». Зарубіжний досвід показує, що переважна більшість зарубіжних країн членів ЄС в процесі визначення гарантій діяльності журналіста роблять акцент саме на встановлення імунітету журналіста від примусу до розкриття джерела інформації (Додаток 4. Табл.5): § 125 КПК Норвегії, ст.ст. 100-5, 109, 56-2 КПК (Code de procédure pénale) Франції, § 53 Strafprozessordnung (КПК) Німеччини, ст. 200 КПК Італії, Декрет-закон 9/2018 Про захист журналістських джерел Іспанії, Media Services Act Естонії [328], Закон Про надання інформації громадськості (§ 11–13) Литви [324] та ін. закріплюють професійний імунітет свідка або професійну журналістську таємницю. Право журналістів на захист джерел передбачено Рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи № R (2000) 7 «Про право журналістів не розкривати свої джерела інформації» [234], та є однією з поширених підстав визнання ЄСПЛ порушення ст. 10 ЕКПСЛ [132].

П. 6 ч. 2 ст. 65 КПК України закріплює заборону допиту журналіста про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації [119]. Однак, ч. 3 ст. 25 ЗУ «Про інформацію», п. 3 ч. 1 ст. 11-1 ЗУ «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» все ж таки передбачають можливість подолання імунітету свідка, а саме «крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону». Як показує вивчення зарубіжного досвіду, це є абсолютно нормальною практикою для країн-членів ЄС, але такі випадки в національному законодавстві країни чітко конкретизують, обмежуючи тим самим судовий розсуд в питанні визначення таких «випадків», дотримуючись балансу між правом особи на приватність і правом суспільства отримувати важливу інформацію. ЄСПЛ в практиці визначає, що розкриття джерел

є прийнятним лише у виключних випадках, якщо справа йде про захист життєво необхідних інтересів та з детальним обґрунтуванням, чому розкриття журналістських «джерел» інформації переважає право журналіста на їх таємниченість. Натомість практика ЄСПЛ свідчить про факти порушення журналістського імунітету Україною [256, 257].

Окремої уваги слід приділити визначенню основного безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 163 КК України, ч. 2 якої передбачає відповідальність за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, вчинене щодо журналіста. Д.Ю. Кондратов безпосереднім об'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 163 КК України, називає «суспільні відносини, що забезпечують безперешкодну реалізацію конституційного права людини на таємницю її листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції» [108, с. 100]. З цього приводу С.Я. Лихова зазначає, що «інформація має належати громадянину, а не юридичній особі, вона має носити конфіденційний характер, тобто містити відомості, які можуть бути розголошені тільки з дозволу громадянина; ця конфіденційна інформація має носити особистий характер, тобто стосуватися відомостей, які є особистою таємницею особи; ця інформація має передаватися певним способом» [129, с. 296]. В.О. Навроцький також робить акцент на тому, що «не можуть бути віднесені до предмету даного посягання відомості, які містяться в службовій кореспонденції (між підприємствами, установами чи організаціями або де хоч би одним із респондентів виступає підприємство, установа, організація)» [147, с. 32]. З наведеного робимо висновок, що основним безпосереднім об'єктом правопорушення є гарантоване Конституцією право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції. За ч. 2 ст. 163 КК відносини з виконання професійних обов'язків журналіста виступають додатковим факультативним об'єктом. Не занурюючись глибоко в полеміку проблематики підстав відповідальності за це діяння, вважаємо недоцільним збереження в ч. 2 ст. 163 КК України такої кваліфікуючої ознаки як вчинення діяння «щодо журналіста».

Надмірна перевантаженість кримінально-правових норм додатковими кваліфікуючими ознаками перевантажує можливості правозастосовчих органів. Аналіз зарубіжного законодавства (Додаток 4. Табл. №5) у врегулюванні цього питання, показав відсутність гострої потреби в конкретизації складу такого кримінального правопорушення як порушення недоторканності комунікацій особи, недоторканності кореспонденції саме відносно журналістів. Положення кримінального законодавства країн ЄС та країн пострадянського простору свідчать, що право недоторканності кореспонденції особи є правом, яке підлягає кримінально-правовій охороні в усіх досліджених країнах, але в жодній з них законодавством не виділяється окрема категорія потерпілих від такого діяння як журналіст. ЄСПЛ неодноразово вказував на недоторканість кореспонденції журналіста, що забезпечує його безсторонність та незалежність, але така ціль досягається шляхом встановлення заборони в загальній нормі. Відсутність такої кваліфікуючої ознаки в ч.2 ст. 163 КК, не виключає кваліфікації вчиненого: 1) за ч.1 ст. 163 КК України (при цьому виділення такої кваліфікуючої ознаки як підвищений ступінь небезпеки за умов вчинення щодо журналіста, не є вагомим аргументом, адже тоді необхідно ч. 2 ст. 163 КК України розширювати ще й за рахунок працівників правоохоронних органів та інших представників влади, адже наразі небезпечність посягання проти їх життя та здоров'я прирівнюється до посягання проти таких же прав журналіста); 2) у випадку перевищення представником влади владних повноважень - за ст.ст. 364, 365 КК України; 3) за сукупністю за ч. 1 ст. 163 КК та ст. 171 КК України.

Кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст.171, 345-1, 347-1, 349-1 КК, характеризуються багато об'єктністю, оскільки пов'язанні з заподіянням шкоди паралельно з основним об'єктом й іншим. В усіх цих складах кримінальних правопорушень необхідно констатувати про наявність додаткового обов'язкового об'єкта. Ним виступають відносини у сфері реалізації людиною права вільно висловлювати свої думки, ідеї та переконання, усно чи письмово, через будь-які засоби масової інформації, без страху переслідування або цензури, що включає в себе і реалізацію права на свободу вираження поглядів, права на отримання

різнобічної, достовірної та оперативної інформації, на забезпечення плюралізму думок і вільного поширення інформації.

Здоров'я людини виступає додатковим факультативним об'єктом за ст. 171 КК та ч.2 та 3 ст. 345-1 КК; психічне (ментальне) здоров'я – додатковим обов'язковим за ч. 1 ст. 345-1 КК; життя людини - ст. 348-1 КК, право власності - ст. 347 -1 КК, особиста недоторканість і воля - ст. 349-1 КК – як додатковий обов'язковий об'єкт. В усіх складах, окрім передбаченого ст. 171 КК, порушуючи додатковий об'єкт винний прагне вплинути на основний безпосередній об'єкт.

Погроза заподіяння шкоди здоров'ю, майну або смерті журналісту або їх близьких родичів може викликати у журналіста почуття тривоги, страху, переживання за своє життя та своїх близьких, здоров'я і майно, розлади психічного або фізичного здоров'я, що в свою чергу спрямоване на створення перешкод успішно виконувати професійні обов'язки журналістом. Тобто основним об'єктом посягання в такому випадку виступають професійні права та обов'язки журналіста. Умисне знищення або пошкодження майна журналіста або близьких родичів призводить до втрат особистого майна журналіста, яке може створити ефект залякування, що також здатне завадити успішно виконувати професійні обов'язки, викликати прочуття невпевненості та страху. Знищення або пошкодження майна позбавляє власника можливості за своїм розсудом використовувати своє майно для будь-якої, не забороненої законом діяльності. Шкода, завдана відносинам власності в цьому випадку, виступає лише в ролі «засобу» впливу на журналіста у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку. Стаття 347-1 КК є спеціальним складом відносно ст. 194 КК, що обумовлюється виконанням журналістом професійного обов'язку,

Смерть самого журналіста унеможливорює виконання ним професійних обов'язків, залякує інших журналістів, створює у них відчуття незахищеності, а насильство здатне суттєво ускладнити можливості виконувати професійні обов'язки, які і будь-яке посягання проти близьких родичів журналіста викликає почуття невпевненості, страху, бажання відмовитися від подальшого виконання професійних обов'язків. Верховний суд вказав, що «стаття 348 КК України є

спеціальною нормою щодо п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України (умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку), а отже вбивство або замах на вбивство зазначених у диспозиції частини першої ст. 348 КК України осіб за наявності умов, передбачених цією статтею, повністю нею охоплюється» [202]. Але такий підхід не можна застосовувати щодо ст. 348-1 КК, оскільки, як вже вище наводилися аргументи, що виконанням особою службово або громадського обов'язку не охоплюються ані виконання професійних обов'язків, ані здійснення професійної діяльності. Тому ст. 348-1 КК України може бути визнана спеціальною тільки відносно ч. 1 ст. 115 КК або ч.2 ст. 115 К за виключенням п. 8.

У разі захоплення журналіста в якості заручника фізично унеможливорюється виконання ним будь-яких професійних обов'язків; а умовою звільнення захоплених в якості заручників близьких родичів журналіста є примус його до невиконання професійних обов'язків або примус до вчинення певних дій, наприклад опублікувати спростування повідомлення, або знищення повідомлення. При цьому додатковим обов'язковим об'єктом цього кримінального правопорушення пропонується визнавати саме особисту свободу людини, що, як робить висновок А.В. Андрушко, визначає сутність захоплення заручників [3, с.146].

Проведений аналіз зарубіжного законодавства показав, що жодна з досліджених країн не виділяють спеціальних складів посягань проти здоров'я, життя, власності, особистої волі журналіста або близьких родичів у зв'язку з виконанням журналістом професійних обов'язків. Лише в поодиноких випадках посягання у зв'язку з виконанням особою службових обов'язків або щодо журналіста передбачено як обставину, що впливає на кваліфікацію: ч. 2 ст.116 КК Болгарії - вбивство, щодо ...представника громадськості, .. при виконанні або у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків або функцій...[320], законопроект Франції (Loi n4840) [332], яким пропонується посилення захисту журналістів від кримінального переслідування шляхом визнання спрямованості дій щодо журналіста як кваліфікуючої ознаки в загально кримінальних посяганнях. Тож аналіз зарубіжного досвіду свідчить про недоцільність виокремлення спеціальних

складів посягань проти окремих прав та свобод журналіста, впливаючи на які винний бажає вплинути на його професійні права, отже постає обґрунтоване питання про доцільність декриміналізації деяких кримінальних правопорушень.

Важливою складовою безпосереднього об'єкта всіх досліджуваних кримінальних правопорушень є потерпілий. Згідно з ч. 1 ст. 55 КПК потерпілим визнається фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Права та обов'язки потерпілого виникають у особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого [119].

О.І. Донченко зазначає, що виконання особою свого службового чи громадського обов'язку «обумовлює особливий кримінально-правовий захист вказаної категорії осіб та їх близьких родичів як можливих потерпілих від злочинів, які вчиняються у зв'язку з виконанням особою свого службового чи громадського обов'язку» [71, с.32]. У випадку вказівки в законі «у зв'язку із здійсненням ...» (ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1 КК) слід встановити, що потерпілий виконує певні професійні обов'язки, якщо просто міститься вказівка на потерпілого (ст. 349-1), достатньо просто встановити наявність притаманних для потерпілого ознак. Обов'язковою умовою кваліфікації діянь за вказаними нормами є правомірність дій потерпілого [24, с. 114].

В ст.ст. 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК потерпілим визнається «журналіст», а в ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК – «близькі родичі чи члени сім'ї». В посяганнях проти представників влади, працівника правоохоронного органу (ст. 345, 346, 347, 348, 349 КК) законодавець використав зворот «близькі родичі», в ст. 350 КК – «близькі». І.М. Ткаченко зауважує, що вживання різних термінів для позначення осіб, які перебувають у родинних та інших стосунках з потерпілим, є необґрунтованим, і «обумовлено не потребою диференціації, а банальною кримінально-правовою помилкою, що полягає у не дотриманні елементарних правил законодавчої техніки» [268, с. 382].

Пунктом 1 ч. 1 ст. 3 КПК України коло «близьких родичів і членів сім'ї» визначено як: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права й обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі» [119]. Абз. 3 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про запобігання корупції» дає визначення «близькі особи», до яких окрім вищенаведених відноситься двоюрідний брат та двоюрідна сестра, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки) [225]. В такому аспекті видається коло «близьких осіб» є значно ширшим, аніж «близьких родичів і членів сім'ї», і вплив на окремих «близьких» осіб також здатний здійснювати вплив на журналіста та обмежити можливість журналіста виконувати професійні обов'язки, тож доцільним вважає підтримати вже висловлену в кримінально-правовій доктрині думку [119, с. 464] про заміну кола потерпілих на «близьких осіб».

Повертаючись до «журналіста» як потерпілого від різних форм перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків, тут принагідно звернутися до розуміння поняття «жертва». В.О. Туляков під жертвою розуміє як девіацію від норми безпечної поведінки, яка призводить до підвищеної уразливості, доступності та привабливості особи в ролі жертви злочинного посягання [270, с.149]. Вчений звертає увагу на Рішення ЄСПЛ у справі «Рамадан проти Франції» (заява № 23443/23), в якій Суд зазначив, що «національні суди роз'яснили поняття «жертва» для цілей Закону про свободу преси ...Суд зазначив, що Х. ...як особу, яка «особисто зазнала шкоди, безпосередньо заподіяної злочином», і, таким чином, як жертву тяжких кримінальних діянь: «...сам факт того, що [Х] стверджує, що вона є жертвою дій, які підпадають під ознаки злочинів, згаданих у Кримінальному кодексі як сексуальне насильство або зловживання, задовольняє вимогам тексту запиту, і Кримінально-процесуальний кодекс неодноразово посилається на термін

«жертва», і цей термін використовується для позначення тих, хто представляє себе як таку і – якщо вони подали заяву на отримання статусу цивільної сторони – стверджують, що їм було завдано шкоди діями, у зв'язку з якими вони звернулися з заявою про порушення кримінальної справи, або вступили до кримінального провадження» [271, с. 137].

Професія журналіста, як і правоохоронця або правозахисника, передбачає виконання певних професійних обов'язків, які часто є несумісним з уявленнями кримінальних та інших структур, посадовців, які намагаються приховати інформацію щодо своєї діяльності від розголосу, що підвищує ступінь віктимності жертви кримінального правопорушення (журналіста). В такий спосіб суспільно корисна поведінка визначає статичну віктимність [130, с. 490]. Визначаючи характер посягань проти професійних прав журналіста, слід погодитися, що професія журналіста має бути віднесена до професій із підвищеним ступенем віктимності. В літературі це пояснюється тим, що за сучасних умов переважний масив інформації перебуває у прихованому від суспільства стані, і певним комерційним, політичним та іншим колам вигідне перебування такої інформації «у затінку» [130, с.490]. Сутність журналістської діяльності (особливо, в умовах воєнного стану заснована на «викритті» такої інформації, що часто є не вигідним для її утримувача або інших зацікавлених осіб.

ЄСПЛ надає питанню ідентифікації жертви як журналіста важливе значення, причому повинно бути встановлено, чи органи державної влади знали або повинні були знати про існування наявної загрози життю визначеної особи, а отже, чи виконали вони обов'язок щодо захисту жертви. ЄСПЛ виходить з того, що держави в особі уповноважених органів повинні знати про особливі небезпечні ситуації, в які ставить себе журналіст, який висвітлює політичні питання, питання викриття корупції, діяльності злочинної організації. Ці аспекти знайшли своє відображення в наступних справах:

1) «Гонгадзе проти України» (Gongadze v. Ukraine), 2005 - «державні органи влади, особливо прокурори, повинні були знати про особливості ситуації, в яку

ставить себе журналіст, який (яка) висвітлює політичні проблемні теми, по відношенню (*vis-à-vis*) до тих осіб, які на той час були при владі» [88];

2) «Дінк проти Туреччини» (*Dink v. Turkey*), 2010 - «органи державної влади не вжили належних заходів для захисту життя журналіста після погроз убивством» [98];

3) «Килич проти Туреччини» (*Kılıç v. Turkey*) 2016 – відсутність з боку держави заходів захисту журналіста від нападу членів націонал-екстремістського угруповання, та визнання його винним у межах кримінального провадження, до якого члени цього угруповання були допущені як третя сторона [98].

З питання визначення «журналіста» абз. 10 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» розуміє його як «творчий працівник суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа» [223]. Статус журналіста підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спілкою журналістів. Вище ми зауважили, що кримінально-правове та спеціально-галузеве розуміння «журналіста» не співпадають, і кримінально-правове є вужчим (на відміну від ситуації, що існувала до грудня 2022р.). Як наслідок, на практиці правоохоронні органи та суди відмовляються визнавати особу, яка за галузевим законом є журналістом, а кримінальне законодавство з числа журналістів його виключає. На практиці виникають ситуації, коли слідчий закриває провадження у справі у зв'язку з тим, що не вважає потерпілого журналістом, наприклад, потерпілий працював позаштатним кореспондентом газети або знімав блогерський сюжет. При цьому буквальне тлумачення чинного законодавства України свідчить, що спеціальний закон не вимагає обов'язкової наявності підтверджених трудових відносин з медіа, оскільки визнає особу журналістом і за умови його членства в профспілці. Класифікатор професій ДК003-2010 застосовує множину («професійних назв посад» і «журналісти») для позначення посад (робіт) журналіста [97], що дозволяє без сумніву віднести позаштатного кореспондента до журналістів. Однак суди досліджують значну кількість доказів приналежності журналіста до певного СМІ,

його трудові відносини, посвідчення, бейджі та редакційні завдання, що галузеве законодавство не вимагає для визнання особи журналістом.

Слід зауважити, що з грудня 2022р. висновок Верховного Суду, що поняття, зазначене у примітці до статті 345-1 КК, є значно ширшим, аніж в Законі України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» [199], наразі втратив свою актуальність після внесених змін до ЗУ «Про медіа». Хоча в усьому іншому логіка ВС в питанні визначення журналіста не позбавлена сенсу: «законодавець поклав в основу визначення даного поняття у КК функціональний аспект професії журналіста, тобто статус журналіста пов'язується з діяльністю, яка має ознаки зазначені у примітці до статті 345-1 КК, а не займаною посадою; законодавець у примітці до статті 345-1 КК не обмежився поширенням інформації лише через засоби масової інформації, а й включив до цього переліку мережу Інтернет».

На практиці суди ігнорують необхідність поширювального підходу до визнання журналіста в якості потерпілого. Так, особа була виправдана за ч. 2 ст. 345-2 КК у справі, порушеній за фактом нанесення тілесних ушкоджень журналісту телевізійного каналу «СТБ», через те, що судом було встановлено, що потерпілий у справі є відео оператором, а не особа, яка виконувала функції журналіста за обставинами цієї справи (встановлено в редакційному завданні) [46].

Окремо слід звернути увагу на визначення змісту поняття «журналіст» в загальноєвропейському законодавстві: «журналіст» охоплює всіх представників ЗМІ, тобто всіх тих, хто займається збиранням, обробкою й поширенням новин та інформації, в тому числі операторів і фотографів, а також допоміжний персонал – водіїв і перекладачів (Преамбула Рекомендації NR (96) 4 КМ РЄ) [227]; «журналіст» означає будь-яку фізичну або юридичну особу, яка регулярно або професійно задіяна в зборі та публічному поширенні інформації через будь-які засоби масової інформації (тобто, до них належать і оператори, фотографи та технічний персонал) (Рекомендації № R (2000) 7 КМ РЄ) [234]; державам-членам рекомендовано прийняти широке поняття ЗМІ, «яке включає всіх учасників, пов'язаних із виробництвом та розповсюдженням, серед потенційно великої

кількості людей, контенту (наприклад, інформації, аналізу, коментарів, думок, освіти, культури, мистецтва та дозвілля у друкованій, аудіо, візуальній, аудіовізуальній або іншій формі) та способи застосування, які спрямовані на те, щоб сприяти інтерактивним масовим комунікаціям (наприклад, соціальних мережах) або іншої заснованої на контенті широкомасштабної інтерактивної діяльності (наприклад, ігри в режимі он-лайн), при цьому зберігаючи (у всіх цих випадках) редакційний контроль чи нагляд над контентом» [233].

Закон України «Про медіа» частково враховує вказані вище рекомендації (в т.ч. CM/Rec(2011)7), але потребує додаткового аналізу та вдосконалення у питаннях регулювання контенту, захисту прав журналістів та прозорості медіа. Враховуючи той факт, що питання визначення категорії журналіста, його прав та обов'язків відноситься до сфери регулювання не КК України, пропонується виключити примітку до ст. 345-1 КК – «професійна діяльність журналіста», як таку, що не відповідає сучасним вимогам галузевого законодавства, та на майбутнє надати можливість визначати питання визначення «журналіста» саме галузевому законодавству.

Юридичного закріплення понять «блогер» та «блогерство» в українському законодавстві нема, а різниця між блогерами та журналістами полягає в тому, що останні перебувають у певних відносинах із медіа, на відміну від блогера, який здійснює свою діяльність самостійно. Я.В. Нечипорук вважає, що «хоч діяльність блогера і полягає у збиранні і поширенні інформації у мережі Інтернет, однак ототожнювати блогерську діяльність з журналістською не варто, адже блогери здійснюють її не як професію, а скоріше реалізують право на інформацію таким чином» [149, с. 172-173]. Аналізуючи Закон України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX [232], можна зробити висновок, що наразі можна прирівнювати блогерів до онлайн-медіа, але за умов дотримання певних законодавчих вимог: редакційний нагляд, регулярність, що не є характерним для кожного блогера. І одночасно, відсутність модерації, тобто внутрішнього контролю за розміщенням контентом, вважають однією з ознак блогу [91, с. 136]. Блогер має право зареєструватись як суб'єкт у сфері медіа і отримувати захист своєї

професійної діяльності відповідно до ч. 3 ст. 63 Закону «Про медіа» (блогери можуть підпадати під визначення медіа, а відеоблогери - під визначення аудіовізуальних медіа) [166, с. 339]. Звісно, зареєстрований телеграм-канал, інстаграм-сторінка, профіль у Фейсбук та ін. зобов'язаний дотримуватися вимог законодавства, та професійних журналістських стандартів.

2.2. Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналістів: порівняльний аналіз.

Українська модель системи кримінально-правової охорони журналістів є динамічною, вона розвивається, удосконалюється у контексті вимог щодо адаптації вітчизняного кримінального законодавства до європейських стандартів правозахисту журналістів. Це, значною мірою, вплинуло на ускладнення та розширення її елементного складу: від двох статей у межах одного розділу – до шести статей у межах двох розділів КК України [170, с. 301]. А тепер виникло питання доцільності такої охорони, як показує зарубіжний досвід, така практика не є популярною в країнах-членах ЄС та країнах пострадянського простору.

Об'єктивна сторона в сучасній науці розглядається: як юридично окреслена поведінка (догматичний підхід), або як соціально обумовлений акт, у тому числі з урахуванням наслідків та небезпеки (соціологічний підхід), або як частина системної єдності складу кримінального правопорушення (структурний підхід). Пропонується в процесі дослідження об'єктивної сторони виходити з догматичного підходу, який наголошує на логіко-юридичній конструкції кримінального правопорушення. Об'єктивна сторона - це зовнішня сторона суспільно небезпечного посягання, що характеризується діянням, наслідками, причинним зв'язком між ними, вчиненими в певних умовах, місця і часу, певним способом.

Виходячи з назви ст. 171 КК України та її змісту, під перешкоджанням законній професійній діяльності журналістів слід розуміти вчинення одного з альтернативних діянь: 1) незаконне вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів; 2) незаконне вилучення технічних засобів, якими він користується у зв'язку із своєю професійною діяльністю; 3) незаконна

відмова у доступі журналіста до інформації; 4) незаконна заборона висвітлення окремих тем, показу окремих осіб, критики суб'єкта владних повноважень; 5) будь-яке інше умисне перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності; і відповідно до ч. 2 більш небезпечні форми перешкоджання: 6) вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків; 7) переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю.

С.В. Єрмолаєва-Задорожня визначає, що перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів «охоплює численні конкретні види соціально небезпечної протиправної поведінки», «пов'язані із незаконним впливом на належне виконання службових обов'язків працівниками правоохоронних органів», «спрямоване саме проти законної службової діяльності працівників правоохоронних органів»; та поділяє їх на такі, «що безпосередньо спрямовані на перешкоджання службовій діяльності» та злочини, «пов'язані із перешкоджанням службовій діяльності працівників правоохоронних органів». [76, с.265-268]. Я.О. Ліховицький перешкоджання законній діяльності персоналу охорони визначив як «створення будь-яких перепон або встановлення обмежень у професійній діяльності, з метою не допустити виконання на належному рівні посадових обов'язків або добитися їх невиконання» [131, с. 719]. Дослідник зауважує, що шкода, яка завдається персоналу охорони внаслідок перешкоджання може полягати у фізичних, матеріальних та морально-психологічних наслідках.

М.В. Фоменко пропонує розуміти під перешкоджанням «спрямований на зміну чи припинення такої діяльності фізичний та/або інформаційний вплив на її суб'єктів та/або вчинювані ними заходи, внаслідок якого завдається безпосередня шкода правам, свободам та законним інтересам як самих суб'єктів такої діяльності, так і інших осіб, пов'язаних із ними чи їхньою діяльністю» [282, с. 7. Є.М. Блажівський вважає, що поняття «перешкоджання», є найближчим за змістом до поняття «втручання в діяльність», при цьому зауважує на відмінностях у їх застосуванні в кримінальному законі. Він приходить до висновку, що «втручання» «законодавець використовує для позначення суспільно небезпечного діяння, коли

йдеться про створення перешкод для виконання суб'єктами своїх службових (професійних) повноважень (виконання обов'язків), натомість термін «перешкоджання» – для позначення суспільно небезпечного діяння, коли йдеться про створення перешкод для реалізації як професійних (наприклад, ст. 171), так і «загальних» (наприклад, ст. 180) як обов'язків, так і прав» - «пересічної людини і громадянина» [13, с.10]. Вважаємо висловлену позицію слушною, а отже використання в назві ст. 171 КК саме терміну «перешкоджання» доцільною.

З об'єктивної сторони перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності являє собою діяння, що неправомірно ускладнює або унеможливлює здійснення такої діяльності [194]. Способи перешкоджання можуть мати насильницький (спричинення тілесних ушкоджень, погрози та ін.) і ненасильницький характер (відмова в наданні інформації, цензура), чинити внутрішній (редактор або керівник медіа) та зовнішній (суб'єкт владних повноважень) вплив на об'єкт посягання, може здійснюватися в активній і пасивній формі. І.М. Залялова відносить до способів втручання (щодо працівника правоохоронного органу) погрозу застосування протиправних дій (наси́льство, шантаж, звільнення з роботи, погрозу самогубством, залишенням без матеріальної допомоги, спричиненням службових неприємностей) [83, с. 65]. В.І. Осадчий додає до таких способів наси́льство, умисне знищення або пошкодження майна, посягання на життя працівника правоохоронного органу, які відносять до спеціальних способів втручання [157, с. 137-139].

Під перешкоджанням (як збірне поняття кримінальних правопорушень проти професійних прав журналістів) пропонується розуміти: діяння, яке спрямоване в насильницький чи ненасильницький спосіб на створення перепон в реалізації журналістом професійних прав при виконанні професійних обов'язків з метою унеможливлення їх виконання, недопущення, припинення або ускладнення реалізації журналістом своїх професійних прав, що призводить до незаконного припинення або унеможливлення виконання журналістом своїх обов'язків.

Повертаючись до форм перешкоджання, визначених ст. 171 КК України, до норм, передбачених розділом XV Особливої частини КК, в частині посягань на

права журналіста, варто зауважити, що така значна кількість складів кримінальних правопорушень, які перешкоджають професійній діяльності журналіста, не сприяє адекватному захисту професійних прав журналіста та реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності. Як свідчать статистичні дані (Додатки 1-3) кількість реальних випадків порушень професійних прав журналіста (за даними ІМП) в 3-4 рази перевищує кількість облікованих правоохоронними органами, з яких лише в 5-6 випадках пред'являється обвинувачення (статичні дані Офісу ГПУ), по 2-3-х з яких набуває законної сили обвинувальний вирок (дані судової адміністрації) та приводиться до виконання покарання. В літературі зазначається, що «чим складніше і багатослівніше описана диспозиція конкретної норми, тим рідше ця норма застосовується, чим більш казуїстичними стають окремі кримінально-правові норми, тим менше злочинців притягується до кримінальної відповідальності» [175, с. 90].

На практиці встановлення факту перешкоджання «законній» професійній діяльності журналіста викликає суттєві проблеми та призводить до закриття кримінальних проваджень, на що також звертає увагу Л.В. Опришко і О.М. Вдовенко [152, с. 32-36]. Кримінальні правопорушення, передбачені ч.ч. 1, 2 ст. 171 КК України вважаються закінченими з моменту вчинення одного з вказаних в диспозиції статті діянь, незалежно від того, чи зміг повною мірою журналіст зібрати інформацію, обробити її. Але вже на етапі встановлення «законності» професійної діяльності журналіста виникають проблеми у визначенні наявності ознак кримінального правопорушення.

На практиці суди для встановлення факту законності професійної діяльності виходять, крім іншого, з наявності у журналіста редакційного завдання, і в залежності від того, було зібрано в повному обсязі інформацію за редакційним завданням чи ні, суди приходять до висновку про наявність факту перешкоджання як формального складу. Слід зауважити, що жодний нормативно-правовий акт в Україні не містить вимог щодо обов'язкової наявності в журналіста редакційних завдань, а також не вимагає від журналістів діяти виключно у визначених такими завданнями межах. Навіть попередня редакція ЗУ «Про державну підтримку

засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» (до 13.12.2022р.), використовуючи у визначенні журналіста зворот «виконує редакційно-посадові службові обов'язки в засобі масової інформації», не вимагала для його легітимації наявності у журналіста редакційного завдання (це виключно внутрішній організаційний документ). Всупереч вказаних нормативних настанов суди, встановивши факт відсутності зазначених документів чи відповідних усних вказівок, вважали підставою для визнання діяльності журналіста незаконною, а отже встановлювали відсутність складу кримінального правопорушення за ч. 1 -3 ст. 171 КК України. Ще одним наслідком казуїстичного тлумачення чинного законодавства є закриття кримінальних проваджень за ст. 171 КК через визнання факту невиконання редакційного завдання саме з вини журналіста (наприклад, гостра емоційна реакція на поведінку порушника), навіть, якщо журналіст зазнав нападу саме у зв'язку зі здійсненням професійної діяльності (незважаючи на те, що за змістом ст. 171 КК факт виконання /невиконання конкретного завдання журналістом не підлягає доказуванню). На противагу цьому суди встановлюють наявність/відсутність такого редакційного завдання, чи не вийшов журналіста за межі редакційного завдання, про що свідчить практика Верховного Суду [189; 205].

Разом з тим, правильним є встановлення факту, що кримінально-правова охорона за ст. 171 КК відбувається за умови, що професійна діяльність журналістів здійснюється з дотриманням визначеного законом порядку її здійснення (в межах наданих журналістам прав і покладених на них обов'язків, а не наявності /відсутності редакційного завдання) та без порушення прав та свобод інших осіб. В іншому випадку кожна особа має право реалізувати право на необхідну оборону від протиправних дій журналіста, або звернутися до державних органів з метою захисту порушених журналістом прав. Наприклад, якщо журналіст умісно опублікував конфіденційну інформацію про особу без її дозволу або всупереч її заборони, ст. 21 ЗУ «Про інформацію» визнає це порушенням, а отже, за звичайних умов перешкоджання такій діяльності журналіста не тягне настання кримінальної відповідальності для того, хто перешкоджав. Так, ЄСПЛ у справі «Brambilla and Others проти Італії» [98] розглянув питання правомірності засудження журналістів,

які незаконно перехоплювали інформацію з каналів поліцейського зв'язку задля отримання ексклюзивної інформації щодо кримінальних подій для подальшого швидкого прибуття на місце для висвітлення ситуації. ЄСПЛ зауважив, що «поняття відповідальної журналістики» вимагає, щоб журналісти усвідомлювали, що діючи в порушення звичайного кримінального права, вони можуть піддаватися кримінальному переслідуванню.

Окремо слід звернути увагу і на розуміння поняття «суспільного інтересу (ч. 2 ст. 29 ЗУ «Про інформацію), за умов встановлення якого суд має визначити баланс між двома конкуруючими правами людини: правом на свободу слова та правом на приватність. Зазвичай, якщо особа, яка вчинила перешкоджання, є публічною (відомою) особою, суди вирішують питання балансу на користь права на свободу слова. З правових позицій Суду ми бачимо, що стосовно критичних публікацій, спрямованих проти суддів, суд залишає велику свободу розсуду для держави та більше стоїть на позиції захисту поваги до правосуддя, щодо балансу між свободою вираження поглядів та захистом репутації приватних осіб та громадських діячів (крім політиків), то можна дійти висновку, що суд найвірогідніше займає позицію захисту репутації таких осіб. Суспільний інтерес має важливе значення для визначення меж допустимої критики певної особи, дозволеної поведінки журналіста, а також меж втручання в приватне та сімейне життя. Найменший рівень захисту від свободи вираження поглядів (у порівнянні з критикою, спрямованою на політиків) надається щодо образ чи клепу стосовно високопосадовців або державних службовців. Особиста інформація про особу, її особисте чи сімейне життя, стан здоров'я, персональні дані, конфіденційне листування, телефонні розмови захищено як конфіденційна інформація, і без дозволу власника такої інформації вона не підлягає розголошенню. У справі *Reynolds v. Times Newspapers Ltd* (1999): суд встановив «захист суспільного інтересу», який дозволяє журналістам використовувати інформацію, навіть якщо вона може мати характер клепу, якщо це робиться на користь суспільства [98].

Що стосується публічної інформації, то слід зазначити, що вона часто асоціюється з прозорістю, відкритістю діяльності органів державної влади, органів

місцевого самоврядування, вільний доступ до публічної інформації [171, с. 473]. Разом з тим, в умовах оголошеного воєнного стану конституційне положення ст. 34 може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя. Під час триваючої війни до забороненої для публікації інформації, окрім забороненої на міжнародному рівні інформації (висловлювання, що розпалюють ненависть, ворожнечу чи жорстокість, до дискримінації, пропаганда або заклики до тероризму, порнографічні матеріали, пропаганда вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, жорстокого поводження з тваринами, поради щодо виготовлення, придбання або використання вибухових речовин), відносяться заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу, розв'язування або ведення агресивної війни або воєнного конфлікту, порушення територіальної цілісності України, ліквідації незалежності України, інформацію, що заперечує або виправдовує злочинний характер комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років в Україні, що містить символіку комуністичного або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, що містить пропаганду російського тоталітарного режиму, збройної агресії, інформації, що принижує або зневажає державну мову.

Частинами 1-2 ст. 171 КК України закріплено низку форм перешкоджання реалізації професійних прав та виконання професійних обов'язків журналіста, які пропонується дослідити детальніше.

Незаконне вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, якими він користується у зв'язку зі своєю професійною діяльністю. Вчинення таких дій є характерним у випадках, коли фізична особа, представник органів державної влади або місцевого самоврядування не зацікавлений у висвітленні певної теми або питання, безпосередньо або шляхом ініціювання незаконного провадження вилучає підготовлені аналітичні матеріали

(статті, аналітичні довідки, звіти, репортажі, кінострічки та ін.) та докази, що підтверджують факти, викладені журналістом в таких матеріалах (копії документів, фото або відео фіксація), чи носії, на яких зафіксовані такі факти (флеш-накопичувачі, мобільні телефони, ноутбуки, планшети ін.) або технічні засоби, за допомогою яких вони створені (відео або фото камера, мобільний телефон). У випадку ініціювання незаконного провадження щодо журналіста вчинене додатково слід кваліфікувати за ст.372 або 383 КК за наявності підстав. В усіх цих випадках вилучення таких матеріалів є незаконним, навіть якщо воно провадиться в межах кримінального переслідування журналіста (сам факт переслідування журналіста є незаконним, та підлягає кваліфікації за ст.ст. 364, 365, 372 КК України). Отже, під незаконним вилученням зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, якими він користується у зв'язку зі своєю професійною діяльністю, розуміємо протиправне позбавлення журналіста можливості вільно володіти, користуватися та розпоряджатися зібраними, обробленими або підготовленими матеріалами та /або технічними засобами, якими він користується у зв'язку зі своєю професійною діяльністю. В цій формі перешкоджання кримінальне законодавство конкретизує ознаки предмета посягання – відповідні матеріали – як результат виконання професійних обов'язків журналістом, та технічних засобів, якими він користується в процесі отримання, збирання, зберігання, оброблення та передачі матеріалів. У випадку, якщо журналіст тільки отримав доступ до носія інформації, і не встиг її обробити та підготувати матеріал через перешкоджання його діяльності, дії слід кваліфікувати як замах на перешкоджання.

Свобода вираження поглядів розповсюджується не тільки на підготовлену та опубліковану статтю або твір, але й на підготовчий процес журналіста – розслідувача. Так, наприклад, в діях депутата, яких вихопив з рук журналіста мобільний телефон, на який журналіст записував інтерв'ю, з подальшим видаленням запису інтерв'ю, містить ознаки незаконного вилучення технічних засобів, якими журналіст користується у зв'язку з своєю професійною діяльністю, та кваліфікується за ч. 1 ст. 171 КК України. Вилучення матеріалів та технічних

засобів в більшості випадків вчиняється одночасно. Наприклад, протиправне вилучення відеокамери з логотипом ТОВ «ТРК «Студія 1+1», на яку журналісти збирали матеріали про діяльність деревообробних підприємств, шляхом виривання з рук та подальшої відмови її повернення, підлягає кваліфікації за ч. 1 ст. 171 КК [34]; або вилучення відеокамери з відзнятим репортажем з салону автомобіля журналіста; «із використанням травмонебезпечного предмету - ножа, нанесла удар лезом ножа по намереному ліхтарю відеокамери, чим спричинила пошкодження вказаного ліхтаря» [35].

Незаконна відмова у доступі журналіста до інформації - це відмова надати інформацію без обґрунтування її причини; приховування публічної інформації (відмова надати фінансові звіти державних підприємств щодо нарахування заробітної плати та премій), витяги з рішень органів влади або документи про результати тендерних закупівель, на підставі «чутливості» розголошення таких документів; відмова з посиланням на інтереси національної безпеки, за відсутності до того підстав. Ст. 5 ЗУ «Про інформацію» гарантує кожній особі (і не лише журналісту) право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів [230]. І одночасно реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб. Зокрема журналіст повинен усвідомлювати особливий правовий режим інформації з обмеженим доступом (до якої віднесено конфіденційну, таємну та службову інформацію) і не порушувати такий режим. Отже в деяких випадках відмова у доступі журналіста до інформації може бути законною. Якщо журналісти в процесі отримання інформації порушують порядок доступу до неї, перешкоджання в доступі до інформації не може кваліфікуватися як перешкоджання за ст. 171 КК. Наприклад, особу було виправдано за ч. 1 ст. 171 КК, оскільки він як фізична особа дозвіл на його особисту зйомку не давав, а тому така зйомка без його дозволу свідчить про недотримання потерпілими гарантованих ст. 32 Конституції України прав обвинуваченого [188].

В переважній більшості випадків державні органи розглядають журналістські запити саме як звернення, що збільшує час відповіді до одного місяця замість п'яти днів, або ж відповідь не надається взагалі. Подібні випадки трапляються як з провини журналіста, який неправильно визначив зміст витребуваної інформації, так і з провини державного органу, який свідомо чи випадково припустився тієї самої помилки. Суть у тому, що запит є специфічною формою звернення, для нього передбачено окремий закон і, відповідно, пришвидшено порядок реагування. Запит передбачає витребування вже наявної на матеріальних носіях інформації, попередньо створеної органом державної влади в процесі своєї діяльності. Наприклад, Верховний Суд у справі № 990/11/24 відмовив у наданні запитаної інформації з мотивів невідповідності запиту вимогам до його змісту [193]. Разом з тим відмова в наданні інформації за запитом може бути відверто незаконною, наприклад обґрунтовуючи її надуманими причинами, що журналіст разом з запитом не надав витяг про реєстрацію як ЗМІ [25].

Охоплюється поняттям «незаконна відмова у доступі журналіста до інформації» створення штучних перешкод в доступі журналіста до певного приміщення для проведення фото чи відео зйомки, наприклад, обмеження в доступі до загальнодоступного місця – до приміщення магазину [42] або ринку [47], шляхом блокування проходів, утримання журналіста.

Щодо доцільності криміналізації цієї форми перешкоджання професійній діяльності журналіста висловлювалися сумніви, і вони певною мірою обґрунтованими. С.Я. Лихова з цього приводу зауважує: «чи досягає ступінь суспільної небезпеки діяння, яке полягає в умисній незаконній відмові надати журналістові статистичні дані чи дозвіл ознайомитися з архівними, бібліотечними чи музейними фондами, або незаконне недопущення журналістів у район стихійного лиха тощо ступеню суспільної небезпеки злочину», оскільки існує судовий та позасудовий спосіб оскарження дій службових осіб [129, с. 183].

І таке зауваження є слушним. Якщо йдеться про незаконну відмову у доступі журналіста до інформації шляхом створення фізичних перешкод в доступі до місця події, приміщень, які є загальнодоступними, утримання журналіста, в таких

випадках одночасно порушується право журналіста на свободу пересування, отже за ступенем небезпечності таке діяння має визнаватися кримінальним правопорушенням. Але незрозумілою є позиція законодавця щодо криміналізації відмови в доступі до інформації, якщо фактично такі ж самі діяння визначаються адміністративним правопорушенням відповідно до ст. 212-3 КУпАП. При цьому судова практика показує ефективність (оперативність та позитивні рішення на користь журналістів) в частині забезпечення доступу до інформації. Наприклад, у справі за позовом редакції ЖАР.INFO щодо надання інформації про відрядження народних депутатів починаючи з дня широкомасштабного вторгнення і до дати запиту [207], зобов'язання Державної служби з безпеки на транспорті надати інформацію про військовозобов'язаних, які виїхали з України за системою «Шлях» за поданням ліцензованих вантажоперевізників і не повернулися [206], зобов'язання надати інформацію про зарплати та премії керівного склад Миколаївської ТЕЦ [244].

Виходить, що одне й те саме діяння тягне настання і адміністративної і кримінальної відповідальності одночасно. Така практика видається неприйнятною і з точки зору надмірності криміналізації, і з точки зору європейської практики захисту прав журналістів. Крім того, перешкоджання у формі незаконної відмови в доступі до інформації сконструйовано таким чином, що може підлягати подвійному тлумаченню: в такій формі закон не вимагає встановлення умислу на вчинення такої відмови (тоді необережна відмова взагалі не сягає ступеню небезпеки, аби визнаватися кримінальним правопорушенням).

З вказаних причин законодавство країн Європейського простору передбачає покарання лише за тяжкі порушення законодавства про доступ до інформації, зокрема за умисне знищення інформації, що зберігається державними органами, або умисне перекручення публічної інформації або спрямовані на перешкоджання праву громадськості на доступ до офіційної інформації. В усіх інших випадках незаконна відмова в доступі до інформації має бути декриміналізована, оскільки встановлення відповідальності ст. 212-3 КУпАП та право подання адміністративного позову про визнання дій незаконними та зобов'язання до вчинення певних дій відповідних осіб є достатнім механізмом для захисту

порушеного права на доступ до інформації. А з метою уникнення подвійних стандартів в цьому аспекті слід керуватися принципами, виробленими ЄСПЛ з цього питання:

1) справа «Леандер проти Швеції» («Leander v. Sweden» 1987): «право на свободу одержувати інформацію, в основному, забороняє Уряду встановлювати будь-якій особі обмеження одержувати інформацію, яку інші особи бажають або можуть бажати повідомити йому. Враховуючи обставини нинішньої справи, стаття 10 не дає приватній особі право на доступ до реєстру, який містить інформацію про її особистий стан, і не покладає на Уряд зобов'язання повідомляти цю інформацію приватній особі» [98];

2) справа «Magyar Helsinki Bizottsag проти Угорщини 2016р.»: ЄСПЛ вказав на умови, за яких ст. 10 захищає право доступу до публічної інформації (мета запиту на інформацію, має бути необхідна для реалізації права на свободу слова; інформація має бути суспільно необхідною, тобто такою, відкриття якої забезпечує прозорість публічних (громадських) процесів та вирішення питань суспільного значення загалом і таким чином забезпечує участь громадянського суспільства у вирішенні державних питань; інформація вже є у зафіксованому вигляді; запитувач має продемонструвати, що запитувана інформація необхідна для здійснення дослідження, дискусії щодо суспільно важливих питань тощо. Відповідну роль «сторожових псів» або «спостерегачів» суспільства у контексті права на доступ до публічної інформації виконують ЗМІ, громадські організації, дослідники, історики тощо) [98].

Незаконна заборона висвітлення окремих тем, показу окремих осіб, критики суб'єкта владних повноважень. Зазвичай вирішення питань щодо висвітлення окремих тем є правом головного редактора, який може заборонити висвітлювати певну тему, або висвітлювати її під певним кутом зору. Внутрішній тиск на журналіста з боку редактора або керівника медіа може полягати в категоричній забороні на опублікування матеріалу, дозвіл на його випуск з суттєвим видозміненням позиції по ситуації, поєднана з погрозами звільнення журналіста з медіа, зниження заробітної плати або позбавлення премії (тобто, містити елементи

залякування та погроз), та за наявності до того підстав можуть містити ознаки складу кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 172, 173, 175 КК України.

Обмеження можуть виходити і від впливових публічних осіб, бізнесменів, службовців, які (в переважній більшості випадків поєднані з використанням погроз та залякувань, переслідування журналіста) примушують журналіста не висвітлювати певні теми, не показувати певних осіб в ефірі або відмовитися від критичних висловлювань на адресу чиновника.

«Цензурою визнається вимога, спрямована до засобу масової інформації, журналіста, головного редактора, організації, що здійснює випуск засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, розповсюджувача, попередньо узгоджувати інформацію, що поширюється (крім випадків, коли така вимога йде від автора цієї інформації чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав на неї), та/або накладення заборони (крім випадків, коли така заборона накладається судом) чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб» [11, с. 18]. Заборона на висвітлення певних тем медіа може полягати в незаконному обмеженні медіа з боку влади у висвітленні важливих або чутливих тем для суспільства (корупція, забудова міста), заборона висвітлення конфліктів за участі певних службових осіб, політичних діячів, впливових представників бізнесу. Обмеження з боку влади, бізнесу на висвітлення певних тем в переважній більшості підпадають під «погрозу щодо журналіста», тобто відповідають діянням, передбаченим ч. 1 ст. 345-1 КК, або містити ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст.ст. 364, 365 КК України.

Така заборона може бути спрямована журналісту і в законній формі у вигляді рішення суду щодо захисту честі та ділової репутації особи, за виключенням SLAPP-позовів.

Переслідування за критику може виражатися в обмеженні прав і свобод журналіста, фізичному та психічному впливі на нього або на його близьких осіб,

незаконному звільненні з роботи, накладенні дисциплінарного стягнення, створенні різноманітних перешкод при здійсненні журналістської діяльності тощо. Необхідною умовою кваліфікації таких дій за ч. 2 ст. 171 КК є причинний зв'язок між переслідуванням журналіста та його критикою чи виконанням журналістом професійних обов'язків. Якщо переслідування журналіста за критику було пов'язано із грубим порушенням щодо нього трудових прав, грубим порушенням угоди про працю, з безпідставною невивплатою заробітної плати, то все скоєне підлягає кваліфікації за сукупністю злочинів: ч.2 ст.171 КК та за ст. ст.172,173,175 КК [86, с. 136].

Відповідно до чинного законодавства, як і цензура, заборона критики діяльності суб'єктів владних повноважень є неприпустимою, але практика заборони громадянам, журналістам або активістам критикувати рішення чи дії суб'єктів владних повноважень набуває широких обертів: заборона розслідування та опублікування матеріалів з розкриттям неефективності державної або муніципальної політики, переслідування розслідувачів та викривачів в порядку відкриття кримінальних проваджень за фейковими звинуваченнями, звільнення, ініціювання SLAPP-позовів щодо осіб, які критично висловлюються щодо дій влади.

Практика ЄСПЛ з цього приводу дотримується позиції неприпустимості необґрунтованого переслідування осіб, які критикують дії влади:

1) у справі «Шагін Алпай проти Туреччини» (*Şahin Alpay v. Turkey*, 2018p.) ЄСПЛ зауважив, що «досудове тримання під вартою будь-якої особи, яка висловлює критичні погляди, має цілу низку негативних наслідків, як для самих затриманих, так і для суспільства загалом, оскільки застосування заходу, пов'язаного з позбавленням волі, неминуче матиме стримувальний ефект для свободи вираження поглядів, залякуючи громадянське суспільство та змушуючи мовчати незгодних, навіть якщо затриманого пізніше буде виправдано», а «критика влади та публікація інформації, яка, на думку керівництва країни, ставить під загрозу національні інтереси, не повинні ставати предметом обвинувачення у вчиненні особливо тяжких кримінальних правопорушень», «під час провадження

звичайної професійної діяльності права та обов'язки журналіста-розслідувача включають інформування громадськості щодо питань, які становлять громадський інтерес» [98];

2) справа «Шик проти Туреччини (№ 2)» (Şık v. Turkey (no. 2), 2020р. «якщо особи, які були членами незаконної організації, використовували для критики влади інформацію того самого типу, що й інші опоненти влади, це не змінює того факту, що така інформація мала цінність з точки зору журналістики та сприяла громадському обговоренню» [98],

3) у справі «Карача проти Туреччини» (Karaca v. Türkiye), 2023р. «досудове тримання під вартою може бути виправданим, якщо Держава має обґрунтовану підозру, що у своїй діяльності журналіст не спирається на факти або достовірну інформацію, а керується зловмисним наміром завдати шкоди правам інших людей, і що така діяльність при цьому порушує національне кримінальне право» [98];

4) «Нагла проти Латвії» (Nagla v. Latvia), 2013: ЄСПЛ встановив відсутність достатніх підстав для обшуку житла журналістки та вилучення виявлених там даних у зв'язку з розслідуванням у кримінальній справі щодо одного з її ймовірних джерел [311];

5) «Хадіджа Ісмаїлова проти Азербайджану» (Khadija Ismayilova v. Azerbaijan, 2019): ЄСПЛ встановив незаконність розкриття інформації про приватне життя журналістки та неспроможність національних органів влади виконати своє позитивне зобов'язання щодо ефективного розслідування цього дуже серйозного втручання в діяльність журналіста [98];

6) «Гаші та інші проти Сербії» (Gaši and Others v. Serbia, 2022): ЄСПЛ встановив позитивне зобов'язання держави щодо забезпечення захисту заявників, журналістів та громадських активістів, які часто критикували владу, від спрямованих проти них погроз і кампанії з залякування в засобах масової інформації [98].

Будь-яке інше умисне перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності. Цілком слушно в літературі зазначається, що з огляду на широкий спектр професійної діяльності журналістів, у КК України неможливо та

недоцільно визначати всі форми перешкоджання такій діяльності [80, с.20]. Інші можливі прояви перешкоджання виконанню журналістом професійних обов'язків: незаконна відмова в доступі до районів стихійного лиха, катастроф, місць аварій або масових заворушень, у вчиненні різних за своїм характером дій, що унеможливлюють початок або продовження здійснення журналістом своєї професійної діяльності [90, с. 241]. Я.С. Безпала називає такі інші форми перешкоджання: «незаконне вилучення тиражу друкованої продукції, зняття передачі з ефіру, недопущення журналіста до участі у прес-конференції, необґрунтована відмова в акредитації журналіста, позбавлення журналіста чи засіб масової інформації можливості скористатися переважним правом на одержання інформації» [11, с. 78]. Необґрунтовану відмову у задоволенні запиту щодо доступу до офіційних документів або наданні письмової чи усної інформації, умисне приховування інформації охоплюється поняттям не «інші форми перешкоджання», а «незаконна відмова в доступі до інформації».

Аналіз національної судової практики дозволяє виділити такі форми іншого перешкоджання законній професійній діяльності журналіста:

1) створення журналісту фізичних перешкод в процесі виготовлення матеріалу: «... закриваючи рукою об'єktiv відеокамери», і внаслідок «протизаконних дій» журналіста «було позбавлено можливості скористатися своїм професійним правом журналіста стосовно одержання інформації та проведення відеорепортажу про вказану подію за допомогою цієї відеокамери» [200]; «вимагав у оператора ДП ТРК «Аверс» припинити відеозйомку сюжету ..., намагався руками вибити в нього з рук цифрову відеокамеру ... виштовхав його з території відпочинкового комплексу [189]; вимога журналісту покинути територію проведення будівельних робіт з метою недопущення документування проведення будівельних робіт, «почав курткою закривати камеру мобільного телефону, на який журналіст проводила зйомку та в подальшому вибив його з руки журналіста, в результаті чого мобільний телефон впав до будівельного котловану [44]; «з метою припинення подальшої зйомки відповідного сюжету, з використанням брутальної нецензурної лайки почав вимагати від неї та інших журналістів покинути

територію поблизу будинку, та ... почав штовхати своєю рукою відеокамеру оператора ТОВ «СЛМ Новини», чим змусив їх припинити зйомку відеосюжету» [43]; «фізичний вплив, що виразилось у зриві посвідчення журналіста, яке висіло на її одязі, моральний вплив, що виразилось в нецензурних висловлюваннях у її сторону, а також використовуючи перевагу своєї фізичної сили, змусив залишити приміщення учбового закладу» [40];

2) перешкоджання шляхом приниження честі та гідності журналіста: облив журналіста «нечистотами, з метою недопущення останнього до участі у прес – конференції» [48]; в приміщенні газети «Голос - ІФ» з метою помсти за опубліковані матеріали вилив відро з фекаліями на журналіста вищевказаного видання, в грубій нецензурній формі почав ображати журналіста з приводу здійснення ним журналістської діяльності [32]; висловлення на адресу журналістів словами у брутальній формі під час їх виходу в ефір, словесний конфлікт в бік знімальної групи, перешкоджаючи вийти у прямий ефір з вищевказаним телеканалом у запланованій ними формі» [37];

3) останнім часом набувають поширення на практиці (Додаток 3, табл. №4): кібератаки та кіберпереслідування, обмеження або заборона доступу журналіста до державних установ та установ органів місцевого самоврядування; дискредитація журналіста шляхом опублікування інформації, така, що ганьбить його, в засобах масової інформації або в соціальних мережах чи інших соціальних платформах, SLAPP – позови (юридичний тиск), переслідування в реальному житті та онлайн.

З аналізу зарубіжного досвіду, слід відмітити, що наразі тільки КК Норвегії захист від необґрунтованих позовів щодо журналістів забезпечує § 157 «обструкція правосуддя», якщо залякування пов'язане з участю журналіста у судовому процесі в якості потерпілого; такі дії караються до 6 років позбавлення волі [329].

Незаконний SLAPP-позов, розглянутий в Україні щодо журналістів, став предметом розгляду ЕСПЛ. Редакційну колегію газети «Гривня» було притягнуто до відповідальності за висвітлення негативної інформації про суддю [309]. В 2006 р. газета «Гривня» опублікувала дві статті, в яких були викладені негативні твердження про суддю І. щодо ймовірного вчинення суддею І. корупційних діянь.

У процесі судового провадження щодо розгляду заяви судді про захист честі, гідності та ділової репутації український суд встановив, що зміст статей, фотографії та коментарі до них були більше образливими та такими, що принижували репутацію судді І., аніж інформативними. Суд також установив, що твердження у другій статті щодо нападу суддею на потерпілого не ґрунтувалося на неспростовних фактах. Всі національні суди були єдиними в оцінці фактів. ЄСПЛ визнав порушення п. 1 ст. 6 Конвенції (право на справедливий суд) та порушення ст. 10 Конвенції (право на свободу вираження поглядів).

Можна обговорювати скільки завгодно інших форм умисного перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності, але «буквоїдство» судів підчас є невиправданим. Так, в окремих випадках суди вимагають чітко конкретизувати, в чому саме проявилось таке перешкоджання. У випадку, якщо в обвинувальному висновку не встановлено, які саме дії та яким чином перешкодили діяльності журналіста, суд виносить виправдувальний вирок та закриває провадження: «... з формулювання обвинувачення не зрозуміло, яким чином дії ОСОБА_2 стали перепорою для законної журналістської діяльності, виконання ним редакційного завдання та які саме заборони він вчинив у розумінні положень ч. 2 ст. 24 Закону України «Про інформацію» [181].

Відповідно до ч. 2 ст. 171 КК України встановлено більш небезпечні форми перешкоджання: вплив та переслідування журналіста. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 171 КК, на відміну від перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності, полягає в діях, що спрямовані безпосередньо на особистість журналіста. Вони можуть полягати, наприклад, у підкупі, обмеженні прав журналіста або його близьких родичів чи членів сім'ї, застосуванні до цих осіб різного роду погроз чи фізичного насильства (тобто фактично вчинення дій, які за чинною редакцією КК України мають бути кваліфіковані за ст. 345-1 КК України). Такий висновок можна зробити з аналізу судової практики (справа по Укрексімбанку) [30]: судом було засуджено ОСОБА_9 – за ч.1 ст.171, ч.3 ст. 171 КК, ОСОБА_10 та ОСОБА_11 – за ч.1 ст. 171, за ч.2 ст. 171, ч. 1 ст. 126 КК України. За обставинами справи: ОСОБА_9 (голова

правління АТ «Укресімбанк») під час проведення заздалегідь узгодженого інтерв'ю з журналістами «Радіо Свобода», отримавши нове питання від журналіста, почав здійснювати «вербальний вплив на журналістів з метою перешкоджання виконання ними професійних обов'язків», та надав вказівку ОСОБА_10 та ОСОБА_11 вилучити журналістське обладнання та видалити запис інтерв'ю. Останні на виконання вказаної вимоги застосували фізичну силу, а також «здійснюючи вплив на ОСОБА_17 та ОСОБА_18 у вербальній формі, а також шляхом застосування фізичного впливу на оператора ОСОБА_17, який викликав болісні відчуття, а саме викрутили руки останньому» та відібрали техніку, зокрема відеокамери та карти пам'яті із зафіксованим інтерв'ю та видалили запис здійснений під час інтерв'ю. В даному рішенні показово, що фактично суди не відмежовують «вплив» за ч. 2 ст. 171 КК України від погроз насильства або знищення майна та реального застосування насильства до журналіста.

Вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків. Об'єктивна сторона такої форми перешкоджання як «вплив» сформульована вельми широко, оскільки різні суб'єкти прагнуть «вплинути» на думку журналістів усіма можливими способами, і не всі ці способи є протиправними, наприклад: підкуп журналіста, погрозою звільнення з роботи журналіста або членів його/її сім'ї чи спричинення будь-яких інших негативних наслідків для журналіста та близьких для нього осіб; пропозиція взяти участь у висвітленні важливої події за кордоном. В літературі пропонується відмежовувати вплив від перешкоджання, оскільки вплив пов'язаний із безпосереднім тиском на свідомість та волю потерпілого, внаслідок якого особа приймає рішення на користь ініціатора такого впливу [143, с. 279].

Низка дослідників вважають, що вплив із метою перешкоджання законній діяльності є нічим іншим, як перешкоджанням такій діяльності. Тобто, по суті, законодавець передбачив відповідальність за те саме діяння одразу і в ч. 1, і в ч. 2 ст. 171 КК, що лише підтверджує вказівка у ч. 2 на спеціальну мету впливу – перешкоджання виконання журналістом своїх професійних обов'язків [151, с.283]. Інші дослідники цього питання приходять до висновку, що диференціацію

кримінальної відповідальності за ці тотожні діяння не має підстав уважати ані доцільною, ані справедливою [143, с. 270]. В п.2.1. даного дослідження наводилися наші додаткові аргументи на недоцільність виділення в ч. 2 ст. 171 КК окремої форми перешкоджання у виді «впливу», оскільки це є ототожненням форм перешкоджання, визначених ч. 1 ст. 171 КК України, тому послідовно дотримуємося вже висловленої нами позиції, та враховуючи вищенаведені позиції вчених, щодо доцільності виключення з ч. 2 ст 171 КК України фрази «вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов’язків».

Переслідування журналіста у зв’язку з його законною професійною діяльністю як більш небезпечна форма перешкоджання передбачена ч. 2 ст. 171 КК України. В літературі під переслідуванням журналіста у зв’язку з його діяльністю пропонується розуміти дії, спрямовані на обмеження його прав і свобод у зв’язку з виконаною (тобто такою, що відбулася) законною професійною діяльністю [80, с.20]. Втім переслідування журналіста може відбуватися і під час збирання матеріалу, доказів та фактів, що викривають особу, з метою примусити журналіста відмовитися від подальшого збирання інформації та її опублікування, тобто не завжди – як наслідок вже виконаної професійної діяльності.

Під переслідуванням слід вважати різні форми посягання на законні права, свободи й інтереси журналіста чи його близьких, їх обмеження (погрози, залякування, цькування), фізичний або психічний примус до вчинення певних дій (вимоги спростувати оприлюднену інформацію тощо), звільнення з роботи, позбавлення винагороди, поширення неправдивих відомостей чи відомостей, що ганьблять честь і гідність журналіста, компрометують його тощо, а погрози насильством та саме насильство не охоплюється поняттям «переслідування», і вимагає додаткової кваліфікації за ст.ст. 345-1, 347-1 КК та ін. [80, с. 22]. В такому випадку виникає обґрунтоване питання: що ж саме тоді має охоплюватися переслідуванням, якщо погрози та будь-яке насильство ним не охоплюється (втім судова практика йде іншим шляхом), а погрози звільнення, позбавлення

винагороди та ін. – це «інше умисне перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності» за ч.1 ст.171 КК України?

Р.О. Мовчан та А.П. Гель пропонують більш прийнятні критерії відмежування переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю від перешкоджання (як і впливу) законній професійній діяльності журналістів: 1) «переслідування завжди спрямоване на конкретного журналіста»; 2) перешкоджання виявляє собою діяння упереджувального характеру, тобто має місце, коли журналіст намагається одержати чи поширити певну інформацію, або коли частина відомостей уже доведена до громадськості, і винний не бажає, щоб журналіст у подальшому отримав та оприлюднив певні відомості» [143, с. 281]. Існує й думка, що при переслідуванні «дії винного у часі вчиняються після здійснення журналістом дій у рамках своєї професійної діяльності і мають за мету або: помститися журналісту за його конкретні дії, або спричинити шкоду конкретному журналісту за його діяльність взагалі, навіть якщо публікації чи виступи цього журналіста не стосуються винного особисто» [176, с.285].

В реєстрі судових рішень відсутні справи, в яких дії винного визначалися саме через переслідування журналіста у зв'язку з його діяльністю. Для прикладу: коли журналістка видання “20 хвилин” І.Белякова звернулася з заявою через переслідування (невідомий користувач опублікував під її фейсбук-дописом про загибель на війні медійника В.Антонюка фото та відео, як вона ходить містом), було порушено кримінальне провадження за ч. 1 статті 182 КК України. З вказаного можна зробити висновок, що ані в науці кримінального права, ані практикою не вироблено єдиних критеріїв в розумінні поняття та сутності «переслідування». Разом з тим, практика ЄСПЛ приділяє увагу питанням переслідування журналіста та вироблення критеріїв обов'язку держави убезпечити журналіста від більшої шкоди за наявності погроз та переслідування його у зв'язку з професійною діяльністю:

1) справа «Озгюр Гюндем проти Туреччини» (Özgür Gündem v. Turkey) , 2006: головний редактор газети Özgür Gündem скаржився на те, що випуск газети припинився у зв'язку з систематичними нападами на журналістів, а також у зв'язку

з правовими заходами щодо газети та її персоналу; ЄСПЛ встановив порушення статті 10 Конвенції [98];

2) справа «Гаші та інші проти Сербії» (Gaši and Others v. Serbia), 2022, журналісти та громадські активісти, які часто критикували владу, «скаржилися на нездатність держави забезпечити їм захист від спрямованих проти них погроз і кампанії з залякування в засобах масової інформації» [98];

3) «Телеграф Медіа Недерланд Ланделійке Медіа Б.В. та інші проти Нідерландів» (Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. and Others v. the Netherlands), 2012: ЄСПЛ визнав недостатні гарантії захисту у зв'язку зі стеженням за журналістами з метою виявлення їхніх джерел [98].

Термін «переслідування» у будь-якому випадку, ймовірно, суттєво збігатиметься з іншими формами перешкоджання, передбаченими ст. 171 КК, за умови, що вони повторно вчиняються проти однієї і тієї ж особи з цілеспрямованістю, яка є характерною для злочинів переслідування, і є більш тяжкими формами переслідування. Тут варто оглянути зарубіжний досвід щодо встановленні відповідальності за переслідування як загально кримінальний злочин (не спрямований виключно щодо журналіста). Protection from Harassment Act 1997 Великої Британії [333], ст. 442 bis КК Бельгії [316], ст.222-16 КК Франції [315]; КК ФРН [322]; ст. 148-1 КК Литви [327]; ст. 132.1 КК Латвії [323] визначають кримінальним злочином будь-яке залякування (harassment), що повторюється та створює серйозний дискомфорт у потерпілого або переслідування (Додаток 4, табл. № 5). Виходячи з зарубіжного досвіду кримінально-правового регулювання offence of stalkings, пропонується в межах ч. 2 ст. 171 КК України визначити його як залякування, спостереження, або надсилання повідомлень чи телефонних дзвінків, які повторюються в часі, та створюють у жертви обґрунтований страх за власне життя та/або здоров'я або близьких осіб, і визначити таке діяння як злочин, а не кримінальний проступок.

Враховуючи наступні встановлені факти, що: 1) судова практика часто погрози та побої щодо журналіста у зв'язку з його професійною діяльністю кваліфікує за ч.1 або ч. 2 ст. 171 КК України, 2) відсутності судової практики та

офіційно зареєстрованих проваджень за ст.ст. 348-1, 349-1 КК України, та здійснення переслідування осіб за загальними нормами у випадку вчинення таких діянь; 3) нераціонального підходу національного законодавства в питанні визначення місця ст.ст. 345-1, 2347-1, 348-1, 349-1 в КК України; 4) відсутності в нормах кримінального законодавства всіх з досліджених країн спеціальних норм про вбивство, тілесні ушкодження, погрози, знищення або пошкодження майна або захоплення як заручника саме журналіста у зв'язку з його професійною діяльністю, пропонується визначити питання кваліфікації спричинення шкоди за умов, визначених ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України, їх місце в КК України та питання подальшого впорядкування кримінально-правової охорони цих відносин.

О.М. Готін пропонує насильство у вигляді побоїв, легких тілесних ушкоджень, погрозу вбивством чи знищенням майна охоплювати складом злочину, передбаченим в ст.171 КК, а більш тяжке насильство: заподіяння потерпілому умисних середньої тяжкості, тяжких тілесних ушкоджень, мордування, катування, незаконне позбавлення волі або викрадення потерпілого, завідомо незаконне затримання, привід або арешт, знищення належного потерпілому майна кваліфікувати за сукупністю ст.171 та тих статей Особливої частини КК, що передбачають відповідальність за вказані злочини [57, с. 14]. Вважаємо, що така думка є слушною та відповідає сучасним реаліям практики, і заслуговує на подальший розвиток. Як вище було визначено, судова практика виходить з того, що переважна більшість способів перешкоджання - ч.ч. 1 та 2 ст. 171 КК - пов'язані з застосуванням психічного чи фізичного насильства щодо потерпілого (наприклад, перешкоджання отримання інформації може бути пов'язане з штовханням та завданням журналісту ударів, вплив на журналіста може здійснюватися шляхом погроз та застосування фізичного насильства і т.д.). Однак, якщо перешкоджання здійснювалося шляхом погрози вбивством, застосування фізичного насильства (більше ніж побої), знищення чи пошкодження майна, захопленням журналіста як заручника, такі дії не охоплюються ст.171 КК і вчинене за наявності до того підстав, на практиці кваліфікується і за ст. ст. 121, 122, 125-127, 129, 194-196, 371 КК України. З набранням чинності положеннями ЗУ від 14.05.2015 р. вони повинні

отримувати кримінально-правову оцінку з посиланням на спеціальні статті 345-1, 347-1, 348-1 та 349-1 КК, втім правозастосовні органи й досі продовжують кваліфікувати відповідні посягання за ст. 171 КК та загальними нормами.

Виходячи з характеру описаних дій в ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України, вважаємо, що суспільно небезпечні діяння, визначені цими нормами, є різновидом перешкоджання виконанню професійних обов'язків журналістом, і представляє собою вплив на свідомість журналіста, або вплив на особисті права журналіста або близьких йому осіб, внаслідок якого останній позбавляється (або обмежується) в можливостях та незалежності в прийнятті рішень при виконанні своїх професійних обов'язків. При вчиненні погроз, застосуванні насильства, спричиненні тілесних ушкоджень, знищенні або пошкодженні майна, захопленні в якості заручника – ці способи перешкоджання виконанню професійних обов'язків журналістом спонукають журналіста до вчинення або не вчинення ним певних дій, обумовлених виконанням професійних обов'язків, або пригнічують волю журналіста (наприклад, при застосуванні насильства щодо близьких для журналіста осіб). А погрози, насильство, знищення та пошкодження майна, вбивство, захоплення в якості заручника виступають способами такого перешкоджання. В такий спосіб винний спричиняє шкоду праву на вільне отримання інформації.

Негативними наслідками таких інформаційних правопорушень є насамперед «завдання шкоди або створення загрози інформаційним інтересам особи, суспільства та держави». Фактично це може виражатися як у конкретних матеріальних збитках, так і в численних проявах нематеріальних збитків, тобто у зниженні репутації та трудової репутації (окремих суб'єктів чи держави в цілому), недостатньому формуванні матеріальних збитків. (необґрунтованість) громадської думки та введення населення в оману, створення паніки в суспільстві, дискредитація владних структур та їх рішень тощо. [168, с.373].

І.3. Сень визначає спеціальну норму в кримінальному праві як «охоронну (заборонну) кримінально-правову норму, яка є похідною від загальної та виокремлюється в результаті диференціації кримінальної відповідальності з метою

зміни способу, а в деяких випадках і зміни меж, регулювання певного виду суспільних відносин [250, с.4]. Функціональне навантаження на такі норми вбачається в уточненні (конкретизації) характеру та ступеня суспільної небезпеки певних різновидів діянь, коло яких охоплюється загальною нормою, в межах диференціації кримінальної відповідальності (зокрема відображення вищого чи нижчого ступеня суспільної небезпеки порівняно із загальною нормою [250, с. 9]. Характер діянь, за вчинення яких передбачена відповідальність за ст.ст.345-1, 347-1, 348-1 та 349-1 КК, свідчить що вони є спеціальними нормами по відношенню до ч. 2 ст. 115 КК за виключенням п. 8 (ст. 348-1 КК - в частині закінченого вбивства), ст. 121 КК (ч. 3 ст. 345-1 КК), ст. 122, 125, 126 (ч. 2 ст. 345-1), ст. 129 КК та ст. 195 (ч. 1 ст. 345-1 КК – в частині погрози вбивством, в частині погрози знищення або пошкодження майна), ст. 194 (ст. 347-1 - незалежно від розміру заподіяної шкоди), ст. 147 КК (ст. 349-1 КК), і до того ж ст.ст.345-1, 347-1, 348-1 та 349-1 КК є спеціальними нормами відносно ст. 171 КК (є найнебезпечнішими способами перешкоджання діяльності журналістів). На їх спеціальному характері зауважує В.І. Павліківський [161, 6], О.О. Кирбят'єв [95, с.21]. Специфіка цих норм обумовлюється наявністю спеціального потерпілого (журналіст або близькі родичі), щодо ст. 171 КК – є способом перешкоджання виконанню професійних обов'язків журналіста, а диференціація відповідальності за спеціальним складами фактично дорівнює видам та розмірам покарань, встановлених як для кваліфікованих складів за загальними нормами. Втім зміст та сутність діяльності журналіста при перешкоджанні і посяганні на його життя та здоров'я, власність або особисту недоторканість при цьому ні за яких умов не змінюється.

М.І. Мельник зауважує: «надмірна криміналізація має місце у випадку, коли в ній немає об'єктивної необхідності, що зумовлено наявністю кримінальної відповідальності за діяння, яке криміналізується, що призводить до появи дублюючих або не потрібних спеціальних складів злочинів» [138, с. 95]. В.О. Гацелюк, досліджуючи тенденції у сфері криміналізації суспільно небезпечних діянь визначив однією з основних негативних тенденцій «псевдокриміналізацію», під якою він розуміє внесення змін до тексту КК, які декларуються як встановлення

відповідальності за новий вид злочинів, проте таких наслідків не спричиняють, оскільки здебільшого полягають у створенні спеціальних норм на фоні вже існуючих статей КК, які охоплюють відповідні діяння [52, с.41]. Він звертає увагу на випадки розширення криміналізації за рахунок спеціального потерпілого (Директор НАБУ, член Рахункової палати, приватний виконавець тощо), хоча по суті це вважає диференціацією кримінальної відповідальності.

Слушну думку висловив О.К. Марін, що «привілею» бути спеціальним потерпілим у кримінальному праві повинен кореспондувати обов'язок нести відповідальність за сумлінне використання своїх можливостей, якими особа наділена у зв'язку зі спеціальним статусом, який додатково охороняється [134, с. 203]. Наприклад службові особи та працівники правоохоронних органів несуть кримінальну відповідальність за умисне порушення покладених на них обов'язків (наприклад, ст.ст. 364, 365), або необережне (ст. 367 КК). Якщо порівнювати з журналістами: вони мають певні права та обов'язки в процесі здійснення професійної діяльності. Однак, на відміну від працівника правоохоронного органу, журналіст несе відповідальність тільки у випадку прямого порушення припису КК України загального характеру, хоча таке порушення і пов'язане з виконанням професійних обов'язків.

І.Б. Газдайка-Василишин зауважує, що «суспільна небезпечність захоплення журналіста як заручника також не є чинником, який свідчить на користь соціальної зумовленості суворішої (аніж та, що передбачена загальними нормами статей 146, 147 ККУ) кримінальної відповідальності за нього» [51]. Як наслідок, вона пропонує виключити ст. 349-1 з КК, а вчинене кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 171 ККУ та відповідною частиною статті 146 або 147 ККУ.

В цілому вищевказані позиції підтримуємо та вважаємо, що наявність спеціальних норм щодо захисту журналіста у зв'язку з його професійною діяльністю є необґрунтованою, ці норми насправді не диференціюють відповідальність порівняно з загальними нормами, а тому підлягають декриміналізації. Разом з тим, необхідно врахувати сучасні тенденції європейської

спільноти в питанні забезпечення належного захисту прав журналіста шляхом включення до загального складу відповідної кваліфікуючої ознаки. Така позиція обґрунтовується наступним.

Виходячи зі змісту ст. 345-1 КК України, можна стверджувати, що в ч.ч. 1-3 цієї статті закріплені самостійні основні склади кримінальних правопорушень, виходячи з принципу від менш небезпечного діяння за зростаючою. Оскільки ч. 1 ст. 345-1 КК встановлює відповідальність за погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї, таке діяння є кримінальним правопорушенням з усіченим складом, та є закінченим з моменту висловлення погрози потерпілому. Порівнюючи зміст ст. 129 КК та ч. 1 ст. 345-1 КК, можна їх співвіднести як загальна та спеціальна норма, але тільки в частині погрози вбивством. Інші види погроз, передбачені в ст. 345-1 КК змістом погроз за ст. 129 КК не охоплюються.

В.І. Осадчий під погрозою насильством розуміє «можливість вчинення злочинного впливу на потерпілого від заподіяння фізичного болю до спричинення йому середньої тяжкості тілесних ушкоджень, позбавлення можливості обирати місце перебування на свій розсуд» [157, с.285]. М.М. Сенько і В.П. Беленок вказують, що погроза (за ч. 1 ст. 345 КК) представляє собою «погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, вчинювана словесно, письмово, за допомогою жестів і демонстрації зброї або предметів, що їх замінюють, а також із використанням технічних засобів та обов'язково повинна бути дійсною й реальною для її сприйняття потерпілим» [251, с.149]. О.М. Храмцов акцент робить на тому, що юридично значущі наслідки застосування психічного насильства виражаються не тільки у психічній травмі, а й у позбавленні або обмеженні можливості потерпілому діяти за власною волею [291]. Погроза насильством не обмежується лише погрозою завдати побой, заподіяти тілесні ушкодження, а охоплює також і погрозу застосовувати засоби насильницького порушення психічної недоторканості. Таким чином, погроза за ч. 1 ст. 345-1 КК

України, за ознаками її зовнішньої реалізації та суб'єктивного сприйняття потерпілим не відрізняється від погрози за ст. 129 КК. Різниця на рівні виділення спеціального потерпілого – журналіста або його близьких родичів чи членів сім'ї, та обсягу погрози (не обмежується погрозою вбивством). На цю законодавчу невідповідність кримінально-правого захисту особистої безпеки положенням Конституції України вказав В.В. Шаблистий, втім питання на законодавчому рівні не розв'язано й по сьогодні. Невідповідність та порушення принципу рівності всіх перед законом, вчений вбачає в тому, що «ст. 129 КК України спрямована на захист лише від погрози вбивством, тоді як інші статті кримінального закону, залежно від соціальних ролей осіб, які піддаються злочинному впливові, передбачають відповідальність і за погрозу застосуванням різних видів фізичного насильства, і за погрозу пошкодженням або знищенням майна, і за погрозу вчинення інших протиправних дій [300, с.4].

В судовій практиці першочерговою проблемою притягнення до відповідальності за погрози щодо журналіста є факт «доведеності поінформованості винного щодо статусу журналіста» (при цьому суд не вбачає необхідності за умов визнання недоведеності факту усвідомлення особливостей адресата, кваліфікувати фактично вчинене за ст. 129 КК), і не всі способи висловлення погроз визнаються такими, що є здатними викликати у особи реальні побоювання щодо їх реалізації.

Так, за вироком суду особу визнано невинуватим у пред'явленому обвинуваченні за ч.1 ст. 171, ч.1 ст. 345-1 КК [197]. Виправданий був через те, що: 1) обвинувачений вважав потерпілого редактором книжок (який за попередньою домовленістю телефоном повідомив обвинуваченому, що має намір підготувати матеріал «антикорупційної спрямованості» щодо забудови земельної ділянки на березі річки Тетерів), а не журналістом (останній начебто не представився, що є журналістом, не показав посвідчення та не мав на одязі відповідної прес-карти); 2) за висновком психологічної експертизи нецензурні висловлювання з боку обвинуваченого стосовно потерпілого не містять ознак погрожування, внаслідок виконання останнім журналістської діяльності, а були висловлені саме через

обурення словами потерпілого (попри те, що досудовим розслідуванням було встановлено, обвинувачений розмахував кулаками в бік потерпілого та демонстрував дерев'яну палицю з металевим предметом, замахуючись ним на журналіста, супроводжуючи це нецензурної лайкою).

В іншій справі для визнання особи винною за ч. 1 ст. 345-1 КК України суду достатнім було встановити, що обвинувачений сказав на адресу потерпілого фразу у формі питання щодо наявності у потерпілого страху ходити ввечері по вулицях та вказівку на те, що дане пікетування може бути останнім в його житті. При цьому суд вказав, що зазначене висловлювання з боку обвинуваченого щодо потерпілого містить в собі ознаки погрози, яка виникла внаслідок виконання останнім журналістської діяльності (висновок був зроблений виходячи зі змісту попередніх публікації, що стосувалися діяльності обвинуваченого) [205]. Ще одна справа, в якій для суду обстановка, агресивний та зневажливий тон обвинуваченого, виявилися достатніми для кваліфікації їх як ч. 1 ст. 345-1 КК України [39]. За фавбулою справи: депутат в сесійній залі підсів до журналістки, наблизився впритул до обличчя та висловив їй погрозу вбивством (що в нього претензії до неї через її відосіки, що він пояснить їй все без свідків, та що «він вбив би її»). В іншій справі для визнання особи винною за ч. 1 ст. 345-1 КК України суду достатньо було встановити, що обвинувачений висловився на адресу потерпілого: «Уберіть камеру, перестаньте знімати, а то я розіб'ю камеру», які останній сприйняв як реальні погрози пошкодження належного йому майна [33].

В процесі аналізу складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК, наводилися приклади, в яких суди кваліфікували вчинене тільки за ст. 171 КК, не зважаючи, що перешкоджання супроводжувалося погрозами вбивством, знищення майна або завдання тілесних ушкоджень, без додаткової кваліфікації за ст. 345-1 або ст. 129 КК. Насправді переважна більшість перешкоджань діяльності журналіста (вилучення матеріалів та технічних засобів, незаконна заборона висвітлення окремих тем, показу окремих осіб, критики суб'єкта владних повноважень, а так само будь-яке інше умисне перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності, переслідування, переслідування)

пов'язані саме з погрозами завдання шкоди, адресовані журналісту, з метою припинити вчинення ним професійних обов'язків. Аналіз кримінально-правового регулювання цього питання в зарубіжних країнах (Додаток 4)) показав, що жодна з досліджених країн не виокремлює спеціальної норми, яка б встановлювала відповідальність за погрози журналісту. Виходячи з позиції недоцільності надмірної криміналізації за рахунок створення спеціальних норм, та враховуючи широку розповсюдженість (іноді просто невід'ємність) перешкоджання діяльності журналіста шляхом застосування погроз, пропонуємо ч.1 ст. 345-1 КК виключити, а погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо журналіста або близьких для нього осіб у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків визнати в якості особливо кваліфікованого способу перешкоджання в межах ст. 171 КК України (фактично як складене кримінальне правопорушення).

Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень, передбачених ч.ч. 2 та 3 ст. 345-1 КК України, що полягають у безпосередньому заподіянні тілесних ушкоджень та побоїв, залежно від ступеня тяжкості є спеціальними нормами (ст.ст. 121, 122, 125, ч. 1 ст. 126 КК), та визначаються через тлумачення загальних норм. Практика застосування вказаних норм є вельми неоднозначною: від повного ігнорування спеціальних норм та кваліфікації вчиненого за загальними нормами, через поодинокі випадки кваліфікації діянь за ст. 345-1 КК, до включення насильства в зміст перешкоджання (ст. 171 КК).

Наведені нижче приклади свідчать про переважання в практиці застосування загальних норм при кваліфікації завдання шкоди здоров'ю журналіста. Вироком суду особу було засуджено за ч. 1 ст. 171 КК України та за ч. 2 ст. 125 КК України за те, що вона відібрала у журналіста фотоапарат і вдарила ним по столу, після чого нанесла декілька ударів кулаком по голові і обличчю журналіста та умисно наступила каблуком взуття на ногу останній, причина - невдоволення тим, що журналіст приїхала до їх офісу для проведення журналістського розслідування. Верховний Суд це рішення скасував та направив на новий розгляд з мотивів неповноти досліджених доказів [35]. В іншій справі дії особи були кваліфіковані за ч. 1 ст. 126, ч. 1 ст. 171 КК України: засуджений грубо висловлюючись умисно

втрутився в розмову журналіста з сільським головою, в подальшому виганяв журналіста з приміщення приймальні, намагався вибити з її рук відеокамеру, шарпав за одяг, силоміць змусити її покинути приміщення, після чого швидко зайшов у службовий кабінет сільського голови і зачинив двері [190]. Завдання удару журналісту з метою недопущення подальшого висвітлення факту можливої діяльності об'єкту з надання послуг у сфері грального бізнесу в приміщенні Інтернет-клубу, штовхання, нанесення удару ногою по нозі були кваліфіковані судом за ч. 1 ст. 171, ч. 1 ст. 126 КК України [45]. Такою ж була кваліфікація завдання шкоди здоров'ю журналіста до введення до КК ст. 345-1. Так, поведінка особи була кваліфікована за ч.1 ст.171, ч.1 ст.125 КК України за наступних обставин: обвинувачений наніс оператору знімальної групи телеканалу « 2+2» програми «джеДАІ» удар ногою в спину, з метою припинити зйомку процесу оформлення порушення правил безпеки дорожнього руху [26].

В іншій справі особа визнана невинуватою у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 345-1 КК України. Особу виправдано з підстав суто процесуальних порушень (обвинувачення було висунуто поза межами строку досудового розслідування), незважаючи на те, що за всіх ознак було вчинено кримінальне правопорушення: обвинувачений намагався зашкодити журналісту ТОВ «ІА «Стоп Корупція ТВ» здійсненню законної професійної діяльності, та припинити відеозйомку шляхом нанесення кулаком два удари в область обличчя, кидання потерпілого головою в паркан, спричинивши тілесні ушкодження [203]. За жодною з норм КК обвинувачений відповідальності не поніс.

Суд кваліфікував завдання побоїв журналісту у зв'язку з його діяльністю лише за ч. 1 ст. 171 КК, виходячи з того, що таке насильство повністю охоплюється даною нормою. Так, відповідно до вироку суду особа, перебуваючи на виборчій дільниці, перешкоджав здійсненню журналістом законної професійної діяльності, шляхом нанесення ударів лавкою по ногах журналіста, плечем – по фотоапарату, лайкою [195]. Напад з метою перешкоджання діяльності журналістів проводити зйомки репортажу про незаконну торгівлю спиртом та нанесення їм численних

ударів руками та ногами по голові, кінцівкам та тулубу були кваліфіковані за ч.1 ст.171 КК України [41].

Є поодинокі випадки, коли обвинувачені визнаються винними за ч. 2 ст. 345-1 КК України та несуть покарання. За фавбулою справи обвинувачений спричинив журналісту легкі тілесні ушкодження, що спричинили короточасний розлад здоров'я, схопивши журналіста за руку та викидаючи у нього упаковку із медичними масками з метою уникнення можливої відповідальності та висвітлення на телебаченні реалізації ним медичних засобів захисту [204]. За ст.28 ч.1 ст.345-1 ч.2 КК України були кваліфіковані дії особи за завдання журналісту тілесних ушкоджень (двох ударів кулаком руки в область голови та тулуба), який на той момент фіксував правопорушення [28].

Зарубіжний досвід показав, що законодавство жодної з досліджених країн не виділяють спеціальні норми, які б встановлювали відповідальність за завдання побоїв та тілесних ушкоджень саме журналістам. Тому, знову ж таки, виходячи з зарубіжного досвіду та недоцільності надмірної криміналізації, пропонується ч.ч. 2-4 ст. 345-1 КК України виключити з кодексу, завдання ударів (побоїв) як таких, які в переважній більшості випадків супроводжують перешкоджання професійній діяльності журналіста, визначити як особливо кваліфікуючі ознаки (способи) перешкоджання (в межах ст. 171 КК України); за спричинення тяжких тілесних ушкоджень або середньої тяжкості тілесних ушкоджень журналісту у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків відповідальність має наставати за ст. 122 або 121 КК з урахуванням відповідної обтяжуючої обставини.

Статтею 347-1 КК України караними визнаються умисне знищення або пошкодження майна журналіста у зв'язку з виконанням професійних обов'язків (у тому числі виконання їх в у минулому). Об'єктивна сторона вказаного кримінального правопорушення характеризується суспільно небезпечними діями, які полягають у знищенні або пошкодженні майна, і на відміну від ст. 194 КК, відповідальність настає незалежно від суми спричиненої шкоди. Знищення або пошкодження майна журналіста (або майна медіа чи іншої особи, які журналіст використовує в процесі виконання професійних обов'язків) можуть бути здійснені

будь-яким способом (розбиття, розламування або розтин речі на частини, заливання водою та інший шкідливий або руйнівний вплив на це майно). Умисне знищення або пошкодження майна журналіста часто супроводжує таку форму перешкоджання професійній діяльності журналіста як незаконне вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, якими він користується у зв'язку із своєю професійною діяльністю (вилучення камер, накопичувачів, засобів підсвітлення, мікрофонів), з метою унеможливлення їх подальшого використання журналістом за цільовим призначенням. Судова практика часто просто ігнорує необхідність додаткової кваліфікації вчиненого за ст. 347-1 КК, та кваліфікує вчинене тільки за ст. 171 КК, що порушує правила кваліфікації, оскільки знищення вказаних предметів не охоплюється ст. 171 КК України в цій формі перешкоджання та вимагає додаткової кваліфікації за ст. 347-1 КК.

Умисне знищення та пошкодження майна журналіста або його близьких у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків вчиняється в переважній більшості випадків з метою залякати журналіста та не допустити підготовку журналістських матеріалів та їх опублікування, або з метою помсти за виконану журналістську діяльність особи. Дії особи були кваліфіковані за ч.3 ст. 27, ч.2 ст. 347-1 КК України, за організацію підпалу майна журналіста. Обвинувачений, достовірно знаючи про факт користування журналісткою «Радіо свобода» легковим автомобілем марки «Мітсубіші», який належить її чоловіку, а також місце його паркування, підшукав особу для доручення їй за грошову винагороду організувати підпал вищезазначеного транспортного засобу. Отримавши згоду, обвинувачений повідомив цій особі приблизне місце стоянки даного транспортного засобу, марку транспортного засобу та його реєстраційний номер, однак не повідомив про мотиви вчинення підпалу. В подальшому підшуканий обвинуваченим виконавець пошкодив транспортний засіб, поклавши на капот автомобіля та підпаливши пакет із запальною сумішшю. В подальшому обвинувачений пояснив, що не мав побутових конфліктів чи суперечок з журналістом чи її чоловіком, і посягання було пов'язане з її активною позицією

журналіста, публікаціями щодо діяльності поліції, обігу наркотиків та неправомірної дотичності до такого обігу працівників поліції [29].

Правоохоронні органи уникають кваліфікації діянь за ст. 347-1 КК, здійснюючи кваліфікацію знищення або пошкодження майна журналіста за ст. 194 КК України, визначаючи розмір шкоди, таким що не перевищує значного розміру, закривають кримінальні провадження. Так, судом було скасовано постанову слідчого відділу поліції ГУ Національної поліції про закриття кримінального провадження [279]. Суд виходив з того, що в процесі досудового розслідування не було належним чином перевірено, чи було умисне пошкодження автомобіля потерпілого пов'язано із його громадською та журналістською діяльністю, не кваліфіковано за ст.347-1 КК України, і передчасно (в матеріалах провадження відсутній будь-який доказ, який би вказував на те, що загальна сума збитку, завданого власнику транспортного засобу автомобіля складає саме суму, вказану слідчим) закрито провадження за ч.2 ст.194 КК України. Постанова була скасована, справу направлено на досудове розслідування, втім й по сьогодні реєстр не містить інформації щодо подальшої кваліфікації цієї ситуації.

Виходячи з зарубіжного досвіду правового регулювання відповідальності за пошкодження або знищення майна журналіста у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків (Додаток 4 – такий досвід відсутній), недоцільності надмірної криміналізації, враховуючи майже нульову практику застосування ст. 347-1 КК, останню пропонується декриміналізувати, а умисне знищення або пошкодження майна журналіста або близьких для нього осіб у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків передбачити як кваліфікуючу ознаку загального складу умисного знищення або пошкодження майна.

За період незалежності України було вбито або завдано тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть, більше двадцяти журналістів у зв'язку з виконанням ними професійної діяльності (загиблі та катовані журналісти від збройної агресії не відносимо до цієї кількості). Судова статистика та статистика Офісу ГПУ, вказують на те, що кримінальні правопорушення за ст. 348-1 КК взагалі не обліковуються. Як вже вказувалося в п. 2.2 цієї роботи, по жодній з справ

вбивства журналіста (В. Чорновол, Г. Гонгаде, К. Гандзій, В. Веремій та ін.) не було винесено вироку саме за ст. 348-1 КК. Переважно, такі вбивства кваліфікувалися за ст. 115 КК, ч. 2 ст. 121 КК, або ч. 3 ст. 286 КК.

З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 348-1 ККУ, може мати прояв вбивства (спеціальна норма відносно ст. 115 КК України – з моменту настання наслідків), або замаху на вбивство такої особи за тих же умов (закінченим є з моменту вчинення діянь, спрямованих на вбивство). Виходячи з того, що санкція за ч. 2 ст. 115 КК та ст. 348-1 КК є однаковими, критерієм виділення спеціальної норми про кримінальну відповідальність за посягання на життя журналіста, та значимість суспільних відносин підкреслюється тим, що закон однаково розцінює та карає як за вбивство так само і за замах на нього. Зарубіжний досвід показав, що жодна з досліджених країн не виділяють спеціальної норми, яка б встановлювала відповідальність за такі дії саме щодо журналістів. Тому, знову ж таки, виходячи з зарубіжного досвіду та недоцільності надмірної криміналізації через спеціальні норми, пропонується ст. 348-1 виключити з КК України взагалі, а відповідальність за умисне вбивство журналіста, пов'язане з його професійною діяльністю, має наставати за ч. 2 ст. 115 КК за ознакою «особи, у зв'язку з виконанням нею професійних обов'язків».

Аналогічні зауваження, пропозиції та обґрунтування можна навести і щодо ст. 349-1 КК України, але слід додатково зупинитися на нормативному розумінні тих діянь, за вчинення яких має наставати відповідальність за цією статтею. Назва статті 349-1 КК України та її зміст не відповідає ознакам діянь, за вчинення яких настає кримінальна відповідальність. Так, у випадку захоплення або тримання як заручника близьких родичів чи членів сім'ї журналіста з метою спонукання його вчинити або утриматися від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника – ці діяння відповідають ознакам захоплення заручників за ст. 147 КК. Але захоплення журналіста як заручника та пред'явлення йому вимоги вчинити або утриматися від вчинення певних дій, це вже незаконне позбавлення волі людини, та відповідає ознакам діяння, передбаченого ст. 146 КК. Вважаємо, що не нормативна плутанина є причиною нульового показника реєстрації кримінальних

правопорушень за цією статтею з моменту введення її до КК України. Таким чином також не вбачаємо необхідності виділення «мертвої» спеціальної норми, та пропонуємо декриміналізувати таке діяння, а вчинене, вважаємо, повною мірою охоплюватиметься ст. 147 або 146 КК України з вказівкою відповідної кваліфікуючої ознаки.

Окремо слід звернути увагу на певний досвід країн пострадянського простору, які окрім перешкоджання законній діяльності журналіста криміналізували посягання на свободу слова (незаконне перешкоджання здійсненню свободи слова чи права на отримання або розповсюдження інформації, що спричинило значну шкоду або вчинене з використанням службового становища (ст. 153 КК Грузії) [318], та відмова у наданні громадянину інформації (ст.138 КК Киргизстану, ст.148 КК Таджикистану [259] ін.) . Вважаємо, що такий досвід не є необхідним для запозичення кримінальним законодавством України, оскільки це знову ж таки може надмірно криміналізувати законодавство про свободу вираження поглядів та поширювати його застосування до ситуацій, які можуть бути вирішені належним чином шляхом застосування цивільного або адміністративного права.

2.3. Суб'єкт кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналістів: порівняльно-правовий аналіз.

Визначення суб'єкта кримінального правопорушення є одним з етапів встановлення наявності складу кримінального правопорушення. Це зумовлено тим, що правопорушення не можливе без особи, що його вчинила. В ст. 2 КК України зазначено, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом, а відповідно до ст. 11 КК України, кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення [115].

Формування методологічних засад вчення про суб'єкта кримінального правопорушення (злочину) сягає теорій і правових поглядів І. Канта, Ф. Гегеля, А. Фейєрбаха ін. Так, за ідеями І.Канта, суб'єкт злочину як фізична особа має свободу

волі, яке філософ розглядав як бажання; Гегель визначав злочин є прояв волі окремої особи. Класична школа кримінального права в подальшому базувалася на концепції індетермінізму, тобто злочинне діяння й відповідальність за нього засновані на вченні про злочин як результаті дії свobodного волевиявлення особи. Протилежних поглядів на свободу волі, злочинне діяння, самого злочинця, а також питання кримінальної відповідальності й покарання дотримувалися представники антропологічної школи кримінального права (Ч. Ломброзо, Р. Гарофало та ін). Представники цього напрямку розробили вчення про злочинну людину, практично повністю заперечуючи її вольову діяльність, а злочини вчиняються, в основному, незалежно від тих чи інших суспільних умов і, як правило, природженими злочинцями. Соціологічна школа кримінального права (Ф. Лист, А. Принс), виступила проти визнання того, що злочинець, скоюючи злочинне діяння, володіє «свободою волі», а його дії на момент вчинення злочинного діяння, як правило, обумовлені соціальними факторами злочинності.

Досліджуючи питання суб'єкта кримінального правопорушення з позиції теоретичних концепцій в українському кримінальному праві, враховуючи різне ставлення вчених в різні історичні періоди та філософські теорії, здебільшого вони були єдині в думці, що суб'єктом караного діяння може бути тільки фізична особа з урахуванням встановленого законом віку, і виступали проти кримінальної відповідальності юридичних осіб.

Нормативне визначення суб'єкта кримінального правопорушення міститься в ч. 1 ст. 18 КК України, відповідно до якого ним визнається фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність [115]. Тож, зупинятись на доктринальних підходах змістовного навантаження вважаємо зайвим, оскільки обсяги роботи не дозволяють здійснити таке дослідження.

В доктрині кримінального права виділяють обов'язкові та факультативні ознаки суб'єкта кримінального правопорушення. Обов'язкові ознаки містяться у юридичному визначенні поняття суб'єкт кримінального правопорушення: фізична особа; осудність або обмежена осудність (відповідно до ст. 20 КК України); вік, з

якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність. Факультативні ж ознаки притаманні спеціальному суб'єкту кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 18 КК України), тобто відносяться до суб'єкта конкретного складу кримінального правопорушення. Тож, враховуючи викладене, пропонується здійснити дослідження суб'єкта кримінального правопорушення з його обов'язкових ознак.

Отже, по-перше, в якості фізичної особи у правовідносинах може виступати лише людина. Дана обставина дозволяє відповідно до основних принципів кримінального права покладати при встановленні винності особи персональну (індивідуальну) кримінальну відповідальність за її усвідомлені й мотивовані злочинні діяння. Відповідно до ст. 24 ЦК України, людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою [292]. Конституція України та Сімейний кодекс України [254] використовують термін «людина». КК України оперує термінами «особа» (Р.ІІ, ІІІ, ІV), «людина і громадянин» (Р.V). Тож в наведених випадках відносно фізичної особи як учасника взагалі всіх правовідносин, зокрема й кримінально-правових, немає. Поняття «людина» – значно ширше в порівнянні з поняттям «громадянин», яке є юридичним як і поняття «фізична особа», яке відображає сутність індивіда-суб'єкта цивільних правовідносин. Відповідно до ст. 6 Загальної декларації прав людини ООН 1948 р., кожна людина має право на визнання її правосуб'єктності. Людина розглядається як істота, яка поєднує в собі біологічні та соціальні ознаки, та якій притаманна свідомість.

Фізична особа в праві зарубіжних країн має загальний статус, отже, під фізичною особою в цивільному праві зарубіжних країн розуміється людина, окремий громадянин (даної чи іншої держави) або особа без громадянства [301, с.46]. Цивільно-правовий статус фізичної особи визначається здатністю такої особи мати цивільні права та обов'язки (правоздатність), своїми діями набувати та здійснювати їх (дієздатність).

В. Форманюк вказував, що поняття «фізична особа» є неоднорідним, воно складається з двох частин: 1) є громадянином (іноземцем, особою без громадянства) та виступає учасником публічно-правових відносин, де важливим є

його правовий статус, сукупність основних прав та обов'язків; 2) приватною особою, учасником приватноправових відносин, де визначальним є його відносини з іншими фізичними особами, в яких вони визнаються формально рівними, незалежними один до одного [286, с. 23]. Якщо виходити з приписів КК щодо дії кримінального закону в просторі та за колом осіб можна прийти до висновку, що фізична особа як суб'єкт кримінального правопорушення це людина - громадянин України, іноземці або особи без громадянства (як такі, на кого поширюється юрисдикція КК України).

Оскільки має місце порівняльно-правове дослідження, слід зауважити, що більшість європейських країн передбачають кримінальну відповідальність юридичних осіб, що обумовлено приписами (рекомендаціями) низки міжнародних актів (Керівні принципи в галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя в контексті розвитку та економічного порядку ООН 1985р., Рамкова конвенція ООН проти організованої злочинності 1997р., Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000р., Конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999р., Конвенція Ради Європи про корупцію у контексті кримінального права 1999р., Конвенція РЄ про кіберзлочинність 2001р., Другий протокол До Конвенції РЄ про захист фінансових інтересів Європейських співтовариств 1997р. та ін.). Вказані акти не зобов'язують визнавати юридичні особи в якості суб'єкта кримінального правопорушення, а рекомендують передбачити відповідальність таких осіб, у спосіб та порядок, що максимально відповідає духу та традиціям національного права. На сьогодні, згідно досліджень М.І. Хавронюка, передбачена кримінальна відповідальність юридичних осіб за законодавством Голландії, Данії, Норвегії, Франції, Албанії, Литви, Естонії, Польщі, Молдови, Фінляндії; та квазі-кримінальна відповідальність – ФРН, Швеція, Іспанія (застосовується не покарання, а заходи), Італія та Бельгія (с. 454-464) [289]. І кожна країна обрала оптимальний для себе шлях.

Наприклад, як зазначає І.В. Красницький, за чинним КК Франції, кримінальній відповідальності, поряд з фізичними, підлягають і юридичні особи, за винятком держави, за діяння, вчинені на їх користь, їхніми органами чи представниками

(ст.121-2 КК Франції) . При цьому, відповідальність одних не виключає відповідальності інших. «За чинним французьким кримінальним законодавством відповідальність юридичних осіб є: додатковою (поряд, а не замість фізичної особи), обумовленою (лише за діяння, вчинені на користь юридичної особи її керівником чи представником) і спеціальною (лише за діяння, спеціально передбачені законом чи постановою)» [111, с.87, 89].

В.К. Гришук та О.Ф. Пасека, за результатами порівняльного аналізу законодавств зарубіжних держав виявили серед іншого, що у регламентації кримінальної відповідальності юридичних осіб є певні подібності, і серед іншого: підставою кримінальної відповідальності юридичних осіб є вчинення злочину уповноваженим діяти від імені юридичної особи органом управління, посадовою особою, агентом або представником (фізичної особи), однією з умов притягнення юридичних осіб до відповідальності є отримання певної вигоди від злочинного діяння, не регламентується таке поняття, як вина юридичної особи, юридична особа підлягає відповідальності за незначну кількість чітко визначеного переліку злочинів, і така відповідальність є додатковою щодо відповідальності винних фізичних осіб [58, с.216-217].

13.05.2014 р. Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» № 1261-VII [210] КК України був доповнений Розділом XIV-1, яким встановлювалися підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Такі зміни не передбачали перегляду концепції, що суб'єктом кримінального правопорушення є тільки фізична особа, не заперечувався принцип індивідуальної (особистої) та винної відповідальності, оскільки Україна пішла фактично шляхом встановлення підстав застосування до юридичних осіб не покарання, а «заходів кримінально-правового характеру», відмінних за метою та сутністю від покарання, і підстави застосування носять похідний характер – від дій та їх засудження конкретної фізичної особи - вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень,

визначених ст. 96-3 КК України. Розглядаючи можливість застосування положень Розділу XIV-1 КК України при засудженні особи за посягання, спрямовані проти професійних прав журналіста, слід відмітити, що такі, напевно, повинні були б застосовані до юридичних осіб (не державних та не муніципальних органів) у випадках, наприклад якщо посягання на професійні права журналіста обумовлені його розслідуванням корупційних зав'язків цієї юридичної особи з органами державної або муніципальної влади, або розслідування та викриття незаконної діяльності юридичної особи, наприклад, пов'язаної з незаконним обігом зброї, торгівлею людьми, наркотичними засобами та психотропними речовинами, викриття схем відмивання грошей. Оскільки ризики викриття такої незаконної діяльності спонукають уповноважених осіб юридичної особи до вчинення дій, спрямованих на приховування своєї незаконної злочинної діяльності. І одночасно ст. 96-3 КК передбачає можливість застосування заходів кримінально-правового характеру тільки у випадках вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи певно визначених кримінальних правопорушень, серед яких перешкоджання законній журналістській діяльності – відсутня, а в описаних випадках посягання на журналіста-розслідувача можна розглядати лише під кутом приховування злочинної діяльності, а отже за ст. 96-3 КК такі заходи не можуть бути застосовані.

Наступна обов'язкова ознака суб'єкта кримінального правопорушення є вік кримінальної відповідальності. Вік людини стосовно мети кримінальної відповідальності слід розглядати як об'єктивну характеристику здатності особи усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними. Кримінальне законодавство України встановлює загальний вік настання кримінальної відповідальності з 16 років за переважну більшість кримінальних правопорушень (ч. 1 ст. 22 КК України). При цьому, встановлюючи загальний мінімальний вік настання кримінальної відповідальності, законодавець бере до уваги здатність типової людини до усвідомлення не тільки самого факту порушення тієї або іншої моральної норми, але й соціальної цінності, дотримання відповідних моральних заборон, а також загально- та спеціально-попереджувальних цілей кримінального

покарання [9, с.26]. Не виникає зауважень, що в сучасному світі, підліток з 16 років розуміє сутність професійної діяльності журналіста, оскільки в цьому віці людина обирає свою майбутню професійну діяльність, а тому більш-менш орієнтується на ринку професій, розуміється на можливих ризиках певного виду професійної діяльності. Отже, вчинення дій, спрямованих проти журналіста при здійсненні ним своєї професійної діяльності дозволяє йому розуміти соціальну сутність (суспільну небезпечність) такого посягання, розуміти значення наслідків таких дій, а отже бути відповідальною за свої вчинки. Таким чином, суб'єктом кримінальних правопорушень проти професійних прав журналіста у вигляді перешкоджання є фізична особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у 16-річному віці.

Поряд із загальним віком настання кримінальної відповідальності законодавець установлює знижений мінімальний вік настання кримінальної відповідальності, згідно ч. 2 ст. 22 КК України, становить 14 років і встановлюється стосовно видів злочинів, означених цією частиною. З числа цих злочинів низка з них відноситься до злочинів проти особи, умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, проти власності та проти громадської безпеки й громадського порядку.

Аналіз ч. 2 ст. 22 КК України дозволяє прийти до висновку, що законодавець, змінюючи назву Розділу XV КК України, та передбачаючи в ньому відповідальність за посягання проти життя та здоров'я журналіста, був і залишається абсолютно непослідовним. А з точки зору журналіста, проти життя, здоров'я або майна якого здійснюється посягання, абсолютно не вигідним є застосування в таких випадках саме спеціальних норм (ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК), оскільки за приписами ст. 22 КК України в чинній редакції вбивство, посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, умисне тяжке тілесне ушкодження, умисне середньої

тяжкості тілесне ушкодження, захоплення заручників, умисне знищення або пошкодження майна тягне відповідальність з 14 років, а такі ж самі дії, вчинені щодо журналіста у зв'язку з його професійною діяльністю - вже з 16 років. Така ситуація потребувала би необхідності негайного втручання та виправлення непослідовності шляхом включення ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК до цього переліку, якщо був би сенс зберігати ці норми в тій редакції, в якій вони наразі існують та в межах того розділу, де вони передбачені. Наразі пропонуємо лише констатувати таку непослідовність в чинному законодавстві, і за умови передбачення «у зв'язку з виконанням журналістом професійних обов'язків» як кваліфікуючих ознак за ст.ст. 115, 121, 122, 194 питання визначення віку вирішується автоматично.

З питання зарубіжного досвіду визначення віку кримінальної відповідальності, спираючись на дослідження М.І. Хавронюка (с. 192-198) [289, с.192-198], можна зазначити наступне: 1) КК Литви (ст.13), Молдови (ст.21), як і КК України встановлюють відповідальність з 16 років (загальний вік), і 14 років (з цього віку відповідальність настає за вбивства, заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю - тілесні ушкодження, та знищення або пошкодження майна); а за КК Латвії та Естонії відповідальність за загальним правилом настає з 14 років (тобто з цього віку настає відповідальність за будь-які прояви посягань проти професійних прав журналіста); за КК Іспанії – тільки після досягнення 18 років за вчинення проступків, а за вчинення злочинів – за законом про відповідальність неповнолітніх; КК Швеції (ст. 6 гл.1), Норвегії (ст.46) – з 15 років, Франції (ст. 122-8) – з 13-ти років. Втім, ми виходимо з того, що законодавство кожної держави визначає мінімальний вік кримінальної відповідальності та умови віднесення тих або інших діянь до групи злочинів зі зниженим мінімальним віком настання кримінальної відповідальності виходячи з низки принципів: традиційність; відносно високий ступінь суспільної небезпеки; поширеність у середовищі неповнолітніх; міра соціальної терпимості до поведінки підлітків; умисна форма вини. Тож в цьому аспекті практика запозичення зарубіжного досвіду може бути

вкрай умовною, за умов спорідненості культур, менталітету, життєвих цінностей та ін.

Вбачається необхідним погодитися з висловленою пропозицією, та в подальшому розвинутою В.В. Шаблигим, щодо доцільності зниження віку кримінальної відповідальності за вчинення погрози вбивством до 14 років, оскільки особи віком від 14 до 16 років здатні усвідомлювати фактичний характер та суспільну небезпеку таких дій; існує певна поширеність вчинення погрози вбивством серед осіб цього віку; пропоновані зміни відповідають підставам та принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь [300, с.9]. А зниження віку кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 129 КК України, може стати одним із засобів запобігання умисних вбивств (тим більше, що ЕСПЛ наполягає за убезпеченні журналіста за умов отримання погроз у зв'язку з їх діяльністю).

До речі, тут теж прослідковується непослідовність законодавця в зниженні віку кримінальної відповідальності до 14 років за спеціальні види погроз (наприклад, погроза при розбої – ст. 187, при вимаганні – ст.189 КК), і підвищенні віку відповідальності до 16 років за погрозу як самостійний склад (ст. 129 КК). Виходить, що при вчиненні розбою, погрожуючи вбивством, 14-річний підліток розуміє значення своїх дій, а при простій погрозі вбивством інтелект 14-річного не достатньо розвинений, щоб розуміти небезпечність таких діянь. І оскільки ми виходимо з того, що вік не стільки хронологічна властивість людини, стільки соціально-психологічна категорія, яка зумовлює психічний та фізіологічний розвиток особистості, набуття нею певних знань, навичок та вмінь, що дає змогу усвідомлювати суспільну небезпечність своїх дій та керувати ними, то уявляється необґрунтованим підхід, що особа в одних ситуаціях розуміє небезпечність своїх конкретних дій, в інших – ні.

Наступною обов'язковою загальною умовою визнання особи суб'єктом кримінального правопорушення є осудність особи. Осудність, як і вина, пов'язана з інтелектуальною й вольовою сферами діяльності суб'єкта. Але якщо вина - це психічне ставлення до вчиненого, то осудність - це психічний стан особи на момент

вчинення злочину. Вина - це певна психічна діяльність, діяльність інтелекту й волі для усвідомлення діянь, передбачення наслідків, керування діянням і досягненням суспільно небезпечних наслідків. В.М. Бурдін зазначає з цього приводу, що осудність не можна вважати передумовою вини, оскільки ці явища перебувають у нерозривному зв'язку, адже позначають психічну діяльність особи під час вчинення нею злочину, і одночасно зміст понять вини та осудності утворюють різні ознаки, які характеризуючи психічну діяльність особи під час вчинення нею злочину, виконують різні функції у механізмі кримінально-правового регулювання (с. 8) [22, с.8].

Осудною, відповідно до ч.1 ст.19 КК України визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Останні дві обставини в кримінальному праві прийнято називати критеріями осудності, які є обов'язковими. Під здатністю особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) розуміється наявність достатніх навиків та розвитку для розуміння особою фактичних обставин певної поведінки, значущості об'єкта посягання, розуміння можливих наслідків такої поведінки, їх небезпечності, інших обставин. Під здатністю керувати своїми діями (бездіяльність) розуміють реально існуючу можливість у особи керувати своїми діями, направляти рухи тіла у конкретно визначеному напрямку. Слід зауважити, що КК не виключає можливість визнання особи осудною навіть за наявності констатованого медичного критерію неосудності, якщо обидва юридичні критерії мають місце – присутні усвідомлення та керування своїми діями (бездіяльністю). Медичний критерій осудності, як правило, передбачається й, за твердженням М.І. Хавронюка, характеризує психічний стан (здоров'я) особи під час вчинення ним суспільно небезпечного діяння [288, с.14]. Дана ознака є показником такого стану психіки особи, коли вона перебуває в здоровому розумі й розуміє свої дії й при наявності незначних розладів у психіці, що не виключають осудності. Таким чином, необхідно встановити не тільки існування в особи психічного розладу, що може виключати осудність, але й вплив цього захворювання на конкретні діяння в конкретний відрізок часу. До осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння в стані неосудності, судом можуть бути

застосовані примусові заходи медичного характеру. На практиці питання про необхідність доведення осудності виникає лише у випадках, коли є сумніви у психічній повноцінності особи, яка вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння.

КК України встановив правило, відповідно до якого підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення злочину, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Слушно зазначає О.В. Зайцев, що у формулі неосудності з такими описами, як «хронічне психічне захворювання», «тимчасовий розлад психічної діяльності», «недоумство» та «інший хворобливий стан психіки», поєднується вказівка на знищення, руйнування здатності особи («не могла») «усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними» (ч. 2 ст. 19 КК України). У формулі обмеженої осудності бачимо інше. Мова тут йде не про знищення, руйнування тієї чи іншої психічної здатності, а тільки про її ослаблення, зниження, зменшення [81 с.398]. При цьому, однак, наявність обмеженої осудності враховується судом при призначенні покарання й може розглядатися як підстава для призначення примусових заходів медичного характеру.

Підсумовуючи ознаки суб'єкта перешкоджання законній професійній діяльності журналіста, його слід визначити як фізичну осудну або обмежено осудну особу, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла 16-річного віку, а за умов застосування насильства (спричинення тяжких тілесних ушкоджень, вбивства, захоплення заручника чи позбавлення волі, знищення або пошкодження майна) відповідальність настає з 14 років.

Судова практика показує, що серед засуджених, це громадяни України, з повною середньою або вищою освітою, в переважній більшості – працюючих, та раніше не судимих. Якщо ж розглядати професійний стан засуджених або тих, хто обвинувачувався у вчиненні відповідних кримінальних правопорушень, то це: зав. господарством, завідувач складом, охоронники магазинів та навчальних закладів, вчителі та керівництво загальноосвітньої школи, працівники поліції, депутати

місцевих рад, служба безпеки та охорони банку, представники підприємств, керівництво комунальних служб, адвокат, приватні підприємці, представники будівельних компаній.

Частина 3 ст. 171 КК України виділяє особливо кваліфікуючу ознаку - якщо вони були вчинені службовою особою з використанням свого службового становища або за попередньою змовою групою осіб.

Частина 2 ст. 18 КК визначає, що спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа. В аспекті досліджуваних кримінальних правопорушень, спрямованих проти професійних прав журналіста, можна виділити спеціального суб'єкта - службову особу, яка в складі кримінального правопорушення у вигляді перешкоджання має виступати в якості особливо кваліфікуючої ознаки, оскільки наявні влада та можливості у такої особи здатні спричинити більшої шкоди охоронюваним відносинам.

Службовими особами за ст. 364 КК України є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють певні функції; в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях; здійснюють функції:

- представників влади чи місцевого самоврядування – особа здійснює державну або муніципальну владу; наділена правом вчиняти дії, що породжують правові наслідки для всіх чи великої кількості громадян; не зв'язана у своїй діяльності відомчими рамками (наприклад, працівник правоохоронного органу, державної виконавчої служби ін.),

- або посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій - юридично значиму діяльність, яка полягає в реалізації управлінської влади щодо підлеглих осіб чи їх трудової (службової) діяльності;

- чи адміністративно-господарських функцій - яка полягає в управлінні та розпорядженні чужим для себе майном незалежно від форми власності, визначенні правової долі майна.

Використання службового становища всупереч інтересам служби це вчинення службовою особою таких діянь, які порушують службові обов'язки і суперечать інтересам служби [293, с.118]. Діяння необхідно визнавати вчиненим всупереч інтересам служби, якщо службова особа використовує свої функції всупереч їх призначенню. Діяння, змістом яких є використання службовою особою влади або службового становища, може перебувати в межах її компетенції; перебувати в межах не її, а компетенції інших органів або службових осіб; перебувати поза межами компетенції будь-яких органів або службових осіб.

Вчинення перешкоджання професійній діяльності журналіста службовою особою публічного права з використанням службового становища переважно здійснюється у формах відмови в наданні інформації за запитом, знищення первинної документації, необґрунтоване закриття інформації (таємно або службового використання), цензура (тобто, заборона висвітлення окремих тем, показу окремих осіб, критики суб'єкта владних повноважень), незаконне вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, якими він користується у зв'язку із своєю професійною діяльністю.

За ст. 364-1 КК України службовою особою юридичної особи приватного права є: особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним дорученням здійснюють певні функції; на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від організаційної форми (не відноситься до державних чи комунальних підприємств підприємство, в якому державна чи комунальна частка менша за 50 відсотків або становить величину, що не забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства); обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих (функції з управління людським ресурсом – розпорядження є обов'язковими щодо осіб, які підпорядковані службовій особі) чи адміністративно-господарських функцій (функції з управління майном, матеріальними активами) [284, с.51].

Службовими особами юридичних осіб приватного права в переважній більшості можуть вчинятися перешкоджання у формі заборони висвітлення

окремих тем, показу окремих осіб, примус до опублікування певної інформації, поєднані з погрозою звільнення, не виплати премії або заробітної плати, відмови в наданні інформації за запитом журналіста, знищення первинної документації, заборона висвітлення окремих тем, показу окремих осіб.

У випадку здійснення перешкоджання законній професійній діяльності журналіста службовою особою з використанням свого службового становища зловживання владою або службовим становищем або перевищення владних повноважень, передбачається, що вчинене має охоплюватися ч. 3 ст. 171 КК України. На практиці суди або свідомо ігнорують цю кваліфікуючу ознаку або перешкоджання кваліфікують за ч.1 ст. 171 КК як основний склад, у сукупності з відповідним службовим злочином (ст. 364, 365 КК).

Згідно з вироком суду особу засуджено і за ч. 1 ст. 171 КК та ч. 2 ст. 365 КК [196] за перешкоджання законній діяльності журналіста за наступних обставин. Засуджений, обіймаючи посаду командира батальйону міліції особливого призначення «Беркут», «перевищуючи надані йому службові повноваження, не маючи жодних підстав, передбачених чинним законодавством України, вчинив дії, виконання яких можливе лише за наявності особливих і відсутніх у цьому випадку умов - в особливих випадках» наказав підлеглим працівникам батальйону міліції із застосуванням спеціальних засобів - гумових кийків та наручників розпочати силовий розгін та затримати учасників акції протесту «Автомайдан», а при виявленні журналістів, які безпосередньо фіксували їх незаконні дії з метою перешкоджання законній професійній діяльності журналіста, наказав підлеглим працівникам батальйону міліції, незважаючи на пред'явлені посвідчення кореспондентів та розпізнавальні бейджи ЗМІ, розігнати журналістів; не перешкоджав співробітникам вказаного батальйону протягом тривалого часу завдавати ударів гумовими кийками по потилиці, голові, тулубі, кінцівках журналістам, не перешкоджав пошкодженню відеокамери телеоператора, крім того, особисто підійшов до телеоператора та вимагав припинити відеозйомку, наказав вимкнути відеокамеру. Як бачимо, суд кваліфікував не за ч.3 ст. 171 КК, а кваліфікував за сукупністю ч. 1 ст. 171 та перевищення владних повноважень ст.

365 КК. При цьому насильство – тяжкі тілесні ушкодження та середньої тяжкості тілесні ушкодження, умисне знищення техніки, яка використовувалася журналістами, залишилися за межами відповідальності винних осіб. Навіть, враховуючи той факт, що ст. 345-1 КК та ст. 347-1 КК з'явилися в КК після вказаних події, суди проігнорували той факт, що перевищення владних повноважень супроводжувалося вчиненням більш тяжких злочинів, які мали бути враховані в процесі кваліфікації – ст. 194 та ст. 121 КК України.

В іншій справі суд також проігнорував положення ч. 3 ст. 171 КК. Суд кваліфікував дії винного за ч. 1 ст. 28 ч. 2 ст. 365 КК (у редакції Закону України від 07 квітня 2011 року), ч. 1 ст. 28 ст. 340 та ч. 1 ст. 171 КК (у редакції Закону України від 05 квітня 2001 року) [191]. За вироком було засуджено міліціонера, який перевищив владу та службові повноваження, незаконно перешкодив проведенню зборів та мітингів, а також умисно перешкодив здійсненню журналістом законної професійної діяльності за наступних обставин. Обвинувачений на виконання незаконного наказу з розгону мирного мітингу надмірно та безпідставно застосував фізичне насильство, спеціальні засоби після того, як учасники мирного зібрання під примусом правоохоронців залишили місце проведення мітингу; в подальшому обвинувачений побачив журналіста, який здійснював фотозйомку подій, що відбувалися навколо, і незважаючи на повідомлення цієї особи про те, що він є журналістом та демонстрацію ним на підтвердження своїх слів посвідчення спеціального кореспондента, обвинувачений, з метою непоширення інформації про події, які відбувалися 30 листопада 2013 р. в центральній частині м. Києва, та унеможливлення викриття правоохоронців, з метою припинення подальшого фіксування журналістом протиправних дій співробітників ПМОП «Беркут», завдав йому три удари по голові, тулубу та камері. Як видно, фізичне насильство та пошкодження майна журналіста залишилися за межами відповідальності особи.

Втім вказана категорія справ – засудження правоохоронців, які діяли незаконно під час розгону мирних мітингів листопада 2013 – лютого 2014 років – напевне, єдина, яка закінчувалася реальним засудженням службових осіб, винних у перешкоджанні професійній діяльності журналіста. Оскільки інші випадки

перешкоджання законній діяльності журналіста, вчинені службовими особами, в 99 % закінчувалися застосуванням ст. 49 КК або ст. 75 КК.

За вироком суду особу визнано невинуватим та виправдано у пред'явленому обвинуваченні за ч. 3 ст. 171 КК на підставі п. 3 ч. 1 ст. 373 КПК у зв'язку з відсутністю в його діях складу кримінального правопорушення, однак Верховний Суд це рішення скасував та направив на новий розгляд в апеляційній інстанції з вказівкою на наявність доказів винуватості особи [192]. Орган досудового розслідування обвинувачував службову особу в умисному перешкодженні здійсненню журналістом законної професійної діяльності, у незаконній забороні показу окремих осіб та в іншому перешкодженні здійсненню журналістом законної професійної діяльності, з використанням свого службового становища. А саме: в. о. начальника Чабанівського відділення поліції Києво-Святошинського відділу поліції ГУНП в Київській області, знаходячись біля Гатнянської ЗОШ І-ІІІ, де мало відбутися засідання членів Гатнянської сільської ТВК, з метою підтримання публічного порядку, перевіряли підозрілих осіб спортивної статури, а коли ті не надали документи, затримали їх для доставлення до райвідділу. Журналіст, яка займалася висвітленням засідання ТВК, представилася та запитала працівників поліції про підстави застосування кайданок до одного із чоловіків. Обвинувачений, не бажаючи висвітлення діяльності органу Національної поліції в засобах масової інформації, без попередження, схопив журналіста за руку та фотокамеру, та відштовхнув її осторонь, вирвав з її рук фотокамеру та покинув місце події.

У справі щодо працівників АТ «Укрексімбанк» дії голови правління АТ«Укрексімбанк», начальника управління внутрішньої безпеки цивільного захисту та охорони АТ«Укрексімбанк» були кваліфіковані за ч.3 ст. 171 КК (однак в подальшому звільнені від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК) [30]. За ч.3 ст.171 КК України були кваліфіковані дії голови Новодавидківської сільської ради, який «будучи службовою особою з використанням свого службового становища незаконно відмовив у доступі журналіста до інформації» [36].

Вчинення перешкоджання законній професійній діяльності журналістам групою осіб за попередньою змовою свідчить про суттєве підвищення

небезпечності таких діянь. З одного боку йдеться про інститут співучасті, зі іншого боку він безпосередньо пов'язаний з розуміння суб'єкта кримінального правопорушення.

ККС ВС вказав, що» положеннями ч. 2 ст. 28 КК України встановлено, що кримінальне правопорушення визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку кримінального правопорушення, домовилися про спільне його вчинення. При цьому домовленість про спільне вчинення кримінального правопорушення заздалегідь означає наявність згоди щодо його вчинення до моменту виконання його об'єктивної сторони» [183].

Оскільки вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою передбачено законодавцем у кваліфікованому складі злочину, то це свідчить про суттєве, значне підвищення суспільної небезпечності таких випадків вчинення діяння у співучасті [1, с.45]. «Оскільки значну (істотну) шкоду суспільним відносинам, що знаходяться під кримінально-правовою охороною, можуть спричинити лише два співвиконавці, які, будучи об'єднаними єдиним місцем і часом, спрямовують свої зусилля на один і той самий об'єкт злочину, то відповідно і групу осіб за попередньою змовою повинні утворювати виключно випадки простої форми співучасті. Разом із тим, варто наголосити на тому, що аналіз положень чинного КК України, які регламентують інститут співучасті, свідчить, що визнання групою осіб за попередньою змовою (як кваліфікуючої ознаки) виключно злочинної діяльності двох чи більше співвиконавців, не ґрунтується на загальному вченні про співучасть» [128, с.94].

Втім суди, з незрозумілих причин, встановлюючи факт вчинення перешкоджання групою осіб за попередньою змовою кваліфікує за ч. 1 ст. 171 КК [34], дослівно: «Оцінюючи досліджені під час судового розгляду докази ... суд вважає, що обвинувачені ОСОБА_21 та ОСОБА_14 вчинили кримінальний проступок, передбачений ч. 1 ст. 171 КК України, оскільки за попередньою змовою групою осіб незаконно вилучили зібрані журналістом матеріали й технічні засоби, якими він користується у зв'язку зі своєю професійною діяльністю, та в іншому

умисному перешкодженні здійсненню журналістом законної професійної діяльності». За обставинами справи засуджені (в квітні 2021 р.) домившись між собою, з метою перешкодження законній діяльності журналістів ТОВ «ТРК «Студія 1+1» вилучили відеокамеру у оператора під час зйомок (один з засуджених схопив руками журналіста, а інший – вирвав камеру з рук). Випадки засудження за ч. 3 за ознакою «за попередньою змовою групою осіб» є поодинокими, що свідчить про нежиттєздатність такої кваліфікуючої обставини.

2.4. Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень проти професійних прав журналістів.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення є його внутрішньою характеристикою, і являє собою психічне відношення особи до вчиненого нею діяння. Без наявності у суб'єкта певного, закріпленого в кримінальному законі внутрішнього (психічного) ставлення до вчиненого діяння, особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності.

Відповідно до чинного кримінального законодавства, особа підлягає кримінальній відповідальності тільки за ті суспільно небезпечні дії (бездіяльність) і суспільно небезпечні наслідки, у відношенні яких встановлена її вина.

Відповідно до ч. 2 ст. 24 КК України при вчиненні кримінального правопорушення із прямим умислом особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає неминучість або реальну можливість настання суспільно небезпечних наслідків і бажає їх настання [115]. Інтелектуальний момент прямого умислу характеризується, насамперед, усвідомленням суспільно небезпечного характеру вчиненого винним діяння, а також передбаченням особою неминучості, або реальної можливості (імовірності) настання суспільно небезпечних наслідків. Вольовий момент прямого умислу полягає в бажанні настання тих наслідків, які охоплювалися його передбаченням.

Кримінальні правопорушення, що посягають на професійні права журналіста, можуть вчинятися тільки з прямим умислом. Такий висновок можна зробити,

виходячи зі специфіки формулювання об'єктивних та суб'єктивних ознак складів кримінальних правопорушень (ст. ст. 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України).

Сутністю вини в умисних кримінальних правопорушеннях є негативне психічне ставлення до основних соціальних цінностей, що проявляється в конкретному злочинному діянні. Стосовно такого виду посягання, як перешкоджання діяльності, суть вини полягає в негативному психічному ставленні (відсутності належної поваги, нехтуванні, бажанні порушити, обмежити) до права іншої особи на здійснення певного виду діяльності [177, с.105]. І обсяг вини у таких посяганнях, що полягають у перешкодженні діяльності, вичерпується усвідомленням його об'єктивних ознак.

Стосовно до самої дії у вигляді перешкоджання діяльності журналіста зміст прямого умислу у цих складах кримінальних правопорушень можна сформулювати таким чином: 1) інтелектуальний момент: винний усвідомлює суспільну небезпеку вчинюваних ним діянь (усвідомлює, що порушує встановлений законом порядок збирання, оброблення, виготовлення та опублікування інформації журналістом), чітко усвідомлює коло осіб, щодо яких вчиняє злочинні дії (а саме – чітка ідентифікація потерпілого як журналіста); особа передбачає реальну можливість або неминучість створення нездоланих перешкод у здійсненні журналістом професійної діяльності, знищення або пошкодження матеріалу, зібраного журналістом, створенні перешкод у зборі інформації, що унеможливить її подальшу обробку); вольовий момент: винний бажає вчинити це діяння задля досягнення певної кінцевої мети – зашкодити журналісту у вчиненні законної професійної діяльності.

Суспільно небезпечним є лише таке діяння, яке за своїми об'єктивними фактичними властивостями здатне заподіяти шкоду певним суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом [267, с. 32]. Ця спрямованість на конкретний об'єкт є одним із критеріїв суспільної небезпеки діяння й, безумовно, повинна охоплюватися свідомістю особи, яка діє умисно. Усвідомлення винним об'єкта кримінального правопорушення через усвідомлення ознак потерпілого – журналіста або близьких йому осіб, повинне полягати в розумінні того, що особа

розуміє, що вчиняє злочинне діяння щодо прав та обов'язків конкретної особи, яка виконує професійну діяльність, обов'язки з поширення інформації щодо важливих подій для суспільства.

Таким чином обов'язковою умовою визнання наявності умислу на перешкодження професійній діяльності журналіста є усвідомлення ознак потерпілого. Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» статус журналіста підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спілкою журналістів [223].

У справах про перешкодження професійній діяльності журналіста слід встановити, що винний достеменно усвідомлював, що особа, якій він перешкоджає в діяльності, - це журналіст. Наприклад, журналіст представляє посвідчення або посвідчення представника медіа (посвідчення журналіста, службове або редакційне посвідчення). Блогери, самозайняті журналісти, зареєстровані як медіа, а також фіксери (особи, які надають інформаційну підтримку роботі іноземних журналістів) можуть і не мати журналістського посвідчення, однак вони визнаються представниками медіа в разі наявності в них прес-карти для роботи на певних об'єктах.

Окрім посвідчення, журналіст може бути позначений певними чатсинами одягу з вказівкою: жилет, шолом з написом «PRESS» або «ПРЕСА», «TV» тощо, бейджі, наліпки на одязі або на обладнанні, пов'язки на руку, інші позначки представників медіа. Журналісти можуть перевозити або переносити спеціальне обладнання для знімання (штативи, камери, мікрофони, об'єктиви тощо) з відповідними наліпками «PRESS» або «ПРЕСА», «TV», або з безпосередньою вказівкою на конкретну назву медіа, які також дозволяють іншій особі вільно ідентифікувати особу як журналіста.

Разом з тим на практиці (про це йшлося в п.2.1. цієї роботи) суди надто деталізують питання про те, як мають доводитися ознаки, які свідчать, що «журналістами є особи, які мають дійсні редакційні або службові посвідчення». Це занадто формалістичний підхід, і суперечить рекомендаціям Ради Європи

державам-членам забезпечити захист усіх суб'єктів ЗМІ, та «ухвалити нове, широке поняття ЗМІ, яке охоплювало б усіх суб'єктів, що беруть участь у виробництві та розповсюдженні контенту серед потенційно великої кількості людей», зберігаючи при цьому певний редакційний контроль [233].

Наявність на одязі журналістів медіанаписів, наліпок чи інших повідомлень про їх належність до ЗМІ дозволяє в найпростіший спосіб довести факт обізнаності обвинуваченого в статусі потерпілого. На це звертає увагу і ЄСПЛ у справі «Різванов проти Азербайджану» (*Rizvanov v. Azerbaijan*), 2012), який визнав не доцільним застосування сили проти заявника під час демонстрації, оскільки було чітко видно жилет із написом «Преса», як журналіста, котрий висвітлює демонстрацію [98].

Вироком суду особу визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 171 КК України, оскільки відеозаписом підтверджується присутність на місці події засудженого та наявність на журналісті жилета чорного кольору з написом «ДЖЕДАЇ» та логотипом каналу «2+2», крім того логотип «2+2» був наявний на шумозахисному чохлі мікрофона, що давало можливість однозначно визначити професійну належність потерпілого [26].

Однак судова практика не завжди послідова в своїй правовій оцінці. Так, вироком суду особу виправдано у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 171 КК України, у зв'язку з відсутністю в його діях складу вказаного кримінального правопорушення (це рішення було скасоване ВС) [182]. Як було вказано в обвинувальному висновку та підтверджувалося відеозаписом, журналіст до посягання на неї пред'являла обвинуваченому посвідчення. Та всупереч цього обвинувачений впритул наблизився до журналіста та оператора, після чого наніс один удар рукою в об'єктив відеокамери, внаслідок чого пошкодив її та обмежив одержання інформації оператором. Однак суд визнав, що «відсутні будь-які дані, що винний усвідомлював, що своїми діями перешкоджає законній професійній діяльності журналіста, та передбачав суспільно небезпечні наслідки

таких дій та бажав їх настання». Тому межі суддівського розсуду в цьому питанні виходять за межі дозволеного та є фактичним підігруванням правопорушникам.

Так само, за начебто очевидних фактів, що підтверджують обізнаність винного, що він вчиняє діяння щодо журналіста, суд за першим епізодом зазначив, що винний «не усвідомлював, що перешкоджає законній журналістській діяльності, не передбачав суспільно-небезпечних наслідків свого діяння і не бажав їх настання, а отже в його діях відсутній склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 171 КК України» [188]. Хоча об'єктивно обстановка давала всі підстави усвідомлювати: обвинувачений, достовірно розумів, що дві особи є журналістами, які мали камеру та мікрофон з розпізнавальними знаками ТБ, бажаючи перешкодити їх законній професійній діяльності, вимагав від них припинення відеозйомки. Отримавши відмову, намагався відібрати відеокамеру, висловлював образи на адресу журналістів, через що журналісти були вимушені покинути вказане місце.

Ще більш зухвалим кроком і ігноруванням необхідності забезпечення належного захисту прав журналістів у цій справі, стало те, що цей обвинувачений був виправданий і за ч. 1 ст. 171, ч. 2 ст. 186 КК України у зв'язку з недоведенням, що ці правопорушення були вчинені обвинуваченим (щонайменше у співучасті). Обвинувачений за попередньою змовою із двома невстановленими досудовим слідством особами, після невдалої спроби забрати відеокамеру та знищити запис, прибув на автомобілі до ділянки місця поблизу будинку, де перебувала зазначена знімальна група. Сам обвинувачений залишився в авто, а інша особа підбігла до автомобіля журналістів, застосовуючи насильство, що не є небезпечним для життя чи здоров'я, схопив за шию оператора, відтягнув його від прижатої до ніг відеокамери та заволодів цією відеокамерою.

Для даних складів кримінального правопорушення характерним є те, що основною метою вчинення злочинних діянь є перешкоджання професійній діяльності журналіста, і в нормах КК це знайшло різне відображення:

ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1 – «у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності»;

ст.349-1 – «з метою спонукання цього журналіста вчинити або утриматися від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника»;

ст. 171 – «з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків» або «у зв'язку з його законною професійною діяльністю».

Це не сприяє уніфікації у застосуванні норм при притягненні винних до кримінальної відповідальності за перешкоджання журналісту в його діяльності, а отже вимагає виправлення.

Розглянемо, що слід розуміти під «у зв'язку з його законною професійною діяльністю». Звернемося до тлумачення п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України. Умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку передбачене п. 8 ч. 2 ст. 115 КК [235]. Йдеться про ті випадки, коли злочин вчинено з метою не допустити чи припинити правомірну діяльність потерпілого «у зв'язку з виконанням ним зазначеного обов'язку», змінити характер останньої, а також із мотивів помсти за неї незалежно від часу, що минув з моменту виконання потерпілим своїх обов'язків до вбивства. Під виконанням службового обов'язку слід розуміти діяльність особи, яка входить до кола її повноважень, а громадського обов'язку - здійснення спеціально покладених на особу громадських повноважень чи інших дій в інтересах суспільства або окремих громадян». Потерпілими при цьому можуть бути службові особи, інші працівники, що виконують службові або виробничі функції (рядовий службовець в установі, робітник, сторож тощо), особи, які виконували громадський обов'язок, а також близькі родичі зазначених осіб.

Велика Палата ВС визначив наступне: «суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст.348 КК України, характеризується умисною формою вини. Обвинувачений повинен усвідомлювати, що посягає на життя працівника правоохоронного органу саме у зв'язку з виконанням ним своїх службових обов'язків. Однак суб'єктивна сторона цього складу злочину не пов'язана з точною обізнаністю винного зі змістом тих службових обов'язків, які в даний момент виконує потерпілий. Достатньо, щоб винний усвідомлював сам факт того, що працівник правоохоронного органу здійснює свої службові повноваження. Тому

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що факт необізнаності особи про виконання працівником міліції конкретних службових обов'язків не виключає можливої наявності в діях обвинуваченого складу злочину, передбаченого ст.348 КК України. При кваліфікації за ст.348 КК України кримінальна відповідальність настає, якщо злочин вчинено з метою не допустити чи припинити правомірну діяльність потерпілого у зв'язку з виконанням ним зазначеного обов'язку, змінити характер останньої, а так само з мотивів помсти за неї незалежно від часу, що минув з моменту виконання потерпілим своїх обов'язків до моменту вбивства» [180].

Зазначене ще раз підтверджує той факт, що суди всупереч вимог закону занадто прискіпливо встановлюють зміст «редакційного завдання», факт його виконання чи вчинення дій поза межами редакційного завдання, оскільки, згідно до правової позиції Великої Палати ВС, винний повинен усвідомлювати, що посягає на життя журналіста саме у зв'язку з виконанням ним своїх професійних обов'язків; при цьому таке усвідомлення не пов'язане з точною обізнаністю винного зі змістом тих професійних обов'язків, які в даний момент виконує потерпілий; головне, що винний усвідомлює, що журналіст виконує професійні обов'язки.

Слід зауважити, що журналісти не виконують ані громадського обов'язку ані службового, тому під коло потерпілих, визначених п.8 вказаної статті не підпадають. Втім це нам дає розуміння, що «у зв'язку з виконанням ним зазначеного обов'язку» означає, що наміром винного охоплюється бажання не допустити чи припинити законну професійну діяльність журналіста, або помститися за вже здійснену діяльність. Зворот «з метою спонукання цього журналіста вчинити або утриматися від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника» означає, що винний вчиняє дії, спрямовані тільки на майбутнє – примусити вчинити певні дії журналістом або утриматися від їх вчинення, при цьому тримання журналіста як заручника з метою примусити вчинити певні дії чи утриматися від їх вчинення адресовані, наприклад, редакції видання (видалити публікацію), або родичам журналіста (передати матеріали розслідувань) цією метою та ст. 349-1 КК не можуть охоплюватися. «З метою перешкоджання

виконанню ним професійних обов'язків» - також свідчить про вчинення дій, які адресовані тільки на майбутнє. Втім стосовно журналістів доцільним позначати спрямованість дій винного через «у зв'язку з виконанням професійного обов'язку» журналіста.

Таким чином, інтелектуальна складова вини (усвідомлення) у правопорушеннях проти професійних прав журналістів, включає в себе декілька компонент: 1) фактичну сторону своєї поведінки, оцінює її як суспільно небезпечну, та спроможну заподіяти шкоду охоронюваним відносинам, 2) чітке визначення специфічних ознак потерпілого - журналіста; 3) дія (або бездіяльність) особи спроможна завдати істотної шкоди реалізації професійних прав та обов'язків журналіста, зашкодити праву на отримання інформації, її обробку та публікацію, а так само, зашкодити особистим правам та свободам журналіста; 4) чітке усвідомлення, що така дія або бездіяльність вчиняється у зв'язку реалізацією потерпілим своїх професійних прав та виконанням професійного обов'язку. Усвідомлення специфічних ознак потерпілого як журналіста, є обов'язковою умовою. У випадку, якщо особа не усвідомлює, що здійснює посягання проти життя або здоров'я журналіста, його майна, особистої свободи, то така кваліфікуюча ознака як у зв'язку з виконанням особою професійних обов'язків не може враховуватися в процесі кваліфікації, а діяння мають оцінюватися за загальними нормами, що передбачають відповідальність за посягання на такі відносини.

Вольовий момент вини при перешкоджанні професійній діяльності журналіста полягає в бажанні винного змусити припинити здійснення професійної діяльності журналіста, шляхом:

- висловлення погроз вбивством або насильством щодо журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї, тим самим бажаючи викликати у потерпілого уявлення реальності реалізації такої погрози, тим самим утримати журналіста від бажання продовжувати здійснення професійної діяльності відносно самого погрозуючого або тих осіб, інтереси яких він представляє;

- застосування насильства до журналіста чи близьких йому осіб, при цьому винний бажає спричинити потерпілому або близьким йому особам шкоду здоров'ю.

Мета вчинення кримінального правопорушення, відповідно до найпоширенішої у кримінальному праві позиції, - це ідеальний образ бажаного майбутнього результату, до якого прагне особа, вчиняючи кримінальне правопорушення. Як психологічна категорія мета найбільше тісно пов'язана з мотивом. У той же час мотив і ціль - не тотожні поняття. Вони характеризують різні сторони злочинного процесу. Мотив відповідає на питання - чому людина вчиняє ту або іншу дію, мета - для чого воно відбувається. Сам факт наявності у винного законодавчо певної мети як бажаного результату характеризує його діяння як вчинене тільки із прямим умислом.

«У зв'язку з виконанням обов'язку» в літературі пропонується визначати як мету вчинення кримінального правопорушення. Наприклад, І. М. Ізай вказує, що у статтях 345, 347, 348 КК України «у зв'язку із виконанням службових обов'язків» визначає обов'язкову мету (припинити на майбутнє), і мотив (як помста за минуле) (с.14) [89, с.15], А.В. Бойко визначає як мотив кримінального правопорушення [14, с.13]. М.М. Комарницький вказує на недоліки юридичної техніки через використання законодавством одночасно «вчинення злочину у зв'язку з виконанням особою службових обов'язків або громадського обов'язку» та «вчинення злочину з метою перешкоджання правомірному здійсненню даною особою своєї службової діяльності або виконання громадського обов'язку» [106, с.115]. Значення «у зв'язку з» виконанням службових обов'язків проявляється через мету дій винного і має три прояви: не допустити виконання службових обов'язків (діяння вчиняється до початку виконання потерпілим службових обов'язків); зупинити, перервати виконання потерпілим своїх службових обов'язків (відповідно, діяння вчиняється у процесі виконання потерпілим своїх службових обов'язків); помститися потерпілому за виконання ним своїх службових обов'язків (діяння можуть учиняти як у процесі, так і після закінчення виконання потерпілим своїх службових обов'язків). Наприклад, мотивами вчинення погрози

або насильства щодо журналіста в переважній більшості є невдоволення діяльністю журналіста з розслідування певного питання, та прагнення перешкодити потерпілому здійснити розслідування, відеозапис, взяти інтерв'ю, обробити матеріали репортажу та опублікувати його. За відсутності таких мотивів дії особливий професійний стан журналіста не має враховуватися ані при кваліфікації, ані при призначенні покарання. Виключається врахування особливого професійного стану журналіста і у випадку, якщо посягання щодо нього здійснюється у зв'язку з іншими мотивами, не пов'язаним з його журналістською діяльністю: ревнощі, заздрощі, корисливий мотив (пряме збагачення), хуліганський мотив (суто хуліганський), особисті неприязні відносини.

Ми виходимо з того, що законодавець одночасно використовує «у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності», «з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків» або «у зв'язку з його законною професійною діяльністю», тим самим підкреслює спрямованість кримінально караних дій щодо журналіста, а отже визначає мету перешкоджання. Мета перешкоджання законній професійній діяльності журналіста (ст. 171 КК) є намір особи вплинути на професійну діяльність журналіста, шляхом незаконного обмеження професійних прав журналіста, впливу на особисті права та свободи журналіста (здоров'я, власність, особисту недоторканість, недоторканість приватного життя та житла, недоторканість кореспонденції), з метою запобігти, припинити або змінити характер професійної діяльності журналіста, перешкодити реалізації професійних прав та виконання обов'язків, безпосередньо в момент посягання або в майбутньому. Але якщо в процесі вчинення перешкоджання (ч. 1 ст. 171 КК) було спричинено шкоду праву власності, особистим правам та свободам журналіста, потрібна додаткова кваліфікація за сукупністю за відповідними нормами проти відповідних об'єктів.

Сучасні психологічні дослідження свідчать, що поведінка людини визначається декількома мотивами одночасно; і мотив, що детермінує певну поведінку людини, може сприяти лише частковому досягненню конкретної мети. Досліджуючи особливості застосування ст. 345 КК, В. І. Осадчий зауважує, що

юридична конструкція «у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків» вказує на мету злочину, передбаченого ст. 345 КК України, – не допустити діяльності працівника правоохоронного органу, змінити її характер, припинити її чи вчинити злочин через діяльність, яка вже відбулася [157, с. 85]. Така мета перешкоджання виконанню професійних обов'язків та реалізації законних прав журналіста може бути реалізована декількома комплексом діянь: залякування або переслідування журналіста з метою недопущення опублікування або примушування до спростування опублікованих матеріалів, результатів розслідувань журналіста – ці дії будуть мотивовані бажанням приховати від суспільства певну інформацію, не допустити її опублікування, розголошення, тим самим уникнути негативних наслідків для себе (звільнення, притягнення до відповідальності), однак у разі отримання відмови журналіста або вже після опублікування матеріалів, у особи може виникнути бажання (мотив) помститися журналісту за його професійну діяльність. Таким чином мета припинити (зашкодити) виконання журналістом професійного обов'язку може бути детермінована й іншими цілями - з метою приховати вчинення іншого кримінального правопорушення, уникнення кримінальної відповідальності.

А.В. Боровик зауважує, що домінуючим мотивом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 343 КК України, здебільшого визнають невдоволення законною діяльністю потерпілого [20, с.124]. Досліджуючи різні доктринальні думки з цього приводу, вчений зауважує, що це не єдиний мотив, оскільки особа може бути цілком задоволена діяльністю працівника правоохоронного органу, розуміти, що той сумлінно виконує свої службові обов'язки, але при цьому бажати уникнути відповідальності (найпоширеніший мотив), до якої винний може бути притягнутий, крім того, може керуватися корисливим мотивом, ненависті, хуліганськими спонуваннями.

При посяганнях на професійні права журналістів особа може керуватися мотивом ненависті за його професійну діяльність (наприклад, якщо опублікована стаття призвела до звільнення особи, або притягнення до відповідальності), хуліганськими спонуваннями (напади на журналістів під час висвітлення подій

масових заворушень, мітингів, демонстрацій, пікетів та ін.), бажання уникнути відповідальності (наприклад, через опублікування журналістського розслідування). Мета припинення журналістської діяльності через незаконну поведінку самого журналіста (порушення недоторканості приватного житла – незаконне проникнення до приватного домоволодіння, застосування насильства) надає право особі на захист від такої поведінки за правилами про необхідну оборону (ст. 36 КК), або якщо публікація інтимних сторони життя особи привезла до розлучення, то поведінка винного має розглядатися з позиції вчинення посягання в стані сильного душевного хвилювання.

Судова практика свідчить про те, що суди зазвичай не встановлюють мотиви поведінки винного, а визначається виключно мета - перешкоджання виконанню професійної діяльності журналіста. І проблемним моментом в цьому аспекті є той факт, що суди зазвичай вкрай прискіпливо підходять до вирішення питання, що протидія має відбуватися саме щодо «законної» професійної діяльності журналіста (про це йшлося в п. 2.1 дослідження).

У випадку ж встановлення відсутності мети перешкоджання виконанню професійної діяльності журналіста суди виносять виправдувальні вироки. Наприклад, у справі, що переглядалася ВС [194], особу, обвинуваченого за ч. 1 ст. 171 КК, виправдано у зв'язку з відсутністю в його діянні складу кримінального правопорушення. Згідно з обвинувальним актом він обвинувачувався у скоєнні перешкоджання законній професійній діяльності журналістів за наступних обставин: перебуваючи у приміщенні КП «ТРК «Мелітополь», всупереч порядку прийняття та призначення на посаду керівника підприємства, самовільно зайняв приміщення службового кабінету директора зазначеного підприємства, заявивши про свій намір у подальшому здійснювати керівництво цим підприємством. Внаслідок цього КП «ТРК «Мелітополь» втратило можливість здійснити трансляцію ефіру запланованих програм та передач на деякий час. Суд в ході досудового слідства прийшов до висновку, що мета його перебування у приміщенні КП «ТРК «Мелітополь» була пов'язана з трудовими відносинами, оскільки він вважав себе виконуючим обов'язки директора зазначеного комунального

підприємства, і той факт що КП «ТРК «Мелітополь» не мало змоги здійснювати свою діяльність саме через відсутність директора на своєму робочому місці, не вказують на наявність умислу обвинуваченого на примушування журналістів до поширення або відмови від поширення інформації, а підтверджують доводи обвинуваченого, що своє перебування в кабінеті директора КП «ТРК «Мелітополь» він пов'язував виключно із трудовими відносинами.

Практика ЄСПЛ також ретельно підходить до питання визначення мети вчинення незаконних дій щодо журналістів. У справі «Адалі проти Туреччини» (*Adalı v. Turkey*), 2005, ЄСПЛ визнав твердження заявниці про те, що вбивство її чоловіка було пов'язано з його професійною діяльністю як журналіста, визнано виправданим, а органи влади не забезпечили достатнє встановлення мотивів вбивства [98]; аналогічно ЄСПЛ визнав недостатніми заходи з розслідування мотивів жорстокого поводження щодо заявника, що могло бути пов'язано з професійною діяльністю заявника як журналіста («Узеїр Джафаров проти Азербайджану» (*Uzeyir Jafarov v. Azerbaijan*), 2015) [98], як і в справі «Наджафлі проти Азербайджану» (*Najafli v. Azerbaijan*, 2012), де заявник- журналіст був побитий палицями поліцією під час репортажу про несанкціоновану політичну демонстрацію, за визначенням ЄСПЛ «був підданий зайвому та надмірному застосуванню сили» [98].

Втім не завжди уявляється можливим достеменно встановити мотив поведінки особи, оскільки винний може спростовувати свою обізнаність щодо професійної приналежності особи до журналістів. І хоча мотив є обов'язковою ознакою посягань проти журналістів, факти обізнаності щодо професійної приналежності та спрямованість протиправної поведінки особи саме щодо журналіста є обов'язковими для встановлення в таких справах. Таким чином метою правопорушень, вчинюваних проти журналістів, є перешкоджання виконанню ними своїх професійних обов'язків та реалізації професійних прав, прагнення уникнути відповідальності за свої протиправні або аморальні діяння, що може стати наслідком виконання журналістом своїх професійних обов'язків. Погоджуємося з висловленою А.В. Боровиком думкою, що застосування

юридичних конструкцій, пов'язаних з мотивом/метою вчинення кримінального правопорушення таких як «у зв'язку з виконанням службових обов'язків», «у зв'язку з діяльністю» та подібних їм є цілком виправданим [20, с. 124], це в свою чергу дозволяє уникати зайвого обтяження складу кримінального правопорушення надто конкретизованими суб'єктивними ознаками та звужувати сферу дії норми.

Висновки до другого розділу.

За результатами порівняльно-правового дослідження ознак кримінальних правопорушень проти професійних прав журналіста зроблено ряд висновків.

Слід розмежовувати категорії «об'єкт кримінального правопорушення» та «об'єкт кримінально-правової охорони», оскільки суспільні відносини, які зазнали небезпечного протиправного та винного посягання стають об'єктом злочинного посягання, а при встановленні підстав відповідальності особи – елементом складу кримінального правопорушення. Під об'єктом кримінально-правової охорони професійних прав журналіста пропонується визначити сукупність кримінально-правових норм, які спрямовані на забезпечення визначеного законом порядку виконання творчим працівником суб'єкта у сфері медіа професійних обов'язків та реалізації професійних прав журналіста в процесі професійного збирання, одержання, створення, редагування, поширення та забезпечення підготовки інформації для медіа, як передумови забезпечення права на свободу слова, думок та свободи їх вираження. При визначенні загального, родового та видового об'єкта виходимо з того, що на цьому етапі об'єкт кримінально-правової охорони збігається з об'єктом кримінального правопорушення, оскільки рівень узагальненості відносин на цих рівнях не передбачає небезпечного впливу на них.

Аналіз зарубіжного досвіду кримінально-правового регулювання відповідальності за перешкоджання реалізації професійних прав журналіста показав: 1) переважна більшість з досліджених країн-членів ЄС (Норвегія, Бельгія, Франція, Німеччина, Італія, Іспанія, Естонія, Литва, Латвія, Чехія, Польща, Болгарія, Румунія) не передбачають самотійної підстави кримінальної відповідальності за перешкоджання професійної діяльності журналіста взагалі; виключення становить Словенія; 2) країни пострадянського простору, які не

входять до складу ЕС, містять норми, частково схожі за змістом зі ст. 171 КК України, та відносять їх до злочинів проти політичних, трудових та інших конституційних прав громадян (КК Молдови), проти конституційних прав та свобод (КК Грузії), проти конституційних прав та свобод людини і громадянина (КК Казахстану, Азербайджану, Киргизстану, Таджикистану, Узбекистану); 3) жодна з досліджених країн не передбачають самостійної підстави (спеціальних норм), яка б встановлювала відповідальність за вбивство, тілесні ушкодження, побої, погрози, знищення або пошкодження майна журналіста, або захоплення його як заручника.

Пропонується наву розділу V Особливої частини КК України викласти в редакції «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод». Розміщення складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК, в межах V розділу Особливої частини КК України є гармонійним та обґрунтованим. Включення ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК до розділу XV КК України є штучним та таким, що порушує структуру Особливої частини КК України та принципи її побудови.

Обґрунтовується, що застосування терміну «професійна діяльність» в КК України стосовно журналістської діяльності є невиправданим, та пропонується відмовитися від визначення в КК України поняття «професійна діяльність журналіста» та терміну як такого.

Ми не поділяємо позицію вчених, які визначають, що безпосереднім об'єктом за ст. 171 КК України є трудові права журналіста, оскільки трудові права та професійні права не є тотожними поняттями. А кримінальне правопорушення, передбачене ст. 171 КК України, посягає не на професійну діяльність як таку, а на можливість журналіста реалізувати свої професійні права в процесі виконання професійних обов'язків. Пропонується назву ст. 171 КК України викласти в іншій реакції: «Стаття 171. Перешкоджання виконанню професійних обов'язків журналіста». Основним безпосереднім об'єктом цього правопорушення є встановлений правовими нормами порядок суспільних відносин у сфері виконання професійних обов'язків журналіста та реалізації професійних прав. КК в чинній

редакції передбачає кримінальну відповідальність за ст.ст.345-1, 347-1, 348-1, 349-1, де основним безпосереднім об'єктом виступає професійна діяльність журналіста, а додатковим – здоров'я, життя, власність, особиста недоторканість журналіста або близьких родичів.

Додатково обґрунтовується висловлена в кримінально-правовій доктрині пропозиція відмовитися від звороту «законна» професійна діяльність.

Підтримуємо ідею недоцільності збереження в ч. 2 ст. 163 КК України такої кваліфікуючої ознаки як вчинення діяння «щодо журналіста».

Підтримуємо та додатково обґрунтовуємо доцільність заміни «близьких родичів і членів сім'ї» на «близьких осіб».

З урахуванням європейських рекомендацій підтримуємо ідею поширювального тлумачення «журналіст», але його визначення має бути викладено у спеціальному галузевому законодавстві.

Під перешкоджанням (як збірне поняття кримінальних правопорушень проти професійних прав журналістів) пропонується розуміти: діяння, яке спрямоване в насильницький чи ненасильницький спосіб на створення перепон в реалізації журналістом професійних прав при виконанні професійних обов'язків з метою унеможливлення їх виконання, недопущення, припинення або ускладнення реалізації журналістом своїх професійних прав, що призводить до незаконного припинення або унеможливлення виконання журналістом своїх обов'язків.

Підтримуються та додатково обґрунтовуються ідеї декриміналізації «незаконної відмови у доступі журналіста до інформації» (з ч. 1 ст. 171 КК) та «впливу у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків» (ч. 2 ст. 171 КК), декриміналізації діянь, передбачених ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України.

Виходячи з зарубіжного досвіду кримінально-правового регулювання *offence of stalkings*, пропонується в межах ст. 171 КК України визначити його як залякування, спостереження, або надсилання повідомлень чи телефонних дзвінків, які повторюються в часі, та створюють у жертви обґрунтований страх за власне

життя та/або здоров'я або близьких осіб, і визначити таке діяння як злочин, а не кримінальний проступок.

Аргументується погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна та завдання ударів і побоїв, вчинені щодо журналіста або близьких для нього осіб у зв'язку з виконанням ним професій обов'язків визнати в якості особливо кваліфікованого способу перешкоджання в межах ст. 171 КК України. За спричинення тілесних ушкоджень журналісту або близьким для нього особам, умисне знищення або пошкодження майна, умисне вбивство, захоплення як заручника журналіста або близьких для нього осіб у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків відповідальність має наставати за ст. ст. 121, 122 або 125 КК, ст. 194, 115, 147 КК, з урахуванням відповідної обтяжуючої обставини - «у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку».

Суб'єктом перешкоджання законній професійній діяльності журналіста є фізична осудна або обмежено осудна особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла 16-річного віку, а за умов застосування насильства (спричинення тяжких тілесних ушкоджень, вбивства, захоплення заручника чи позбавлення волі, знищення або пошкодження майна) відповідальність настає з 14 років.

Умисел на перешкоджання діяльності журналіста складається з: усвідомлення суспільної небезпеки вчинюваних діянь - порушує встановлений законом порядок збирання, оброблення, виготовлення та опублікування інформації журналістом, чітка ідентифікація потерпілого як журналіста; передбачає реальну можливість або неминучість створення нездоланних перешкод у здійсненні журналістом професійної діяльності, знищення або пошкодження матеріалу, зібраного або виготовленого журналістом, створенні перешкод у зборі інформації, що унеможливить її подальшу обробку; при цьому винний бажає вчинити це діяння задля досягнення певної кінцевої мети – зашкодити журналісту у вчиненні законної професійної діяльності та ін.

Розділ 3. Спеціальні питання кримінально-правової охорони професійних прав журналіста

Заходи кримінально-правового впливу є найсуворішим та кардинальним заходом реагування на суспільно небезпечну та протиправну поведінку особи, яка всупереч нормативних заборон, загрози застосування покарання порушила вимоги кримінально-правових норм, спричинила шкоду охоронюваним законом суспільним відносинам або поставила їх під загрозу заподіяння шкоди.

Суттєві зміни в соціально-політичних та інших умовах життя суспільства і держави на нинішньому етапі розвитку України створили серйозні передумови для реформування системи кримінальної юстиції у напрямі з одного боку - демократизації, гуманізації, посилення захисту прав і свобод людини відповідно до вимог міжнародних правових актів і зобов'язань нашої держави перед європейським та світовим співтовариством в цілому, з іншого – встановлення більш жорстких санкцій за посягання проти національної і громадської безпеки, життя та здоров'я людини, що обумовлено широкомасштабним вторгненням в 2022 р. Необхідно визнати, що кримінальна політика, яка провадиться останнім часом, є хаотичною, не узгодженою, не послідовною, та не завжди здатна повною мірою забезпечувати належний стан правопорядку, ефективного захисту осіб, суспільства та держави від небезпечних посягань на соціальні цінності, права і законні інтереси. Враховуючи стрімкий курс України на інтеграцію у Європейське співтовариство, раціональним є відпрацювання механізму забезпечення захисту свободи слова та професійної діяльності журналіста з урахуванням європейських стандартів.

Суворість покарання та інших заходів впливу за ті чи інші висловлювання, реалізацію свободи слова, рівень допустимості професійної діяльності журналіста, також є факторами, які Європейський суд бере до уваги при визначенні пропорційності втручання в таку діяльність [98]. І у випадках, коли ЄСПЛ погоджувався з правом держави ініціювати кримінальне переслідування за наклеп чи критику, він прискіпливо досліджував мотиви застосування заходів впливу та вид і розмір призначеного покарання [98]. «Більше того, домінуюча позиція, яку

посідає держава, змушує його більш виважено вдаватися до кримінальних проваджень, зокрема, у тих випадках, коли є змога вдатися до інших засобів у відповідь на невинуваті нападки чи критику його противників чи ЗМІ» [5, С. 36].

Європейський суд у своїй практиці визначив, що національним судам необхідно утримуватися від застосування кримінальних покарань, зокрема, позбавлення волі, коли йдеться про покарання за реалізацію свободи слова. А розміри штрафних санкцій є факторами, які необхідно враховувати при оцінці пропорційності втручання у свободу вираження поглядів, гарантованого ст. 10 ЄКПЛ. До обмеження свободи преси потрібно підходити з особливою увагою, враховуючи принципи «необхідності у демократичному суспільстві», «пропорційності законній меті» та «передбачуваності законодавством» можливості такого обмеження.

Так, у справі «Mahmudov and Agazade проти Азербайджану» [98], ЄСПЛ не ставлячи під сумнів суверенне право кожної держави самостійно визначати покарання за певне діяння, визнав надмірним застосування покарання у вигляді позбавлення волі за допущене порушення журналістом, та зазначив, що таке покарання може бути застосоване лише у виняткових обставинах, наприклад, як у випадках мови ворожнечі чи закликів до насильства.

У справ «Салусті проти Італії» (SALLUSTI v. ITALY) 2019, головний редактор газети «Ліберо» був засуджений за заявою суду опіки про кримінальне правопорушення - було визнано винним у зв'язку з його нездатністю як головного редактора газети контролювати інформацію, що надходить для опублікування (щодо статті про вагітну дівчину, яку примусили зробити аборт). Рішенням суду призначено сплатити штраф та відшкодувати судові витрати. Президент Італії, посилаючись у своєму рішенні на критику з боку ЄСПЛ щодо характеру покарання журналістів, замінив покарання у вигляді позбавлення волі заявника на штраф. ЄСПЛ визнав надмірним покарання редактора та втручанням в свободу слова [313].

У справі *Kaperzyński v. Poland* (2012) [310] шеф-редактор *Przemysław Kaperzyński* засуджений за відмову опублікувати спростування, і ЄСПЛ визнав

покарання надмірним порушенням свободи слова - непомірні обмеження свободи вираження та наголосив на ролі ЗМІ як «watchdog».

У справі Flux та Samson v. Moldova (2007) [98]: газета Flux опублікувала матеріал про корупцію у школі на основі анонімного листа, за рішенням ЄСПЛ: втручання держави (цивільна відповідальність за наклеп) було визнано невідповідним обмеженням свободи преси, а покарання штрафом у €88 визнано судом надмірним. В окремих випадках сам факт притягнення журналіста до відповідальності (припущення про корупцію) за наклеп у справі Gorelishvili v. Georgia (2007): «є порушенням балансу прав, тим більше інформація представляє суспільний інтерес» [98].

Існує загальний консенсус між різними спеціалізованими міжнародними органами, що не тільки застосування кримінальних санкцій по суті, але й сам факт ризику застосування таких санкцій має істотні негативні наслідки для свободи вираження поглядів. Як наслідок, ПАРЕ закликав країни ЄС до декриміналізації дифамації, яка в більшості європейських країн вже декриміналізована, натомість залишилося право захисту від наклепу (дифамації) цивільно-правовими механізмами, що часто переростає у зловживання – SLAPP –позови. В Україні останнім часом все більше обговорюються законодавчі ініціативи з питання встановлення відповідальності за наклеп або образи на адресу публічних осіб [238], що завжди супроводжується бурхливою реакцією суспільства, і медіа зокрема. В світлі активізації процесу протидії SLAPP–позовам в Європі, такі ініціативи є неприйнятними.

Рекомендація CM/REC(2016)4 Комітету Міністрів державам-учасникам стосовно захисту журналістики і безпеки журналістів та інших медіаучасників від 13.04.2016 р. звертає увагу на необхідність ефективного кримінального провадження та механізму відшкодування збитків для жертв (та їхніх родин); «запобігання, попередження та припинення злочинів щодо журналістів»; притягнення до відповідальності: «Вкрай важливо, щоб кожен, хто причетний до вбивства, нападів і жорстокого поводження з журналістами та іншими медіаучасниками, був притягнутий до відповідальності. Тому розслідування таких

злочинів і переслідування осіб, відповідальних за них, повинні відповідати низці загальних вимог. Коли винні у вчиненні таких злочинів не притягуються до відповідальності, може виникнути культура безкарності, яка вимагає конкретних напрямів дій» [226].

Все це вказує на те, що зусилля європейського співтовариства спрямовані на створення ефективного механізму, який здатний забезпечити «невідворотність кримінальної відповідальності» всіх осіб, винних у посяганнях проти журналістів, та забезпечити надійний механізм відшкодування завданої шкоди. Питання в тому, яким чином України забезпечила «невідворотність кримінальної відповідальності» та «механізм відшкодування завданої шкоди».

В протидії посяганням на професійні права журналіста слід виходити з забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності, а не з її надмірності та суворості. Одним з принципів, властивих кримінальному праву, є принцип невідворотності відповідальності за вчинення небезпечного діяння. Суть цього принципу полягає в тому, що кожна особа, яка винно вчинила злочинне діяння, обов'язково повинна понести кримінальну відповідальність. Тому за кожен злочин в нормах Особливої частини КК передбачено відповідне покарання та інші заходи кримінально-правового характеру. Звільнення від кримінальної відповідальності і покарання можливо лише в особливих, передбачених кримінальним законом, випадках.

Ю.Ю. Коломієць визначає цей принципі наступним чином: «особа, яка вчинила злочин, підлягає кримінальній відповідальності, за винятком випадків, передбачених законом. Якщо особа підлягає кримінальній відповідальності, то вона притягується до неї. Лише у виняткових випадках, передбачених законом, така особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності» [105, с.6]. При цьому вчена зауважує, що принцип невідворотності кримінальної відповідальності та принцип доцільності відповідальності мають бути ядром системи принципів кримінального права і не тільки не виключають один одного, але й пов'язані між собою. «Відмовитися ні від принципу невідворотності кримінальної відповідальності, ні від принципу доцільності відповідальності не є можливим,

тому що це має негативно позначитися на всій системі принципів кримінального права та кримінальній політиці держави» [105, с.6].

Під принципом доцільності відповідальності розуміється цільове спрямування покарання, відповідність призначеного покарання його цілям, вжиття заходів відповідальності з урахуванням усіх обставин справи, особи, майнового стану винного, ступеня тяжкості вчиненого ним, і нарешті, обрання такої міри покарання, яка найбільшою мірою сприяла б досягненню основної мети кримінально-правовий дії відносно конкретної особи. Зміст принципу індивідуалізації юридичної відповідальності нерідко зв'язують з реалізацією принципу доцільності. Доцільність відповідальності у кожному конкретному випадку припускає сувору індивідуальну відповідальність в загальних межах встановлених законом, в необхідному випадку, персоніфікацію її; пом'якшення відповідальності, посилення або безумовне звільнення від неї; заміну юридичної відповідальності не юридичною, якщо цілі юридичної відповідальності можуть бути досягнуті і без неї. Тож в процесі формування кримінальної політики в протидії посяганням, спрямованим проти професійних прав журналіста, слід виходити з доцільності караності діяння та доцільності застосування покарання, але обов'язковим має бути дотриманий принцип невідворотності відповідальності.

Обґрунтування доцільності встановлення караності діяння (йдеться про процес криміналізації /декриміналізації) - в попередніх розділах наводилися доводи про необхідність: декриміналізації діянь, передбачених ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК, та повернення назви розділу XV в попередню редакцію; декриміналізації незаконної відмови у доступі журналіста до інформації за відсутності насильства, та впливу у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків. Всі вказані вище діяння, за які встановлена наразі відповідальність є результатом надмірної та необдуманної криміналізації. Статистичні дані (Додатки 1-3) довели неспроможність та неефективність такого законодавчого підходу (криміналізація ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК), а відпрацювати заходи захисту професійної діяльності журналіста «для галочки» позбавлене сенсу, оскільки європейські рекомендації наполегливо зауважують на

необхідності щорічного контролю, аудиту та звітування в цьому питанні. Отже потрібно відшукувати оптимальні та ефективні засоби захисту діяльності журналіста та гарантії безперешкодної реалізації ними професійних прав та виконання професійних обов'язків.

В світлі цього пропонується окремі форми (невід'ємні) насильницького перешкоджання законній журналістській діяльності - погрози та удари і побої - ввести до складу ст. 171 КК України як кваліфіковані та особливо кваліфіковані способи такого перешкоджання. Крім того, пропонується «у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку» передбачити як кваліфікуючу ознаку умисного вбивства (ч. 2 ст. 115), тяжких тілесних ушкоджень (ч. 2 ст. 121), та середньої тяжкості тілесних ушкоджень (ч. 2 ст. 122), умисного знищення або пошкодження майна (ч. 2 ст. 194), та незаконного позбавлення волі (ч. 2 ст. 146) та захоплення заручника (ч. 2 ст. 147).

Надалі пропонується розглянути існуючі механізми впливу на осіб, які порушили професійні права журналіста у спосіб, передбачений КК України. Основними критеріями ефективності кримінально-правової політики є стабільність кримінального закону, його норм та інститутів, стан, структура та динаміка злочинності в державі, результати діяльності правоохоронних органів, стан дотримання прав і свобод людини. Б.Б. Уманець зазначає, що «ефективна побудова кримінально-правових санкцій є актуальною проблемою, адже її метою є не тільки вдосконалення, а й підвищення авторитету кримінального закону, приведення його у відповідність до умов сьогодення та вимог міжнародного права в галузі кримінального правосуддя» (с. 316) [276, с. 316]. Є. С. Назимко до сфери інституту покарання відносить такі засоби кримінально-правового регулювання суспільних відносин як встановлення міри покарання за вчинення злочину, звільнення від покарання та його відбування; пом'якшення покарання, пом'якшення чи обтяження покарання; призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом [148, с.21].

Невід'ємною складовою частиною системи кримінально-правової протидії перешкодженню законній професійній діяльності журналіста є санкції відповідних

кримінально-правових норм, що визначають як суспільну небезпеку тих чи інших посягань на таких спеціальних потерпілих, так і забезпечують обрання виду та розміру покарання.

Слід зазначити, що значного впливу на стан протидії порушенням професійних прав журналістів та покарання винних у перешкоджанні їх законній діяльності зміни, які були внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» від 14 травня 2015 року № 421-VIII, не здійснили, враховуючи кількість кримінальних проваджень, що були зареєстровані за цими статтями (окрім ст. 345-1 КК, це одиничні випадки або взагалі нульовий показник - за ст.ст. 348-1 та 349-1 КК).

На сьогодні за характером кримінально-правових санкцій до системи протидії перешкоджанню законній професійній діяльності журналіста законодавець відносить:

кримінальні проступки (ч.ч. 1-3 ст. 171, ч. 1 ст. 347-1 КК України,
нетяжкі злочини (ч.ч. 1-2 ст. 345-1 КК України);
тяжкі злочини (ч. 2 ст. 163 КК України);
особливо тяжкі злочини (ч.ч. 3-4 ст. 345-1, ч. 2 ст. 347-1, ст. 348-1, 349-1 КК України).

Основними покараннями за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, які за своїм характером пов'язані з небезпечним фізичним насильством над особою (окрім знищення або пошкодження майна та порушення таємниці листування) є позбавлення волі на певний строк або довічне позбавлення волі (ст. 348-1 КК); різні форми перешкоджання за ч.ч. 1-3 ст. 171 КК України передбачають максимальне покарання у вигляді обмеження волі до п'яти років, пробаційний нагляд на той самий строк, штраф до 500 н.м.д.г.; погрози та тілесні ушкодження (до середньої тяжкості) - виправні роботи, пробаційний нагляд обмеження волі на строк до трьох років або позбавлення волі на той самий строк.

Враховуючи штучність виокремлення спеціальних складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК,

необґрунтованість – ч. 2 ст.163 КК, та висловлену доцільність їх декриміналізації, з урахуванням визначення їх як кваліфікованих загальних складів кримінальних правопорушень (щодо санкцій цих норм заперечень не виникає), пропонується надати законодавчу «оцінку» небезпечності перешкоджання за ч.ч.1-3 ст. 171 КК України.

Судова практика показала, що в 90 % випадків засудження осіб за ст. 171 КК (це, переважно, за ч. 1) суди призначають максимум штрафу – 850 грн., у поодиноких випадках засудження за ч.3 ст.171 КК України суди призначають покарання у вигляді штрафу в розмірі двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 3400 гривень. Як показало дослідження вироків в попередньому розділі, суди часто кваліфікують тільки за ч. 1 ст. 171 КК випадки перешкоджання, коли вони супроводжувались погрозами та насильством (і додаткової кваліфікації за посягання проти здоров'я та особистої недоторканості вони не завжди отримували). Ступінь не співмірності покарання та небезпечності діяння цілком очевидні.

Приймаючи рішення про визнання осіб винними у вчиненні кримінального правопорушення, вчиненого щодо журналістів, суди застосовують покарання не пов'язані із позбавленням волі – у вигляді штрафу (найпоширенішою є сума штрафу в розмірі 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), і лише у двох справах штраф перевищував наведені суми і становив 200 та 400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У восьми справах призначено покарання у вигляді обмеження волі (три з них у справах по статті 345-1 КК України), але при цьому було застосовано ст. 75 КК; і майже половина з усіх обвинувальних вироків, винесених в першій інстанції, були скасовані та закриті провадження, а особи звільнені за ст. 49 КК України.

Напевне єдина справа (щонайменше єдина з досліджених), в якій суд призначив реальне відбування покарання, пов'язане з обмеженням волі [31]. Суд за ч. 1 ст. 171 КК України призначив покарання у виді обмеження волі строком на 1 рік, за ч. 1 ст. 125 КК України у виді 200 годин громадських робіт, і остаточно - у виді обмеження волі строком на 1 рік. Свою позицію суд обґрунтував тим, що

небезпечність злочину, передбаченого ст. 171 КК України полягає в тому, що він посягає на суспільні відносини, що забезпечують законну професійну діяльність журналістів; обвинувачений належних висновків не зробив, вини не визнав, намагався уникнути кримінальної відповідальності за скоєні злочини, звільнився з місця роботи, покинув місце проживання та намагався покинути межі України, не визнав позов потерпілого, не попросив навіть вибачення у потерпілого. На підставі цього суд прийшов до висновку, що покарання у виді громадських робіт не відповідає суспільній небезпеці вчинених злочинів, характеристиці винної особи, поведінки винної особи до і після чинення караного діяння.

Позбавлення волі було застосовано лише у випадках призначення покарання за сукупністю. З наведеного очевидним є факт того, що в Україні не існує практики призначення та реального відбування відчутних (більш суворих аніж штраф у 850 грн.) покарань за вчинення кримінальних правопорушень проти професійних прав журналістів, які могли б свідчити про якусь спробу реально змінити ситуацію в сфері захисту професійних прав журналіста. На вагомість захисту прав журналіста європейська спільнота вже не просто натякає, а вимагає конкретних дій, і значимість журналіста в сучасних інформаційних війнах ми відчули на собі.

Національній практиці відомі випадки укладання угод про примирення у цій категорії справ. І позиція суду при визначенні відповідності призначеного покарання небезпечності вчиненого викликає зауваження: за угодою про примирення потерпілий та обвинувачена дійшли згоди щодо покарання за ч. 1 ст. 171 КК України у виді штрафу в розмірі сорока неоподаткованих мінімумів доходів громадян (680 грн.), за ч. 1 ст. 126 КК України у виді штрафу в розмірі тридцяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян (510 грн.), на підставі ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 171, ч. 1 ст. 126 КК України, шляхом часткового складання покарань визначили остаточне покарання у виді штрафу в розмірі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (850 грн.). В такий спосіб суд фактично визнав, що сукупність насильства в процесі перешкоджання абсолютно жодним чином не впливає на остаточне покарання, як і перешкоджання без насильства. Видається, такої ситуації можна було б уникнути,

і суди не могли б її ігнорувати, якщо побої, тілесні ушкодження виступали кваліфікованим способом перешкоджання з чітко визначеною мінімальною межею найменш суворого покарання. Втім в іншій справі суд особисто призначив покарання за сукупністю ч. 1 ст. 171, ч. 1 ст. 126 КК України у виді штрафу в розмірі 850 грн.

При призначенні покарання у вигляді штрафу, необхідно виходити з того, що згідно з п. 169 та Прикінцевими і перехідними положеннями Податкового кодексу України, якщо норми відповідних законів містять посилення на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума у розмірі 17 грн., крім норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації правопорушень або злочинів, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги для відповідного року [179].

Виходячи з санкцій ч. 1 ст. 171 КК максимальне покарання, яке може бути призначено за ці діяння, це 850 грн, за ч. 2 - 4250 грн, та за ч.3 – 8500 грн. Чи можна вважати такий підхід законодавця до визначення ступеня тяжкості перешкоджання? Напевно, що ні. Тож пропонується дослідити санкції низки норм чинного КК України з метою впорядкування санкцій ст. 171 КК.

КК України містить декілька норм, якими передбачено відповідальність за перешкоджання законній діяльності інших осіб: ч.1 ст. 342 КК; ч. 2 ст. 342 КК; ч. 2 ст. 343 КК; ч.1 т ч. 2 ст. 351 КК; ст.ст. 351-1 та 351-2 КК.

Таким чином, перешкоджання певним службовим особам, яке за сутністю діянь (ненадання інформації, створення штучних перешкод) збігається з перешкоджанням за ч.1 ст. 171 КК (за сутністю, не змістом), а, як показує практика, суди за ч. 1 ст. 171 КК часто кваліфікують перешкоджання, поєднані з погрозами насильством або знищення майна або завдання ударів /побоїв (без додаткової кваліфікації за ч. 1 або ч. 2 ст. 345-1 КК), карається суворіше, ніж перешкоджання журналісту. Штрафи від 30 до 50 нмдг за перешкоджання (ч. 1 ст. 171 КК) фактично роблять таку відповідальність комічною та не суттєвою для особи, яка має намір вчинити або вчинила таке правопорушення. В цьому вбачається непослідовність

законодавця у встановленні ступеню небезпечності перешкоджань законній діяльності осіб за КК України, тим більше діяльність журналіста віктимніша та небезпечніша, аніж члена Рахункової палати, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Для порівняння, максимальне покарання у вигляді штрафу за ст. 212-3 КУпАП (Порушення права на інформацію та права на звернення) сягає 80 нмдг. В роботі обґрунтовується, що перешкоджання у формі незаконної відмови у доступі журналіста до інформації має бути декриміналізоване через відсутність необхідного ступеня суспільної небезпечності, і тим не менше, за КУпАП такі дії можуть бути покарані суворіше, аніж за КК України.

Т.А. Денисова слушно зауважила, що «санкція обов'язково має бути адекватною, справедливою, тобто величина санкції кримінально-правової норми повинна перебувати в прямій залежності від реальної суспільної небезпечності того діяння, яке описується в диспозиції, й узгоджуватися з іншими санкціями, а також бути сумірною з рівнем соціальної значущості тих чи інших благ і свобод, які втрачає або в яких обмежується засуджений» [64, с. 135]. О.О. Книженко зазначає, що «законодавчою оцінкою суспільної небезпечності злочину є санкція кримінально-правової норми. Санкція у кримінальному праві є універсальною формою оцінки суспільної небезпечності, відображаючи специфіку кримінального права. Будь-яка кримінально-правова заборона, звернена до громадян, забезпечена санкцією, яка визначає покарання [99, с. 85].

За вказаних обставин обґрунтованість санкцій норм чинного КК України в питанні визначення караності правопорушень проти професійних прав журналіста не може бути визнана задовільною. Зокрема, не відповідають принципам побудови кримінально-правових санкцій такі санкції статей, що передбачають відповідальність за дії, передбачені ст. 171 КК України.

Вважаємо необхідним узгодити санкції за вказані кримінальні правопорушення, оскільки не може визнаватися більшим ступінь небезпечності перешкоджання державному чи приватному виконавцю, або діяльності органу державного фінансового контролю, аніж діяльності журналіста. А отже покарання

за ч. 1 ст. 171 КК України має бути визначено в законі в розмірі штрафу від ста до тисячі нмдг або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк.

За здійснення впливу на працівника правоохоронного органу та ін., якщо вони перешкодили запобіганню кримінальному правопорушенню за ч. 2 ст. 343 КК, передбачено покарання від позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю обмеженням волі на строк до чотирьох років. Вплив на журналіста або його переслідування (в чинній редакції ч. 2 ст. 171 КК) карається штрафом до двохсот нмдг або пробаційним наглядом на строк до чотирьох років, або обмеженням волі на той самий строк. Слід зауважити, що вплив на журналіста пропонується виключити з ч. 2 ст. 171 КК України, отже залишається – переслідування. Щодо покарання у виді пробаційного нагляду та обмеження волі питань не виникає, але визначення за ч. 2 ст. 171 КК покарання «у виді штрафу до двохсот нмдг» є неприйнятним з наступних причин.

По-перше, санкція за основний склад кримінального правопорушення у вигляді штрафу складає від ста до тисячі нмдг, отже в ч. 2 цієї статті меншим за цей розмір він не може бути визначений. По-друге, перешкоджання, поєднане з погрозою застосування насильства (погроза завдання ударів, побойів, тілесних ушкоджень, знищення або пошкодження майна, в тому числі і щодо близьких для журналіста осіб) пропонується ввести як кваліфікуючу ознаку – ч. 2 ст. 171 КК. Таким чином, в санкції ч. 2 ст. 171 КК має враховуватися ступінь небезпечності за ч. 1 ст. 171 КК плюс небезпечність таких погроз (ст. 129 КК – карається пробаційним наглядом на строк до двох років або обмеженням волі на той самий строк, за ст. 195 КК - виправними роботами на строк до одного року, або арештом на строк до шести місяців).

По-третє, слід звернутися і до зарубіжного досвіду визначення виду та розміру покарання за переслідування (як загальний склад злочину – Додаток 4): КК Норвегії (§ 266а) – до 10 років ув'язнення, КК Бельгії (ст. 442 bis) - позбавленням волі на строк від п'ятнадцяти днів до двох років та штрафом від п'ятдесяти [євро] до трьохсот [євро] або одним із цих покарань окремо, КК Франції (ст.222-16) –

позбавленням волі на строк один рік та штрафом у розмірі 15 000 євро; КК ФРН (§ 238) - до 3 років ув'язнення, КК Італії (ст. 612-bis c) - штрафом у розмірі до 1032 євро, КК Литви (ст. 148-1) - обмеженням волі або арештом; КК Румунії (ст. 208) – позбавленні волі від трьох до шести місяців або штраф. Наведені позиції свідчать, що кримінальне законодавство України суттєво недооцінює ступінь небезпечності переслідування як злочинного діяння.

Як зауважують М.В. Сийплікі, Я.М. Нитка, кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки не повинні змінювати категорію злочину більш ніж на один ступінь (наприклад, раптове «перетворення» злочину середньої тяжкості на особливо тяжкий злочин), в іншому випадку така конструкція санкцій свідчить про невдалу диференціацію кримінальної відповідальності [252, с.414]. Враховуючи зарубіжний досвід пеналізації переслідування, вважаємо, що це діяння має бути не кваліфікуючою ознакою перешкоджання (ч. 2 ст. 171 КК), а особливо кваліфікуючою ознакою.

Таким чином слід визначити санкцію кваліфікованого перешкоджання, поєднаного з погрозою (завдання ударів, побоїв, тілесних ушкоджень, знищення або пошкодження майна, в тому числі і щодо близьких для журналіста осіб) – пропонується передбачити її у вигляді штрафу від однієї тисячі до чотирьох тисяч нмдг, пробаційний нагляд на строк до чотирьох років, або обмеженням волі на той самий строк.

За умови завдання в процесі перешкоджання ударів або побоїв, погрози вбивством, вчинення службовою особою з використанням свого службового становища або за попередньою змовою групою осіб, за рахунок підвищення ступеню небезпечності реальним спричиненням шкоди, санкція має підвищитися до штрафу від двох тисяч до п'яти тисяч нмдг, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 5 років, пробаційного нагляду на строк до п'яти років, або обмеження волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.

Переслідування журналіста у зв'язку з виконанням професійних обов'язків як особливо кваліфікуюча ознака за ч. 4 ст. 171 КК України має підвищити розмір санкції (враховуючи зарубіжний досвід) до штрафу від трьох тисяч до шести тисяч нмдг, обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на строк до трьох років.

У випадку вчинення перешкоджання законній діяльності журналіста службовою особою, вважаємо доцільним застосування до такої особи додаткового покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, при цьому має бути передбачено як додаткове обов'язкове, в такому випадку у особи буде менше можливостей уникнути реального покарання. Суди в цілому у випадку засудження за ч. 3 ст. 171 КК за ознакою вчинення його службовою особою застосовують покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Але проблема постає в дещо іншому: суди часто ігнорують факт вчинення перешкоджання службовою особою з використанням службового становища, та кваліфікують за ч. 1 ст. 171 КК, отже покарання апріорі не має можливості досягти бажаної цілі, оскільки не призначається.

Запропоновані зміни сприятимуть не тільки реальному відображенню ступеня небезпечності перешкоджання законній діяльності журналіста, але й підважать значимість охоронюваних відносин, сприятимуть створенню адекватних можливостей для розслідування цих правопорушень та можливості призначення реального покарання (збільшивши строки давності притягнення до кримінальної відповідальності – вже з ч. 2 ст. 171 КК). Чому це є однією з бажаних цілей? Справа в тому, що найбільшою проблемою, яка не дозволяє досягти невідворотності кримінальної відповідальності за перешкоджання (в т.ч. із застосуванням насильства) виконання професійних обов'язків журналіста, та створює ілюзію безкарності таких дій, це той факт, що - більше ніж у 40 % доведення винуватості особи, із застосуванням ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК України особа звільняється від покарання або від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого будь-якою частиною ст. 171 КК України, у зв'язку

із закінченням строків давності. Оскільки відповідно до положень п. 2 ч. 1 ст. 49 КК України особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею кримінального правопорушення і до дня набрання вироком законної сили минуло три роки. Правоохоронні органи, які здійснюють досудове розслідування в таких справах, обґрунтовуючи свою бездіяльність складністю доказування та загальною перевантаженістю, наразі ще й не обмежені суворими процесуальними строками, роками здійснюють досудове розслідування, і при передачі до суду з обвинувальним висновком призводять до спливу трирічного строку давності та звільнення особи від кримінальної відповідальності. Тож на даному етапі держава не здатна забезпечити своєчасне розслідування та розкриття, та невідворотність відповідальності.

У випадку, коли особа свою вину у вчиненні кримінального правопорушення не визнає та не заявляє клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності з підстав закінчення строків давності притягнення до відповідальності, суд все одно звільняє особу від призначеного покарання на підставі ч. 5 ст. 74 КК України. Але в такому випадку для особи все одно настають негативні наслідки – судимість, оскільки в даному випадку звільнення від покарання за ч. 5 ст. 74 КК розглядається як форма реалізації кримінальної відповідальності.

Втім за іншого підходу суди, посиляючись на ст. 49 КК України звільняють від кримінальної відповідальності, і в цьому випадку з набранням рішенням законної сили, для особи втрачають будь-які наслідки вчиненого кримінального правопорушення. Таким чином було звільнено від кримінальної відповідальності трьох осіб у справі «Укрексімбанку». Так за вироком районного суду ОСОБА_4 за ч.1 ст. 171 та а ч.3 ст. 171 КК за сукупністю засуджено до штрафу - 3400 грн., без позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю; ОСОБА_5 за ч.1 ст. 171 та ч.2 ст. 171, ч.1 ст. 126 КК – за сукупністю до штрафу в розмірі 1700 грн.; ОСОБА_6 - ч.1 ст. 171, ч.2 ст. 171 та за ч.1 ст. 126 КК - до штрафу в 1700 грн. Але ухвалою апеляційного суду всіх осіб звільнено від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК України. Суд аргументував свою позицію тим, що

«така умова для звільнення особи від кримінальної відповідальності, як вчинення особою кримінального правопорушення, передбачена ст. 49 КК України, обмежується лише фактом притягнення особи до кримінальної відповідальності та згодою такої особи на звільнення від кримінальної відповідальності з цих підстав. Більш широке тлумачення зазначеної норми, зокрема, доведення факту вчинення кримінального правопорушення, вочевидь, буде становити порушення презумпції невинуватості» [277].

Звільнення від кримінальної відповідальності не є інститутом (засобом) диференціації кримінальної відповідальності. Перш за все, суб'єктом такої диференціації виступає законодавець. Саме він в нормах, що закріплені в КК, диференціює ще заздалегідь, до вчинення кримінального правопорушення, потенційну кримінальну відповідальність щодо різних категорій правопорушень. Звільнення ж від кримінальної відповідальності – це прерогатива суду, який не тільки не застосовує той масштаб диференціації потенційної кримінальної відповідальності, який заклав законодавець, а, навпаки, взагалі відмовляється від покладення на цю особу тих обмежень її прав і свобод, які передбачив законодавець за вчинений нею злочин. Таким чином, суд не диференціює кримінальну відповідальність щодо даної особи, а на підставі закону індивідуалізує підхід до визначення долі особи, яка вчинила злочин, а саме: звільняє її від кримінальної відповідальності. Обов'язок особи, що вчинила кримінальне правопорушення, піддатися кримінальній відповідальності реалізується в рамках кримінально-правових відносин. Держава, як один із суб'єктів цих відносин, вправі не тільки покласти на цю особу кримінальну відповідальність, але й може відмовитися від цього свого повноваження за наявності підстав, передбачених КК. Звільнення від кримінальної відповідальності є актом суду, яким встановлюється відмова держави від реалізації свого повноваження щодо застосування до особи кримінальної відповідальності. В.М. Куц зауважує, що те, «що названо в законі звільненням від кримінальної відповідальності насправді є відмовою від її застосування, тобто самотійним, а не тотожним звільненню явищем» [125, с.268]. А відмова від

застосування кримінальної відповідальності вступає в протиріччя з невідворотністю такої відповідальності.

Незважаючи на принцип невідворотності кримінальної відповідальності, ст. 49 КК України обмежує строками давності повноваження держави щодо кримінального переслідування осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК визнається сприятливий вплив певних строків давності з дня вчинення кримінального правопорушення до набрання законної сили обвинувальним вироком суду, яким особа засуджена за вчинений нею злочин певної тяжкості. Сприятливим визнається такий вплив зазначених строків давності, за якого особа, що вчинила кримінальне правопорушення, протягом цих строків виконала дві умови, взяті у своїй сукупності, а саме: не ухилялася від слідства або суду та не вчинила нового злочину, за винятком нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років. Отже затягування досудового розслідування з боку правоохоронних органів не визнається несприятливою обставиною для впливу строків давності, тому це є реальною проблемою в ефективному переслідуванні винних у перешкоджанні виконанню професійних обов'язків журналістом, яка має вирішуватися в першу чергу на рівні організації підготовки кваліфікованих та відповідальних кадрів правоохоронних органів.

Цю проблему ускладнює процес зупинення провадження, яке набуло поширення останнім часом. Відповідно до ч. 1 ст. 335 КПК України, щоб зупинити судове провадження достатньо самого факту призову обвинуваченого для проходження військової служби за призовом під час мобілізації на особливий період. О. Вознюк зазначає, що, «...зважаючи на постійну зміну оперативної обстановки, періодичну ротацію військовослужбовців, судам доцільно звертатися із відповідними запитами про надання інформації до військової частини, в якій проходить службу обвинувачений, як для вирішення питання про зупинення судового провадження, так і для подальшого контролю можливості його відновлення» [50, с.41]. Зупинення судового провадження має наслідком

припинення на невизначений час здійснення правосуддя щодо обвинуваченого. Чому це проблема для невідворотності кримінальної відповідальності та строків давності? У цьому випадку строки давності притягнення до відповідальності не зупиняються, адже, відповідно до ч. 2 ст. 49 КК, перебіг давності зупиняється, якщо особа, що вчинила кримінальне правопорушення, ухилилася від досудового розслідування чи суду. Це створює можливість для обвинуваченого уникнути покарання та кримінальної відповідальності. Наприклад, зупинення апеляційного провадження у кримінальному провадженні щодо депутата районної ради до звільнення обвинуваченого з військової служби [278]. Обвинувачений у цій справі згідно довідки командира військової частини проходить службу у військовій частині на посаді головного сержанта - командира міномета мінометного взводу мінометної батареї, і на даний час виконує бойові завдання у районі введення бойових дій. Суд прийшов до висновку про наявність підстав для зупинення провадження у справі на підставі ч. 1 ст. 335 КПК України. Це є ще одним способом уникнення відповідальності за скоєне, втім не обумовлене недоліками кримінально-правового регулювання.

Аналіз судової практики призначення покарання за ст.ст. 171, 345-1 КК показав, що обираючи вид та міру покарання, суд враховує характер та ступінь тяжкості вчиненого злочину, особи підсудних, які раніше не судимі, позитивні характеристики за місцем проживання, не перебування особи на обліку у психоневрологічному та наркологічному диспансерах; наявність у винуватого пристарілих батьків, які потребують догляду, або неповнолітніх дітей. Слід відмітити, що щире каяття та активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення як обставини, що пом'якшують покарання, зустрічаються вкрай рідко.

В процесі призначення покарання суд має враховувати ступінь тяжкості вчиненого діяння, особу винного та обставини, що обтяжують та пом'якшують покарання. У ч. 1 ст. 67 КК України йдеться про вчинення злочину «у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку» (п. 4). Зазвичай це пов'язано з мотивом помсти за службову або громадську діяльність потерпілого.

Враховуючи той факт, що службовий обов'язок і громадський обов'язок не дорівнює «професійним обов'язкам», вважаємо доцільним розширити коло обставин, що обтяжують покарання за п. 4 ч.1 ст. 67 КК за рахунок «професійного обов'язку».

В 40 % випадків засудження осіб за ст. 171 КК України суд обирає інше покарання, не у вигляді штрафу, з обов'язковим застосуванням ст. 75 КК України. Так Верховний Суд залишив в силі вироки, якими при засудженні особи за ч. 4 ст. 296 КК та ч 1 ст. 171 КК - остаточно призначив 4 роки позбавлення волі та за ст. 75 КК звільнив від покарання [200], за ч.1 ст.171, ч.2 ст.125 КК України - обмеження волі на строк 1 рік, та звільнено на підставі ст. 75 КК [187], за ч. 1 ст. 345-1 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк 1 рік зі звільненням на підставі ст. 75 КК [205], за ч . 1 ст. 171 КК та ч. 2 ст. 365 КК - остаточно покарання у виді позбавлення волі на строк 4 роки з позбавленням права обіймати посади в правоохоронних органах на строк 3 роки зі звільненням за ст. 75 КК [196]

В кримінально-правовій доктрині зазначається, «що цей інститут широко застосовується на практиці, має місце ефективності, оскільки вдається досягнути цілі, які ставить покарання, без його реального відбування і з мінімальними наслідкам як для держави, так і для засудженого. В той же час, присутні і негативні наслідки для засудженого у вигляді реального відбування призначеної міри покарання, якщо останній не виконав покладених на нього обов'язків, вчинення протягом іспитового строку кримінальні правопорушення, а також інші протиправні дії, які свідчать про його небажання стати на шлях виправлення» [127, с.590]. Не можна повною мірою погодитися з такою позицією. Оскільки застосування судами звільнення від покарання з випробуванням в окремих випадках має формальний підхід, не враховуються реальне ставлення особи до вчиненого діяння, та не завжди адекватно оцінюється можливість виправлення особи без реального застосування покарання. А в нашому випадку підкріплює думку про безкарність посягання на професійні прав журналіста.

Одна з нагальних проблем сучасного забезпечення прав журналістів в європейському просторі – це протидія SLAPP-позовам. SLAPP (Strategic Lawsuits Against Public Participation) – це судові позови, які використовуються для тиску на людей чи організації, які висловлюють свої погляди чи беруть участь у громадських акціях та відстоюють суспільно важливу позицію. 5 квітня 2024 р. Рада Європи ухвалила Рекомендацію CM/Rec(2024)2 Комітету міністрів державам-членам щодо протидії використанню стратегічних позовів проти участі громадськості (Strategic Lawsuits Against Public Participation, SLAPP) [243]. Крім того, Директива Європейського Союзу (ЄС) 2024/1069 Європейського парламенту та Ради від 11 квітня 2024 року «Про захист осіб, які беруть участь у громадських дискусіях, від очевидно необґрунтованих позовів або неправомірних судових розглядів (стратегічні позови проти участі громадськості)», а також Рекомендація (ЄС) 2022/758 від 27 квітня 2022 року щодо захисту журналістів і правозахисників, які беруть участь у громадських обговореннях, від очевидно необґрунтованих позовів або неправомірних судових розглядів вимагають від держав-членів ЄС прийняти закони та інші акти на виконання Директиви до 7 травня 2026 року.

В п.2.2 цього дослідження наводився приклад SLAPP-позови, розглянутий українськими судами, який став предметом розгляду ЄСПЛ. До нього слід додати декілька таких позовів, що розглядаються національними судами. Так, колишня суддя Донецького окружного адміністративного суду А. подала позов про захист честі, гідності та ділової репутації проти української служби Радіо Свобода та журналіста «Схем» Г.Шабасєва [84], який виявив у неї російське громадянство влітку 2023 р. Наразі А. звинувачує Радіо Свобода і ДБР у неправомірному поширенні інформації про неї у відповіді на запит «Схем» та вимагає компенсацію у 20 тис. гривень.

Втім національній практиці розгляду SLAPP-позовів відомі і позитивні для журналістів рішення: 1) Хмельницький апеляційний суд розглянув апеляційну скаргу місцевого медіа Vsim.ua та задовольнив її (ВС залишив в силі) скасувавши рішення суду першої інстанції за позовом заступника міського голови м. Хмельницького про захист честі, гідності, ділової репутації та компенсацію моральної шкоди [186]; 2) за

позовом экс першого заступника секретаря РНБО України Г. проти журналістів Bihus.info - Вінницький апеляційний суд відмовив (ВС залишив в силі) у задоволенні позову Г. проти Д. Бігуса, Л. Іванової та ГО «ТОМ-14» [184]; 3) Верховний Суд скасував рішення судів попередніх інстанцій про зобов'язання низки українських видань спростувати поширену ними інформацію про колишнього першого заступника голови Служби зовнішньої розвідки С., у задоволенні позову С. відмовив [185].

Наближення до європейських практик відчувається в останніх рішеннях ВС. Нещодавно (09.04.2025 р.) Верховний Суд постановив, що поширена в низці журналістських матеріалів викривальна інформація про суддю Рівненського міського суду Т. не є недостовірною і такою, що принижує його честь, гідність і ділову репутацію [191]. Верховний Суд також зазначив, що «репортажі, які ґрунтуються на інтерв'ю або відтворенні тверджень інших осіб, відредаговані чи ні, є одним з найважливіших засобів, за допомогою яких преса може виконувати свою життєво важливу роль «громадського наглядача» (рішення ЄСПЛ від 26 листопада 1991 року у справі «Обсервер» і «Гардіан» проти Сполученого Королівства)). У таких справах слід розрізняти ситуації, коли такі висловлювання належать журналісту, і коли вони є цитатою іншої особи (див. рішення ЄСПЛ від 25 липня 1992 року у справі «Торгейр Торгейрсон проти Ісландії», пункт 65 рішення ЄСПЛ від 23 вересня 1994 року у справі «Джерсільд проти Данії»). Беручи до уваги наведену практику, Верховний Суд зауважив, що у цій справі суди чітко не розрізнили фактичні твердження і оціночні судження. Зокрема, в публікаціях не виокремили загальний тон зауважень, висловлювання, які не містять фактичних даних, але містять критику, оцінку дій тощо» [191].

Наведені приклади це лише крапля в морі таких позовів, які ще розглядаються або їх розгляд є непомітним через відсутність розголосу. Але з впевненістю можна стверджувати, що ця проблема не обійшла і Україну, і наша держава також має відпрацювати механізм захисту прав журналістів та активістів від таких специфічних (не злочинних на сьогодні) способів перешкоджання їх законній діяльності. Говорити про необхідність або доцільність врегулювання цього питання на рівні КК України поки що зарано, оскільки не врегульованим є їх

визначення та організаційні питання протидії таким проявам. Натомість на етапі відпрацювання загального механізму протидії SLAPP-позовам, слід передбачити заборону розгляду таких позовів в спрощеному провадженні, передбачити обов'язкову офіційно підтверджену процедуру досудового врегулювання спору – захисту честі, гідності та ділової репутації, який може стати предметом SLAPP-позову (за відсутності такої процедури – має бути відмова в задоволенні позову). На майбутнє перспективним заходом в попередженні таких позовів має стати запровадження цивільної (штрафної) та кримінальної відповідальності за зловживання правом подання позову щодо захисту честі, гідності та ділової репутації. Задля убезпечення свободи журналістської діяльності слід відпрацювати на рівні галузевого законодавства чітке розмежування між констатацією фактів, припущеннями та оціночними судженнями (а вимогу доводити достовірність оціночних суджень неможливо виконати, вона порушує свободу думки як таку, що є базовою частиною права, гарантованого ст. 10). Однак не слід забувати, що свобода вираження поглядів пов'язана з «обов'язками та відповідальністю», та супроводжуються застереженням, що журналісти діятимуть добросовісно і передаватимуть точну та достовірну інформацію згідно з вимогами журналістської етики (справа «Селістю проти Фінляндії» (*Selistio v. Finland*), 2004 [98]).

Ст. 11 Рекомендації R (85) 11 Комітету міністрів Ради Європи визначено наступне положення: «В законодавстві треба передбачити положення, згідно з яким компенсація може встановлюватися або як кримінальна санкція, або як захід, що замінює кримінальну санкцію чи може призначатися на додаток до кримінальної санкції» [245], при тому «якщо компенсація призначається як кримінальна санкція, вона має виконуватись аналогічно виконанню штрафів і мати переважну силу перед іншими фінансовими санкціями, які застосовуються до правопорушника [245].

КК України визначає такі можливі варіанти, за яких потерплого може бути компенсована шкода: 1) звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК України – примирення з потерпілим; 2) ч. 5 ст. 65 – призначення покарання на підставі угоди про примирення з потерпілим; 3) ч. 2 ст. 75 КК України

– звільнення від покарання на підставі угоди про примирення винного з потерпілим; 4) п. 4 ч. 2 ст. 105 КК – у випадку звільнення неповнолітньої (з 16 років) особи від кримінальної відповідальності або від покарання з покладенням обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків. Однак жодний з вказаних механізмів в національній практиці задіяний не був.

Ст. 127 КПК України визначає, що в межах кримінального провадження може мати місце три способи відшкодування (компенсації) шкоди: 1) добровільне відшкодування, оскільки підозрюваний, обвинувачений та за його згодою інша особа має право на будь-якій стадії кримінального процесу відшкодувати шкоду, завдану кримінальним правопорушенням не тільки потерпілому, а й територіальній громаді, державі; 2) шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням може бути примусово стягнута за судовим рішенням внаслідок розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні; 3) шкода, завдана кримінальним правопорушенням може бути компенсована за рахунок Державного бюджету України у випадках, передбачених галузевим законодавством [119].

Лише в п'яти з досліджених кримінальних проваджень було задоволено цивільний позов потерпілого. Підставами для відмови в задоволенні позову про відшкодування шкоди є необґрунтована завищена завдана шкода, або винесення виправдувальних вироків чи закриття провадження за ст. 49 КК.

Не виключається право журналістів на загальних підставах притягнути уповноважених осіб до адміністративної відповідальності за необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, ненадання відповіді на запит на інформацію, ненадання інформації, неправомірну відмову в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання недостовірної інформації, незаконну відмову у прийнятті та розгляді звернення, інші порушення» [304, с. 24]. Приклади таких спорів, розглянуті судами, наводилися вище (та в Додатку 3 Табл.№ 4), однак в цих справах вирішувалося лише питання зобов'язання відповідачів надати відповідь на запит. Тобто це теж не вирішує питання належної компенсації заподіяної шкоди.

О.В. Козаченко, звертаючись до зарубіжного досвіду (КК Польщі), визначає, що нормативно визначені компенсаційні заходи, здебільшого примусового характеру, є окремим видом кримінально-правових заходів, застосування яких дозволяє забезпечити інтереси потерпілих від кримінальних правопорушень як ситуативно, так і в перспективі – за рахунок внесення сум компенсації до спеціальних фондів, а також інтереси суспільства і держави, яким завдано шкоди внаслідок кримінального правопорушення проти довкілля. (с. 463) [101]. І.М. Горбачова також зауважує на створенні державного фонду компенсації потерпілим від злочину, що підвищить ефективність інституту компенсації [54, с.165]. «Держава повинна забезпечити безпеку кожного члена суспільства, а якщо її органи не в змозі попередити злочин, відшкодування спричиненої злочином шкоди має стати завданням держави. При цьому держава має відшкодовувати матеріальну шкоду, завдану злочином, незалежно від того, спричинено цю шкоду здоров'ю, життю, честі чи гідності особи (тобто, насильницький злочин). Крім того, слід передбачити можливість своєчасної або дострокової компенсації, тобто до винесення обвинувального вироку суду, чи до розшуку особи, яка вчинила злочин, коли потерпілий гостро потребує в матеріальній допомозі для термінового лікування» [54, с.165-166].

На думку професора В.О. Тулякова, «держава відповідальна за безпеку та порушення прав та майнового стану потерпілих (кримінально-правова реституція) водночас із пошуком, осудом, покаранням і ресоціалізацією кримінальних правопорушників; правопорушник підлягає індивідуальним заходам кримінально-правового впливу відповідно до вироку суду та зобов'язаний компенсувати шкоду потерпілому, державі та третім особам, пов'язану зі скоєнням злочину; потерпілі зобов'язані взяти активну участь у забезпеченні діалогу (компромісу) та індивідуалізації покарання правопорушнику, треті особи забезпечують соціальний контроль за діяльністю держави та ресоціалізацією правопорушника» [271, с. 41].

Сьогодні правова система України досі характеризується низьким рівнем захисту права потерпілого на відшкодування шкоди, завданої внаслідок вчинення злочину [65, с.316]. Досвід європейських держав засвідчує необхідність ухвалення

в Україні окремого закону, який врегулює процедури, підстави, умови, механізми та джерела виплат державою коштів потерпілим від насильницьких злочинів.

Таким чином вирішення питання забезпечення належної компенсації заподіяної перешкоджанням виконанню професійних обов'язків журналіста шкоди має вирішуватися комплексно, з урахуванням потреб потерпілих від усіх кримінальних правопорушень. І створення спеціального фонду компенсації заподіяної шкоди буде раціональним та обґрунтованим способом вирішення питання відшкодування шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень.

За результатами дослідження обґрунтовано внесення відповідних змін до КК України:

п. 4 ч. 1 ст. 67 КК України викласти в такій редакції:

«4) вчинення кримінального правопорушення у зв'язку з виконанням потерпілим службового, професійного або громадського обов'язку»;

частину 2 статті 115 КК України доповнити п. 8-1 наступного змісту:

«8-1. журналіста чи його близьких у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку»;

Абз. 1 частини 2 статті 121 КК України викласти в такій редакції:

«2. Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення, або вчинене групою осіб, а також з метою залякування потерпілого або інших осіб, чи з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості, або вчинене щодо журналіста чи його близьких у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку, або вчинене на замовлення, або таке, що спричинило смерть потерпілого,- »

Абз 1. частини 2 статті 122 КК України викласти в такій редакції:

«2. Ті самі дії, вчинені з метою залякування потерпілого або його родичів чи примусу до певних дій або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, або щодо журналіста чи його близьких у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку, -»

Абз .1 частини 2 статті 125 КК України викласти в такій редакції:

«2. Умисне легке тілесне ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, або вчинене щодо журналіста чи його близьких у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку, -»

Абз .1 частини 2 статті 147 КК України викласти в такій редакції:

«2. Ті самі дії, якщо вони були вчинені щодо неповнолітнього або щодо журналіста чи його близьких у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку, або організованою групою, або були поєднані з погрозою знищення людей, або такі, що спричинили тяжкі наслідки, -»

частину 2 статті 194 КК України викласти в такій редакції:

«2. Те саме діяння, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або щодо майна журналіста чи його близьких у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки, -»

назву розділу V Особливої частини КК України викласти в такій редакції:

«Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод»;

частину 2 статті 163 КК України викласти в такій редакції:

«2. Ті самі дії, вчинені повторно або щодо державних чи громадських діячів, або вчинені службовою особою, або з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації, -

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років».

назву статті 171 КК України викласти в такій реакції:

«Стаття 171. Перешкоджання виконанню професійних обов'язків журналіста».

частину 1 ст. 171 КК України викласти в наступній редакції:

«1. Незаконне вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, якими він користується у зв'язку із своєю професійною діяльністю, незаконна заборона висвітлення окремих тем, показу окремих осіб, критики суб'єкта владних повноважень, а так само інше умисне перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності -

карається штрафом від ста до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк»;

частину 2 ст. 171 КК України викласти в наступній редакції:

«2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, поєднані з погрозою насильством, знищення або пошкодження майна журналіста чи його близьких, -

карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, пробаційним наглядом на строк до чотирьох років, або обмеженням волі на той самий строк»;

частину 3 ст. 171 КК України викласти в наступній редакції:

«3. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, поєднані з завданням ударів або побоїв, погрози вбивством, або якщо вони були вчинені службовою особою з використанням свого службового становища або за попередньою змовою групою осіб, -

карається штрафом від двох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, пробаційним наглядом на строк до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого»;

доповнити статтю 171 КК України частиною четвертою наступного змісту:

«4. Переслідування журналіста у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків, тобто залякування, спостереження, або надсилання повідомлень чи телефонних дзвінків, які повторюються в часі, та створюють обґрунтований страх за власне життя та/або здоров'я або близьких осіб, -

карається штрафом від трьох тисяч до шести тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк до трьох років»;

Назву розділу XV Особливої частини КК України викласти в наступній редакції: «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян»;

статтю 345-1 КК України виключити;

статтю 347-1 КК України виключити;

статтю 348-1 КК України виключити;

статтю 349-1 КК України виключити.

Висновки до третього розділу.

Зроблено висновок, що до обмеження свободи преси потрібно підходити з особливою увагою, враховуючи принципи «необхідності у демократичному суспільстві», «пропорційності законній меті» та «передбачуваності законодавством» можливості такого обмеження.

Зусилля європейського співтовариства спрямовані на створення ефективного механізму, який здатний забезпечити «невідворотність кримінальної відповідальності» всіх осіб, винних у посяганнях проти журналістів, та забезпечити надійний механізм відшкодування завданої шкоди.

Існуючий механізм кримінально-правової охорони професійних прав журналіста довів свою неспроможність у досягненні поставлених цілей. Обґрунтовується необхідність та доцільність посилення покарання за порушення професійних прав журналіста. Пропонується «у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку» передбачити як кваліфікуючу ознаку умисного вбивства (ч. 2 ст. 115), тяжких тілесних ушкоджень (ч. 2 ст. 121), та середньої тяжкості тілесних ушкоджень (ч. 2 ст. 122), умисного знищення або пошкодження майна (ч. 2 ст. 194), та незаконного позбавлення волі (ч. 2 ст. 146) та захоплення заручника (ч. 2 ст. 147). Надалі пропонується розглянути існуючі механізми впливу на осіб, які здійснили перешкоджання законній діяльності журналіста.

З'ясовано, що однією з суттєвих перепон, яка не дозволяє досягти невідворотності кримінальної відповідальності за перешкоджання виконанню професійних обов'язків журналіста є звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК України. Умисне або недбале затягування

досудового розслідування з боку правоохоронних органів не визнається несприятливою обставиною для впливу строків давності, тому це є реальною проблемою в ефективному переслідуванні винних у перешкоджанні виконанню професійних обов'язків журналісту. Цю проблему ускладнює зупинення провадження на підставі призову обвинуваченого для проходження військової служби за призовом під час мобілізації на особливий період.

Враховуючи той факт, що службовий обов'язок і громадський обов'язок не дорівнює «професійним обов'язкам», вважаємо доцільним розширити коло обставин, що обтяжують покарання за п. 4 ч. 1 ст. 67 КК України за рахунок додавання «професійного обов'язку».

Одна з нагальних проблем сучасного забезпечення прав журналістів в європейському просторі – це протидія SLAPP-позовам. Говорити про необхідність або доцільність врегулювання цього питання на рівні КК України поки що зарано. На етапі відпрацювання загального механізму протидії SLAPP-позовам, слід передбачити заборону розгляду таких позовів в спрощеному провадженні, обов'язкову офіційно підтверджену процедуру досудового врегулювання спору – захисту честі, гідності та ділової репутації, відпрацювати на рівні галузевого законодавства чітке розмежування між констатацією фактів, припущеннями та оціночними судженнями (а вимогу доводити достовірність оціночних суджень неможливо виконати, вона порушує свободу думки як таку, що є базовою частиною права, гарантованого ст. 10).

Вирішення питання забезпечення належної компенсації шкоди, заподіяної перешкоджанням виконанню професійних обов'язків журналіста, має вирішуватися комплексно, з урахуванням потреб потерпілих від усіх кримінальних правопорушень. І створення спеціального фонду компенсації заподіяної шкоди буде раціональним та обґрунтованим способом вирішення питання відшкодування шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень.

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження дозволило дійти наступних висновків:

1. Історичний досвід унормування журналістської діяльності та її кримінально-правового захисту не корелюються, і, на відміну від зарубіжного досвіду, на теренах України кримінально-правове регулювання свободи слова та журналістської діяльності починається з XVIII століття. Встановлена періодизація розвитку кримінально-правової охорони професійних прав журналіста у вітчизняному законодавстві: 1) цензурування та жорсткий державний контроль за здійсненням журналістської діяльності (кінець XIX ст. – до 1919р.); 2) цензурування та політичне і національне переслідування журналістів (1919р. – 1985р.); 3) виникнення перших підстав кримінальної відповідальності за окремі посягання (обмеження критики та переслідування журналістів) (1985р. - 2001р.); 4) розвиток відповідальності, її диференціація за окремі посягання, формування комплексу норм про перешкоджання професійній діяльності журналіста (2001р. – 2022р.); 5) сучасне формування потенційних моделей кримінально-правової охорони професійних прав журналіста з урахуванням європейського вектору (2022р. і по сьогодні).

2. Серед посягань проти професійних прав журналістів переважають фізичне насильство (тілесні ушкодження, побої, погрози) та відмова в доступі до інформації, набувають поширення нові форми посягань (кібер-переслідування та SLAPP-позови). Розвиток «медійного ринку» в світі вплинув на розвиток інформаційних відносин і в Україні. 13.12.2022 р. був прийнятий Закон «Про медіа», який змінив підходи в правовому регулюванні журналістської діяльності. Зроблено висновок, що наразі існують всі необхідні передумови та підстави для впровадження виваженої політики криміналізації небезпечних форм порушень професійних прав журналістів.

3. Досліджувана тематика та окремі її питання, вже ставали предметом наукової дискусії як у площині кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, так само і проти виборчих, трудових та інших прав та свобод людини та громадянина.

Переважна більшість наукових досліджень сходиться в питанні недоцільності розміщення норм про відповідальність проти професійних прав журналіста в розділі XV Особливої частини КК України, та або розміщення їх в розділі V Особливої частини КК України, або їх декриміналізації через недоцільність охорони цих відносин спеціальними нормами, або визначення їх як кваліфікованих складів перешкоджання за ст. 171 КК України; висловлюється думка щодо недоцільності визначення журналіста спеціальним потерпілим за ч. 2 ст. 163 КК України.

4. Запропоновано під об'єктом кримінально-правової охорони професійних прав журналіста визначати сукупність кримінально-правових норм, які спрямовані на забезпечення визначеного законом порядку виконання творчим працівником суб'єкта у сфері медіа професійних обов'язків та реалізації професійних прав журналіста в процесі професійного збирання, одержання, створення, редагування, поширення та забезпечення підготовки інформації для медіа, як передумови забезпечення права на свободу слова, думок та свободи їх вираження.

Аналіз зарубіжного досвіду регулювання відповідальності за перешкоджання реалізації професійних прав журналіста показав, що: 1) переважна більшість з досліджених країн-членів ЄС (Норвегія, Бельгія, Франція, Німеччина, Італія, Іспанія, Естонія, Литва, Латвія, Чехія, Польща, Болгарія, Румунія) не передбачають самостійної підстави кримінальної відповідальності за перешкоджання професійної діяльності журналіста взагалі; виключення становить Словенія; 2) країни пострадянського простору, які не входять до складу ЄС, передбачають норми, схожі за змістом зі ст. 171 КК України, та відносять їх до злочинів проти політичних, трудових та інших конституційних прав громадян (КК Молдови), проти конституційних прав та свобод (КК Грузії), проти конституційних прав та свобод людини і громадянина (КК Казахстану, Азербайджану, Киргизстану, Таджикистану, Узбекистану); 3) жодна з досліджених країн не передбачають самостійної підстави (спеціальних норм), яка б встановлювала відповідальність за вбивство, тілесні ушкодження, побої, погрози, знищення або пошкодження майна журналіста, або захоплення його як заручника.

З урахуванням доводів наукової дискусії пропонується назву розділу V Особливої частини КК України викласти в редакції «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод». Визначено, що розміщення складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК, в межах V розділу Особливої частини КК України є гармонійним та обґрунтованим. Основним безпосереднім об'єктом цього правопорушення слід визнавати встановлений правовими нормами порядок суспільних відносин у сфері виконання професійних обов'язків журналіста та реалізації професійних прав (не трудових). Включення ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК до розділу XV КК України є штучним та таким, що порушує структуру Особливої частини КК України та принципи її побудови. З урахуванням визнання надмірності криміналізації та зарубіжного досвіду, робиться висновок про доцільність виключення ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 з КК України. Підтримано ідею недоцільності збереження в ч. 2 ст. 163 КК України такої кваліфікуючої ознаки як вчинення діяння «щодо журналіста». Пропонується відмовитися від визначення в КК України поняття «професійна діяльність журналіста», та встановлення його галузевим законодавством. З урахуванням європейських рекомендацій підтримуємо ідею поширювального тлумачення «журналіст», але його визначення має бути викладено у спеціальному галузевому законодавстві. Підтримуємо та додатково обґрунтовуємо доцільність заміни «близьких родичів і членів сім'ї» на «близьких (осіб)».

Під перешкоджанням (як збірне поняття кримінальних правопорушень проти професійних прав журналістів) пропонується розуміти: діяння, яке спрямоване в насильницький чи ненасильницький спосіб на створення перепон в реалізації журналістом професійних прав при виконанні професійних обов'язків з метою унеможливлення їх виконання, недопущення, припинення або ускладнення реалізації журналістом своїх професійних прав, що призводить до незаконного припинення або унеможливлення виконання журналістом своїх обов'язків. Способи перешкоджання можуть мати насильницький (спричинення тілесних ушкоджень, погрози та ін.) та ненасильницький характер (відмова в наданні

інформації, цензура), чинити внутрішній (редактор або керівник медіа) та зовнішній вплив на об'єкт посягання, може здійснюватися в активній і пасивній формі. Підтримуються та додатково обґрунтовуються ідеї декриміналізації «незаконної відмови у доступі журналіста до інформації» (ч. 1 ст. 171 КК України) та «впливу у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків» (ч. 2 ст. 171 КК України). Виходячи з зарубіжного досвіду кримінально-правового регулювання *offence of stalkings*, пропонується в межах ст. 171 КК України дати визначення «переслідування». Аргументується погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна, завдання ударів і побоїв, вчинені щодо журналіста або близьких для нього осіб у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків визнати в якості кваліфікованого способу перешкоджання в межах ст. 171 КК України. За спричинення тілесних ушкоджень журналісту або близьким для нього особам, умисне знищення або пошкодження майна, умисне вбивство, захоплення як заручника журналіста або близьких для нього осіб у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків відповідальність має наставати за ст. ст. 121, 122 або 125 КК, ст. 194, 115, 147 КК України, з урахуванням відповідної обтяжуючої обставини - «у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку».

5. Суб'єкт перешкоджання законній професійній діяльності журналіста загальний. Умисел на перешкоджання діяльності журналіста складається з наступних компонентів: 1) інтелектуальний момент: усвідомлення суспільної небезпеки вчинюваних діянь - порушує встановлений законом порядок збирання, оброблення, виготовлення та опублікування інформації журналістом, чітка ідентифікація потерпілого як журналіста; передбачає реальну можливість або неминучість створення нездоланних перешкод у здійсненні журналістом професійної діяльності, знищення або пошкодження матеріалу, зібраного або виготовленого журналістом, створенні перешкод у зборі інформації, що унеможливить її подальшу обробку; 2) вольовий момент: винний бажає вчинити це діяння задля досягнення певної кінцевої мети – зашкодити журналісту у вчиненні законної професійної діяльності; змусити припинити здійснення

професійної діяльності журналіста або помститися за виконану, шляхом: висловлення погроз, застосування насильства, створення штучних перешкод, переслідування та ін.

6. Зусилля європейського співтовариства спрямовані на створення ефективного механізму, який здатний забезпечити «невідворотність кримінальної відповідальності» всіх осіб, винних у посяганнях проти журналістів, та забезпечити надійний механізм відшкодування завданої шкоди. Існуючий механізм кримінально-правової охорони професійних прав журналіста довів свою неспроможність у досягненні поставлених цілей. Обґрунтовується необхідність та доцільність посилення покарання за порушення професійних прав журналіста.

З'ясовано, що однією з суттєвих перепон, яка не дозволяє досягти невідворотності кримінальної відповідальності за перешкоджання виконанню професійних обов'язків журналіста є звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК України. Умисне або недбале затягування досудового розслідування з боку правоохоронних органів не визнається несприятливою обставиною для впливу строків давності. Цю проблему ускладнює зупинення провадження на підставі призову обвинуваченого для проходження військової служби за призовом під час мобілізації на особливий період.

7. Одна з нагальних проблем сучасного забезпечення прав журналістів в європейському просторі – це протидія SLAPP-позовам. На етапі відпрацювання загального механізму протидії SLAPP-позовам в Україні, слід передбачити заборону розгляду таких позовів в спрощеному провадженні, обов'язкову офіційно підтверджену процедуру досудового врегулювання спору, відпрацювати на рівні галузевого законодавства чітке розмежування між констатацією фактів, припущеннями та оціночними судженнями. Вирішення питання забезпечення належної компенсації шкоди, заподіяної перешкоджанням виконанню професійних обов'язків журналіста, має вирішуватися комплексно, з урахуванням потреб потерпілих від усіх кримінальних правопорушень.

За результатами дослідження обґрунтовано необхідність внесення відповідних змін до КК України:

п. 4 ч. 1 ст. 67 КК України викласти в такій редакції:

«4) вчинення кримінального правопорушення у зв'язку з виконанням потерпілим службового, професійного або громадського обов'язку»;

частину 2 статті 115 КК України доповнити п. 8-1 наступного змісту:

«8-1. журналіста чи його близьких у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку»;

Абз. 1 частини 2 статті 121 КК України викласти в такій редакції:

«2. Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення, або вчинене групою осіб, а також з метою залякування потерпілого або інших осіб, чи з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості, або вчинене щодо журналіста чи його близьких у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку, або вчинене на замовлення, або таке, що спричинило смерть потерпілого,- »

Абз 1. частини 2 статті 122 КК України викласти в такій редакції:

«2. Ті самі дії, вчинені з метою залякування потерпілого або його родичів чи примусу до певних дій або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, або щодо журналіста чи його близьких у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку, -»

Абз .1 частини 2 статті 125 КК України викласти в такій редакції:

«2. Умисне легке тілесне ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, або вчинене щодо журналіста чи його близьких у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку, -»

Абз .1 частини 2 статті 147 КК України викласти в такій редакції:

«2. Ті самі дії, якщо вони були вчинені щодо неповнолітнього або щодо журналіста чи його близьких у зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку, або організованою групою, або були поєднані з погрозою знищення людей, або такі, що спричинили тяжкі наслідки, -»

частину 2 статті 194 КК України викласти в такій редакції:

«2. Те саме діяння, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або щодо майна журналіста чи його близьких у

зв'язку з виконанням журналістом професійного обов'язку, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки, -»

назву розділу V Особливої частини КК України викласти в такій редакції:

«Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод»;

частину 2 статті 163 КК України викласти в такій редакції:

«2. Ті самі дії, вчинені повторно або щодо державних чи громадських діячів, або вчинені службовою особою, або з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації, -

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років».

назву статті 171 КК України викласти в такій реакції:

«Стаття 171. Перешкоджання виконанню професійних обов'язків журналіста».

частину 1 ст. 171 КК України викласти в наступній редакції:

«1. Незаконне вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, якими він користується у зв'язку із своєю професійною діяльністю, незаконна заборона висвітлення окремих тем, показу окремих осіб, критики суб'єкта владних повноважень, а так само інше умисне перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності -

карається штрафом від ста до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк»;

частину 2 ст. 171 КК України викласти в наступній редакції:

«2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, поєднані з погрозою насильством, знищення або пошкодження майна журналіста чи його близьких, -

карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, пробаційним наглядом на строк до чотирьох років, або обмеженням волі на той самий строк»;

частину 3 ст. 171 КК України викласти в наступній редакції:

«3. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, поєднані з завданням ударів або побоїв, погрози вбивством, або якщо вони були вчинені службовою особою з використанням свого службового становища або за попередньою змовою групою осіб, -

карається штрафом від двох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, пробаційним наглядом на строк до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого»;

доповнити статтю 171 КК України частиною четвертою наступного змісту:

«4. Переслідування журналіста у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків, тобто залякування, спостереження, або надсилання повідомлень чи телефонних дзвінків, які повторюються в часі, та створюють обґрунтований страх за власне життя та/або здоров'я або близьких осіб, -

карається штрафом від трьох тисяч до шести тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк до трьох років»;

Назву розділу XV Особливої частини КК України викласти в наступній редакції: «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян»;

статтю 345-1 КК України виключити;

статтю 347-1 КК України виключити;

статтю 348-1 КК України виключити;

статтю 349-1 КК України виключити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакумова Ю.В. Інститут співучасті в кримінальному праві України: природа, сутність, сучасні проблеми визначення: монографія; за ред. В.Г. Лукашевича. З.: КПУ, 2012. 320 с.
2. Алієва К.М. Підстави та принципи криміналізації неповаги до працівника правоохоронного органу: дис. ... докт.філ. 081 Право., Дніпро, 2023. 225с.
3. Андрушко П. П. Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова характеристика: монографія. Київ: КНТ, 2007. 328 с.
4. Антонов С.В. Кримінальна відповідальність за посягання на діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350, 352 Кримінального кодексу України): автореф. дис. ... канд.юр.наук: 12.00.08. Київ. 2010. 23с.
5. Антонюк М., Жмудь В, Заруба П., Левко В. Кримінально-правовий захист професійної діяльності журналістів: Варіативна частина посібника для суддів. Рада Європи, вересень 2021 р. 136с.
6. Балобанова Д. О. Динаміка кримінального права: доктринальні положення: монографія. Одеса : Фенікс, 2020. 358 с.
7. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2007. 17с.
8. Бандурка І.О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія. Право.ua. № 2. 2015. С. 70-75. URL: <https://core.ac.uk/reader/187223750>
9. Бараненко Д. Обмежена осудність за кримінальним законодавством України. Вісник прокуратури. 2002. №3. С.25-31
10. Барометр свободи слова за березень 2025 року. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova-za-berezen-2025-roku-i67528>
11. Безпала Я.С. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Харків. нац. ун-т внутр.справ., 2014. 211 с.

- 12.Безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення : Про Рекомендації парламентських слухань: Постанова ВР 14.01.2020 року № 456-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/456-IX#Text>
- 13.Блажівський Є.М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України: дис. ... канд.юр. наук. Львів, 2010. 22с.
- 14.Бойко А. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2013. 231 с.
- 15.Бондарчук А. С. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо журналіста в Україні: дис. ... канд.юр.наук. 12.00.08, Київ, 2019. 269.
- 16.Бондарчук А.С. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо журналіста в історичному вимір. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 2 (111). С. 68-74
- 17.Боровик А. В. Класифікація кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальних правопорушень проти журналістів. Нове українське право. 2022. Вип. 2. С. 163–176. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.2.23>.
- 18.Боровик А. В. Кримінальні правопорушення проти представників влади: дис. .. докт. юр.наук. 12.00.08, Одеса,2025. 545 с.
- 19.Боровик А.В. Близькі родичі як потерпілі від кримінальних правопорушень проти представників влади: актуальні проблеми кримінально-правової характеристики. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 5. С. 461–466. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/110>.
- 20.Боровик А.В. Мета та мотиви посягань на представників влади. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. 2023. Том 34 (73). № 1. С. 122-125. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.2/20>

- 21.Бортник В. А., Бондарчук А. С. Місце погрози або насильства щодо журналіста в системі Особливої частини Кримінального кодексу України. Юридична наука. 2020. № 7(109). С. 310–320.
- 22.Бурдін В.М. Осудність та неосудність у кримінальному праві України: проблеми теорії і практики. автореф. ... дис. д.ю.н. ЛДУВС, Львів. 2011. 42с.
- 23.Буряк К. М. Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні: кримінально-правове та кримінологічне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро. 2018. 251 с.
- 24.Буряк К. М. Потерпілий у злочині перешкоджання законній професійній діяльності журналіста. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2015. № 6. С. 113–119.
- 25.Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 29.05.2018р. справа № 303/3534/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74283983>
- 26.Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 20.10.2014 р. справа № 756/1140/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/41103643>
- 27.Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 21.09.2016 року №295/1778/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/61482835>
- 28.Вирок Вижницького районного суду Чернівецької області від 07.02.2024 справа № 713/1160/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116811303>
- 29.Вирок Галицького районного суду м. Львова від 12.12.2024р № 461/9979/20 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123700970>
- 30.Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 14.09.2022 року справа № 752/26562/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106229405>
- 31.Вирок Дніпровського апеляційного суду від 30.09.2019 року справа № 214/4970/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84755074>
- 32.Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 28.02.2022 року справа № 344/3120/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103579055>

- 33.Вирок Іллічівського міського суду Одеської області від 23.08.2024 року справа № 509/4013/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121177381>
- 34.Вирок Камінь-Каширського районного суду Волинської області від 26.03.2024 року справа № 157/882/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117946903>
- 35.Вирок Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 24.01.2023 р. у справі № 333/9128/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108633120>
- 36.Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 29.05.2018 року справа № 303/3534/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74283983>
- 37.Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 09.09.2021р. справа № 756/7104/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99707843>
- 38.Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 20.10.2014 року справа № 756/1140/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/41103643>
- 39.Вирок Октябрського районного суду м. Полтави від 21.10.2024 року. справа № 554/11338/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122423541>
- 40.Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 20.10.2021 р. справа № 522/12416/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100540215>
- 41.Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 28.07.2014 року №522/1114/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/39970282>
- 42.Вирок Самбірського міськрайонного суду Львівської області від 16.03.2021 р. справа № 452/2027/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95560982>
- 43.Вирок Харківського районного суд Харківської області 25 червня 2024 року справа № 635/6234/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120004431>
- 44.Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 12.11.2024 р. у справі № 766/18909/24 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122988380>
- 45.Вирок Центрального районного суду м. Миколаєва від 18.02.2016 р. справа № 490/11255/15 к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56367581>

46. Вирок Черняхівського районного суду Житомирської області у справі №293/780/21 від 07.11.2023р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114707850>
47. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 20.09.2017 р. справа № 761/33769/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/69050563>
48. Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 16.01.2023 р. справа № 727/10651/21. URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108431166>
49. Владимиренко С. В. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 20 с.
50. Вознюк О.Л. Добросовісність використання мобілізації обвинуваченого як підстави зупинення судового провадження. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Міжвідом. наук.-практ. конф., м. Київ, 28 квітня 2023 року, Київ, 2023. С. 40–42
51. Газдайка-Василишин І.Б. Захоплення журналіста як заручника: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. URL: <file:///D:/Downloads/igorkozych,+60.2022.gazdayka-vasylyshyn.pdf>
52. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ: ВАІТЕ, 2021. 228 с
53. Горбачова І. М., Бойченко В.П. Кримінально-правовий захист діяльності правоохоронних органів. Правова позиція, 2024. № 2 (43). С. 34-39.
54. Горбачова І.М. Сучасний стан та перспективи розвитку заходів компенсації в кримінальному праві України. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. Том 26 (65). №2-1. Симферополь, 2013. С.164-172
55. Горбунова В. А. Кримінальна відповідальність за знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу: автореф. дис... канд. юрид. наук. Харків, 2012. 20 с.

- 56.Горпинюк О. П. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 21с .
- 57.Готін О. М. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина: навч. посібник. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. 192 с
- 58.Грищук В.К., Пасека О.Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 248 с
- 59.Гродецький Ю.В. Кримінально-правова охорона законної професійної діяльності у сфері підготовки та поширення масової інформації. Вісник Асоціації кримінального права України. 2022. № 1(17). С. 146-172. DOI: <https://doi.org/10.21564/23119640.2022.17.260526>
- 60.Гуренко Д. Ю. Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Х., 2011. - 20 с.
- 61.Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів. Х. : Вид. НацУВС, 2001. 383 с.
- 62.Гуторова Н.О. Охоронна функція кримінального права. Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків :матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9-10 жовт. 2014 р. Харків, 2014. С. 31-35.
- 63.Давидович І.І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок: автореф. дис. ... канд. юрид. наук:12.00.08. Київ, 2007. 20 с.
- 64.Денисова Т. А. Кримінальне покарання та функції його призначення і виконання за законодавством України : навчальний посібник. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2004. 152 с.
- 65.Джуза А.О. Реституція та компенсація як особливі форми віктимологічного запобігання злочинам: досвід країн західної Європи та США. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ 2017. № 1 (102) С. 312-321.

- 66.Дзюба В. Т. Потерпілий від злочину в сфері господарської діяльності: його види та юридичні ознаки. Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності : матер. наук.-практ. конф. / ред. кол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. Харків : Кроссроуд, 2006. С. 60–63.
- 67.Дзюба Ю. До питання про систему злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян у чинному КК України. Вісник «Наукове життя». № 1 (56). С. 188-194. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5665/1/Dzyba_188.pdf
- 68.Дзюба Ю. П. Суспільна небезпечність злочинів та соціальна обумовленість кримінально-правової заборони. Форум права. 2014. № 4. С. 130–134 URL:: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_4_25.pdf
- 69.Довгаль М. В. Протидія насильницьким злочинам проти осіб, які є носіями авторитету органів державної влади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 274 с.
- 70.Донченко О. І. Авторитет органів місцевого самоврядування як об'єкт кримінально-правової охорони: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 20 с.
- 71.Донченко О. І. Кримінально-правова характеристика потерпілого від злочинів проти авторитету органів місцевого самоврядування . Науковий вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія «Право». 2012. № 20. Ч. І. Т. 4. – С. 32–34.
- 72.Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.
- 73.Європейська конвенція з прав людини від 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
- 74.Єдинак І.В. Порівняльна характеристика кримінальної відповідальності за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер за законодавством України та Республіки Польща: дис. ... канд.юр.наук. 12.00.08, Львів, 2021. Дніпро, 2021. 220с.

- 75.Ємельянов В.П. Визначення об'єкта злочину в кримінально-правовій науці: дискусійні питання. Вісник Запорізького юридичного ін-ту Дніпроп. держ. ун. внутр. справ. 2009. №2. С. 125-135
- 76.Єрмолаєва-Задорожня С.В. Перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів: поняття, різновиди та форми прояву. Питання боротьби зі злочинністю 2017. №1 (33). С. 261-272.
- 77.Ждан М. Д. Історія становлення та розвитку кримінального законодавства України в частині охорони трудових відносин. Право та державне управління. 2022 р. № 1 . С. 25-35 DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.1.3>
- 78.Загальна декларація прав людини: резолюція ГА ООН 217 А (III) від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- 79.Загиней З. А. Герменевтика кримінального закону України: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2016. 636 с.
- 80.Заєць І.С. , Марко С.І. Особливості кримінальної відповідальності за перешкоджання професійній діяльності журналістів. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 1 (114). С 19-30. DOI: <https://doi.org/10.33270/01201141.19>
- 81.Зайцев О.В. Співвідношення осудності, неосудності та обмеженої осудності. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2003. Випуск 20. С. 395-399.
- 82.Залялова І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Донецьк, 2006. 186 с.
- 83.Залялова І.М. До питання про відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу. Право і безпека. 2005. № 44. С. 64-67
- 84.Звільнена після розслідування «Схем» суддя Арестова судиться з журналістом, який знайшов у неї паспорт РФ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhemy-suddya-arrestova-zhurnalist-sud/33250140.html>

- 85.Зелінський А.Ф., Куц В.М. Об'єкт злочину і структура Особливої частини Кримінального кодексу. Вісник Університету внутрішніх справ. Харків, 1997. Вип. 2. С. 148-154.
- 86.Зінченко І.О. Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина /Аналіз законодавства і судової практики: Монографія. Харків: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2007. 320 с.
- 87.Зінченко І.О., Шевченко Є.В. До питання щодо уточнення змісту охоронної функції кримінального права. Економічна теорія та право. 2020 № 3 (42) 117-136
- 88.Заява N 34056/02. Справа «Гонгадзе проти України». 8 листопада 2005 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_420#Text
- 89.Ізай І. М. Кримінально-правова протидія втручанню в діяльність працівників правоохоронних органів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 20 с.
- 90.Ісаєнко Є.Г. Актуальні питання об'єктивної сторони перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2024. Випуск 86. Ч. 4 С. 238 – 247. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.38>
- 91.Карпенко О.І. Блогер як медіаособа. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право. 2016. Вип. 22. С. 135-137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2016_22_34
- 92.Карчевський М. В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України : монографія / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 265 с.
- 93.Керопян А.А. Кримінальна відповідальність за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій: дис. ... докт. філософії: спец.: 081 - Право. Харків, 2023. 194 с. URL
- 94.Ківалов С. В. Співвідношення адміністративних правових заходів із суміжними категоріями. Європейські орієнтири розвитку України: науково-

- практичний вимір в умовах воєнних викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / НУ «ОЮА» ; за заг. ред. С. В. Ківалова ; відп. за вип. М. Р. Аракелян. Одеса : Фенікс, 2024. С. 24-26.: URL: <https://hdl.handle.net/11300/28090>
95. Кирбят'єв О. О. Кримінально-правова охорона професійної діяльності працівників правоохоронних органів: дис. ... докт. юрид. наук. Київ. Запоріжжя, 2021. 446 с.
96. Кириченко Ю. В. Кримінальна відповідальність за викрадення електричної або теплової енергії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право». Дніпропетровськ, 2009. 20 с.
97. Класифікатор професій: Загальні положення. 25.12.2024. Департамент праці та зайнятості. Міністерство економіки України. URL <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=90ffb288-8826-4914-8709-8815379a3fe1&title=KlasifikatorProfesii>
98. Ключова тема - стаття 10. Захист журналістів та журналістської діяльності. URL: <https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/protection-of-journalists-and-journalistic-activities-ukr>
99. Книженко О. О. Урахування диференціації та індивідуалізації відповідальності під час встановлення кримінально-правових санкцій. Наше право. 2011. № 2. Ч. 2. С. 81–86
100. Кодекс Законів про працю: Закон України від 10.12.71 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
101. Козаченко О.В., Мусиченко О.М. Реституційно-компенсаційні заходи в кримінальному праві. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. С. 456- 465 <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.79>
102. Колодін Д.О. Кримінальна відповідальність за фальсифікацію підсумків голосування на виборах та референдумі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2014. 20 с.

103. Колодін Д.О. До питання про значення родового об'єкту кримінальних правопорушень. Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 181-184. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/33516bcf-54ee-4d78-bd0f-369c25a6daf3/content> С. 181
104. Колодін Д.О. Концептуальні засади кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні: дис... докт. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2025, 388с.
105. Коломієць Ю. Ю. Невідворотність кримінальної відповідальності: правова природа та зміст : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2005. 17 с.
106. Комарницький М. М. Кримінально-правова охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 225 с.
107. Кондратов Д. Ю. Кримінально-правова охорона таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2011. 215 с.
108. Кондратов Д.Ю. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (Розділ V КК України), їх загальна характеристика // Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / О. М. Литвинов, О. О. Житний, М. М. Клемпарський та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова ; МВС України; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. С. 195–197.
109. Конституція України від 28 червня 1996 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

110. Копотун І. М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 / Київ. нац. ун-т внутріш. справ. Київ, 2008. 20 с.
111. Красницький І.В. Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за кримінальним правом Франції та України: порівняльний аналіз: дис. ... к.ю.н. Львів. 2005. 220с.
112. Кримінальне право України. Загальна частина: тексти лекцій: навч.-метод. посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.]; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.24489>
113. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник для студ. юрид. вузів і ф-тів / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, С. Я. Лихова [та ін.] ; за ред. П. С. Матишевського, С. С. Яценка, П. П. Андрушка. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 506с.
114. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / М. І. Бажанов , Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред.проф. М. І. Бажанова , В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-е вид.,перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
115. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. № 2341-III <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1773>
116. Кримінальний кодекс УРСР (України) 28.12.1960р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>
117. Кримінальний кодекс УРСР 1927 року (в редакції 1949 року) URL: <https://coollib.in/b/669494-kollektiv-avtorov-yurisprudentsiya-kriminalniy-kodeks-ursr-1927-roku-v-redaktsiyi-1949-roku/readp>
118. Кримінальний кодекс УСРР (1922 р.) (Витяг). URL: <https://textbooks.net.ua/content/view/1060/70/>
119. Кримінально-процесуальний кодекс: Закон від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

120. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2012. 908 с.
121. Кузнецов В.В. Кримінально-правова охорона: проблеми визначення поняття. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 30(2). С. 107-110
122. Кузнецов В. Принципи кримінально-правової охорони. Право України. 2017. № 2. С. 124-130. URL: <http://jnas.nbuuv.gov.ua/article/UJRN-0001431097>
123. Кузнецов В.В. Співвідношення понять «об'єкт злочину» та «об'єкт кримінально-правової охорони» в теорії кримінального права. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. № 11. Т. 2. С. 77-79.
124. Кузнецов В.В. Періодизація історії кримінального законодавства України у сфері відповідальності за злочини проти громадського порядку та моральності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014 Серія ПРАВО. Випуск 24. Том 4 С. 33-36
125. Куц В.М. Звільнення від кримінальної відповідальності та перспективи його законодавчого врегулювання. Часопис Київського університету права. 2021. №2 С. 267-270. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2021.54
126. Ладнюк В. Р. Кримінально-правова характеристика перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради: дис. канд.юр.наук. 12.00.08, Київ, 2020. 255с.
127. Левченко Ю.О. Теоретичні, законодавчі та практичні аспекти звільнення від відбування покарання з випробуванням. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» С. 588-591. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.103>
128. Лемішко Ю.Ю. Вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою як кваліфікуюча ознака та обставина, що обтяжує покарання. Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО. 2015. Випуск 35. Частина II. Том 3. С. 91-95

129. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України): монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 573 с
130. Лірник О.В . Журналіст – жертва злочину в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1. С. 489-491 DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/114>
131. Ліховіцький Я.О. Перешкоджання законній діяльності персоналу охорони: особливості правового регулювання. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 5: С. 716-722. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.110>
132. Лутковська В., Кушнір І., Лук'яненко Ж., Міжнародні стандарти прав людини. Журналістика. Український інститут з прав людини, 2019. К. 145с.
133. Мамчур В. М. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2002. 20 с.
134. Марін О. Кримінально-правова охорона журналістів в Україні: рефлексія підходу. Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». 2018. Вип.66. С. 198–208.
135. Маркін В. І. Кримінально-правова охорона свободи віросповідання в Україні: дис. ..канд.юр.наук. 12.00.08, Львів, 2012. 21с.
136. Матвійчук В.К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2008. 32с.
137. Медіарух та правозахисники закликають Раду не ухвалювати законопроект №10242, який можуть використати для тиску на журналістів. URL: <https://imi.org.ua/news/mediaruh-ta-pravozahysnyky-zaklykayut-radu-ne-uhvalyuvaty-zakonoprojekt-10242-yakuj-mozhut-i65210>

138. Мельник М. Помилкова криміналізація: види, причини та наслідки. Підприємництво, господарство і право. 2004. № 5. С. 94-99.
139. Митрофанов І. І., Стрельцов Є. Л. Кримінально-правове забезпечення охорони законної професійної діяльності журналіста: монографія / за заг. ред. Є. Л. Стрельцова. Одеса: Фенікс, 2017. 302 с.
140. Михайлин І.Л. Нарис історії українського журналістикознавства Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія: Соціальні комунікації. 2010. №903. Вип 2 С. 61-83 .С.64
141. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Резолюція А/RES/2200 А (XXI)ГА ООН від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
142. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ГА ООН від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
143. Мовчан Р.О., Гель А.П. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ст. 171 КК): науково-практичний коментар. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. 2024. Вип.17 (29). С. 269-281. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.17.29.269-281>
144. Мозоль С.А. Запобігання злочинам проти виборчих прав громадян: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право. Київ: Київський національний університет внутрішніх справ, 2008. 187 с.
145. Мохнюк Р. Свобода слова та її обмеження: як це регулюється в Україні та в ЄСПЛ. URL: <https://vsirazom.ua/cabinet/svoboda-slova-ta-ii-obmezhennya-yak-ce-regulyuyetsya-v-ukraini-ta-v-yespl/>
146. Музика А.А., Лащук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: Монографія. К.: Паливода А. В., 2011. 192 с

147. Навроцький В. О. Злочини проти політичних і трудових прав громадян. Лекції для студентів юридичного факультету. Львів : Юридичний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка, 1997. 36 с.
148. Назимко Є. С. Інститут покарання в кримінальному праві України (нарис з методології дослідження) : монографія. Донецьк : Ноулідж (донец. від-ня), 2014. 370 с.
149. Нечипорук Я.В. Правовий статус блогера. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 9. С. 172-176. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/41.pdf
150. Овсієнко Л.М. Історія журналістики. Навч.посібник Переяслав-Хмельницький- «Видавництво КСВ», 2015. 214с.
151. Овчарук Ю.В. Окремі проблемні питання кримінальної відповідальності за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 2. С. 280–288
152. Опришко Л.В., Вдовенко О.М. Проблеми розслідування та судового розгляду кримінальних справ, пов'язаних із порушенням професійних прав журналістів в Україні: аналітичний звіт. Київ: ГО «Платформа прав людини», 2019. 66 с.
153. Орлов Ю. В. Родовий об'єкт злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму. Юридична наука. 2014. № 12. С. 114–133.
154. Оrobeць К.М. Характер суспільної небезпечності кримінального правопорушення як прояв його антицінності. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2019. № 6. Том 30 (69). С. 131-135 DOI <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2019.6/25>
155. Осадчий В. Об'єкт і система злочинів, передбачених розділом XV КК України. Право України. 2004. №2. С. 96–99.

156. Осадчий В.І. Кримінальна відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень працівникові правоохоронного органу (стаття 189-4 КК України): дис...канд.юрид.наук: 12.00.08. К., 1994. 196 с.
157. Осадчий В.І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності. Монографія. К.: Атіка, 2004. 336 с.
158. Оцяця А. С. Охоронная функція кримінального права України: основні доктринальні підходи. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані : монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова; МОН України, НУ «ОЮА», Каф.крим. права та ін. крим.-прав. дисциплін Миколаїв. ін-т. права, ПРЦ НАПрНУ, ГО «Всеукр. Асоціація крим. права». Миколаїв : Іліон, 2016. С. 238-258.
159. Панов М. Функціональний підхід - необхідна складова методології наукових досліджень кримінального права. Право України. 2017. № 2. С. 14-22
160. Павликівський В. І. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про працю, не пов'язані з посяганням на життя та здоров'я : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. - 20 с.
161. Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні : монографія. Харків : Панов, 2016. 488 с.
162. Павликівський В.І. Кримінологічний аналіз стану, динаміки та структури кримінальних правопорушень проти законної професійної діяльності журналістів Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023. Серія ПРАВО. Випуск 74: частина 2. с. 183-188. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.2.29>
163. Павлова О. С. Кримінально-правова охорона професійної діяльності журналістів за національним законодавством. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи

- права): у 2 т.: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 340-343. URL: <https://hdl.handle.net/11300/19789>
164. Павлова О.С. До питання кримінально-правової охорони прав журналістів і працівників засобів масової інформації. Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Одеса, 26 квітня 2024 р.). URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/c77ed43d-fe00-43d4-958d-0f60923956cd>
165. Павлова О.С. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів в Одесі Консервативно-ліберальні ідеї Одеської школи кримінального права: матеріали Одеської науково-практична конференція (м. Одеса, 24 лист. 2023 р.) відп. ред. проф. Ю. Ю. Коломієць. Одеса: Видавництво «Юридика», 2024. С. 134-140. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/587a0891-02d0-433f-8e1b-ab1416e9eb5d/content>
166. Павлова О.С. Кримінально-правова охорона прав блогерів. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 9. С. 337-340. URL: http://lsej.org.ua/9_2023/82.pdf
167. Павлова О.С. Перешкоджання професійній діяльності журналістів. Міжнародна мультидисциплінарна наукова інтернет-конференція. Сімдесят треті економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, (м.Львів, Україна – м. Переворськ, Польща, 22-23 березня 2023 р.) ; ГО“Наукова спільнота”; WSSG wPrzeworsku. Львів С. 69-72. URL: http://www.spilnota.net.ua/data/downloads/file_1681907305.pdf
168. Павлова О.С. Поняття та види інформаційних правопорушень. Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал». 2023. № 7. С. 372-475. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2023/87.pdf

169. Павлова О.С. Принципи, що стосуються захисту журналістів в умовах конфліктів і тиску. «Світ наукових досліджень. Випуск 13»: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 25-26 жовтня 2022р.) [редкол.: О. Патряк та ін.] ; ГО «Наукова спільнота» С.134-136. <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/4005/>
170. Павлова О.С. Система кримінально-правової охорони журналістів в Україні. Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал». 2023. № 5. С. 298-301. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/74>
171. Павлова Ю.С., Павлова О.С. Правове регулювання інформаційних відносин. Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал». 2023. № 6. С. 473-475. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/110.pdf
172. Панов М. Харитонов С. Суспільна небезпечність діяння - фундаментальна ознака поняття «кримінальне правопорушення». Опубліковано 25.11.2019р. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/suspilna-nebezpechnist-diyannya-fundamentalna-oznaka-ponyattya-kryminalne-pravoporushennya/>
173. Панов М.І., Харитонов С.О., Гальцова В.В. Об'єкт кримінального правопорушення: сучасні трактування. Вісник НАПрНУ. 2021. №4. С. 262-270. [https://doi.org/10.37635/jnalsu.28\(4\).2021.262-269](https://doi.org/10.37635/jnalsu.28(4).2021.262-269)
174. Парламентські слухання безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення від 06.11.2019 року. URL: https://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl06111119.htm
175. Пахнін М.Л. Використання абстрактного та казуїстичного прийомів при конструюванні кримінальних правопорушень у сфері свободи слова та журналістської діяльності. Європейські перспективи. 2021. №4 с. 90-95. DOI 10.32782/EP.2021.4.13
176. Пилипенко Є. В. Перешкоджання діяльності у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Сєвєродонецьк, 2018. 228 с.

177. Пилипенко Є. В. Система злочинів, що полягають у перешкоджанні законній діяльності за КК України. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2015. Вип. 4. С. 103–109.
178. Письменський Є.О. Реалізація кримінально-правової політики в умовах воєнного стану: дослідження негативних тенденцій. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. Вип. 17(29), 2024. С. 300-310.
179. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
180. Постанова Великої палати Верховного Суду від 27.11.2019 року справа №629/847/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86105184>
181. Постанова Верховного Суду від 06.10.2022 року справа № 369/1586/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106788061>
182. Постанова Верховного Суду від 20.03.2019 р. справа № 180/1669/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80681387>
183. Постанова Верховного Суду у справі № 464/710/18 (провадження № 51-3805км20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93564752>.
184. Постанова Верховного Суду (ЦП) від 14.03.2024р. справа № 127/18736/20 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117974738?fbclid=IwAR1kx6zrxx4j-Olt_Oq9uLalLmieI95wOjd-ic5GgEM5emxLKGiulxCsv38_aem_AXRxdp2DrU1dFVb-6snftpncl4_5RgHZCjOPa6Id7IBc4SszoDXJPey-D7mEqJ5PqX30na0bXGQlLEZKG7R7rCI
185. Постанова Верховного Суду (ЦП) від 14.12.2022 року справа № 752/9138/19. URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108026206>
186. Постанова Верховного Суду (ЦП) від 27.11.2024р. справа № 686/33838/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123410605>

187. Постанова Верховного Суду від 05.06.2019 р. справа № 442/4140/17
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82308633>
188. Постанова Верховного Суду від 06.10.2022 р. справа № 369/1586/17.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106788061>
189. Постанова Верховного Суду від 07.06.2022 р. справа № 170/794/20.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104694932>
190. Постанова Верховного Суду від 08.10.2024 р. справа № 161/15802/21
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123281924>
191. Постанова Верховного Суду від 09.04.2025 року справа № 761/41888/17
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126610102>
192. Постанова Верховного Суду від 10.04.2025 року справа № 369/16037/21
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126767071>
193. Постанова Верховного Суду від 11.07.2024 р. справа № 990/11/24. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/120342101>
194. Постанова Верховного Суду від 11.09.2019 року справа № 320/8278/16-
к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84274409>
195. Постанова Верховного Суду від 13.03.2024 року справа № 488/470/17
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117721347>
196. Постанова Верховного Суду від 15.02.2023 року справа №
712/10956/16-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109132495>
197. Постанова Верховного Суду від 18.03.2024 року справа № 296/2948/22
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117915446>
198. Постанова Верховного Суду від 19.07.2023 року у справі №
214/11028/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112433950#>
199. Постанова Верховного Суду від 19.08.2020 року справа № 214/4970/18.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91089431>
200. Постанова Верховного Суду від 20.02.2018 року у справі №
303/4076/15-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72460065>
201. Постанова Верховного Суду від 20.03.2019 р. у справі № 180/1669/16-к
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80681387>

202. Постанова Верховного Суду від 21.11.2023 року у справі № 382/60/20.
URL:
https://protocol.ua/ru/postanova_kks_vp_vid_21_11_2023_roku_u_spravi_382_60_20/
203. Постанова Верховного Суду від 22.06.2023 року справа № 369/1251/17
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111804857>
204. Постанова Верховного Суду від 29.06.2023 р. справа № 677/1431/20.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112002422>
205. Постанова Верховного Суду від 29.09.2022 року справа № 461/3002/19
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106598760>
206. Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 12.03.2025 р. у справі № 460/4375/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125823658>
207. Постанова Сьомого апеляційного адміністративного суду від 06.03.2025 р. справа № 560/10849/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125655115>
208. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення деяких гарантій діяльності медіа, журналістів та громадян на доступ до інформації: Проект Закону 11321 від 05.06.2024 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44362>
209. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація: Проект Закону № 11115 від 25.03.2024 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43884>
210. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 13.05.2014 р. № 1261-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18#n6>

211. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів: Проект Закону №0924 від 27.11.2014 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52566
212. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо вчинення повторного порушення, пов'язаного з незаконною відмовою у доступі журналіста до інформації: Проект Закону №6136 від 06.10.2021 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27952>
213. Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо захисту авторитету держави): проект Закону №2225 від 24.02.2015 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc2_5_1_J?ses=10009&num_s=2&num=2225&date1=&date2=&name_zp=&out_type=&id=
214. Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів): Проект Закону № 1630 від 25.12.2014р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53168
215. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення захисту журналістської діяльності: Проект Закону №6443 від 17.12.2021р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/38594>
216. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за несанкціоноване втручання, збут або розповсюдження інформації, що оброблюється в публічних електронних реєстрах, та посилення кримінальної відповідальності під час дії воєнного стану за кримінальні правопорушення у сфері використання інформаційно-комунікаційних систем: Проект Закону № 10242 від 09.11.2023 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43139>
217. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти

- журналістів: Проект Закону від 11.06.2020р. № 3633. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/2767>
218. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів: Закон України від 4 лютого 2016 року № 993-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-19/ed20160303#n9>
219. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо встановлення відповідальності за окремі дії проти основ національної безпеки України: Проект Закону №9223 від 19.04.2023 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41788>
220. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон від 23.08.2023 року № 3342-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text>
221. Про внесення змін в додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2014 р. № 85: Постанова КМУ від 05 травня 2023 р. № 450 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zminy-v-dodatok-1-do-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrainy-vid-5-kvitnia-2014-r-t50523>
222. Про державно-правові гарантії захисту професійної діяльності журналістів: Проект Закону від 6.05.2008р. № 2508. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=32518
223. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України від 23.09.1997 року № 540/97-ВР. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>
224. Про добровільне лобіювання: Проект Закону № 10337 від 13.12.2023 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43386>
225. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n25>

226. Про захист журналістів в умовах конфліктів і тиску: Збірник документів Ради Європи. Безпека журналістів. Рада Європи. 2016. ТОВ “ЛІВ ПРИНТ”. URL: <https://rm.coe.int/16806b5970>
227. Про захист журналістів за умов конфліктів і тиску: Рекомендація N R (96) 4 Комітету міністрів РЄ від 03.05.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_734#Text
228. Про захист персональних даних: Проект Закону № 8153 від 25.10.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/40707>
229. Про заходи щодо прискорення розслідування справи стосовно зникнення журналіста Г. Гонгадзе: Постанова ВО від 21.12.2000 року N 2154-III <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2154-14#Text>
230. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 року № 2657-XI. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
231. Про лобіювання: Закон України від 23.02.2024 року № 3606-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-IX#Text>
232. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 року № 2849-IX. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
233. Про нове поняття ЗМІ: Рекомендація CM/Rec(2011)7 Комітету міністрів державам-членам від 21.09. 2011 року / Recommendation CM/Rec(2011)7 of the Committee of Ministers to member states on a new notion of media. URL: https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/committee-of-ministers-adopted-texts/-/asset_publisher/aDXmrol0vvsU/content/recommendation-cm-rec-2011-7-of-the-committee-of-ministers-to-member-states-on-a-new-notion-of-media
234. Про право журналістів не розкривати свої джерела інформації: Рекомендація R (2000) 7 від 08.03.2000 р. <https://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-r-2000-7-pro-pravo-zhurnalistiv-ne-rozkryvaty-svoyi-dzherela-informatsiyi/>

235. Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму ВСУ від 07.02.2003 р. № 2. URL [«https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text)
236. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо захисту честі і гідності громадян та працівників правоохоронних органів: Проект Закону № 5050-1 від 24.02.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71217 ,
237. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо окремих питань посилення правового захисту військовослужбовців: Проект Закону №10014 від 06.09.2023р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42724>
238. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (щодо уточнення відповідальності за вчинення злочинів проти волі, честі та гідності особи): Проект Закону № 5034 від 19.08.2016р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59889,
239. Проект КК України (станом на 02.04.2025 року) <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf>
240. Проект Постанови про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування фактів нападу на представників засобів масової інформації 18 травня 2013 року у місті Києві за адресою вулиця Володимирська, 15 та розслідування інших фактів тиску на засоби масової інформації, перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. 2090a від 21.05.2013. URL http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47055
241. Пулик В. М. Кримінально-правова політика у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів: дис. .. докт.філ. 081 Право. Івано-Франківськ, 2024. 244с.

242. Рекомендація CM/Rec(2018)2 Комітету Міністрів державам-членам про ролі та обов'язки Інтернет-посередників від 7 березня 2018 року. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/normative_document/archive/5bcf04496e848695859521.pdf
243. Рекомендація CM/Rec(2024)2 Комітету міністрів державам членам щодо протидії використанню стратегічних позовів проти участі громадськості від 5 квітня 2024 року . URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/perekladdodatok-koriya.pdf>
244. Рішення Березівського районного суду Одеської області від 16.11.2010 р. справа №2-527/2010. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/12658765>,
245. Рекомендація R (85) 11 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно положення потерпілого в межах кримінального права та кримінального процесу від 28 червня 1985 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_85_11_1985_06_28.pdf
246. Рудковська М.Р. Суспільна небезпека як ознака злочину: дис. канд. юр. наук. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Л. 2017. 187
247. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. К., 2007. 616 с.
248. Семенюк О. О. Кримінально-правова характеристика порушення законодавства про референдум. Київ: Вид-во ТОВ «НВП» Інтерсервіс», 2012. 212 с.
249. Семенюк О. О. Кримінально-правова характеристика порушення законодавства про референдум: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. 20 с.
250. Сень І.З. Спеціальні норми у кримінальному праві України: автореф. дис. к.ю.н. К. 2020. 21с.

251. Сенько М. М., Беленок В. П. Окремі питання кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності за законодавством України та деяких зарубіжних держав. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична: Зб. наук. пр. 2007. Вип. 1. С. 148–157.
252. Сийплові М. В., Нитка Я. М. Санкції в системі кримінально-правових засобів захисту охоронної діяльності. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022 Серія ПРАВО. Випуск 69. С. 412-417. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.69>
253. Сийплові М. Кримінально-правовий захист охоронної діяльності в Україні : монографія. Харків : Панов, 2019. 614 с
254. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
255. Сподарик Ю. В. Кримінально-правова охорона законної професійної діяльності журналістів в Україні: дис. ... докт.філ. 081 «Право». Львів, 2022. 246с.
256. Справа «Седлецька проти України». № 42634/18. ЄСПЛ 01/07/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g53#Text ,
257. Справа «Сінькова проти України». Заява № 39496/11. URL: 27.02.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c77#Text
258. Станіч В.С. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан. /під ред. В. Л. Менчинського.Переклад на українську мову – Т. В. Руденко. К. : ОВК, 2016. 490 с
259. Станіч В.С., Іванов О.В. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан 21.05.1998 г. № 574. К, ОВК, 2019. 288с
260. Станіч В.С., Іванов О.В. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан. 22.09.1994: К, ОВК, 2019. 194 с
261. Степаненко О. В. Принцип доцільності в кримінально-правовій доктрині та кримінальному законодавстві України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2017. 249 с.

262. Степаненко О.В. Соціальна обумовленість криміналізації домашнього насильства Правові новели. 2023. № 19 С. 331-338 С. 332. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2023.19.43>
263. Стратегія розвитку законодавства в медійній сфері: Схвалено на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформаційної політики 27 січня 2016 р. 27 с. URL: <http://komsvobslova.rada.gov.ua>
264. Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи: монографія / Ю. В. Баулін, М. В. Буроменський, В. В. Голіна та інш., під заг.ред. Ю. В. Бауліна. К.: ВАІТЕ, 2015. 688 с.
265. Тацій В. Я. Об'єкт злочину. Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. Вип. 1. С. 126–143 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vakpu_2013_1_10
266. Терлюк І.Я. Огляд історії кримінального права України. Навчальний посібник. Львів: Ліга-Прес, 2007. 92 с.
267. Терпелюк Є. В. Суб'єктивне ставлення особи до об'єктивних ознак кримінального правопорушення та його кримінально-правове значення: дис. докт. філ. 081 –Право. Харків, 2021. 241с.
268. Ткаченко І.М. Близькі особи як потерпілі від кримінальних правопорушень. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С. 378–383. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/84>.
269. Трубников В.М. Поняття об'єкта злочину з нових позицій. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна: Серія «Право». 2009. № 6. С. 14-18.
270. Туляков В. А. Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми) : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2000. 336 с.
271. Туляков В. О. Жертви правопорушень як суб'єкти кримінальних правовідносин. Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квіт. 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова; відп. за вип.

- М. Р. Аракелян. Одеса, 2024. С. 349-353. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28623>
272. Туляков В. О. Теорія кримінальної законотворчості: перспективи новітніх підходів Юридична Україна. 2019. №5 . С 36-43.
273. Уголовное уложение 1903. URL: <https://library6.com/books/553030.pdf>
274. Удод А. М. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2013. 16 с.
275. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ: Юрінком Інтер. 2013. 712с.
276. Уманець Б. Б. Поняття кримінально-правових санкцій та сучасна проблематика встановлення їх меж. Часопис Київського університету права. 2016. № 1. С. 315-321.
277. Ухвала Київського апеляційного суду від 17.03.2025 справа № 756/5664/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126135835>
278. Ухвала Київського апеляційного суду від 25.12.2023 року справа №372/2551/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115943326>
279. Ухвала Кузнецовського міського суду Рівненської області від 03.10.2018 року справа № 565/1907/18 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76955080>
280. Файер О.А., Лемішко Ю.М. Поняття професійної діяльності в контексті її здійснення посадовими особами дипломатичної служби. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». С. 377-381. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.04.66>
281. Фесенко Є. Цінності як об'єкт злочину. Право України. 1999. № 6. С. 75-78.
282. Фоменко М. В. Кримінально-правова характеристика перешкоджання законній діяльності профспілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.08. Х., 2017. 18 с.

283. Фоменко М.В. Підстави криміналізації суспільно небезпечних діянь. Вісник кримінологічної асоціації України. 2021. № 2 (25) с. 33-39
284. Фоменко М.В. Службова особа» як суб'єкт корупційних злочинів: становлення поняття у КК України: види та проблемні питання. Вісник кримінологічної асоціації України. 2020. № 1(22) С. 48-56
285. Фоменко М.В. Щодо питання про визначення родового об'єкта злочинів, передбачених розділом V особливої частини КК України. Вісник кримінологічної асоціації України. 2019. № 2 (21) С. 68-78. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4f2f0ec6-72dd-498d-8bb6-6f6263ecb7b2/content>
286. Форманюк В. Поняття правового статусу фізичної особи. Юридичний вісник. 2014. № 5. С. 23-26
287. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. К.: Атіка, 2005. 332 с.
288. Хавронюк М.І. Деякі проблеми визначення суб'єкта злочину за Кримінальним кодексом України . Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2004. №9. С.14-18
289. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Монографія. К.: Юрисконсульт, 2006. 1048с.
290. Хорватова О.О., Пухір Ю.І. Деякі аспекти правового регулювання законної діяльності журналіста в сучасних умовах. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2024 Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 2. С. 366 – 371
291. Храмцов О. М. Кримінально-правова характеристика суспільно небезпечних наслідків психічного насильства. URL:http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pib/2009_1/PB-1/pb-1_8.pdf
292. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

293. Цивінський О.І. Ознаки службової особи у кримінальному праві України. Соціально-правові студії. 2021. Випуск 2 (12). С. 113-120. DOI 10.32518/2617-4162-2021-2-113-120
294. Цуцкірідзе М. Слідчий – основна рушійна сила кримінального впровадження. Юридичний вісник України. 2020. 31 лип. 6 серп. (№ 30). С. 4-5.
295. Цховребов А.О. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу : дис. ... канд.юрид.наук. 12.00.08. Дніпро, 2017. 18с
296. Цховребов А.О. Кримінально-правова характеристика об'єкта й предмета втручання у діяльність працівника правоохоронного органу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2015. Випуск 31. Том . С. 75 – 77.
297. Чайка В. О. Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ:, 2012. 16 с.
298. Чугуников І.І. Об'єкт злочину як підстава для побудови системи Особливої частини Кримінального кодексу України. Актуальні проблеми держави і права. 2022. № 55 С. 115- 130.
299. Шаблистий В. В. Законна професійна діяльність журналіста як «новий об'єкт кримінально правової охорони». Вісник кримінологічної асоціації України. № 2 (13). 2016. С. 78-84
300. Шаблистий В.В. Кримінальна відповідальність за погрозу вбивством: автореф. дис. ... канд.юр.наук. Дніпропетровськ, 2010. 22с.
301. Шимон С. І. Цивільне та торгове право зарубіжних країн. Навч. посіб. (Курс лекцій). К.: КНЕУ, 2004. 220 с.

302. Шмарін І.О. Соціально-правові підстави криміналізації неповаги до суду як злочину проти правосуддя в Україні. Актуальні проблеми держави та права. 2014. № 64 (71). С. 434-443 URL: <http://apdp.in.ua/v71/64.pdf>
303. Шульга А.М. Суспільна небезпечність злочинного забруднення або псування земель. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2014. № 6 С. 108-117. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d3c19400-e2cf-4a28-a149-caba52b49ac7/content>
304. Шустрова К. В. Актуальні питання гарантування прав журналістів в Україні Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2020 № 44 с. 22-26
305. Юнін О.С., Шаблистий В.В. Охорона свободи слова та прав журналістів: кримінально-правовий аспект. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 3/2025. С. 655-58 URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/158>
306. Borovyk A., Mitchuk O., Demianchuk V., Zoliak V., Paziuk R. The legal aspects of the activities of journalists and media professionals related to human rights protection. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2020. Vol. 23. Issue 2. URL: <https://www.abacademies.org/articles/The-legal-aspects-of-the-activities-of-journalists-and-media-professionals-related-to-human-rights-protection-1544-0044-23-2-470.pdf>
307. Case of Anatoliy Yeremenko v. Ukraine. №. 22287/08) ECHR 10.11.2022. URL <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-219194%22%5D%7D>
308. Case of Editorial board of Grivna newspaper v. Ukraine. №41214/08 and 49440/08. ECHR. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-192461%22%5D%7D>
309. Case of Handyside v. the United Kingdom. № 5493/72. ECHR. 07.12.1976. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-57499%22%5D%7D>
310. Case of Kaperzyński v. Poland. №43206/07. ECHR. 03.04.2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-110171%22%5D%7D>

311. Case of Nagla v. Latvia №. 73469/10. ECHR. 16.07.2013. URL:
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-122374%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-122374%22]})
312. Case of Ressiot et autres c. France, № 15054/07 i № 15066/07. ECHR
28.06.2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-111670%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-111670%22]})
313. Case of Sallusti v. Italy. № 22350/13. ECHR. 07/03/2019 URL:
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-191360%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-191360%22]})
314. Case of Tillack v. Belgium, № 20477/05. ECHR 27.11.2007. URL:
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:\[%2220477/05%22\],%22itemid%22:\[%22001-83527%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2220477/05%22],%22itemid%22:[%22001-83527%22]})
315. Code pénal France (consolidated version as of January 1, 2014). URL:
<https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/14297>
316. Code pénal Belge. Strafwetboek. 8 JUNI 1867. URL:
https://www.ejustice.just.fgov.be/img_l/pdf/1867/06/08/1867060850_N.pdf
317. Codice Penale REGIO DECRETO 19 ottobre 1930 , n. 1398 Gazzetta
Ufficiale n.251 del 26-10-1930. URL:
<https://www.gazzettaufficiale.it/sommario/codici/codicePenale>
318. Code of Georgia № 2287 22.07.1999. URL
<https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/1770>
319. Codul penal al Republicii Moldova. COD Nr. 985 din 18-04-2002. URL:
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17695&lang=ro
320. Criminal Code Bulgaria. (SG No. 26/1968, as amended up to May 28, 2010.
URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/447>
321. Criminal code of the Kyrgyz Republic. №. 68 of 01/10/1997. URL:
<https://antislaverylaw.ac.uk/wp-content/uploads/2019/08/Kyrgyzstan-Criminal-Code.pdf>
322. German Criminal Code (Strafgesetzbuch – StGB). URL:
https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb
323. Krimināllikums 17.06.1998. URL: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums>

324. Law on the provision of information to the public No I-1418 on 2 July 1996.
URL: <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/eb244e803e4911e89517ff5ccea63d58>
325. Legea nr. 286/2009 privind Codul penal. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocumentAfis/109854>
326. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>
327. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. URL: <https://www.kodeksai.lt/audziamasis-kodeksas>
328. Media Services Act 16.12.2010. RT I, 06.01.2011, 1. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/511012019003/consolide>
329. Penal Code of Norway. Adopted on 1902-05-02. URL: https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/r/natlex/fe/details?p3_isn=53918
330. Penal Code of the Republic of Slovenia (Official Gazette RS, No. 55/2208). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/6078>
331. Penal Code Passed 06.06.2001 RT I 2001, 61, 364. Entry into force 01.09.2002. URL <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522012015002/consolide>
332. Proposition de loi visant à protéger l'exercice du métier de journaliste №4840. URL: <https://questions.assemblee-nationale.fr/dyn/docs/PIONANR5L15B4840.raw>
333. Protection from harassment act 1997. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40>
334. Regulation (EU) 2024/1083 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 establishing a common framework for media services in the internal market and amending Directive 2010/13/EU (European Media Freedom Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1083>
335. Stepanenko, O., Stepanenko, A., Boichenko, V., Pavlova, O. (2023). Establishment of international legal regulation on the criminallegal combat against

domestic violence. *Amazonia Investiga*, 12(63), C. 198-205.
<https://doi.org/10.34069/AI/2023.63.03.18>

336. USTAWA z dnia 19 kwietnia 1969 r. KODEKS KARNY. URL:
<https://www.prawo.pl/akty/dz-u-1969-13-94%2C16787601.html>

337. Voorhoof D. Protection of journalistic sources is a basic condition for press freedom. URL: <https://www.rcmediafreedom.eu/tools/legal-resources/protection-of-journalistic-sources-is-a-basic-condition-for-press-freedom>

338. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník URL:
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>

2019	ч. 1	1	-	2	обмеж. волі -1	1	-	1	штраф – ст. 69	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч.2	-	-	-	-					-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2018	ч.1	1	-	3 (з них 1 за ст. 45, 1 – за ст. 48)	звіл.за амністією – 1	2	-	1	позб.волі до 3-х р.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Ч. 2	-	-	-	-					-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2017	ч. 1	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 2	-	-	-	-		-			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	ч. 3	1	-	0	-		-			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2016	ч. 1	4	-	2; з них 1 – за ст. 46	штраф – 4	1	-	1 – за ст. 48	1 – ст. 75	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 2	-	-	-	-					-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2015	ч.1	-	-	1 – ст. 48		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	ч. 3	-	-	-	-	1	-	-	1 – ст. 75	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2014	ч.1	6	-	1	5 -штраф, 1 – за амністією																

Стовпчики в шапці таблиці/ значення:

А - к-ть засуджених

В - виправданих

С - к-ть закритих проваджень

Д- призначене покаранн

Додаток 3.
Таблиця 3.
Кількість правопорушень за даними ІМІ¹

	Січен ь- квітень ь 2025 р.	2024	2023	2022	2021	2020	2019	2018	2017 ²
Всього зареєстрованих порушень	46	268	150	567	197	229	243	235	281
Злочинів, що пов'язані з російською агресією проти України	31	155	67	470	-	-	-	-	-
Злочинів, що НЕ пов'язані з російською агресією проти України, з них:	16	113	83	97	197	229	243	235	281
кібератаки	-	23	11	21	16	-	18	15	15
перешкоджання законній журналістській діяльності	-	21	29	32	99	125 (карантинні обмеження та місцеві вибори)	99	96	92
непрямий тиск	-	19	3	-	10	19	18		
обмеження доступу до публічної інформації	-	18	20	21	18	22	21	19	41
вбивство	-	1	-	-	1 (замах)	-			

¹ Інститут масової інформації проводить щомісячний всеукраїнський моніторинг свободи слова за наступними категоріями: фізична агресія, цензура та доступ до інформації, економічний та політичний тиск, юридичний тиск та кіберзлочини проти ЗМІ та журналістів. <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova-za-kviten-2025-roku-i67970>, <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova-za-berezen-2025-roku-i67528>, <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova-za-lyutyj-2025-roku-i66970>, <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova-za-sichen-2025-roku-i66465>, <https://imi.org.ua/monitorings/150-porushen-svobody-slova-zafiksuvav-imi-v-ukrayini-v-2023-rotsi-majzhe-polovynu-vchynyla-rosiya-i58397>, <https://imi.org.ua/monitorings/567-porushen-svobody-slova-imi-zafiksuvav-u-2022-rotsi-v-ukrayini-ponad-80-vchynyla-rosiya-i50055>, <https://imi.org.ua/articles/197-vypadkiv-porushen-svobody-slova-imi-zafiksuvav-u-2021-rotsi-v-ukrayini-i43168>, <https://imi.org.ua/articles/229-vypadkiv-porushen-svobody-slova-imi-zafiksuvav-v-ukrayini-u-2020-rotsi-i36908>, <https://imi.org.ua/monitorings/svoboda-slova-v-ukrayini-u-2019-rotsi-pogirshylasya-imi-i31267>? <https://imi.org.ua/monitorings/235-porushen-svobody-slova-zafiksovano-v-ukraini-u-2018-rotsi-doslidzhennia-imi-i28320>

² (для порівняння, у 2016 році було 264 порушень, у 2015 році – 310, у 2014 році – 995).

побиття і напади, які супроводжувалися заподіянням тілесних ушкоджень	-				24 (причини: карантинні обмеження, викриття корупції, закритість влади всіх рівнів під приводом карантинних обмежень)	20	23	31	30
Погрози	-					19	37	33	38
Пошкодження майна	-				9				

Таблиця № 4.

типових порушень прав журналіста та інших способів тиску на журналістів, а також альтернативні способи вирішення питання захисту порушених прав журналістів

	Типові порушення прав журналістів	Приклади
Злочини, що пов'язані з російською агресією проти України	- погрози та залякування; - викрадення журналістів; - незаконне позбавлення волі; - тілесні ушкодження; - катування; - вбивства (з прямим умислом та через порушення правил ведення війни агресором); - поранення через обстріли журналістів; - пошкодження редакцій медіа; - кібератаки; - вимкнення українського мовлення на окупованих територіях; - юридичний тиск, в тому числі звинувачення у фейкових злочинах; - присвоєння бренду і створення фейкових клонів видань та каналів для поширення агресивної пропаганди...	Тортури та вбивство: В.Рощина – зникла безвісти в серпні 2023 р. на ТОТ України, а 10 жовтня 2024 р. стало відомо про її смерть у російському ув'язненні. Серед загиблих від російської агресії внаслідок обстрілів: А. Рокеллі, Є. Сакун, М. Левін, Р. Еванс, В. Рогелон, С. Ніколаєв, П. Закжевський, О. Кувшинова, О. Бауліна, М. Кведаравічус, Ф. Леклерк-Імхофф, Б. Бітік, А. Солдін, А. Катела, та ін. Безпосередньо розстріляні журналісти: Б. Рено, М.Левін. У полоні утримуються: Д.Хилюк, С. Цигипа, І. Данилевич, І. Левченко, В. Філімон. На території окупованого Криму – з 2014 року примус до співпраці з окупаційною владою. Телеканали зазнають російських кібератак: наприклад, телеканал “Еспресо” хакери зламали ефір та спробували запустити ролик з наративами російського ІПСО про мобілізацію в Україні, або онлайн-медіа “Челайн” - хакери атакували провайдера і запустили на українських каналах російську пропаганду. Регулярні залякування телерадіокомпаній про замінування або подходження погроз про підлив будівель, де містяться різні установи та організації.
Злочини, що НЕ пов'язані з	- вбивство або замах на вбивство;	1. Вбивства:

російською агресією проти України	- обмеження доступу журналістів до публічної інформації, відмова в наданні інформації; - кібератаки; - SLAPP – позови (юридичний тиск); - недопуски журналістів на сесії міськрад, ВР, в судові засідання та ін. державні структури; - тілесні ушкодження; - погрози вбивством, завданням тілесних ушкоджень та ін. шкоди як самим журналістам, так і їх близьким; - розповсюдження наклепницької інформації щодо медіа або журналіста; - пошкодження апаратури та пошкодження особистого майна журналістів;	1.1. Справа про вбивство К. Гандзюк: 26.06.2023 р. Дніпровським районним судом міста Києва ухвалено вирок³, яким М. та Л. визнано винуватими у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 27, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 121 КК України (організації вчинення умисного тяжкого тілесного ушкодження, небезпечного для життя в момент заповнення, вчиненого способом, що має характер особливого мучення, з метою залякування потерпілої, на замовлення, що спричинило смерть потерпілої, за попередньою змовою групою осіб). (№757/31502/20), призначено максимальне покарання у виді позбавлення волі на строк 10 років та задоволено цивільний позов потерпілих. Наявність мотиву, пов'язаного з професійною діяльністю не був встановлений. 07.08.2023 р. відкрито апеляційне провадження за скаргою засуджених. 1.2. Справа про загибель В. Чорновола: в січні 2014 р. Бориспільський міськрайонний суд Київської області закрит кримінальну справу за фактом загибелі В.Чорновола через термін давності – за ч. 3 ст. 286 КК, та звільнив К. від кримінальної відповідальності за порушення правил дорожнього руху. Втім вже 24.04.2014р. Апеляційний суд Київської області направив справу про загибель В. Чорновола на додаткове розслідування до прокуратури⁴, оскільки розглядається версія вбивства. 1.3. В. Веремій був жорстоко побитий тітушками і отримав смертельне вогнепальне поранення в ніч з 18 на 19 лютого 2014 р. 22.12.2017 р. Шевченківський райсуд Києва визнав К. винним у вчиненні к.п., передбаченого ч. 4 ст. 296 КК України, та призначив покарання у виді позбавлення волі строком 4 роки, за ст. 75 КК звільнено від відбування покарання. 13.06.2018 р. Апеляційний суд міста Києва змінив вирок К., призначивши йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на п'ять років реального відбування⁵. 1.4. Справа Г. Гонгадзе: (зник 16 вересня 2000 р., а у листопаді в лісі під Тарашею Київської області виявили його тіло без голови, «касетний скандал») за результатами розгляду кримінальної справи № 1-368/11 Верховний Суд залишив без змін вирок Печерського районного суду міста Києва від 29.01.2013 р. Винними в убивстві Г.Гонгадзе були визнані експрацівники Департаменту зовнішнього спостереження МВС України (позбавлення волі від 12 до 13 років), та ексначальника департаменту зовнішнього спостереження МВС (до довічного позбавлення волі). 1.5. Справа П. Шеремета: за фактом загибелі Шеремета Слідчим комітетом управління НПУ розпочато кримінальне провадження за п. 5 ч. 2 ст. 115 ККУ (умисне вбивство, вчинене способом небезпечним для життя багатьох осіб), однак й по сьогодні вирок не винесений. Як мотиви вбивства розглядалися: неприязні стосунки, професійна діяльність, дестабілізація ситуації та замах на О.Прутулу. Останній раз по цій справі розглядалося питання про зміну запобіжного заходу 17.12.2020р.⁶ 1.6. У 2024 р. після замаху в м. Києві помер казахський опозиційний до влади своєї країни журналіст Айдос Садиков⁷ (справу попередньо кваліфіковано за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України); 1.7. Продюсеру Чернівецької філії Суспільного мовника Максиму Волошину підрізали гальма автомобіля⁸. ...
---	---	---

³ Вирок Дніпровський районний суд міста Києва 26 червня 2023 року №757/31502/20 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111775981>

⁴ https://24tv.ua/apelyatsiyniy_sud_povemuv_na_dorozsliduvannya_spravu_pro_zagibel_vyacheslava_chomovola_n435945

⁵ <https://imi.org.ua/news/apelyatsiyniy-sud-zasudyv-krysinu-do-5-rokiv-pozbavleniya-voli-i20859>

⁶ Ухвала 17 грудня 2020 року Шевченківський районний суд м. Києва Справа № 761/25689/20 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94078111>

⁷ <https://www.facebook.com/kyiv.gp.gov.ua/posts/pfbid0Sot92GdLt52WscrAvQy2WuMqf59ZQNXzDTWWx1AGCb3W5FSACEK9ce5jDLWXGFvtl>

⁸ <https://imi.org.ua/news/prodyuseru-chemivetskoyi-filii-suspilnogo-pidrizaly-galma-avto-i39812>

		2. Погрози та насильство: 2.1. 05.10.2024р. блогер Ніколас Карма повідомив на своїй інстаграм-сторінці, що ввечері 5 жовтня невідомий приставив йому пістолет до шиї в м. Полтаві під час конфлікту з кількома чоловіками на тлі запитання про ЗСУ. Кримінальне провадження розпочато за ч. 4 ст.296 2.2. 02.02.2021р. у Черкасах побили керівника та журналіста місцевого телеканалу "Антенa" В.Воротника⁹. Вдень до студії телеканалу завітали двоє: керівник муніципальної інспекції Черкаської міськради та невідомий чоловік, які розбили обличчя В.Воротнику, «розгромили редакцію каналу». Відкрито кримінальне провадження за ч. 2 ст. 345-1 КК; 2.3. У Києві невідомий поранив ножем виконавчого продюсера Суспільного Мовлення Ю.Макарова (кримінальне провадження за ч. 1 ст. 121); 2.4. У Чернівецькій області прихильники УПЦ МП побили журналістку Д.Лаврик, яка висвітлювала конфлікт, пов'язаний з переходом Свято-Миколаївського храму з московського патріархату до Православної церкви України; 2.5. 05.02.2025р. на журналістку В.Дмитренко напала жінка (мати підозрюваного у вбивстві підлітка) під час зйомок сюжету щодо справи вбивства М.Матерухіна в приміщенні Шевченківського районного суду Києва В. Дмитренко написала заяву до поліції про перешкоджання журналістській діяльності та напад;¹⁰ 2.6. У Рівному суд арештував на два місяці 25-річного рівнянина, якого підозрюють у тому, що він залишив біля дверей квартири журналіста В.Ісаєва поховальний вінок¹¹. Його підозрюють у погрозах убивством та насильством щодо журналіста у зв'язку зі здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності, за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 345-1 КК України). 2.7. Головний редактор видання "Кременчуцька газета" О. Булашев заявив про погрози від невідомого чоловіка (з двох номерів отримав дзвінки з погрозами фізичною розправою: "заткнутися", "закрити рота", "припинити діяти", "не писати та казати чуші", обіцяв "закатати в асфальт", "розірвати на шматки".¹² 3. Перешкоджання: 3.1. В м.Одеса Персонал комунального Геріатричного будинку милосердя ім.св. цілителя Пантелеймона перешкоджали журналісту «Думської», коли той намагався увійти до їдальні закладу, щоб сфотографувати їжу, яку подають підопічним. Йому намагалися закрити об'єктив фотоапарата й вибити техніку з рук, та роздряпати обличчя; 3.2. Начальник Управління ДМС С. Саїва вдарив по камері журналістів "СтопКору", які хотіли з ним поспілкуватися щодо великих статків членів його родини¹³. ДБР повідомило посадовцю про підозру за фактом перешкоджання роботі журналістів (ч.1 ст.171 КК України);
--	--	---

⁹ <https://imi.org.ua/news/u-cherkasah-pobyly-kerivnyka-telekanalu-antena-i37401>

¹⁰ https://weukraine.tv/novyny/napad-na-zhurnalistku-telekanalu-mi-ukrajina-pid-chas-vikonannya-sluzhbovikh-obovjazkiv/?fbclid=IwY2xjawIQV7dleHRuA2FlbQlMQABHawFIRjwIfwiWB-5Bsr4XgKhG703alwyUtVFmHloSCdqLzvhyg1VclBlw_aem_3AyXw_tmKfybUTzn2zeI2Q

¹¹ <https://rv.npu.gov.ua/news/u-rivnomu-za-pohrozu-zhurnalistovi-pidozriuvanomu-obrally-zapobizhnyi-zakhid?v=6581b7b387675>

¹² <https://imi.org.ua/news/golovred-kremenchutskoyi-gazety-zayavyv-pro-pogrozu-vid-nevidomogo-zakataty-v-asfalt-i57497>

¹³ <https://imi.org.ua/news/dbr-povidomylo-pidozru-kerivnyku-mytynysi-ivano-frankivshyni-za-pereshkodzhannya-zhurnalistam-i63359>

		3.3. Дніпровський районний суд м. Києва заборонив журналістці Watchers.Media А.Кондратенко фотозйомку мобільним телефоном обвинувачених та їх адвокатів у відкритому судовому засіданні.¹⁴ Вона зауважила, що суддя заборонила зйомку попри пам'ятку щодо прав медіа у відкритих судових засіданнях, яка висить безпосередньо у судовій залі, де все це відбулось; 3.4. Суддя Деснянського районного суду міста Чернігова заборонив журналістам редакцій Суспільне.Чернігів та 0462 аудіофіксацію відкритого засідання в справі вибуху під час благодійного ярмарку на Валі в Чернігові, що стався 3 вересня 2022 року. 3.5. Журналістці телеканалу “Еспресо”¹⁵, яка проводила розслідування щодо постачання російських нафтопродуктів до України, невідомі чоловіки забороняли знімати та погрожували розбити телефон. Також вони заблокували своєю автівкою виїзд журналістці з місця, де вона збирала матеріал для розслідування. 4. Кібератаки: 4.1. Кібератаки зазнали головний редактор «Кременчуцької газети» О.Булашов (невідомі у фейсбуці розмістили згенероване ШІ відео за його участю, де він нібито коментує заклики кременчуцького депутата Б.Лазоренка про вступ українців до ЗСУ); 4.2. На сторінці у фейсбуку “Українська правда” повідомила, що було зламано її YouTube-канал (28 січня 2025р.): YouTube-канал “Української правди” було зламано та під час, коли мали транслюватися резонансні матеріали, редакція не мала доступу до свого каналу; 5. Недопуск на сесії міськрад, в судові засідання, інші державні та муніципальні заклади: 5.1. із запровадженням через пандемію коронавірусу карантину майже третина (27%) від загальної кількості порушень свободи слова в Україні складала випадки недопущення журналістів на сесії місцевої влади, при цьому, місцеві органи влади не забезпечували будь-якого іншого доступу до інформації із сесії для медіа, зокрема не організовували онлайн-трансляцій. 5.2. в 2003р. Шевченківський районний суд Києва не допустив журналістів на засідання щодо поновлення на посаді звільненого викладача Інституту журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка М.Василенка; 5.3. Поліція м. Миколаєва закрила кримінальне провадження щодо недопуску журналістів до будівлі Миколаївської міської ради;¹⁶ 5.4. журналістку видання Dnipro.media В. Токар не пустили до сесійної зали під час сесії міської ради, що відбулася 19 лютого 2025 року, редакція якої завчасно подала запит міськраді щодо можливості присутності журналістки під час засідання. Коли журналістка Dnipro.media перебувала на балконі, представники іншого медіа Дніпра – КП “Дніпровська студія телебачення” безперешкодно пересувалися залом, знімаючи все засідання;¹⁷
--	--	--

¹⁴ <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova-za-zhovten-2024-roku-i64741>

¹⁵ <https://imi.org.ua/news/u-kremenchutsi-nevidomi-napaly-na-zhurnalistku-telekanalu-espreso-i65366>, <https://imi.org.ua/news/u-zhytomyri-rodychi-pidsudnyh-pereshkodzhaly-zhurnalistkam-suspilnogo-potrapyty-na-sud-i65544>

¹⁶ <https://imi.org.ua/news/politsiya-mykolayeva-zakryla-spravu-shhodo-nedopusku-zhurnalistiv-u-miskradu-i66924>

¹⁷ <https://imi.org.ua/news/u-dnipri-zhurnalistku-ne-pustyly-u-sesijnu-zalu-pid-chas-zasidannya-miskrady-i66840>

		5.5. Броварська окружна прокуратура відкрила кримінальне провадження (ч. 2 ст. 171 КК) за фактом перешкоджання журналісту інтернет-видання “Трибуна” Д.Карпію в доступі до будівлі Броварської міської ради з посиланням на карантинні обмеження. 6. Дискредитація: 6.1. Сайт «Рівненські новини» неодноразово опублікував дискредитаційний матеріал щодо «Четвертої влади», що побудований на розповіді народного депутата Д. Соломчука (який відомий «постійною роздачею продуктів у своїй приймальні для виборців» про пригощання гречкою журналістки “Четвертої влади”, та звинувачення у зв’язках з російськими спецслужбами. 26.03.2025р. поліція розпочала розслідування в справі про чорний піар проти Агенції журналістських розслідувань “Четверта влада”¹⁸ за фактом перешкоджання журналістській діяльності (ч. 2 ст. 171 ККУ); 6.2. Головний редактор видання “Кременчуцька газета” О. Булашев¹⁹ подав заяву до поліції на видання “Кременчук today” та телеканал “Кременчук”, а також на користувача Facebook Lazor Lesnin, поскаржившись на загрозу здоров’ю та життю у зв’язку з виконанням професійних обов’язків. За його словами про нього поширюють чутки та неперевірену інформацію, «паплюжать ім’я», не перевіряють чуток і подають неперевірену інформацію в ефір та публікуючи її на сторінках соцмереж. 6.3. У соціальній мережі Facebook з’явилася фейкова сторінка, яка використовує бренд онлайн-видання “Українська правда”. На сторінці опубліковано кілька посилань на матеріали медіа, а також пост про нібито корупцію в Южноукраїнську та звертається до голови обласної військової адміністрації В. Кіма та керівника облради з вимогою “негайно звернути увагу”.²⁰ 7. Ненадання або відмова у наданні інформації за запитами: 7.1. Долинська міська рада (Кіровоградська область) проігнорувала інформаційний запит кропивницького видання “Точка доступу”, яке цікавилось обставинами придбання радою автомобіля Opel Combo²¹; 7.2. Підприємство “Хмельницьктеплокомуненерго” відмовили у запиті журналісту видання vsim.ua Д.Кардашу, який запитував про обсяги вироблення теплової енергії. 7.3. Хмельницька міськрада не надала журналістці ЖАР.INFO висновків структурних підрозділів до проєктів рішень, що були в порядку денному чергового сесійного засідання міськради, мотивувавши тим, що ці висновки становлять внутрішньовідомчу службову кореспонденцію. Водночас деякі медіа оприлюднювали скріншоти цих висновків структурних підрозділів до проєктів рішень ще до самого сесійного засідання. 7.4. Хмельницька редакція ЖАР.INFO скерувала запити до десятка міських рад, щоб отримати інформацію про впровадження в населених пунктах України автоматизованої системи оплати проїзду. Запити двічі також скеровувались і до Полтавської міської ради. На один з них міськрада відповіла, що надасть відповідь після закінчення воєнного стану. 7.5. Представниця ІМІ в Хмельницькій області А.Бережа надіслала на офіційну електронну адресу Національної ради з питань телебачення і радіомовлення запит із проханням надати інформацію щодо кількості
--	--	--

¹⁸ <https://imi.org.ua/news/u-rivnomu-politsiya-rozsliduye-chornyj-piar-proty-chetvertoyi-vlady-i67372>

¹⁹ <https://imi.org.ua/news/golovred-kremenchutskoyi-gazety-podav-v-politsiyu-zayavu-cherez-tskuvannya-i65364>

²⁰ <https://imi.org.ua/news/u-facebook-stvoryly-fejkovu-storinku-up-i-pyshut-pro-koruptsiyu-u-yuzhnoukrayinsku-i57851>

²¹ <https://imi.org.ua/news/miskrada-na-kirovogradshhyni-ne-vidpovila-na-zapyt-vydannyu-tochka-dostupu-i66295>

		zareestrovanih na Khmel'nychyni media. Mediaregulyator zamist' rozglyadu zapytu za p'ять robochih dnev kvalifikuвав його як звернення, щоб збільшити строк розгляду.²² 7.6. Виноградівська міська рада виставила рахунки на 259.25 грн та на та 86.26 грн. за відповідь на інформаційні запити журналістки інтернет-видання "Голос Карпат (запити щодо інформації про виділення бюджетних коштів на діяльність громадських організацій, а також – щодо розпорядження муніципальними земельними ділянками у місті Виноградів). 8. SLAPP – позови (юридичний тиск): 8.1. Депутат Луцької міської ради Р.Бондарук подав судовий позов проти місцевого медіа "Конкурент" про захист честі, гідності та ділової репутації, спростування недостовірної інформації та відшкодування 50 тисяч гривень морального збитку²³; 8.2. Колишня суддя Донецького окружного адміністративного суду Л.Арестова подала позов про захист честі, гідності та ділової репутації проти української служби Радіо Свобода та журналіста "Схем" Г.Шабаєва²⁴, який виявив у неї російське громадянство влітку 2023 р. Арестова звинувачує і ДБР у неправомірному поширенні інформації про неї у відповіді на запит "Схем" та вимагає компенсацію у 20 тис. гривень. Напередодні ВРП звільнила Л.Арестову за наявність у неї російського громадянства; 8.3. Хмельницький апеляційний суд розглянув апеляційну скаргу місцевого медіа Vsim.ua (ТОВ "Медіахолдинг "Всім") та задовольнив її, скасувавши рішення суду першої інстанції за позовом заступника міського голови м. Хмельницького В.Новачка про захист честі, гідності, ділової репутації та компенсацію моральної шкоди, яким позов був частково задоволений. Верховний Суд Постанову Хмельницького апеляційного суду від 27.08.2024 р. залишив без змін²⁵. 8.4. за позовом экс першого заступника секретаря РНБО України О. Гладковського проти журналістів Bihus.info - позивач вимагав спростувати інформацію, викладену в одному з журналістських розслідувань, та понад 2 млн. гривень компенсації. Суд 1-ї інстанції задовольнив вимоги, Вінницький апеляційний суд відмовив у задоволенні позову О. Гладковського проти Д.Бігуса, Л. Іванової та ГО "ТОМ-14" щодо визнання недостовірною та спростування інформації, оприлюдненої в журналістському розслідуванні "Армія. Друзі. Бабки". Верховний суд 14.03.2024 р. Касаційну скаргу О. Гладковського залишив без задоволення.²⁶ 8.5. 09.11.2018 р. С. Семочко подав до суду про захист честі, гідності й ділової репутації та спростування недостовірної інформації на авторів розслідування про майно і російські паспорти його родини. 13.11.2020 р. Голосіївський районний суд Києва зобов'язав низку українських видань спростувати поширену ними інформацію про колишнього першого заступника голови Служби зовнішньої розвідки С.Семочка як таку, що не відповідає дійсності й заподіює моральну шкоду.. ВС скасував ці рішення²⁷. 9. Переслідування:
--	--	--

²² <https://imi.org.ua/news/natsrada-kvalifikuvala-zapyt-predstavnytisi-imi-yak-zvemennya-shhob-zbilshyty-chas-na-jogo-rozglyad-i57387>

²³ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127254802>

²⁴ <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhem-y-suddya-arestova-zhumalist-sud/33250140.html>

²⁵ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123410605>

²⁶ https://reyestr.court.gov.ua/Review/117974738?fbclid=IwAR1kx6zrx4j-Olt_Oq9uLalLmieI95wOjd-ic5GgEM5emxLKG1ulxCsv38_aem_AXRxdp2DrU1dFVb-6snftpncl4_5RgHZCjOPa6Id7lBc4SszoDXJPey-D7mEqJ5PqX30na0bXGQlLEZKG7R7rCI

²⁷ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108026206>

		9.1. Журналістка видання “20 хвилин” І.Белякова написала до поліції заяву через переслідування: невідомий користувач опублікував під її фейсбук-дописом фото та відео, як вона ходить містом. 17 жовтня І. опублікувала у фейсбуці допис, під яким з колегами та знайомими обговорювали поширення неправдивої інформації про загибель на війні медійника В.Антонюка ²⁸ . Невідомий користувач у коментарях до цього допису розмістив світлини та відео з журналісткою, зроблені на вулицях міста. Порушено кримінальне провадження за ч. 1 статті 182 КК.
Альтернативні способи захисту прав журналістів		1. 01.04.2025р. Сьомий апеляційний адміністративний суд частково задовольнив апеляційну скаргу Апарату ВРУ у справі за позовом редакції ЖАР.INFO щодо надання інформації про відрядження народних депутатів починаючи з дня широкомасштабного вторгнення і до дати запиту²⁹. 2. 12.03.2025 р. суд зобов'язав Державну службу з безпеки на транспорті надати журналістці О. Юсковець інформацію про військовозобов'язаних, які виїхали з України за системою “Шлях” за поданням ліцензованих вантажоперевізників і не повернулися³⁰. 3. 09.04.2025 р. Верховний Суд постановив, що поширена в низці журналістських матеріалів викривальна інформація про суддю Рівненського міського суду О. Тимощука не є недостовірною і такою, що принижує його честь, гідність і ділову репутацію³¹. Верховний Суд також зазначає, що репортажі, які ґрунтуються на інтерв'ю або відтворенні тверджень інших осіб, відредаговані чи ні, є одним з найважливіших засобів, за допомогою яких преса може виконувати свою життєво важливу роль «громадського наглядача» (див. наприклад, пункт 59 рішення ЄСПЛ від 26 листопада 1991 року у справі «Обсервер» і «Гардіан» проти Сполученого Королівства). 4. 24 січня 2024 р., Катерина Серета надіслала підприємству інформаційний запит, у якому просила надати інформацію про зарплати та премії, які отримав у 2023 р. керівний склад Миколаївської ТЕЦ. Окремим пунктом запиту була інформація щодо сум винагород, компенсацій витрат та додаткових благ, що були надані членам наглядової ради приватного акціонерного товариства “Миколаївська теплоелектроцентраль”. У травні 2024 року видання звернулось із позовом до суду, щоб зобов'язати ТЕЦ оприлюднити дані про зарплати. Миколаївський окружний адміністративний суд 17 лютого в повному обсязі задовольнив позов “МикВістей” до Миколаївської ТЕЦ.³² 5. У Тернополі (20.03.2025р.) редакція тернопільського медіа “20 хвилин” отримала повні запитувані дані про нарахування міському голові та всім його помічникам, радникам і заступникам лише після звернення до уповноваженого з прав людини Верховної Ради.³³ 6. 17.03.2025р. Київський апеляційний суд закрив провадження в справі нападу на знімальну групу журналістів “Схем” у державному Укресімбанку восени 2021 р. у зв'язку зі спливом строків давності притягнення до відповідальності ексголови держбанку Є.Мецгера, ексдиректора департаменту³⁴.

²⁸ <https://imi.org.ua/news/zhurnalistka-ternopilskogo-media-20-hvylyn-zvernulasya-do-politsiyi-cherez-peresliduvannya-i64376>

²⁹ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125655115>

³⁰ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125823658>

³¹ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126569507>

³² <https://reyestr.court.gov.ua/Review/12658765>, <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova-za-berezen-2025-roku-i67528>,

³³ <https://gazeta-misto.te.ua/pislya-zvernennya-do-upovnovazhenogo-v-ternopilskij-ova-oprylyudnyly-dohody-volodymyra-trusha/>

³⁴ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126135835>

Додаток 4.

Таблиця №5.

Зарубіжний досвід кримінально-правової охорони професійних прав журналістів.

Країна	Норми Конституції або галузевих Законів, що регулюють діяльність ЗМІ	Норми КК або спеціального закону	Судові кейси / приклади реальних порушень прав журналістів
Велика Британія	На рівні Шотландії та деяких консервативних ініціатив обговорюються механізми швидкого припинення безпідставних позовів про наклеп, які мають на меті «знякати» ЗМІ (anti-SLAPP).	У британському кримінальному праві немає окремих «журналістських» статей, натомість загальні норми захищають будь-яких громадян, у тому числі й представників преси, від посягань на їхню особу, свободу та майно. Втім слід виділити серед них такі: 1. Protection from Harassment Act 1997 ³⁵ : визначає кримінальним злочином будь-яке залякування (harassment), що повторюється, що створює серйозний дискомфорт у потерпілого або переслідування (offence of stalkings), за які особа може бути покарана до 5 років п.в.; 2. Malicious Communications Act 1988 ³⁶ : кримінальним злочином визначає надсилання листа, електронного повідомлення або іншого комунікаційного матеріалу з наміром «знякати або викликати тривогу в адресата, карається до 2 років п.в.; 3. Communications Act 2003 ³⁷ : встановлює відповідальність за публікацію в інтернеті або радіочастотою... образливого, непристойного, грубого або загрозового контенту з покаранням до 6 місяців в'язниці та/або штраф;	1. <i>Case of Reynolds v. Times Newspapers Ltd (1999)</i> ⁴³ : суд встановив «захист суспільного інтересу», який дозволяє журналістам використовувати інформацію, навіть якщо вона може мати характер наклепу, якщо це робиться на користь суспільства. 2. <i>Case of Campbell v. MGN Ltd (2004)</i> ⁴⁴ : Палата лордів постановила, що правильним критерієм для визначення того, чи є інформація приватною, є врахування того, чи вважатиме розсудлива людина зі звичайною чутливістю, яка перебуває в такій самій ситуації, як і заявник, розголошення інформації образливим. Терапія заявника стосувалася її фізичного та психічного здоров'я, і гарантія конфіденційності була важливою для такого лікування. Таким чином, деталі терапії заявника становили приватну інформацію, що породжувала обов'язок конфіденційності. Хоча вільна преса мала журналістську свободу розсуду в суспільних інтересах, вона була перевищена. 3. <i>Goodwin v The United Kingdom (1996)</i> ⁴⁵ : журналіст Уільям Гудвін відмовився розкрити джерело інформації, отримане від анонімного інформатора, і був оштрафований за неповагу до суду. ЄСПЛ визнав

³⁵ protection from harassment act 1997 <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40>³⁶ malicious communications act 1988 <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/27/section/1>³⁷ communications act 2003 <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/21/contents>⁴³ case of reynolds v. Times newspapers ltd (1999) <https://publications.parliament.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd991028/rey01.htm>⁴⁴ case of campbell v. Mgn ltd (2004) <https://publications.parliament.uk/pa/ld200304/ldjudgmt/jd040506/campbe-1.htm>⁴⁵ goodwin v the united kingdom (1996) 17488/90. Judgment 27.3.1996 [gc]. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22002-9155%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-9155%22]})

		4. Offences Against the Person Act 1861³⁸: будь-яке навмисне застосування сили карається до 6 місяців в'язниці; завдання тілесних ушкоджень - до 5 років в'язниці; а умисне тяжке - до довічного ув'язнення; 5. Criminal Damage Act 1971³⁹: умисне чи безвідповідальне знищення чи пошкодження чужого майна карається до 10 років (де збитки значні) або до 3 місяців (дрібні випадки); 6. Public Order Act 1986⁴⁰ - «хуліганські» дії, що заважають законному виконанню обов'язків - до 6 місяців в'язниці, або «злісне» порушення порядку на масових заходах – до 2 років; 7. § 10 Contempt of Court Act 1981: жоден суд не може вимагати від особи розкриття, а особа не визнається винною у неповазі до суду за відмову розкрити вихідну інформацію, що міститься в публікації, за яку вона несе відповідальність, окрім випадків, коли судом буде встановлено, що розкриття необхідне в інтересах правосуддя чи національної безпеки, або для запобігання заворушенням чи злочинам⁴¹. 8. Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE): обов'язковим є судовий дозвіл на вилучення «журналістського матеріалу» (notes, записи, електронні файли). Поліція має обґрунтувати «необхідність» та отримати ордер від районного судді⁴²	порушення ст. 10 ЄКПЛ, підтверджуючи, що захист джерел є основою свободи преси. 4. <i>McLibel case (1997)</i>⁴⁶: дела: McDonald's подав позов проти активістів (Helen Steel and Dave Morris), що розповсюджували листівки з критикою діяльності компанії. Національний суд визнав деякі твердження в листівках неправдивими. Втім ЄСПЛ пізніше постановив, що процес у Великій Британії порушив право на свободу висловлення думок⁴⁷.
--	--	---	---

³⁸ offences against the person act 1861 <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/vict/24-25/100/contents>

³⁹ criminal damage act 1971 <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1971/48/contents>

⁴⁰ public order act 1986 <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64>

⁴¹ <https://cmpf.eui.eu/on-protection-of-journalistic-sources>

⁴² <https://www.nuj.org.uk/resource/protection-of-sources.html>

⁴⁶ mcdonald's corporation v steel & morris [1997] (mclibel case) <https://uolb.com/blogs/uol/mcdonalds-corporation-v-steel-morris-1997-mclibel-case>

⁴⁷ case of steel and morris v. The united kingdom (application no. 68416/01) judgment 15 february 2005 <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-68224%22%7D>

Норвегія	1. На рівні Конституції фактично закріплені всі гарантії журналістської діяльності. Так відповідно до ст. 100⁴⁸: Ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за передачу або отримання інформації, ідей чи повідомлень, окрім випадків, коли це може бути виправдано стосовно підстав свободи слова, якими є пошук істини, сприяння демократії та свобода особи. Така юридична відповідальність має бути встановлена законом. Кожен має право вільно висловлювати свою думку щодо управління державою та з будь-якого іншого питання. Чітко визначені обмеження цього права можуть бути встановлені лише тоді, коли це виправдовують особливо вагомими міркуваннями стосовно підстав свободи слова. Попередня цензура та інші запобіжні заходи не можуть застосовуватися, окрім випадків, коли це необхідно для захисту дітей та молоді від шкідливого впливу кінофільмів. Цензура листів може бути встановлена лише в установах. Кожна людина має право доступу до документів держави та муніципалітетів, а також право стежити за діями судів та демократично обраних органів. Обмеження цього права можуть бути встановлені законом для захисту приватного життя особи або з інших вагомих причин. Органи державної влади повинні створювати умови, що сприяють відкритому публічному обговоренню.	1. The Penal Code Норвегії⁴⁹ не містить вказівок на журналіста як особливого потерпілого, але права останнього ефективно охороняються загальнокримінальними нормами: примус (Coercion § 251) - будь-який «примус до дії, бездіяльності чи поступки» через насильство, погрози або «шкідливу інформацію/наклеп» караються штрафом або до 2 років ув'язнення; погроза (Threat - § 263 звичайна і § 264 обтяжені) - звичайні погрози вчинити злочин, якщо це здатне викликати серйозний страх - штраф або до 1 року позбавлення волі, та обтяжені - без провокації, проти беззахисного, за мотивами ненависті – до 3 років ув'язнення), переслідування та залякування (Serious stalking - § 266a) - стеження, нав'язливий зв'язок, «погрозливі дії» проти особи (у тому числі журналіста) - до 10 років ув'язнення; напад (Assault § 265) - навмисне застосування сили чи спроба насильства – штраф/до 18 місяців до 5 років п.в.; псування майна (Mischief - § 330) умисне знищення/пошкодження майна або блокування доступу до даних (цифрове mischief) - до 10 років п.в. 2. захист від необґрунтованих позовів щодо журналістів забезпечується такою нормою КК як «обструкція правосуддя» (Obstruction of justice - § 157), якщо залякування пов'язане з участю журналіста у судовому процесі в якості потерпілого; такі дії караються до 6 років п.в. 3. § 125 КПК є фактично основною «shield»-нормою Норвегії: «Редактор друкованого видання може відмовити у відповідях на запитання про те, хто є автором статті або джерелом будь-якої інформації, що міститься в ній... Допит можливий лише за «превалюючим громадським інтересом» і у виняткових випадках, і лише за умови особливої необхідності»⁵⁰.	1. <i>Becker v. Norway (ЄСПЛ, 2017)</i>: у січні 2012 р. журналістка Cecilie Langum Becker відмовилася назвати суду своє анонімне джерело за матеріалом про можливий крах нафтової компанії DNO. Норвезькі суди (районний та апеляційний) зобов'язали її дати свідчення і оштрафували на 30 000 NOK за відмову. 5 жовтня 2017 р. ЄСПЛ⁵¹ одноголосно визнав порушення статті 10 Конвенції, постановивши, що § 125 КПК Норвегії («shield-норма») дає журналістам право відмовлятися розкривати джерела і що тягар доказу «суспільної необхідності» розкриття лежить на державі. 2. Замах на Nina Johnsrud (2006): у ніч на 28 липня 2006 р. невідомі вистрілили чотири рази по будинку кримінальної репортерки Aftenposten Nina Johnsrud під Осло, три кулі пробили вікно, одна застрягла у дверях. Журналістка спала у саду разом із сином. Підозрюваний був затриманий, а згодом був засуджений за стрілянину в синагозі, справа про атаку на Johnsrud закрыта без рішення⁵². 3. У 2017 р. журналіст норвезького державного мовника NRK став жертвою загроз після публікації матеріалів про високопрофільних бізнесменів та їх зв'язки з урядовцями. Загрози надходили з боку бізнесменів та їхнього оточення у вигляді анонімних листів із погрозами фізичної розправи. Журналіст звернувся до поліції із заявою про переслідування та погрози (§ 263 Threats и § 264.1 Harassment). Поліція провела розслідування, проте конкретних звинувачень проти винних осіб висунуто не було⁵³. При чому такі випадки є непоодинокі.
------------------------	--	---	--

Бельгія	1. Конституція Бельгії⁵⁴ гарантує: ст. 19: Кожен має право на свободу вираження поглядів. Свобода преси та публікації гарантується; ст. 25: Преса вільна; цензура ніколи не може бути запроваджена. 2. Law on the Protection of Journalistic Sources 2005⁵⁵: охороняє анонімність інформаторів, і суд може вимагати розкриття джерела лише за «необхідного захисту верховенства закону» (в особливо виняткових випадках). Згідно до цього закону, журналісти це особа, яка працює самостійно або як працівник, юридична особа, яка регулярно та безпосередньо сприяє збору, редагуванню, виробництву або розповсюдженню інформації для громадськості через засіб масової інформації, та редакційний персонал.	В чистому вигляді Code pénal Belge не містить норм, що передбачали б відповідальність за посягання саме на права журналістів, та відповідальність за такі посягання розв'язується за загальними нормами КК⁵⁶: 1. погрози (Menaces) ст. 329–330 - погроза нападу на особу або її майно (усно, письмово, жестом ін.) карається позбавленням волі від 3 міс. до 2 років та штрафом від 26 до 100 євро; 2. побої та тілесні ушкодження (Coups et blessures) ст. 398–399: легкі побої (398) – до 6 міс. в'язниці та/або штраф до 100 євро; тяжкі тілесні ушкодження (399) - від 2 міс. до 2 років в'язниці та/або штраф, залежно від тяжкості шкоди. 3. переслідування/залякування (Stalking/ Harcèlement) ст. 442 bis: переслідування або залякування, що повторюється, що створює у жертви обґрунтований страх за життя/здоров'я або майно карається позбавленням волі на строк від п'ятнадцяти днів до двох років та штрафом від п'ятдесяти [євро] до трьохсот [євро] або одним із цих покарань окремо. 4. умисне псування майна (Dommages) ст. 504: умисне знищення або пошкодження чужого майна – до 5 років позбавлення волі та/або штраф; 5. стаття 506 передбачає відповідальність за втручання у виконання публічної функції –	1. 10.10.24р. суд першої інстанції видав «наказ про зупинення публікації», щоб запобігти публікації статті у щоденній газеті «Le Soir», яка стосувалася правових наслідків розслідування податкових правопорушень, пов'язаних з Максимом Деже, місцевим політиком, який балотувався на муніципальних виборах. Наказ забороняв ЗМІ розголошувати заяви проти Деже під страхом штрафу в розмірі 50 000 євро за невиконання вимоги. Гентський апеляційний суд повністю скасував заборону та штрафи, вказавши, що виняткове право на свою репутацію не може переважати конституційні гарантії свободи преси; а будь-яке обмеження публікації може застосовуватися лише після судового розгляду по суті звинувачень у дифамації, а не як превентивний захід⁵⁷ 2. Справа Ханса-Мартіна Тілака (2004–2009р.р.) Німецького журналіста Г. Тілака заарештувала бельгійська поліція за звинуваченням у підкупі співробітників Європейської комісії для отримання конфіденційних документів. Його будинок та офіс були обшукані, вилучені комп'ютери та документи. У 2007 році Європейський суд з прав людини визнав порушення права Тілака на захист джерел інформації та зобов'язав Бельгію виплатити компенсацію⁵⁸. 3. Мелані Де Груот, бельгійська журналістка, була піддана судовому переслідуванню після публікації розслідування про колишнього мера міста Анденн, звинуваченого в домаганнях і корупції. Незважаючи на
---------	---	---	---

⁴⁸ the constitution of the kingdom of norway lov-1814-05-17 <https://lovdata.no/dokument/nle/lov/1814-05-17>

⁴⁹ Penal Code.Norway. Adopted on 1902-05-02. https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/r/natlex/fe/details?p3_isn=53918

⁵⁰ <https://www.rcmediafreedom.eu/tools/legal-resources/protection-of-journalistic-sources-is-a-basic-condition-for-press-freedom>

⁵¹ judgment by the european court of human rights, fifth section, case of becker v. Norway, application no. 21272/12 of 5 october 2017. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177349>

⁵² farid ighoubah and simon solheim (7 february 2014) hussain dømtes for trusler og hatefulle ytringer (in norwegian) nrk. Retrieved 10 february 2014

⁵³ <https://www.mappingmediafreedom.org/2017/09/20/report-inhumane-treatment-of-journalists-rises-in-q2-2017>

⁵⁴ la constitution belge. Texte coordonné du 17 février 1994. <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/383>

⁵⁵ law on the protection of journalistic sources iris 2005-5:1/6. <https://merlin.obs.coe.int/article/3446>

⁵⁶ Code pénal Belge. STRAFWETBOEK. 8 JUNI 1867. https://www.ejustice.just.fgov.be/img_1/pdf/1867/06/08/1867060850_N.pdf

⁵⁷ <https://www.rcmediafreedom.eu/News/Belgium-Serious-concerns-over-cases-of-preventive-censorship-involving-four-media-outlets>

⁵⁸ Tillack v. Belgium (20477/05). ECHR ID: 002-2387. November 27, 2007. <https://app.lexploria.com/document/862817-tillack-v-belgium>

		покарання варіюється від штрафу до позбавлення волі. 6. Кіберзлочини - псування даних / техніки (Кібердамагу) – ст.550bis: незаконний доступ, втручання та пошкодження комп'ютерних систем, включаючи DDoS та зломи – караються позбавленням волі від 3 місяців при першій спробі, до кількох років при заподіянні шкоди чи рецидиві. 7. Захист від наклепу (стаття 443): Бельгійський КК передбачає кримінальну відповідальність за наклеп та хибні звинувачення. Однак журналісти можуть стати жертвами наклепів, а можуть використовувати положення КК для захисту своєї репутації. Статті 443–453 bis КК передбачають до року в'язниці або штрафу за наклеп та образи; подвоюється покарання, якщо мотивом є дискримінаційні фактори	скасування позову місцевою владою, мер подав новий позов, звинувачуючи журналістку у наклепі та порушенні приватного життя. Ця справа кваліфікована як загроза безпеки журналіста другого ступеня⁵⁹. 4. У Бельгії також спостерігається використання законів про наклеп проти журналістів, особливо у випадках, коли публікації стосуються репутації політиків чи бізнесменів. В одному з випадків (2019 рік) журналістів опозиційних газет звинувачували у поширенні неправдивої інформації, що призвело до судового розгляду. 5. Бельгійська поліція провела обшуки в редакціях Le Soir та Centre for Investigative Journalism, де репортери брали участь у міжнародному розслідуванні Panama Papers.⁶⁰ У відповідь на це втручання реформи уточнили, що для обшуків документів з інформацією від інформаторів потрібний суворий судовий контроль.
Франція	Закон про свободу друку (ЗМІ) від 29 липня 1881 (Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse⁶¹): є основним нормативно-правовим актом, що регулює свободу вираження думок, друку та журналістську діяльність у Франції. Він: захищає свободу преси як головне право; встановлює відповідальність за дифамацію, наклеп, розпалювання ненависті, але потребує дотримання суворих процесуальних гарантій (наприклад, короткий термін подання скарг); закріплює право журналістів на захист джерел інформації (разом з КПК Франції); передбачає спеціальні правила	Code pénal Франції⁶² безпосередньо не виділяє журналістів як потерпілих від злочинів, тож посягання проти їх прав кваліфікуються за загальними нормами : 1. ст. 222-17 КК: погроза життю або здоров'ю караються шістьма місяцями позбавлення волі та штрафом у розмірі 7500 євро, якщо вони повторюються або втілюються у письмовій формі, зображенні чи будь-якому іншому об'єкті покарання збільшується до трьох років п.в.та штрафу в розмірі 45 000 євро, якщо це погроза вбивством. А якщо погрози поєднані з наказом виконати умову (ст. 222-18), то караються трьома роками п.в. і та штрафом у розмірі 45 000 євро.	1. У 2023 р. журналістку Аріана Лаврільйо було затримано і допитано за звинуваченням у розголошенні державної таємниці.⁶⁴ 2. У жовтні 2024 р. суд у Марні визнав двох чоловіків винними у нападі на фотографа місцевої газети L'Union – L'Ardennais, Крістіана Лантенуа, у лютому 2021 р. Основного обвинуваченого було засуджено до 12 років позбавлення волі, а другого — до 4 років, з яких 3 роки були умовними. Суд зазначив, що напад був вчинений під час виконання журналістом своїх професійних обов'язків, що посилює покарання. Нападник побив його кулаками, а потім використав його власну камеру як зброю. Внаслідок нападу він отримав 80% інвалідності, включаючи параліч правої сторони обличчя.⁶⁵

⁵⁹ <https://monitor.civicus.org/explore/new-government-formed-strikes-protests-against-planned-austerity-measures>

⁶⁰ <https://www.coe.int/en/web/impact-convention-human-rights/-/search-and-seizure-must-be-justified>

⁶¹ Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006070722>

⁶² Code pénal (Version en vigueur depuis le 26 mars 2025) <https://www.lexbase.fr/sommaire-texte-de-loi/117513131-code-penal>

⁶⁴ <https://rsf.org/en/rsf-demands-overhaul-frances-law-confidentiality-journalists-sources>

⁶⁵ <https://rsf.org/en/france-convictions-attack-journalist-christian-lantenois-send-firm-signal-against-impunity>

кримінального переслідування за журналістські публікації — з обмеженою можливістю притягнення до відповідальності. Закон забороняє вимагати від видання попереднього узгодження публікацій із владою. Хоча свобода слова гарантується, вона не є абсолютною. Закон передбачає кримінальну та цивільну відповідальність за: наклепу та образу (на приватних осіб, посадових осіб, релігії, армію тощо – <i>diffamation</i> – ст. 29-30 - карається штрафом у розмірі 45 000 євро); заклики до насильства – ст. 23, провокації до вбивства та крадіжок – ст. 24 – до 5 років позбавлення волі або штра 45000 євро, расової ненависті, дискримінації та заперечення геноциду або ін.міжнародних злочинів - позбавленням волі на строк один рік та штрафом у розмірі 45 000 євро.; публікацію хибної інформації, якщо вона здатна вплинути на суспільний лад- ст. 27 – до 45000 євро штрафу та ін. Крім того, ст. 38 забороняє публікувати обвинувальні акти та будь-які інші кримінальні або виправні протоколи до їх зачитування на публічному слуханні під загрозою штрафу в розмірі 3750 євро. Окермо втсановлюється порядок розподілу відповідальності між автором, редактором, друкарем та креівником ЗМІ. Цим же Законом охороняється «Таємниця джерел журналіста»: «Під час будь-яких	2. ст.222-16 КК: переслідування та кібер-харрасмент: повторюні зловмисні телефонні дзвінки, повторне надсилання зловмисних повідомлень через електронні засоби зв'язку, караються п.в. на строк один рік та штрафом у розмірі 15 000 євро. 3. ст. 222-2 КК : насильство, що призвело до каліцтва або постійної інвалідності, карається десятима роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 150 000 євро. 4. ст. 226-1 КК захищає недоторканість житла або іншого приміщення, що забезпечує журналістів від незаконних обшуків та карається позбавленням волі на строк один рік та штрафом у розмірі 45 000 євро; 5.ст. 432-8 КК: службова особа, яка діє під час виконання або з нагоди виконання своїх функцій чи завдання, полягає у проникненні або спробі проникнення до житла іншої особи проти волі останньої, за винятком випадків, передбачених законом, карається двома роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 30 000 євро. 5. ст. 432-9 КК: службова особа, що діє під час виконання своїх обов'язків чи завдання, що полягає у привласненні, видаленні або відкритті кореспонденції, або розголошенні змісту такої кореспонденції, карається трьома роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 45 000 євро. А наступні норми, навпаки, встановлюють межі законності журналістської діяльності: Ст. 226-1 КК: публікація особистих даних інших осіб без їх згоди не допускається.. Знімаючи, записуючи або передаючи без згоди відповідної	3. У червні 2019 р. телеоператора France 3 атакували члена місцевої мечеті в Петі-Куронні під час зйомок репортажу. Зловмисник вирвав у оператора камеру та утримував його у приміщенні мечеті до прибуття поліції. Було порушено кримінальну справу за звинуваченням у "крадіжках із застосуванням насильства", проте звинувачення в нападі на журналіста не було пред'явлено.⁶⁶ 4. У період з листопада 2018 до травня 2019 р. під час протестів "жовтих жилетів" кілька журналістів стали жертвами насильства з боку поліції (фотограф Ксав'є Леоті отримав перелом коліна від пострілу з "флешболу", а фрілансер Жан-Клод Мошетті частково втратив зір після влучення гранати зі сльозогінним газом у око). Незважаючи на подані скарги, розслідування щодо поліцейських не призвели до звинувачень у насильстві проти журналістів⁶⁷. 5. У липні 2024 р. 180 осіб, включаючи журналістів та громадських діячів, стали об'єктами загроз із боку ультраправого веб-сайту, який опублікував список "кандидатів на кулю в потилицю". Організація Reporters Without Borders подала кримінальний позов до прокуратури Парижа зі звинуваченням у погрозах вбивством та підбурювання до скоєння злочину⁶⁸. Результати розслідування наразі відсутні. 6. Affaire “Le Monde” — Conseil Constitutionnel, décision n° 2010-604 DC, 25 février 2010⁶⁹: Газета Le Monde оскаржила дії поліції, яка стежила за журналістами для встановлення витоку інформації у справі Woerth-Bettencourt. Конституційна рада визнала: свобода преси — благо, що конституційно охороняється; захист джерел інформації - складова свободи вираження; дії держави мають бути суворо пропорційні та суворо обґрунтовані.
--	---	---

⁶⁶ <https://rsf.org/en/tv-cameraman-attacked-while-filming-outside-mosque-northern-france>

⁶⁷ <https://rsf.org/en/france-rsf-and-13-journalists-file-complaint-about-french-police-violence>

⁶⁸ <https://rsf.org/en/france-rsf-presses-charges-over-death-threats-journalists>

⁶⁹ <https://qpc360.conseil-constitutionnel.fr/commentaire-decision-2017-625-qpc>

	розслідувань, журналіст має право не розкривати джерело інформації, за винятком випадків, коли таке розкриття виправдане переважаючими вимогами суспільного інтересу...» Стаття допускає розкриття джерел лише у разі: імперативну необхідність для кримінального переслідування тяжкого злочину; переважаючий громадський інтерес, підтверджений рішенням суду (немає інших способів отримати докази; збитки від розкриття менші, ніж збитки від приховування).	особи слова, сказані приватно або конфіденційно, якщо такі дії були вчинені на очах у відповідних осіб без їхніх заперечень, навіть якщо вони мали можливість це зробити, їхня згода вважається презумпцією. В інших випадках – слідує відповідальність. Стаття 321-1 КК - журналіст може бути звинувачений у рецелі, якщо він поширює матеріал, отриманий за допомогою порушення секрету професійного чи слідчого характеру, наприклад копії документів кримінальної справи без суспільно значущої мети. Ст.ст. 100-5, 109, 56-2 КПП (Code de procédure pénale) Франції обмежує телефонні прослуховування журналістів, дозволяють журналісту відмовитися розкрити джерело, а обшуки можуть проводитися тільки під наглядом суду. <i>Наразі спостерігається тенденція до посилення захисту журналістів від кримінального переслідування у проектах 2021 року (Loi n°4840)⁶³. Цей законопроект у єдиній статті передбачає додавання журналістів до переліку осіб, статус яких породжує обтяжуючі обставини, коли вони є жертвами насильства, що призвело до смерті без наміру його спричинити (статті 222-7 та 222-8 Кримінального кодексу), каліцтва або постійної інвалідності (статті 222-9 та 222-10 Кримінального кодексу), тимчасової перерви в роботі (ТП) понад 8 днів (статті 222-11 та 222-12 Кримінального кодексу) або ТП менше або дорівнює 8 дням (стаття 222-13 Кримінального кодексу), тобто пропонується розглядати журналістів як одну з вразливих груп потерплівих.</i>	7. Cour de cassation, Crim., 6 décembre 2016 (№ 15-85.051): Оскарження обшуку в будинку журналіста, який підозрюється в отриманні витоку від поліцейського джерела. Суд визнав обшук неприпустимим та порушуючим ст.10 СКПЛ; Вказав, що захист джерела не може бути обійдений без переконливих доказів суспільної потреби. 8. Cour d'appel de Paris, 8 avril 2014 — Affaire Closer / François Hollande⁷⁰: Журнал Closer опублікував фото президента Франції з актрисою Жюлі Гайє. Було подано позов про порушення приватного життя. Суд визнав, що, незважаючи на публічність фігури, приватне життя захищене, якщо немає очевидного зв'язку з суспільним інтересом; Журнал був оштрафований, журналіст не притягнутий до відповідальності, оскільки виконував професійні функції. 9. Tribunal de grande instance de Paris, 15 mai 2013 — Affaire Mediapart: Видання Mediapart опублікувало аудіозаписи, ймовірно, з компроматом на міністра. Суд визнав публікацію допустимою, оскільки матеріали мали явну суспільну значущість. Твердження про «порушення приватного життя» було відхилено. 10. Affaire “Elysée écoutes” (1993–2005): справа пов'язана з незаконним стеженням за журналістами при адміністрації Франсуа Міттерана. Після довгих розглядів колишніх співробітників розвідслужб було засуджено. Суд визнав: державна безпека не виправдовує стеження журналістів без контролю суду.
--	---	--	---

⁶³ <https://questions.assemblee-nationale.fr/dyn/docs/PIONANR5L15B4840.raw>

⁷⁰ https://www.franceinfo.fr/politique/vie-privee-de-hollande/affaire-hollande-gayet-closer-condamne-a-verser-15-000-euros-de-dommages-et-interets-a-l-actrice_562207.html

ФРН	Основний закон Німеччини (Grundgesetz ст. 5)⁷¹ 1) Кожен має право вільно висловлювати та поширювати свою думку в усній, письмовій та образотворчій формі, а також вільно отримувати інформацію із загальнодоступних джерел. Свобода преси та свобода мовлення гарантуються. Цензура заборонена. Ці права обмежуються положеннями загальних законів, правом на захист особистої честі та законами про захист молоді. В судовій практиці зазначається, що при колізії з іншими правами (наприклад, правом на захист честі) вони повинні тлумачитись максимально на користь свободи. Таким чином, свобода висловлювання та преси є гарантованою, але не абсолютною — вона обмежена необхідністю захисту інших прав та інтересів (наприклад, приватного життя, національної безпеки тощо). Хернд Хайнріх «Medienstrafrecht» (2023)⁷²: Хайнріх послідовно стверджує, що свобода преси (Art. 5 GG) має розглядатися як рамка, що обмежує кримінальне переслідування журналістів. Це означає: переважання прав на свободу інформації, якщо йдеться про суспільно значиму тему. Обмежене застосування	Німецьке кримінальне законодавство (Strafgesetzbuch – StGB) також не виділяє особливих підстав відповідальності у випадку посягань на журналістів, в у випадках посягань на них вчинене кваліфікується за загальними нормами⁷³: 1) Примушування - заборона застосування сили чи загроз з метою змусити діяти чи утриматися від дій — до 5 років п.в. за обтяжуючих обставин (§ 240 StGB - <i>Nötigung</i>); 2) Погроза (§ 241 StGB) – погроза вчинити проти будь-кого тяжкий злочин - покарання до 1 року п.в. або штраф. А якщо публічно або шляхом поширення інформації – п.в. на строк до двох років; 3) Stalking § 238 - переслідування, включаючи онлайн-форми переслідування (телефон, соцмережі) , або поширення чи доведення до відома громадськості зображення цієї особи - до 3 років ув'язнення 4) порушення темниці приватності (§ 201, 201a): таємні записи розмов, прослуховування, публікація особистих фото/відео без згоди – до 5 років ув'язнення. 5) образи, діафаматії (§ 185–187): покаранням за образу є позбавлення волі на строк не більше одного року або штраф, а якщо образа вчинена публічно, на зборах, шляхом поширення інформації – п.в. не більше двох років; злісні плітки (<i>üble Nachrede</i>), в т.ч. шляхом поширення інформації – п.в. на строк не більше двох років або	1. "Cicero" (BVerfG, 1 BvR 538/06, 2005–2007)⁷⁴: журнал Cicero опублікував статтю, засновану на витоку секретної інформації зі звіту Федеральної кримінальної поліції. У відповідь прокуратура провела обшук у редакції та вилучила матеріали. Редакція оскаржила дії як порушення свободи преси. Федеральний Конституційний суд визнав дії прокуратури непропорційними і такими, що порушують статтю 5 Основного закону, що гарантує свободу преси; журналіст не повинен ставати об'єктом слідчих дій тільки через те, що він використовує дані, що "витекли", якщо він сам не порушував закон при їх отриманні. Підтверджено заборону втручання без надзвичайних підстав⁷⁵. 2. Spiegel-Affäre (1962)⁷⁶: журнал Der Spiegel опублікував статтю із критикою оборонної політики ФРН. Влада звинуватила журналістів у державній зраді, заарештувала редактора Р.Аугштайна і провела обшуки в редакції. Хоча справа не дійшла до Конституційного суду, вона стала переломним моментом в історії німецької журналістики. Згодом звинувачення було знято, а дії уряду визнано надмірними. 3. Захист джерел інформації Конституційний суд у низці рішень визнав, що журналісти не зобов'язані розкривати джерела, навіть під час розслідування. Цей захист застосовується також під час кримінальних та цивільних справ — втручання можливе лише за особливо вагомих підстав, підтверджених судом. 4. У 2024 р. редактор FragDenStaat А.Семсротт був звинувачений у порушенні § 353d StGB за публікацію рішень судів у поточних справах⁷⁷;
-----	--	--	--

⁷¹ <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>

⁷² medienstrafrecht herausgegeben von prof. Dr. Heribert schumann, m.c.l., ribgh prof. Dr. Andreas mosbacher, ra prof. Dr. Stefan könig nomos, 1. Auflage 2023, 1404 seiten

⁷³ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb

⁷⁴ <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv117244.html>

⁷⁵ <https://www.spiegel.de/international/search-of-magazine-office-judged-illegal-top-german-court-boosts-press-freedom-a-468861.html>

⁷⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/spiegel_affair

⁷⁷ https://freiheitsrechte.org/en/themen/demokratie/strafnorm_353d_pressefreiheit

	кримінальних норм, таких як наклеп (§ 186–187 StGB) або розголошення службової/державної таємниці (§ 353b StGB), якщо журналіст діяв сумлінно. Він попереджає про “прохолоджувальний ефект” (Chilling Effect), коли страх перед кримінальним переслідуванням стримує журналістів від публікацій. Хайнріх інтерпретує § 53 StPO (відмова від дачі показань) та § 97 StPO (імунітет від обшуків) як інструменти системного захисту журналістської діяльності, а не просто процесуальні винятки. Хайнріх звертає увагу на нові виклики, такі як: масове зберігання журналістських даних у хмарі - це змінює вразливість до слідчих дій; анонімні джерела в месенджерах та на платформах - він наголошує, що захист має адаптуватися до цифрової реальності; він критикує випадки, коли суди дозволяють вилучення мобільних пристроїв журналістів без урахування їхньої ролі як носіїв редакційної таємниці	штраф; діафаматії, в.т.ч. шляхом поширення інформації – п.в. не більше п'яти років або штрафом. 6) до злочинів проти громадського порядку (ст. 123 Trespass) KK відносить порушення меж власності, що карається позбавленням волі на строк не більше одного року або штрафом. 7) захист джерел та редакційної таємниці - § 53 Strafprozessordnung (StPO - КПК) - свідковий імунітет: журналісти мають право відмовитися від свідчень про свої джерела інформації. Суд має враховувати цей імунітет під час обшуків чи вилучень. Особи, які професійно беруть участь у підготовці, редагуванні або розповсюдженні повідомлень для преси, радіомовлення, кіно, телебачення або інших засобів масової інформації, мають право відмовитися від надання свідчень щодо особи інформатора або вмісту інформації, що дозволяє встановити його особу. Принцип chilling effect (<i>прохолоджувальний ефект</i>) - тиск на журналіста для розкриття джерела підриває готовність інформаторів звертатися до ЗМІ, що послаблює контроль суспільства над владою.	5. 2020 р. Конституційний суд Німеччини визнав неконституційним глобальне спостереження інтернет-трафіку Федеральної служби розвідки (BND). Суд зазначив, що такі заходи порушують право на недоторканність приватного життя та свободу преси, особливо щодо іноземних журналістів.⁷⁸ 6. Фізичний напад поліцією на журналіста у Берліні (травень 2024 р.): мексиканський відеожурналіст Ignacio Rosaslanda був побитий поліцейськими під час висвітлення протестів у Берліні. Він отримав травми та був затриманий без надання медичної допомоги⁷⁹. 7. Справа BGH про «частини особи» (нім. Teile der Persönlichkeit) йдеться про цікавий баланс між правом на захист особистого життя (особистості) та свободою преси.⁸⁰ Справа BGH, 30 вересня 2014 р. (VI ZR 490/12) — це публікація вмісту вкрадених особистих листів екс-міністра. Видавництво Bild-Zeitung не брало участі у крадіжці, але опублікувало листування. Рішення у справі BGH: навіть отримавши незаконно, право на свободу думки та суспільний інтерес можуть переважити особисті права, особливо якщо йдеться про публічну персону. Тут свобода преси виявилася вищою за особисте право на приватне листування. Порушення відбувається лише якщо особисте право домінує – що залежить від контексту. Загальна доктрина: «Teile der Persönlichkeit» BGH та Конституційний суд часто застосовують підхід «частин особи», який дозволяє: визнавати можливі порушення прав у частині (фото, ім'я, листування); враховувати, що за легітимної журналістської діяльності ці порушення можуть бути обмежені законом; проводити збалансовану міжправову оцінку, де свобода преси часто набуває
--	--	--	--

⁷⁸ <https://europeanjournalists.org/blog/2020/05/19/victory-for-press-freedom-in-germany-global-mass-surveillance-ruled-unconstitutional>

⁷⁹ <https://www.ecpmf.eu/germany-journalist-ignacio-rosaslanda-was-physically-assaulted-by-police-and-arrested-while-covering-a-police-operation>

⁸⁰ <https://www.spiegelkritik.de/2009/04/20/pressefreiheit-ist-nichts-fur-juristen>

			переваги - особливо при висвітленні суспільних інтересів ⁸¹ . В рішенні ЕСПЛ ⁸² визначив, що судова заборона, яка вимагає від новинної компанії припинити публікацію невідредагованих записів з камер відеоспостереження, на яких зображено поліцейського без пікселізації його обличчя, порушує свободу вираження поглядів, гарантовану ст. 10 ЄКПСЛ.
Італія	Стаття 21 Конституції Італії визначає ⁸³ : усі мають право вільно виражати свої думки усно, письмово та в інший спосіб. Преса не підлягає дозволу або цензурі. Конфіскація можлива лише за вмотивованим рішенням суду якщо вона прямо дозволяється законом про пресу або якщо відбулося порушення норм цього закону, які передбачають встановлення відповідальних осіб. У разі нагальної потреби і за неможливості прийняття своєчасно рішення суду, конфіскація періодичної преси можлива за рішенням посадових осіб судової поліції (ufficiali di polizia guidiziaria), які повинні невідкладно і не пізніше як за двадцять чотири години повідомити про це суд. Якщо суд не прийме рішення про конфіскацію протягом наступних двадцяти чотирьох годин, рішення службових осіб судової поліції вважається скасованим.	Codice Penale Італії оперує загальними в питанні притягнення винних до відповідальності за ⁸⁵ 1, погроза (ст. 612с - «Minaccia») стосується загроз заподіяння несправедливої шкоди - карається штрафом (до 1032 євро) за скаргою потерпілого. У 2022 році запропоновано поправку— збільшене покарання, включаючи кримінальне переслідування та позбавлення волі (до 1 року), якщо загроза спрямована на журналіста під час виконання ним своїх обов'язків 2. Переслідування (Atti persecutori - ст. 612-bis c) - провадження за скаргою потерпілої сторони, карається штрафом у розмірі до 1032 євро. Вказано як окремий злочин з кваліфікуючими ознаками - для кібер-форм. 3. побиття (ст. 581), яке не призводить до захворювань тіла чи психіки, карається за скаргою потерпілої сторони позбавленням волі на строк до шести місяців або штрафом. 4. пошкодження інформації, даних та комп'ютерних програм (ст.635-біс.) (карається за скаргою порушника позбавленням волі від двох до шести років). Вчинення такого діяння службовою	1. Апеляційний суд Кальтанісета, 17 лютого 2017р. — «Публіцисти та професійна таємниця» ⁸⁶ . Журналісти-непрофесіонали Джузеппе (José) Тровато та Джулія Марторіна відмовилися розкрити джерело інформації у справі про вбивство, посилаючись на ст.200 КПК Італії, та були звинувачені у пособництві злочинцю. Апеляційний суд міста Кальтанісета скасував звинувачення та визнав, що статус «публіциста» не має на увазі якісних відмінностей від професійного журналіста; Закон має застосовуватися розширювально та захищати всіх журналістів, незалежно від офіційного професійного статусу ⁸⁷ . Таким чином, рішення скасовує дискримінаційний підхід, та прив'язує позицію національного суду до стандартів ЕСПЛ (Goodwin v. UK, 1996), що підкреслює абсолютну таємницю джерела інформації. 2. Cass. n. 26872/2022 — журнал и false accusation ⁸⁸ : журналіст опублікував інтерв'ю, де дружина підозрюваного заявила про його податкові злочини. Суд ухвалив, що це наклеп: факт виявився хибним, публікація була безумовною (заголовок), і автор ділився неперевіреною інформацією. Суд зазначив: право на «журналістську хроніку» діє лише тоді, коли

⁸¹ Bundesgerichtshof, VI ZR 490/12, verkündet am: 30. September 2014 böhringer-mangold justizamtsinspektorin als urkundsbeamtin der geschäftsstelle https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?art=en&gericht=bgh&anz=1&nr=69420&pos=0&utm_source=chatgpt.com

⁸² BILD GMBH v. Germany. October 23, 2023. ECtHR, Article 10 Violation. № Application no. 9602/18. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-228530%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-228530%22]})

⁸³ Конституція Італійської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала) К.: Москаленко О.М., 2018. – 62 с https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/1541579165const_italy.pdf

⁸⁵ Codice Penale REGIO DECRETO 19 ottobre 1930, n. 1398 Gazzetta Ufficiale n.251 del 26-10-1930. <https://www.gazzettaufficiale.it/sommario/codici/codicePenale>

⁸⁶ <https://www.article19.org/region/italy>

⁸⁷ <https://www.newslinet.com/giornalisti-segreto-professionale-anche-il-tribunale-di-trapani-lo-ammette-per-i-pubblicisti>

⁸⁸ <https://ntplusrdiritto.ilsole24ore.com/art/scatta-diffamazione-il-giornalista-che-riporta-notizia-ne-pertinente-ne-vera-affermata-intervistato-AENKK2zB>

	Законом можуть встановлюватися правила щодо надання відомостей про джерела фінансування періодичної преси. Забороняються друковані твори, вистави та інші заходи, що суперечать добрим звичаям. Законом передбачаються заходи, призначені забезпечувати попередження і припинення відповідних правопорушень. Ordine dei giornalisti⁸⁴ в Італії має два типи членів: професійні журналісти та «публіцисти». Перші отримують статус через стажування та підсумковий іспит. Другі повинні написати певну кількість (оплачуваних) статей, щоб отримати це звання. Лише професійні журналісти мають право на професійну таємницю. А отже, «блогери», «відеоблогери», «творці контенту» та інші онлайн-діячі не зобов'язані дотримуватися кодексу поведінки журналіста, а також не мають право на захист своїх джерел. Відповідно до КПК Італії, журналіст має право на професійну таємницю, якщо суддя не вважає, що повідомлені факти можуть бути з'ясовані лише шляхом безпосереднього опитування свідка. У цьому випадку журналіст повинен розкрити джерело. Більше того,	особою карається позбавленням волі від трьох до восьми років. 5. Але окремі норми можуть бути спрямовані як на захист журналіста, так само і як засіб втручання (впливу) на журналіста: Стаття 595 встановлює відповідальність за дифамацію: загальна форма: штраф €3000-10000 або п.в. до 2 р.. Особлива відповідальність за публікації через ЗМІ (включно з інтернетом) — санкції збільшено в половину. Кримінальне переслідування – за скаргою потерпілого. В таких випадках задля отримання захисту від звинувачень важливо, щоб інформація стосувалася теми суспільного інтересу; зміст було передано коректно і без образливих висловів, і судова практика тут визнає «право на правду» за умови балансу між чесністю та інтересом суспільства. 6. Стаття 323-bis (Зловживання службовими повноваженнями) може бути використана для покарання посадових осіб, які перешкоджають журналістам у виконанні їхньої роботи (наприклад, при тиску на ЗМІ). Причому покарання посилюється, якщо це призводить до «несправедливого інтересу» або «шкоди третіх осіб». 7. Ст. 200 Кримінально-процесуального кодексу (професійна журналістська таємниця) надає журналістам право відмовлятися розкривати джерела, якщо вони є професійними журналістами і лише про джерела інформації. Виняток можливий лише при судовому рішенні, якщо	матеріал має мінімальний зв'язок із публічним інтересом. В даному випадку йшлося про сімейні конфлікти — це не суспільно значуще, а скоріше «плітки». 3. Cass. преса та журналістське інтерв'ю (травень 2021)⁸⁹: журналіст, який дослівно цитує звинувачення публічної фігури не несе відповідальності, якщо це має суспільний інтерес і подано без спотворень. Тобто, за умови: дотримано значення інтересу суспільства (важливість теми або статус інтерв'юваного); відсутня будь-яка обробка слова інтерв'юваного («без коментарів, без спотворень»). 4. Справа № 26509/2020 (Cass. 9 июля 2020)⁹⁰: директора інтернет-газети Cosenza було засуджено до 8 місяців в'язниці за наклеп щодо співробітників карабінерів. Суд анулював вирок, встановивши, що тюремна санкція є непропорційною і створює «охолоджуваний ефект» (chilling effect) для журналістської діяльності. А наклеп через ЗМІ вимагає особливо суворої пропорційної оцінки, і ув'язнення є крайнім заходом лише у випадках виняткової тяжкості. 5. Справа Gabriele Carchidi (Cass. 22 сентября 2020)⁹¹: процесованого журналіста G. Carchidi засуджено до умовного терміну за наклеп. Касаційним судом вирок скасовано через невиправдане призначення ув'язнення за серію статей, без наявності обтяжливих обставин. 6. Справа Sallusti (Конституційне рішення № 150/2021)⁹²: у цій справі журналіста A. Sallusti, засуджено до 14 місяців в'язниці за наклеп. Рішенням Конституційного суду визначено, що обов'язковий тюремний є невідповідним тяжкості вчиненого та не
--	--	--	--

⁸⁴ Italy: Journalistic sources, Does 'national security' warrant formal legal recognition to protect media professional secrecy? – Andrea Monti

<https://inforrm.org/2024/01/04/italy-journalistic-sources-does-national-security-warrant-formal-legal-recognition-to-protect-media-professional-secrecy-andrea-monti>

⁸⁹ <https://www.avvocatodelgiudice.com/diffamazione-non-ne-risponde-il-giornalista-per-le-offese-rilasciate-dall-intervistato>

⁹⁰ <https://www.ossigeno.info/carcere-per-diffamazione-cassazione-annulla-condanna-a-8-mesi-per-carchidi>

⁹¹ <https://www.ossigeno.info/carcere-per-diffamazione-cassazione-annulla-condanna-a-8-mesi-per-carchidi>

⁹² <https://www.avvocatopenalista.org/visualizza/news/2021/sentenza-incostituzionale-la-norma-che-obbliga-il-giudice-a-punire-con-il-carcere-il-reato-di-diffamazione-a-mezzo-stampa-ma-non-e-di-per-se-incompatibile-con-la-liberta-di-manifestazione-del-pensiero-una-norma-che-consenta-al-giudice-di-applicare-la-pena-della-reclusione-nel-caso-in-cui-la-diffamazione-si-caratterizzi-per-la-sua-eccezionale-gravita-per-tale-motivo-e-stato-dichiarato-compatibile-con-la-costituzione-l-art-595-comma-3-c-p/17933>

	журналісти не користуються захистом від прослуховування та стеження.	джерело необхідне для доказу тяжкого злочину, і немає інших способів отримати інформацію.	відповідним стандартам ЄСПЛ, хоча сам факт покарання не був заборонений. Суд надав парламенту рік на реформу законодавства та повернення до принципу позбавлення волі лише за виключної тяжкості. 7. Прецедент Cassazione, 14.11.2016р. ⁹³ : журналіста звинувачували за ст.612 bis KK за серію дифамаційних публікацій та постів у ЗМІ та соціальних мережах. Касаційний суд скасував звинувачення, вказавши, що для застосування §612 bis недостатньо лише наклепів, що повторюються, а потрібні додаткові переслідувальні дії (напр. стеження, погрози). 8. Справа Gabriele Paolini (2006): телеведучий-інтрузер неодноразово втручався у прямі ефіри, переслідуючи журналістів із агресивними жестами. Касаційний суд визнав це stalking і призначив 3 місяці в'язниці за шкоду, заподіяну психологічному комфорту журналістів.
Іспанія	1. Стаття 20 Конституції Іспанії гарантує: а) вільне вираження та поширення поглядів, ідей та думок в усній, письмовій формі чи іншими засобами відтворення; б) виробництво та створення літературних, художніх, наукових та технічних творів; с) свобода викладання; д) вільне поширення та отримання інформації за допомогою будь-яких засобів. Закон регулює використання цього права з урахуванням обмежень, що накладаються вимогами моралі та збереження професійної таємниці під час здійснення цих прав. Здійснення цих прав не може обмежуватися жодним видом попередньої цензури.	Кримінальний кодекс Іспанії також в межах загальних норм про просягання проти життя, здоров'я та власності визначає підстави відповідальності за посягання проти прав журналістів ⁹⁶ : 1. ст. 147: фізичне насильство та тілесні ушкодження караються позбавленням волі на строк від трьох місяців до трьох років або штрафом на строк від шести до дванадцяти місяців, за умови, що тілесні ушкодження об'єктивно вимагає, окрім первинної медичної допомоги, медичного або хірургічного лікування для його одужання. Побої караються штрафом на строк від одного до двох місяців. 2. ст. 169 (Graves amenazas) – відповідальність за погрози (як злочин проти свободи) вбивства,	1. Конфіскація обладнання журналістів (2019р.) ⁹⁷ : в березні 2019 р. іспанські журналісти повідомили про конфіскацію смартфонів співробітниками поліції та суду під час розслідування. Громадськість та правозахисники визнали це актом порушення конституційних гарантій захисту джерел та недоторканності журналістів. Втім справа не дійшла до вироку, а телефони були повернуті власникам. 2. Справа Ракіель Рендон — «Луелмо» (2023–2024) ⁹⁸ : журналістка Raquel Rendón у червні 2023 р. була засуджена до двох років в'язниці (з відстрочкою), штрафу та позбавлення права на професію за публікацію витоків із судової справи про вбивство Лаури Луелмо, незважаючи на явний суспільний інтерес до цієї справи. У вересні 2024 р. Верховний суд Андалусії її виправдав, визнавши, що вона діяла в

⁹³ <https://www.studiosicchitano.it/2016/11/tra-diffamazione-e-stalking-la-sentenza-della-cassazione>

⁹⁶ Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>

⁹⁷ <https://www.indexoncensorship.org/2019/03/seizure-of-journalists-equipment-by-police-raises-concerns-for-spanish-press-freedom>

⁹⁸ <https://elpais.com/comunicacion/2024-09-13/el-tsja-absuelve-de-manera-definitiva-a-la-primera-periodista-condenada-a-prision-por-revelar-informaciones-de-un-sumario-es-el-fin-de-una-pesadilla.html>

	Закон регулює організацію та парламентський контроль за засобами масової інформації, залежними від держави або будь-яких публічних установ, та гарантує доступ до цих засобів різним представницьким соціальним та політичним групам, поважаючи плюралізм суспільства та існування різних мов в Іспанії. Ці свободи обмежуються повагою до прав, зазначених у цьому розділі (Конституції), приписами законів, які їх уточнюють, і особливо правом на честь, особисте життя, на людську гідність та на захист молоді та дитинства. Накладення арешту на публікації, записи та інші засоби інформації може проводитися лише з судового рішення. 2. Закон про захист інформаторів (Law 2/2023 «Ley del Informante») 20.02.2023р.⁹⁴ запроваджує механізми захисту для журналістів як одержувачів інформації від інформаторів. Він встановлює канали забезпечення конфіденційності та максимального захисту джерел під час підготовки журналістських розслідувань. Цей Закон трансформує Директиву ЄС 2019/1937 та спрямований на захист осіб, які повідомляють про серйозні правопорушення (злочини та адміністративні порушення)⁹⁵.	тілесних ушкоджень, аборту, порушення свободи, катування та порушення моральної недоторканності, статевої свободи, недоторканності приватного життя, честі, власності карається позбавленням волі на строк від одного до п'яти років, якщо погроза була вчинена з нав'язанням будь-якої умови до потерпілого. 3. ст. 173 (Coacciones y persecución ilícita) (Про тортури та інші злочини проти моральної недоторканності) встановлює відповідальність за принизливе поводження з іншою особою, серйозно підриваючи її моральну цілісність (карається позбавленням волі на строк від шести місяців до двох років). 4. Ст. 208 (Delito de injurias) –відповідальність за образу - як будь-яка дія чи вираз, що шкодить гідності іншої особи, підриває її репутацію або завдає удару по її самооцінці, а ст. 209 - Серйозний наклеп, скоєний публічно, карається штрафом від шести до чотирнадцяти місяців. Але особа звільняється від відповідальності, якщо доведе правдивість звинувачень, коли вони спрямовані проти посадових осіб щодо фактів, що стосуються виконання ними своїх обов'язків або пов'язані зі вчиненням адміністративних правопорушень (ст. 210); 5. Дана норма є з одного боку гарантією недоторканості житла та життя журналіста, а з іншого - стримуючим фактором в роботі журналіста: ст. 197 (Revelación de secretos) (Злочини проти недоторканності приватного життя, права на власне зображення та	рамках свободи преси та конституційних прав, а публікації були суспільно значущими та відповідали конституційному праву на інформацію. 3. Спроба вбивства журналістів (2000 р.)⁹⁹: у 2000 р. за вчинення теракту із застосуванням бомби біля будинку журналістів Aurora Intxausti та Juan Palomo були затримані його виконавці. У 2024 р. Audiencia Nacional засудила чотирьох терористів ЕТА майже на 75 років в'язниці за терористичну атаку, спрямовану, зокрема, на журналістів. Це була справа, якою було визнано факт нападу як спроби цензури у вигляді вбивства. 4. Справа Карлоса Кока (Canarias Ahora) — 2023р.¹⁰⁰: журналіст Канарських газет Carlos Sosa звинувачувався у доносі, збудженні ненависті та розголошенні секретних відомостей. Журналіст опублікував викривальні статті про суддю, який згодом був засуджений за корупцію та зловживання посадою. У матеріалах розривалися деталі його службової та медичної документації. Суддя та його дружина звинуватили Сосу у розкритті таємниць, онлайн-агресії та порушенні ненависті з вимогою покарання 23 роками в'язниці та компенсації у 422500€. У лютому 2024 р. суд відкриває кримінальне провадження, незважаючи на висновок прокуратури про відсутність складу злочину, і накладає заставу в 422500 євро. Навесні та влітку 2024 р. широка підтримка ЗМІ та професійних асоціацій: FAPE, API, Provincias Periodísticas, IPI та RSF виступають із закликами закрити справу, але у липні 2024 р. Мадридський апеляційний суд підтверджує звинувачення і залишає справу без змін, наполягаючи на продовженні процесу незважаючи на позицію прокуратури.
--	--	--	--

⁹⁴ monitoring media pluralism in the digital era application of the media pluralism: monitor in the european member states and candidate countries in 2023 <https://cadmus.eui.eu/server/api/core/bitstreams/6f5dd40e-b522-520b-80cd-cd067a68230e/content>

⁹⁵ Ley 2/2023, de 20 de febrero, reguladora de la protección de las personas que informen sobre infracciones normativas y de lucha contra la corrupción. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2023-4513>

⁹⁹ <https://elpais.com/espana/2024-12-11/condenados-a-casi-75-anos-de-carcel-los-cuatro-etarras-que-intentaron-asesinar-a-una-periodista-de-el-pais-y-a-otro-de-antena-3.html>

¹⁰⁰ <https://ipi.media/spanish-journalist-hit-with-criminal-charges-after-coverage-of-judicial-corruption>

	3. Закон 19/2014 "Ley de Transparencia" – про доступ до інформації та добре управління встановлює принципи відкритості, забезпечити громадянам (зокрема журналістам) право доступу до інформації органів влади. 4. Закон 7/2010 - Загальний закон про аудіовізуальну комунікацію - de Comunicaci6n Audiovisual - регулює право доступу та прозорість аудіовізуальних ЗМІ та перешкоджає зловживанням державним впливом та монополізацією медіа. 5. Декрет-закон 69/2018 - про захист журналістських джерел: визначає обов'язкове збереження конфіденційності джерел журналістами. Обмежує можливість судового втручання у розголошення джерела лише «позачергово і коли є переважаючий суспільний інтерес».	недоторканності житла): встановлює відповідальність за заволодіння без згоди особи паперами, листами, електронними листами чи будь-якими іншими документами чи особистими речами, перехоплення її телекомунікації або прослуховування, передача, запис чи відтворення звуку чи зображень - карається позбавленням волі від одного до чотирьох років та штрафом від дванадцяти до двадцяти чотирьох місяців. Карним є заволодіння та використання особистої інформації. Поширення, розголошення або передача третім особам такої інформації карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років. У справах за ст. 169–172 (загрози, залякування) та ст.197 (незаконне отримання інформації) суди іноді враховують контекст журналістської діяльності як обтяжуючий чи кваліфікуючий чинник — особливо якщо це пов'язано зі спробою перешкодити поширенню інформації.	5. Справа Вера (Cassandra case) (2016–2018р.)¹⁰¹: у 2016 р. Cassandra Vera - блогер-журналіст - була засуджена до одного року в'язниці за публікацію неоднозначного твіту-«жартів» про теракт 1973 р.. У 2018 р. Верховний суд скасував вирок, визнавши покарання невідповідним тяжкості вчиненого та переважання свободи вираження поглядів. 6. В ході акції Jaque al Rey у 2014 р. фотокореспондент був побитий поліцією. Суд ухвалив виплату компенсації у €1771 (і витрати) від імені Міністерства внутрішніх справ, визнаючи право журналіста на свободу роботи та компенсацію збитків¹⁰².
Естонія	1. Ст. 44 Конституції гарантує право на вільний доступ до інформації державних органів, включаючи право отримувати відомості про їхню діяльність Ст. 45 закріплює свободу вираження поглядів і свободу преси, прямо забороняючи цензуру. 2. Media Services Act ¹⁰³: §13 Freedom of activity — ЗМІ самостійно визначають зміст, за винятком випадків втручання	КК Естонії забезпечує захист прав журналістів загальнокримінальними нормами, серед яких: ¹⁰⁶ 1. ст. 120: погроза вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю або заподіянням значної шкоди майну чи знищення майна, якщо є підстави побоюватися здійснення такої погрози (стягненням або позбавленням волі на строк до одного року). 2. Ст. 121: фізичне насильство - заподіяння шкоди здоров'ю іншої особи та фізичне насильство, що заподіює біль, карається грошовим стягненням або	1. Одне з ключових рішень Верховного суду (2021) підтвердило: журналісти мають право публікувати свідчення з судових слухань, навіть якщо вони ще не надали інші джерела¹⁰⁸, чим пікреслено, що журналістський інтерес публічності та правосуддя важливіший, ніж можлива шкода свідкам. 2. Штраф журналістам Eesti Ekspress (2022)¹⁰⁹: журналісти Vedler та Vahter були оштрафовані (€1000 кожен) за публікацію про розслідування, без погодження з прокуратурою. Визнано, що публікація

¹⁰¹ <https://elpais.com/comunicacion/2024-09-13/el-tsja-absuelve-de-manera-definitiva-a-la-primera-periodista-condenada-a-prision-por-revelar-informaciones-de-un-sumario-es-el-fin-de-una-pesadilla.html>

¹⁰² <https://www.elsaltodiario.com/libertad-informacion/interior-pagara-una-indemnizacion-a-un-periodista-que-fue-agredido-por-la-policia-en-el-jaque-al-rey-de-2014>

¹⁰³ Media Services Act 16.12.2010. RT I, 06.01.2011, 1. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/511012019003/consolide>

¹⁰⁶ Penal Code Passed 06.06.2001 RT I 2001, 61, 364. Entry into force 01.09.2002 <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522012015002/consolide>

¹⁰⁸ <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=aa30fdb7-26dd-4c64-9dbf-3c3f11e4eed&>

¹⁰⁹ <https://estonianworld.com/business/an-ugly-mark-on-press-freedom-in-estonia-a-court-fines-journalists-for-doing-their-job%ef%bf%bc/>

	правоохоронних органів та судів; §15 Protection of source of information – закріплюється «журналістський щит»: право не розголошувати джерело; прямий і опосередкований примус до розкриття заборонено; пияток - якщо джерело свідомо надало неправдиву інформацію; розкриття може вимагатися лише за рішенням суду та лише в рамках КПК. 3. Personal Data Protection Act¹⁰⁴ (поправки 2007) 3 січня 2008 року персональні дані можуть поширюватись журналістами законно, навіть без згоди особи, якщо переважає суспільний інтерес, за умови відповідності етики. 4. Broadcasting Act¹⁰⁵ - право на редакційну незалежність гарантовано для ERR та приватних ЗМІ: ЗМІ «самостійно визначають програму» (§13); баланс політичних сил є обов'язковим у період виборів (§14). Національна Рада аудіовізуалу (ERR-контроль) захищає від «придушення» журналістів з боку держави чи власників.	позбавленням волі на строк до одного року, а якщо воно заподіяло шкоду здоров'ю, яка триває щонайменше чотири тижні, карається грошовим стягненням або позбавленням волі на строк до п'яти років. 3. ст. 156: порушення конфіденційності повідомлень карається грошовим стягненням. 4. ст.ст. 157 та 157-1 встановлюють відповідальність за незаконне розголошення персональних даних, що карається штрафом до 300 штрафних одиниць. Ст. 157-3 – Преслідування (Stalking) передбачає покарання за багатократне, нав'язливе поведіння (спостереження, погрози, втручання), яке викликає у жертви страх або суттєве порушення життя. «Ahistava jälitamise» в естонській практиці охоплює і цифрову форму — загрози або потік повідомлень. Доктрина визнає, що «значне порушення життя» слід виміряти за розумним стандартом — не просто відчуттям жертви однієї людини, а рівень громадського сприйняття¹⁰⁷. 5. ст. 203 пошкодження або знищення речі карається максимум позбавленням волі на строк до п'яти років. 6. ст. 206 -втручання в комп'ютерні дані. 7. безпеку в обмеженні діяльності журналістів створює ст. 275-1, яка встановлює відповідальність за наклеп на представника державної влади. Втім переслідування за образи та наклеп перейшло у цивільну площину: кримінальне покарання – рідкість. А журналісти захищені від кримінальної відповідальності, якщо	підпадає під §197 КПК, яка забороняє розголошення матеріалів суду без дозволу. ЗМІ подали апеляцію, заявивши, що було громадське право знати, і це створює небезпечний прецедент 3. У справі Delfi AS v. Estonia (ЄСПЛ, 2015): Естонія визнана правомірною у притягненні порталу до відповідальності за наклепницькі коментарі під статтями¹¹⁰, це вказує на те, що Інтернет-платформи вважаються видавцями, і ніщо не звільняє їх від відповідальності за нелегальний контент. 4. Freelance-журналіст Alvar Liski¹¹¹ неодноразово отримував серйозні погрози від бізнесмена, який погрожував позиватися на мільйон євро за публікації про його діяльність. Хоча ці погрози залишилися без фактичного позову, Liski описав їх як: «Він погрожував позиватися не з компанією, а зі мною – фріланс-журналістом – на мільйон євро... Це могло зруйнувати мою кар'єру». Такий тиск, навіть без офіційного процесу, було визнано як такий, що створює «охолоджувальний ефект» і змушує журналістів займатися самоцензурою. Журналісти повідомляють про активну діяльність тролів в інтернеті, спрямовану на дискредитацію та залякування. При цьому переважна більшість випадків не призводить до кримінальних переслідувань через відсутність чітких правових механізмів. 5. У 2020 р. в Естонії стався інцидент, коли журналісти, які працюють на каналі новин ERR (Естонське громадське телебачення), стали жертвами нападу під час висвітлення протестів, пов'язаних з політичними реформами. Під час одного з масових мітингів, організованих проти уряду, група демонстрантів спробувала завадити роботі знімальної групи:
--	---	--	---

¹⁰⁴ <https://humanrights.ee/en/topics-main/inimoiigused-eesis/inimoiiguste-aruanne/human-rights-in-estonia-2007/freedom-of-the-press>

¹⁰⁵ <https://cmpf.eui.eu/mpm-2014/estonia>

¹⁰⁷ <https://ru.scribd.com/document/460179179/ahistava-jalitamise-koosseis-est-ja-saksa-karistus-eadustikus-vordlevoiguslik-kasitus>

¹¹⁰ delfi as v. Estonia June 16, 2015 64569/09 <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/delfi-as-v-estonia>

¹¹¹ <https://www.indexoncensorship.org/slapped-down-report-efforts-to-silence-journalists/>

		діють сумлінно та діють у рамках суспільного інтересу. 8. Ст. 91 КПК захищає від незаконних обшуків: у редакції, будинку чи техніці журналіста обшук можливий лише з обґрунтуванням та судовим ордером.	намагалися блокувати камери, обладнання було пошкоджено. Поліцейські посилили заходи безпеки для журналістів на наступних мітингах, і влада обіцяла активніше захищати права журналістів на проведення зйомок на масових заходах.
Литва	Ст. 44 Конституції Латвії¹¹²: гарантує свободу слова та свободу друку, захищаючи журналістів від цензури та насильства. Ст. 25 Конституції (Freedom of Speech): «Ніхто не повинен перешкоджати шукати, отримувати чи розповсюджувати інформацію та ідеї» Закон Про надання інформації громадськості (§ 11–13)¹¹³: повторює принципи свободи слова, свободи доступу до інформації, заборону цензури, а ст. 8 Закону закріплює гарантії конфіденційності джерела інформації: виробник, розповсюджувач публічної інформації, їх учасник або журналіст мають право зберігати конфіденційність джерела інформації та не розголошувати його, крім визначених Законом випадків. Суд може вмотивованим рішенням зобов'язати розкрити джерело інформації, якщо розкриття джерела інформації необхідне для життєво важливих або інших значущих суспільних інтересів, а також для забезпечення захисту конституційних прав і свобод осіб та здійснення правосуддя, а також якщо	Кодекс Литовської республіки також не визначає журналіста (або медіа) як спеціального потерпілого¹¹⁴, та посягання проти них кваліфікуються за загальними нормами: 1. ст. 140 – заподіяння фізичного болю або легкого розладу здоров'я (карається мах до позбавлення волі на строк до одного року). 2. ст. 145 - погроза вбивством або заподіянням тяжкої шкоди здоров'ю особи чи тероризування особи, якщо є достатні підстави вважати, що погроза може бути здійснена (карається мах до позбавлення волі до двох років). Систематичне залякування особи (до п.в. до чотирьох років). 3. ст. 148 – примушування до вчинення протиправних дій або утримання від вчинення законних дій (п.в. до 3 років). 4. ст. 148-1 незаконне переслідування особи (мах - обмеженням волі або арештом). 5. Злочини проти недоторканності приватного життя особи: Ст. 165 - незаконне порушення недоторканності житла особи (мах позбавленням волі на строк до двох років); ст. ст. 166 порушення недоторканності комунікацій особи (мах – п.в.в на строк до двох років); Низка норм з цього ж розділу може бути використана проти журналіста, у випадку порушення ним приписів:	1. Інцидент з наклепом в 2018 році - журналіст Андрюс Тапінас став жертвою публічної клевети після того, як його стаття викликала громадське засудження¹¹⁵, після публікації журналістом статті щодо діяльності значного політичного діяча, останній подав до суду за неклеп, стверджуючи, що інформація в статті є неправдивою та завдає шкоди його репутації. Судове розслідування по справі про наклеп було завершено, і звинувачення були відхилені. 2. Справа Тапінас проти Ремугія Жемайтйтиса (2018–2024). У липні–серпні 2018 р. депутат Сейму Р.Жемайтйтис розмістив у Facebook серію повідомлень з обвинуваченням А.Тапінаса та його медіа „Laisvės TV“ у розходженні коштів, зібраних на українські дрони Bayraktar (начебто програні в казино) та підтримці нацизму. Клайпедський окружний суд (грудень 2023) визнав заяви такими, що не відповідають дійсності, принижують честь та гідність Тапінаса та LaisvėsTV. Жемайтйтису було наказано: Видалити пости та опублікувати спростування, компенсувати збитки: €2000 Тапінасу, €1000 LaisvėsTV. 3. Апеляція залишив рішення чинним і збільшив компенсацію LaisvėsTV до €4500. Суд зазначив, що формулювання Жемайтйтиса були категоричними, а не висловлювали думку — він подав їх як факти, і це виходило за межі допустимої критики в демократичному суспільстві. Верховний суд (27 лютого 2025 року) підтвердив факт перевищення меж свободи слова.

¹¹² <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.21892?jfwid=-wd7z8ivg5>

¹¹³ LAW ON THE PROVISION OF INFORMATION TO THE PUBLIC 2 July 1996 – No I-1418. <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/eb244e803e4911e89517ff5ccea63d58>

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas <https://www.kodeksai.lt/baudziamasis-kodeksas>

¹¹⁵ <https://www.teismai.lt/lt/isiteisejo-teismo-sprendimas-kuriuo-pripazinta-kad-r.-zemaitaitis-paskleide-tikroves-neatitinkancia-informacija-kuri-zemina-a.-b.-tapino-garbe-ir-oruma-bei-dalykine-reputacija/12228>

	розкриття джерела інформації іншими засобами неможливо або якщо такі засоби вже вичерпані. Обшук або вилучення в офісі, житлових приміщеннях, підсобних приміщеннях продюсерів, розповсюджувачів публічної інформації, їх учасників або журналістів, а також у транспортних засобах з метою розкриття джерела інформації проводяться відповідно до процедури, встановленої КПК.	Ст. 168 - незаконне розголошення або використання інформації про особисте життя особи (мах - позбавленням волі на строк до трьох років); Ст. 167 - незаконне збирання інформації про приватне життя особи (мах - позбавленням волі на строк до трьох років). Ст. 154 - наклеп (карається мах позбавленням волі на строк до одного року). З 2014 р. кримінальну відповідальність за дифамацію фактично замінили цивільними позовами (штрафи, компенсація). Це полегшує роботу журналістів — немає ризику тюремного ув'язнення за помилки, лише компенсація.	3. Рейд Служби спеціальних розслідувань (SIS) на офіс BNS — 2013: ¹¹⁶ конфіскація комп'ютерів, допити та витоки. Верховний суд відмінив санкції, визнав процесуальні дії незаконним і порушуючим §13 закону про СМІ. 4. У 2019 р. журналісти, які займаються розслідуванням випадків корупції в Литві, отримали загрози від анонімних джерел: ¹¹⁷ як телефоном, так і через соціальні мережі. Поліція розслідування за фактами погроз.
Латвія	1. Ст. 100 Конституції Латвії ¹¹⁸ гарантує свободу слова та право вільно отримувати та поширювати інформацію; цензура заборонена. 2. Закон «Про пресу та інші засоби масової інформації» ¹¹⁹ ; поширюється на місцеві та електронні ЗМІ. Абсолютна заборона цензури та монополізації засобів масової інформації. Права журналістів (§§23–24): журналістом у цьому законі вважається особа, яка збирає, упорядковує, редагує або іншим чином готує матеріали для засобу масової інформації та яка уклала з ним трудовий договір або виконує цю роботу від імені засобу масової інформації, а також член журналістської	Кримінальний кодекс Латвії передбачає відповідальність за посягання проти прав журналістів за загальними нормами: ¹²⁰ 1. ст. 125 - умисне заподіяння тяжкої тілесної шкоди (до семи років п.в. та з випробувальним наглядом), а у випадку вчинення щодо особи або його близького родича, який виконував свої службові чи професійні обов'язки (п.в. від двох до десяти років та з випробувальним наглядом); 2. ст. 126 - умисне тілесне ушкодження середньої тяжкості (п.в. до трьох років або тимчасове позбавлення волі, або нагляд за випробувальним терміном); а у випадку вчинення таких дій щодо особи або його близького родича, який виконував свої службові чи професійні обов'язки (п.в. на строк до п'яти років або короткостроковим позбавленням волі, або умовним наглядом);	1. Захист джерел - справа Nagla v. Latvia (ECHR, 2013) ¹²¹ . Наталія Нагла (журналістка LTV) стала першою, чий права захистив Європейський суд: обшук її будинку без достатніх підстав було визнано порушенням ст. 10 ЄКПЛ. Джерелом був внутрішній інформатор Державної поліції. Інформація вважалася «секретною», але мала суспільне значення. Пізніше, в рамках розслідування витоку інформації, латвійська влада обшукала будинок журналістки, вилучила її комп'ютер та інші матеріали, незважаючи на журналістську таємницю. Суд зазначив ¹²² : «Заходи, вжиті латвійською владою, були непропорційними та мали негативний вплив на свободу преси. Влада не довела, що вилучення даних було необхідним у демократичному суспільстві». 2. державна поліція допитала журналістів Baltica, зокрема Лато Лапсу щодо публікації «секретних»

¹¹⁶ <https://www.refworld.org/reference/annualreport/freehou/2014/en/101589>

¹¹⁷ <https://www.refworld.org/reference/annualreport/freehou/2014/en/101589>

¹¹⁸ <https://likumi.lv/doc.php?id=72346>

¹¹⁹ Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem <https://likumi.lv/ta/id/64879-par-presi-un-citiem-masu-informacijas-lidzekliem>

¹²⁰ Krimināllikums 17.06.1998. <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums>

¹²¹ Nagla v. Latvia. July 16, 2013. ECtHR, Article 10 Violation. № 73469/10. <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/nagla-v-latvia>

¹²² Nagla v. Latvia european court of human rights (ecthr) July 16, 2013 73469/10 <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/nagla-v-latvia/>

	асоціації; збір будь-якої інформації законним шляхом, поширення, якщо інформація не заборонена, доступ до офіційних каналів, відмова від публікації, якщо матеріал суперечить переконанням, Захист доступу та акредитації, встановлює обмеження щодо публікації. Єдиний реєстр ЗМІ (включно з сайтами) - підвищує прозорість і захищає від необґрунтованих відмов.	3. ст. 132 - погрози вбивством та заподіянням тяжких тілесних ушкоджень (п.в. до одного року або тимчасовим позбавленням волі, або умовним наглядом); 4. ст. 132.1 – переслідування: повторне або тривале переслідування, спостереження, погрози іншій особі або небажане спілкування з цією особою, якщо у неї є підстави побоюватися за власну безпеку або безпеку своїх родичів (п.в. до одного року). 5. ст. 143 - порушення недоторканності житла (тимчасове позбавлення волі або умовний нагляд, або громадські роботи, або штраф); 6. ст. 144 - порушення таємниці листування та інформації, що передається через мережі електронного зв'язку (від п.в. до двох років або короткостроковому позбавленні волі, або до штрафу); 7. ст. 156 - наклеп – декриміналізовано Законом від 19.11.2009; 8. ст. 157 - але наклеп, як умисне поширення завідомо неправдивої, наклепницької вигадки про іншу особу у друкованому або іншим чином відтвореному творі, а також усно, якщо воно вчинене публічно, тягне відповідальність; 9. ст. 158 - наклеп та дифамація у засобах масової інформації – декриміналізовано Законом від 19.11.2009.	документів (Lapsa / Margēviča 2015) ¹²³ . Пізніше кримінальну справу було закрито – втручання було визнано надмірним. Вказані журналісти-розслідувачі публікували матеріали з критикою політиків та бізнесменів. Слідчі вимагали розкриття джерел інформації, що викликало різку реакцію в Латвії та за кордоном. 3. В 2022 році вперше винного було засуджено за переслідування журналіста до тюремного строку ¹²⁴ . Ризький районний суд засудив особу, яка переслідувала журналістку Re:Baltica, до 2 місяців позбавлення волі. Потерпіла: журналістка незалежного центру журналістських розслідувань Re:Baltica (Ребалтика); обвинувачений: чоловік, який систематично переслідував журналістку, надсилаючи їй погрози та образи, а також публікував наклепницькі заяви в соціальних мережах. Засудженого його було за §132-1 КК Латвії — «Переслідування», введена в правову систему у 2020 р. Суд визнав обвинуваченого винним у навмисному та неодноразовому психологічному тиску. 4. Непоодинокі випадки під час масових протестних мітингів журналісти зіштовхуються з прямою перешкодою у своїй роботі з боку учасників мітингу (фізичне насильство, вилучення та пошкодження апаратури). Порушуються провадження за вказаними статтями.
Чехія	1. Ст. 17 Хартії гарантує свободу слова та друку, створюючи правову основу для захисту журналістів від цензури та насильства. ¹²⁵ Цензура є неприпустимою.	Кримінальний кодекс Чехії ¹²⁷ не містить спеціального розділу, присвяченого журналістам, але включає окремі норми, які можуть застосовуватися для їх захисту. Ось ключові положення:	1. Замах на Сабіну Слонкову (2002–2003) ¹²⁸ . С. Слонкова, журналістка Mladá Fronta Dnes, розкрила корупцію у Міністерстві закордонних справ. Колишній генеральний секретар МЗС Карел Срба планував її вбивство. У червні 2003 року Будаєвицький суд

¹²³ <https://rsf.org/en/special-security-police-question-two-investigative-reporters>

¹²⁴ <https://www.sorainen.com/deals/an-individual-is-sentenced-for-harassment-of-a-journalist/>

¹²⁵ Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992. <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>, Charter of Fundamental Rights and Basic Freedoms <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/7330>

¹²⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>

¹²⁸ <https://www.refworld.org/reference/annualreport/rsf/2004/en/44973>

	2. Press Law (Про права та обов'язки при публікації періодичного друку - № 46/2000)¹²⁶ містить ключові механізми захисту журналістів від цензури та перешкод у роботі: свобода друку, відсутність цензури, право на захист джерела (§16) -видавці та журналісти мають право не розкривати джерела інформації, за винятком випадків, передбачених законом; обов'язок публікувати виправлення та відповіді на неправильні чи спотворюючі факти публікації – це механізм захисту репутації осіб. Реєстрація ЗМІ, проте ця процедура не має дозвільного характеру, тобто не обмежує свободу створення видань. Відповідальність видавця та редактора. Закон забороняє публікації, що порушують кримінальне законодавство: пропаганда насильства, наклеп, розпалювання ворожнечі тощо.	1. ст.145 - Тяжке тілесне ушкодження (п.в. від трьох до десяти років; 2. ст. 146 - Шкода здоров'ю (карається п.в. від шести місяців до трьох років; До злочинів проти свобод та прав особи, недопуску та листування КК відносить: 3. ст. 178 - Порушення житлової свободи (п.в. до двох років); за умови застосування насильства або погрози його застосування (п.в. від одного до п'яти років або штрафом); 4. ст. 182 - Порушення конфіденційності переданих повідомлень (п.в. до двох років або заборонаю на діяльність); 5. ст. 320 - несанкціонований доступ до комп'ютерної системи та несанкціоноване втручання в комп'ютерну систему чи носій інформації карається п.в. на строк до трьох років, заборонаю займатися діяльністю або конфіскацією майна. 6. ст. 184 - Наклеп –повідомлення неправдивої інформації про іншу особу, яка може суттєво зашкодити її репутації, вчинене пресою, кіно, радіо, телебачення, загальнодоступну комп'ютерну мережу або інші аналогічні ефективні засоби карається позбавленням волі на строк до двох років або заборонаю на діяльність.	засудив Србу до 8½ року в'язниці за організацію замаху на вбивство журналіста 2. Нападение на Томаша Немечка (2004)¹²⁹. Томаш Немечек, головний редактор Respekt, у січні 2004 р. на нього був здійснений напад у Празі. Журналісти пов'язували атаку на нього з його розслідуваннями про організовану злочинність та неонацистів.
Польща	Ст. 54 Конституції гарантує свободу вираження поглядів та свободу друку, що створює правову основу для захисту журналістів від цензури та насильства. Act on Whistleblowers (2022)¹³⁰ зміцнив захист інформаторів і опосередковано підтримує журналістів, які публікують	КК Польщі забезпечує безпеку журналіста та його діяльності на рівні загальних кримінальних норм¹³¹; 1. ст. 156 - заподіяння тілесних ушкоджень (п.в. від 6 місяців до 5 років); 2. ст. 158 - побиття, внаслідок якого особа наражається на безпосередню небезпеку втратити	1. Рішення ЄСПЛ Kaperzyński v. Poland (2012)¹³² Шеф-редактор Przemysław Kaperzyński засуджений за відмову опублікувати спростування. ЄСПЛ визнав покарання надмірним порушенням свободи слова — непомірні обмеження свободи вираження та наголосив на ролі ЗМІ як «watchdog».

¹²⁶ ZÁKON 22 února 2000 o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon) <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-46>

¹²⁹ <https://rsf.org/en/newspaper-editor-badly-beaten-attack-could-be-linked-his-work>

¹³⁰ <https://www.wolfltheiss.com/insights/poland-approves-whistleblower-protection-act/>

¹³¹ USTAWA z dnia 19 kwietnia 1969 r. KODEKS KARNY <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-1969-13-94%2C16787601.html>

¹³² Kaperzyński v. Poland (2012) (Application no. 43206/07). 3 April 2012. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-110171%22%7D>

	викриття у правопорушеннях від розголошення джерел інформації. Інформатор — це особа, яка доносить чи розкриває факт порушення закону: співробітники (наймані, контрактні, добровольці, стажери, партнери тощо). Захист поширюється: на факт повідомлення; на відмову від розголошення конфіденційності даних; на осіб, пов'язаних із інформатором (родина, колеги, помічники). Заборонені будь-які репресії: дисциплінарні, звільнення, пониження, відмова у просуванні, фінансові обмеження тощо. Особистість інформатора та пов'язана інформація суворо конфіденційні. Лише особа, компетентна обробляти повідомлення, має доступ до цих даних. Закон 1997 р. про свободу інформації (Ustawa o dostępie do informacji publicznej): гарантує доступ до інформації та захищає права журналістів у їх роботі. Закон про захист журналістських джерел: захищає право журналістів не розкривати свої джерела інформації, що сприяє їх безпеці.	життя, зазнати тяжких тілесних ушкоджень або серйозного розладу здоров'я, (п.в. до 3 років); 3. ст. 166 – погроза іншій особі вчиненням злочину на шкоду їй або її найближчим родичам (п.в. до 2 років, обмеження волі або штраф). 4. ст. 167 – застосування насильства або погроз з метою примусу (п.в. до 2 років, обмеження волі або штраф); 5. ст. 171 – порушення недоторкності житла чи іншого приміщення (п.в. до 2 років, обмеження волі або штраф); 6. ст. 171 – порушення таємниці кореспонденції (п.в. до 2 років, обмеження волі або штраф); 7. ст. 212 – пошкодження або знищення майна (п.в. до 5 років). 8. наклеп (zniesławienie) - часто застосовується до журналістів, іноді як форма тиску. Максимальне покарання: до 1 року позбавлення волі. Ця стаття критикується польськими та міжнародними правозахисними організаціями як механізм придушення розслідувальної журналістики. ненависти, наприклад, из-за политических тем, расследований и т.п.).	2. Рішення ЄСПЛ <i>Kaçki v. Poland</i> (2017)¹³³ Журналіст Marcin Kački засуджений за наклеп (в своєму посиланні в інтерв'ю). ЄСПЛ скасував вирок: польський суд не зважив на його «належну обачність», а зазначене інтерв'ю є елементом суспільного інтересу — порушення статті 10 ЄКПЛ 3. Рішення ЄСПЛ <i>Maciejewski v. Poland</i> (2015)¹³⁴: Журналіста звинувачено у наклепі за звинувачення в «мафії» суддів. ЄСПЛ визнав порушення свободи слова, оскільки польські суди не розмежували думки та факту, не врахували належної обачності автора. 4. Рішення ЄСПЛ <i>Sroka v. Poland</i> (2012)¹³⁵: законне, але надмірне покарання за відмову опублікувати спростування. Польський уряд визнав зазначене ЄСПЛ порушення, і справа була закрита угодою. 5. <i>Wojtas-Kaleta v. Poland</i> (2009)¹³⁶: Журналістка Helena Wojtas Kaleta захищала свій вислів про цензуру (форма заяви). ЄСПЛ знайшов порушення ст. 10 через переслідування за журналістську діяльність. 6. <i>Maja Czarniecka</i> (AFP/ARTE), вересень 2021 р.¹³⁷: нелегальне затримання в зоні НП на кордоні з Білоруссю, суд у 2022 році визнав дії влади незаконними — журналістка отримала компенсацію за порушення прав. 7. <i>Pablo González Yagüe</i>, 2022¹³⁸: іспанського журналіста затримано в Пшемислі за звинуваченням у шпигунстві. Уримувався в одиночному ув'язненні, без права зв'язку з адвокатом — справа розглянута ЄСПЛ як потенційне порушення прав журналіста 8. в 2020 р. потести, які виникли після рішення Конституційного суду про заборону абортів призвели
--	---	---	---

¹³³ CASE OF KAÇKI v. POLAND (2017) (Application no. 10947/11) <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2032284417739381?icid=int.sj-full-text.similar-articles.7>

¹³⁴ Maciejewski v. Poland (2015) (Application no. 34447/05) 13 January 2015 <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-106333%22%7D>

¹³⁵ ЄСПЛ *Sroka v. Poland* (2012) Application no. 42801/07 6 March 2012 <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-109822%22%7D>

¹³⁶ *Wojtas-Kaleta v. Poland* (2009) Application no 20436/02.16.7.2009 <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22002-1411%22%7D>

¹³⁷ <https://www.dentons.com/en/about-dentons/news-events-and-awards/news/2022/november/warsaw-district-court-awards-compensation-to-journalist-detained-in-state-of-emergency-zone>

¹³⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Pablo_Gonz%C3%A1lez_Yag%C3%BCe

			до масового порушення прав журналістів: кілька журналістів, які висвітлювали події, зіштовхнулися із фізичним насильством з боку поліції та учасників протестів (TVN), їм було заборонено знімати події, поліція цілеспрямовано обмежувала доступ преси до місць протестів і намагалася перешкоджати їх зйомці. 9. Штраф Radio Zet (2024)¹³⁹: Полігородський радіорегулятор KRRiT оштрафував RadioZet у 2022 р. за «дезінформацію», пов'язану з передачею В.Зеленського (передачу про ставлення США/України до Польщі). У травні 2024 р. суд скасував штраф, визнавши його необґрунтованим і політично мотивованим, а дії KRRiT — спробою залякування медіа. Штраф визнаний як політично мотивований і перевищує повноваження регулятора: передача стосувалася впливу конфлікту в Україні на Польщу, в якій журналісти заявили, що США та Україна розглядають територію Польщі як «зону буфера». Окружний адміністративний суд у Варшаві наголосив, що вираження думки чи навіть припущень у рамках журналістського матеріалу не є порушенням принципу достовірності, якщо подається із зазначенням на суб'єктивність чи думку експерта.
Болгарія	Ст.39 Конституції Болгарії ¹⁴⁰ закріплює право кожного висловлювати свою думку і поширювати її за допомогою слова – письмово чи усно, звуку, зображення чи іншим способом. Але це право обмежено у випадку його використання для обмеження прав і посягання на добре ім'я іншої людини, а також для закликів до насильницької зміни конституційно встановленого порядку, до скоєння	Кримінальний кодекс Болгарії ¹⁴¹ посягання на права та свободи журналістів у зв'язку з їх професійною діяльністю визнає караними за загальнокримінальними нормами: 1. ч. 2 ст.116 вбивство, але на відміну від інших КК в якості кваліфікуючої ознаки передбачає серед іншого «щодо ...представника громадськості, .. при виконанні або у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків або функцій...», що підвищує максимальне покарання з п.в. до 15 років до 20 років або довічного ув'язнення.	1. Рішення ЄСПЛ Kasabova v. Bulgaria (2011)¹⁴³: журналістка повідомила в ЗМІ про хабарі чиновників під час прийому в школах. Призначені національним судом санкції та компенсація у 35 середньомісячних зарплат ЄСПЛ визнав невідповідними та такі, що порушують свободу вираження (ст. 10). Суд підкреслив: журналіст повинен мати «належну обачність», але великі штрафи ставлять під загрозу свободу ЗМІ. 2. У вересні 2018 р. репортери Bivol — Дмитро Стоянов та Аттила Біро - були затримані під час збирання

¹³⁹ <https://www.gov.pl/web/krrit-en/eurozet-radio-company-punished-for-broadcasting-disinformation-materials-to-the-public>

¹⁴⁰ http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/bgr_constitut.html

¹⁴¹ Criminal Code (SG No. 26/1968, as amended up to May 28, 2010), Bulgaria. <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/447>

¹⁴³ Kasabova v. Bulgaria (Application no. 22385/03) 19/07/2011 <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-104539%22%5D%7D>

	злочинів, розпалювання ворожнечі або насильства над особою. Друк та інші засоби масової інформації вільні та не підлягають цензурі (ст. 40). Призупинення або конфіскація друкованого видання або іншого носія інформації допускається лише на підставі акта судової влади у випадках, коли вони підривають добрі звичаї або містять визначені в ст. 39 цілі. Кожен має право шукати, отримувати та розповсюджувати інформацію. Здійснення цього права не повинно завдавати шкоди правам і доброму імені інших громадян, а також національній безпеці, громадському порядку, здоров'ю та моралі народу. Крім того, Закон «Про радіо та телебачення» регулює питання видачі ліцензії, правовий статус аудіовізуальних ЗМІ. Обов'язкова прозорість власників ЗМІ — публічні реєстри та звіти.	2. ст.128. тяжке тілесне ушкодження (п.в. від трьох до десяти років). 3. ст. 130 легке тілесне ушкодження (п.в. до двох років або виправних роботами). 4. ст. 131. Визначає кваліфікуючі ознаки для ст.ст. 128, 129, 130, серед яких визначено вчинення щодо «...представника громадськості, ... при виконанні або у зв'язку з виконанням ним своїх службових обов'язків», що впливає на розмір покарання; 5. ст. 143. - примус із застосуванням насильства або погрози (п.в. до 4 років); 6. ст.144 - погроза (п.в. до шести місяців або штраф); якщо вчинено щодо представника громадськості при виконанні або у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків покарання збільшується до п.в. до 1 року); 7. Ст. 147 – наклеп , яка оприлюднює ганебний факт про когось або приписує йому злочин, карається штрафом від трьох тисяч до семи тисяч левів, а також публічним осудом. Винний не карається, якщо буде доведено правдивість розголошених обставин або приписуваних йому злочинів. 8. Ст. 148 – образа: завдан публічно; поширену через друковані видання або іншим чином та ін. карається штрафом від трьох тисяч до десяти тисяч левів, а також громадським осудом. 9. ст. 148а - Особа, яка оприлюднює за допомогою друкованих матеріалів або іншим способом дані, обставини або твердження про іншу особу, що ґрунтуються на незаконно отриманій інформації з архівів Міністерства внутрішніх справ, карається позбавленням волі на строк до трьох років та штрафом від п'яти тисяч до двадцяти тисяч левів.	матеріалів про корупцію, пізніше дії поліції визнано незаконним ¹⁴⁴. 3. Журналіст В. Марінова (займалася розслідуваннями зловживань з ЄС-фондами)¹⁴⁵ у жовтні 2018 р. була зґвалтована та вбита після публікації розслідування про корупцію. Вбивця був засуджений до 30 років в'язниці, але влада при кваліфікації наполягала, що це не пов'язано з її роботою. 4. Під час протестів у листопаді 2023 р. було зафіксовано щонайменше 6 випадків насильства з боку поліції проти журналістів (удари палицями, сльозогінний газ), які супроводжувалися знищенням апаратури та затриманнями. Належна реакція з боку влади відсутня. 5. Боби Цанков (2010)¹⁴⁶: журналіста та розслідувача організованої злочинності було вбито пострілом у центрі Софії. Було відкрито провадження, але мотив журналістської діяльності виключався. Він писав про корупцію, мафію та зв'язки між кримінальними групами та бізнесом. Його матеріали часто були скандальними та сенсаційними, але широко цитувалися та обговорювалися. За місяці до вбивства він неодноразово заявляв про загрози, включаючи телефонні дзвінки та стеження, але влада не реагувала на його заяви. 6. У 2019 р. кілька журналістів, які висвітлювали антиурядові мітинги та протести у столиці Болгарії, Софії, стали жертвами насильства: перешкоджання зйомці як з боку протестувальників, так і з боку поліції, заблокували доступ журналістів до місць подій, застосування сили поліції при спробі висвітлювати протести, пошкодження апаратури.
--	---	--	--

¹⁴⁴ <https://www.rcmediafreedom.eu/Publications/Country-reports/Country-reports/Media-freedom-in-Bulgaria>

¹⁴⁵ <https://www.theguardian.com/world/2018/oct/10/viktoria-marinova-suspect-held-in-germany-over-death-of-bulgarian-journalist>

¹⁴⁶ <https://intrigi.bg/%d0%bd%d0%b0%d0%b9-%d0%b7%d0%b0%d0%b3%d0%b0%d0%b4%d1%8a%d1%87%d0%bd%d0%be%d1%82%d0%be-%d0%b1%d0%b3-%d1%83%d0%b1%d0%b8%d0%b9%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%be-%d0%b1%d0%be%d0%b1%d0%b8-%d1%86%d0%b0%d0%bd%d0%ba/>

		З 1999 р. де-юре позбавлення волі за наклеп скасовано, але кримінальна відповідальність, як і раніше, існує — ця практика критикується за тиск на ЗМІ.¹⁴² 10. ст.170 – порушення недоторканості житла чи іншого приміщення (п.в. до трьох років або виправні роботи до шести місяців). 1. ст.171. порушення таємниці кореспонденції (п.в. до одного року або штраф до п'яти левів).	
Слове- нія	Конституція Словенії ст.39 закріплює свободу виявлень думки, отримання та поширення інформації; Ст. 40 - свобода друку та інші форми публічного вираження; Ст. 38 - право на захист особистих даних, що також важливо для захисту джерел журналістів. Закон про медіа (Zakon o medijih)¹⁴⁷: (пропозиція оновленого Закону прийнята урядом 31.12.2024 р.). Цілі закону: забезпечити гарантії свободи слова та привести національне законодавство у відповідність до Європейського акту про свободу ЗМІ (EMFA), чинного з серпня 2025 р. Редакційна незалежність: журналісти та редакції отримують юридичний захист від втручання; забезпечення захисту джерел - розкриття можливе лише за рішенням суду; прозорість медіа (обов'язкова реєстрація медіа, включаючи онлайн-платформи та впливових блогерів; прозорість структури власності та доходів	Кримінальний кодекс Словенії¹⁴⁸ серед злочинів проти прав та свобод людини встановлює відповідальність за перешкоджання друку продажу чи розповсюдженню газети, книги або будь-якого іншого друкованого видання, або передачі будь-якої радіо- чи телевізійної програми - ст. 157, такі дії карається позбавленням волі на строк до одного року. Всі інші посягання проти прав журналістів розглядаються як загально-кримінальні посягання проти певних прав та свобод особи: 1. легкі тілесні ушкодження (ст. 133) (штраф або п.в. на строк не більше одного року) 2. тяжке тілесне ушкодження (ст. 134) (п.в. на строк від шість місяців до п'яти років); 3. кримінальний примус (ст. 142) (п.в.в не більше одного року); 4. Погроза безпеці іншої особи (ст. 145) (штраф або п.в.) 5. незаконний обшук особи (ст. 147) (штраф або п.в. на строк не більше одного року); 6. порушення таємниці засобів зв'язку (ст. 150) (п.в. до шести місяців);	1. Справа Mladina v. Slovenia (2014)¹⁴⁹ : журналіст видання Младіна опублікував статтю з критикою депутата, використовуючи різкі звороти. Національні суди присудили штраф за образу за ст. 169 КК. Рішенням ЕСПЧ визнано порушення ст. 10 ЕКП. Суд зазначив, що критика публічного діяча була допустимою в контексті громадського обговорення. 2 Справа Delo v. Slovenia (2019): журналістка опублікувала інформацію із витоків судового слідства. Її засудили за розголошення конфіденційної інформації. Рішенням ЄСПЛ визнано порушення ст. 10 ЄКПЛ, оскільки інформація стосувалася суспільного інтересу. Суд наголосив на важливості пропорційності між захистом таємниці слідства та свободою преси. 3. Останніми роками журналісти Necenzurirano.si та інших незалежних порталів стали мішенню онлайн-переслідування, зокрема загроз вбивством. Суди почали порушувати справи за ст. 145 КК Словенії (загрози) та застосовувати тимчасові заходи захисту. 4. Погроза білим порошком - Eugenija Carl (2020)¹⁵⁰: журналістка RTV Slovenija Eugenija Carl отримала лист із погрозами та конверт із білим порошком в офісі в Копері. Порошок викликав легкий дратівливий ефект і кашель, але не був загрозливим для життя Текст містив

¹⁴² <https://www.refworld.org/reference/annualreport/cpj/2000/en/55655>

¹⁴⁷ <https://n1info.si/novice/slovenija/vlada-potrdila-zakon-o-medijih-kaj-vse-prinasa/>

¹⁴⁸ Penal Code of the Republic of Slovenia (Official Gazette RS, No. 55/2208) <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/6078>

¹⁴⁹ Mladina d.d. Ljubljana v. Slovenia (Application no. 20981/10) 17 April 2014 <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22%3A%22001-142424%22%7D>

¹⁵⁰ <https://cpj.org/2020/06/slovenian-reporter-eugenija-carl-receives-threatening-letter-with-white-powder/>

	(включаючи державну рекламу); Новий механізм контролю концентрації медіа-активів. Державна підтримка ЗМІ: цифрова трансформація друкованих ЗМІ та розвиток цифрових платформ. Боротьба з дезінформацією: Встановлено обов'язок маркування контенту, створеного за допомогою AI. Введення інструментів блокування поширення коронавірусної, тероричної та дискримінаційної інформації.	7. незаконне прослуховування та звукозапис (ст. 148) (п.в.в не більше одного року); 8. незаконний відеозапис (ст. 149) (штраф або позбавлення волі не більше одного року). 9. незаконна публікація приватних творів (ст. 151) (карається штрафом або позбавленням волі на строк не більше одного року); 10. невинуватне розголошення таємниці (ст. 153) (карається штрафом або позбавленням волі на строк не більше одного року). Останні чотири склади злочинів переважно на практиці використовуються в процесу вчинення тиску на жуерналста . 11. серед злочинів проти честі та репутації КК містить номри, що передбачають відповідальність за злочини проти честі та репутації, серед яких: образа (ст 169) (штраф або п.в. не більше трьох місяців), а якщо діяння вчинено через пресу, радіо, телебачення або ін. (покарання збільується до 6 міс.п.в.); не карається, якщо спосіб висловлювання або інші обставини вказують на те, що його висловлювання не мало на меті зневажити гідність; наклеп (ст. 170) (штраф або п.в. не більше шести місяців), якщо дії вчинені через пресу, радіо, телебачення чи ін. покарання до 1 року п.в. У випадку вчинення цих трьох діянь ст. 179 передбачена можливість опублікування вироку повністю або частково за рахунок правопорушника у спосіб, використаний для вчинення правопорушення.	образи та побажання смерті. Поліція та пожежники евакуювали офіс, потім встановили, що порошок – не біологічна загроза. Це вже п'ятий подібний інцидент проти Карла, починаючи з 2018 року, і поліція порушила кримінальну справу за ст. 145. 5. Погрози вбсивтом— Matej Šurc и Blaž Zgaga (2011)¹⁵¹: журналісти, автори розслідувань про торгівлю зброєю, зазнали масової кампанії загроз в інтернеті, включаючи заклики до вбивства та образливі висловлювання . 6. 11 вересня 2022 р. фоторепортера Uroš Abram із Mladina¹⁵² побив охоронець спортивного заходу у Шкоцьяні, коли він знімав на телефон і представлявся журналістом. Охоронець вибив телефон та розірвав прес-карту. За фактом інциденту поліція заарештувала охоронця і звинуватила в порушенні громадського порядку.
Румунія	Стаття 30 Конституції гарантує свободу вираження поглядів та свободу преси, захищаючи журналістів від цензури та насильства.	Кримінальний кодекс Румунії ¹⁵⁴ не виділяє окремих норм, або каліфікуючих ознак, які стосувалися б діяльності журналіста, або його	1. Дифамація та SLAPP-позови проти журналістів: 1.1. судові позови від DIICOT (служби боротьби з організованою злочинністю): у 2021 році RSF та ActiveWatch підняли тривогу після виклику журналістів

¹⁵¹ <https://rsf.org/en/two-journalists-threatened-saying-politicians-were-involved-arms-trafficking>

¹⁵² <https://monitor.civicus.org/explore/concerns-remain-over-rtv-slovenia-new-government-opens-dialogue-civil-society/>

¹⁵⁴ Legea nr. 286/2009 privind Codul penal <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocumentAfis/109854>

	Lege nr.504/2002 privind audiovizualul¹⁵³ (Закон про аудіовізуальне мовлення) - основний нормативний акт, що регулює телебачення та радіо. Закон посилює роль плюралізму та культурної функції ЗМІ. Гарантія свободи аудіовізуального мовлення. Незалежність редакційної політики та заборона цензури. Захист аудиторії та журналістів. Обмеження щодо поширення образливого чи дискримінаційного контенту. Закон вимагає чіткого розмежування фактів та думок, балансу та правдивості. Регулювання акредитації та ліцензування ЗМІ. Цивільні за дифамацію активно використовуються як SLAPP - позови з метою залякування журналістів	прав, тож посягання на їх права кваліфікуються за загальними нормами: 1. Стаття 193 - Побої та удари (п.в. від трьох місяців до двох років або штрафом), за умови завдання шкоди здоров'ю (п.в. від 6 місяців до 5 років або штрафом) 2. Стаття 194 - Тілесні ушкодження (тяжкі) (п.в. від 3 до 10 р. 3. Стаття 195 - Побої або тілесні ушкодження, що спричинили (п.в. від 6 до 12 років); 4. Стаття 206 - Погроза особі вчиненням злочину або шкідливої дії, спрямованої проти неї чи іншої особи, якщо вона може викликати у неї стан страху (п.в. від трьох місяців до одного року або штраф); 5. Стаття 208 - Переслідування (п.в. від трьох до шести місяців або штраф); До злочинів, що впливають на житло та особисте життя: 6. Стаття 224 - Незаконне проникнення (п.в. від 3 місяців до 2 років або штраф); 7. окремо встановлена відповідальність за Стаття 225 - Порушення професійних приміщень (п.в. від 3 місяців до 2 років або штраф); 8. стаття 226 - Порушення недоторканності приватного життя (п.в. від одного місяця до шести місяців або штраф). Але діяння не є злочином, середі нішого, у випадку, якщо він фіксує факти, що становлять суспільний інтерес, що мають значення для життя громади, та розголошення яких створює суспільну користь, більшу за шкоду, завдану потерпілій особі.	Libertatea/Newsweek, оскільки без жодних перевірок прокурори прийняли заяву мера, втім в подальшому під впливом захисних організацій позов мера був визнаний незаконним¹⁵⁵. Журналісти опублікували матеріал про надмірно дорогі закупівлі місцевої влади. Мер подав скаргу до прокуратури, звинувативши їх у наклепі та "навмисному завданні шкоди репутації". Журналістів було викликано на допит з метою виявлення джерел інформації. 1.2. Emilia Șercan: після публікацій про академічний плагіат прем'єр-міністра вона зазнала погроз, кібербулінгу, публікації особистих фото у порнографічних контекстах. Замість розслідування злочину правоохоронці злили фото журналістки у пресу. Знов втрутилися RSF, ActiveWatch, OCCRP, Європарламент. Загрози та домагання (квітень 2019)¹⁵⁶. В результаті ректора і проректора Академії було засуджено: перший — за підбурювання до шантажу, другий — за координацію погроз. 2. Справа Gîrleanu v. Romania (2018)¹⁵⁷: журналіст Marian Gîrleanu заарештований та оштрафований за зберігання та передачу секретної інформації без публікації. ЄСПЛ визнав це порушення ст. 10, зазначивши, що він діяв сумлінно і не завдав загрози безпеці. Підсумок: компенсація €4500 + €3695 адвокатських витрат. 3. Справа Roșianu v. Rumania (2024)¹⁵⁸ журналіст Roșianu вимагав доступу до документів Baia Mare муніципальної адміністрації. ЄСПЛ ухвалив, що повторна та мотивована відмова порушує ст. 10. Компенсація: €4000 + €4748 судових витрат.
--	--	--	---

¹⁵³ Legea și Codul Legea audiovizualului nr. 504/2002 și Decizia nr. 220/2011 privind Codul de reglementare a conținutului audiovizual.

<https://cna.ro/article12050,12050.html>

¹⁵⁵ <https://rsf.org/en/romania-open-letter-rsf-and-activewatch-denounce-judicial-pressures-investigative-journalists>

¹⁵⁶ <https://cpj.org/2019/04/romanian-investigative-journalist-emilia-sercan-re/>

¹⁵⁷ CASE OF GÎRLEANU v. ROMANIA (Application no. 50376/09) 26 June 2018 <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-184064%22%5D%7D>

¹⁵⁸ Roșianu v. Romania (Application no. 27329/06). 24.6.2014 [Section III] <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22002-9550%22%5D%7D>

		9. Стаття 253 - Знищення (п.в. від 3 місяців до 2 років або штраф).	4. Справа Bucur and Toma v. Romania (2013) ¹⁵⁹ У справі предметом була незаконність прослуховування журналістів та штрафи для інформатора. ЄСПЛ підтвердив порушення ст. 8 (приватне життя) та ст. 10 (свобода висловлювання), засудивши довільне прослуховування та покарання за викриття фактів. Компенсації: інформатор - €20000, журналіст і дочка – по €7800.
Молдо- ва	Відповідно до ст. 32 Конституції кожному громадянину гарантується свобода думки, поглядів, а також свобода їх публічного вираження за допомогою слова, зображення чи іншими можливими способами. Але свобода вираження не повинна завдавати шкоди честі, гідності чи праву іншої особи на власні погляди. Забороняються і караються законом заперечення і паплюження держави і народу, заклики до агресивної війни, національної, расової чи релігійної ненависті, підбурювання до дискримінації, територіального сепаратизму, громадського насильства, а також інші дії, що зазіхають на конституційний режим. Ст. 34 гарантує право особи на доступ до будь-якої інформації, що стосується суспільних справ. Влада відповідно до своєї компетенції зобов'язана забезпечувати достовірне інформування громадян щодо суспільних справ та питань особистого характеру.	КК Молдови в главі V. Злочини проти політичних, трудових та інших конституційних прав громадян ¹⁶⁰ передбачає низку складів злочинів, спрямованих на захист професійних прав журналістів, а саме: 1. Ст. 180 - Умисне порушення законодавства про доступ до інформації, посадовою особою (штраф з позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певної діяльністю); 2. Ст. 180-1 - Умисне перешкоджання діяльності засобів масової інформації чи залякування за критику (ЗМІ та журналіста) (траф з позбавленням права обіймати певні державні посади). Якщо ж такі дії вчинені із застосуванням насильства або з загрозою його застосування; пов'язані з розкраданням чи псуванням матеріалів чи апаратури журналіста з метою запобігання журналістській діяльності покарання підсилюється - штрафом в 2 р. більший та з позбавленням права обіймати певні державні посади терміном до 5 років півтора рази. 3. ст. 180-2. Необґрунтоване спотворення журналістського матеріалу або необґрунтована заборона поширювати будь-яку інформацію керівництвом ЗМІ. Кримінально караним	1. Справа Flux та Samson v. Moldova (2007) ¹⁶¹ : газета Flux опублікувала матеріал про корупцію у школі на основі анонімного листа. Рішення ЄСПЛ: втручання держави (цивільна відповідальність за наклеп) було визнано невідповідним обмеженням свободи преси. Засновано на недостатній перевірці інформації та неповному обліку суспільного інтересу. Преса повинна перевіряти факти, але припустимо подати анонімне джерело, якщо він заслуговує на довіру. Покарання штрафом у €88 визнано судом надмірним. 2. Manole та інші v. Moldova (2009, №13936/02) ¹⁶² Журналісти Teleradio-Moldova зазнали цензури, примусів та звільнень після протесту проти тиску влади. ЄСПЛ: держава мала позитивний обов'язок щодо забезпечення незалежності ЗМІ — його було порушено: цензуру визнано незаконною. ЄСПЛ зауважив на необхідності законодавчих змін. 3. Журналіст Віктор Чобану (Jurnal TV) був викликаний на допит. Співробітник антикорупційного органу вирвав у журналіста камеру та знищив всі записи, після допиту повернув, але видалені кадри неможливо відновити. Формально порушено кримінальну справу, але інформація про фінальні санкції відсутня. ¹⁶³ 4. Justice for Journalists виявив 43 випадки атак (2023) та 66 випадків у 2024 — переважна більшість — онлайн

¹⁵⁹ AFFAIRE BUCUR ET TOMA c. ROUMANIE (Requête no 40238/02) 08/04/2013. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-115946%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-115946%22]})

¹⁶⁰ CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA COD Nr. 985 din 18-04-2002 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17695&lang=ro

¹⁶¹ CASE OF FLUX AND SAMSON v. MOLDOVA (Application no. 28700/03) 23/01/2008. <https://ips.ligazakon.net/document/ES002124>

¹⁶² Manole v. the Republic of Moldova (заява № 26360/19) 18.07.2023. <https://freedomhouse.org/article/moldova-stakeholder-submission-media-freedom-universal-periodic-review>

¹⁶³ <https://www.api.md/en/report-on-attacks-on-journalists-in-2023-online-threats-prevail/>

	Засоби масової інформації, як державні, так і приватні, зобов'язані забезпечувати достовірне інформування громадськості. Засоби масової інформації не піддаються цензурі. Закон «Про свободу вираження» №64/2010 скасував кримінальну відповідальність за наклеп (у 2009 р.), але ввів адміністративну відповідальність (штраф до 15 днів ув'язнення). Гарантує пріоритет публічного інтересу над репутацією, заборону цензури та зобов'язання ЗМІ забезпечити редакційну незалежність. Закон «Про доступ до публічної інформації» (2000р., оновлено 2023р.) Дозволяє кожному громадянину, включаючи журналістів, вимагати документи у органів влади без пояснень.	визнається і давання вказівок щодо видавничої діяльності з боку державного службовця, а також перешкоджання будь-яким іншим способом тиражуванню або розповсюдженню інформації. Всі інші посягання на прав журналістів кваліфікуються за загальними нормами, при цьому така кваліфікуюча ознака як «вчинене у зв'язку з виконанням потерпілим службового чи громадського обов'язку» є кваліфікуючою ознакою вбивства (ст. 145), тяжкого (ст. 151) та середньої тяжкості тілесного ушкодження. 1. ч. 2 ст. 145 - умисне вбивство вчинене у зв'язку з виконанням потерпілим службового чи громадського обов'язку карається п.в. на строк від 15 до 20 років або довічним ув'язненням; 2. ч. 2 ст. 151 - умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження за тих же кваліф. ознак – п.в. терміном від 12 до 15 років. 3. ч. 2 ст. 152 - умисне заподіяння тілесного ушкодження середньої тяжкості неоплачуваною працею до 240 годин чи п.в. терміном до 5 років. 4. ст. 155 -загроза вбивством чи заподіянням тяжких тілесних ушкоджень чи іншої тяжкої шкоди здоров'ю (до п.в. від 1 року до 3 років); 5. ст. 178 -порушення таємниці листування (мах до п.в.до 3 років); 6. ст. 179 - порушення недоторканності житла (мах п.в. до 2 років)	загрози (77%) та DDoS атаки. Напади: 3 фізичні інциденти та 7 - юридичний тиск (SLAPP-позови).¹⁶⁴ Серед них — залякування, тиск, загрози насильством та смертю, дискредитація, кібер- та DDoS-атаки на медіа-платформи та ін. Із 2017 року такі форми нападів залишаються основним методом тиску на молдавських журналістів. 5. Незаконні кримінальні справи за заявою прокурора Кейс¹⁶⁵: лютий 2022р. – журналісти CIJM (Center for Investigative Journalism) та Ziarul de Gardă опинилися у центрі кримінальної справи (ст.177 КК – порушення приватного життя) через їх розслідування щодо нерухомості прокурора Поп. Суд скасував постанову прокурора про порушення справи, та закрив провадження.
--	---	---	--

¹⁶⁴ <https://jifj.fund/attacks-on-media-workers-in-moldova-in-2023/>

¹⁶⁵ <https://cji.md/en/monthly-bulletin-february-2022/>

Додаток 5.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Stepanenko, O., Stepanenko, A., Boichenko, V., Pavlova, O. Establishment of international legal regulation on the criminalillegal combat against domestic violence. *Amazonia Investiga*. 2023. 12(63), С. 198-205.

URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.63.03.18>

2. Павлова О.С. Система кримінально-правової охорони журналістів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 298-301.

URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/74>

3. Павлова Ю.С., Павлова О.С. Правове регулювання інформаційних відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 473-475.

URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/110.pdf

4. Павлова О.С. Поняття та види інформаційних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 372-475. URL:

http://www.lsej.org.ua/7_2023/87.pdf

5. Павлова О.С. Кримінально-правова охорона прав блогерів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 337-340.

URL: http://lsej.org.ua/9_2023/82.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Павлова О.С. До питання кримінально-правової охорони прав журналістів і працівників засобів масової інформації. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.)*. Одеса, 2024. С. 391-393

URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/c77ed43d-fe00-43d4-958d-0f60923956cd>

2. Павлова О.С. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів в Одесі. *Консервативно-ліберальні ідеї Одеської школи кримінального права* : матеріали Одеської науково-практична конференція (м. Одеса, 24 лист. 2023 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. С. 134-140 URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/587a0891-02d0-433f-8e1b-ab1416e9eb5d/content>

3. Павлова О.С. Перешкоджання професійній діяльності журналістів. Міжнародна мультидисциплінарна наукова інтернет-конференція. *Сімдесят треті економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки* : матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, (м.Львів, Україна – м. Переворськ, Польща, 22-23 березня 2023 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ; ГО «Наукова спільнота»; WSSG wPrzeworsku. Львів С. 69-72 URL: http://www.spilnota.net.ua/data/downloads/file_1681907305.pdf

4. Павлова О.С. Принципи, що стосуються захисту журналістів в умовах конфліктів і тиску. *Світ наукових досліджень. Випуск 13* : матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 25-26 жовтня 2022 р.) / редкол.: О. Патряк та ін. ; ГО «Наукова спільнота» С.134-136. URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/4005/>

5. Павлова О. С. Кримінально-правова охорона професійної діяльності журналістів за національним законодавством. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 340-343. URL: <https://hdl.handle.net/11300/19789>

6. Павлова О.С. Англійський юридичний термін «WITNESS» «СВІДОК» аналіз лексико-семантичного поля. *Нове у філології сучасного світу* : Міжнародна науково-практична конференція (м. Львів 11-12 червня 2021 р.). Львів, 2021. С. 28-33

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія», висвітлені у доповідях на науковопрактичних конференціях: міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.) – особиста участь; Одеській науково-практичній конференції «Консервативно-ліберальні ідеї Одеської школи кримінального права» (м. Одеса, 24 лист. 2023 р.) – особиста участь; міжнародній мультидисциплінарній науковій інтернет-конференції «Сімдесят треті економіко-правові дискусії» (м. Львів, Україна – м. Переворськ, Польща, 22-23 березня 2023 р.) – заочна участь; міжнародній мультидисциплінарній науковій інтернет-конференції «Світ наукових досліджень. Випуск 13» (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 25-26 жовтня 2022 р.) – заочна участь; міжнародній науково-практичній конференції «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) (17 червня 2022 року, місто Одеса) – особиста участь; міжнародній науково-практичній конференції «Нове у філології сучасного світу.» (м. Львів 11-12 червня 2021 р.) – дистанційна участь.

Додаток 6.

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Голова
Київського районного суду м.
Одеси

 Сергій ЧВАНКІН

_____ 2025 року

АКТ

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження Павлової Олександри Сергіївни на тему: «Кримінально-правова охорона професійних прав журналістів (порівняльно-правове дослідження)» в практичну діяльність Київського районного суду м. Одеси

Комісія у складі:

1. Заступника голови Київського районного суду м. Одеси Петренка В.С.;
2. Судді Київського районного суду м. Одеси Прохорова П.А.;
3. Судді Київського районного суду м. Одеси Тішка Д.А.,

склала цей акт з приводу того, що результати дисертаційного дослідження Павлової Олександри Сергіївни на тему: «Кримінально-правова охорона професійних прав журналістів (порівняльно-правове дослідження)» на здобуття наукового ступеня вищої освіти з галузі знань 08-Право, спеціальності 081-Право доктора філософії заслуговують практичного використання у практичній діяльності Київського районного суду.

Рекомендовано до використання наступні публікації:

1. Stepanenko, O., Stepanenko, A., Boichenko, V., Pavlova, O. (2023). Establishment of international legal regulation on the criminallegal combat against domestic violence. *Amazonia Investiga*, 12(63), С. 198-205. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.63.03.18>
2. Павлова О.С. Система кримінально-правової охорони журналістів в Україні. *Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. № 5. 2023. С. 298-301. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/74>
3. Павлова Ю.С., Павлова О.С. Правове регулювання інформаційних відносин. *Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. № 6. 2023. С. 473-475 http://www.lsej.org.ua/6_2023/110.pdf

4. Павлова О.С. Поняття та види інформаційних правопорушень. Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал». № 7. 2023. С. 372-475 http://www.lsej.org.ua/7_2023/87.pdf
5. Павлова О.С. Кримінально-правова охорона прав блогерів. «Юридичний науковий електронний журнал». № 9. 2023. С. 337-340. http://lsej.org.ua/9_2023/82.pdf
6. Павлова О.С. До питання кримінально-правової охорони прав журналістів і працівників засобів масової інформації. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Одеса, 26 квітня 2024 р.) <https://dspace.onua.edu.ua/items/c77ed43d-fe00-43d4-958d-0f60923956cd>
7. Павлова О.С. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів в Одесі *Консервативно-ліберальні ідеї Одеської школи кримінального права* : матеріали Одеської науково-практичної конференції (м. Одеса, 24 лист. 2023 р.) відп. ред. проф. Ю. Ю. Коломієць. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. С. 134-140 <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/587a0891-02d0-433f-8e1b-ab1416e9eb5d/content>
8. Павлова О.С. Перешкоджання професійній діяльності журналістів. Міжнародна мультидисциплінарна наукова інтернет-конференція. *Сімдесят треті економіко-правові дискусії*. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, (м.Львів, Україна – м. Переворськ, Польща, 22-23 березня 2023 р.) [редкол. : О. Патряк та ін.] ; ГО «Наукова спільнота»; WSSG wPrzeworsku. Львів С. 69-72 http://www.spilnota.net.ua/data/downloads/file_1681907305.pdf
9. Павлова О.С. Принципи, що стосуються захисту журналістів в умовах конфліктів і тиску. «Світ наукових досліджень. Випуск 13»: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 25-26 жовтня 2022р.) [редкол.: О. Патряк та ін.] ; ГО «Наукова спільнота» С.134-136. <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/4005/>
10. Павлова О. С. Кримінально-правова охорона професійної діяльності журналістів за національним законодавством. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 340-343. <https://hdl.handle.net/11300/19789>
11. Павлова О.С. Англійський юридичний термін «WITNESS» «СВІДОК» аналіз лексико-семантичного поля. Нове у філології сучасного

світу. Міжнародна науково-практична конференція (м. Львів 11-12 червня 2021 р.). С. 28-33.

Заступник голови
Київського районного суду
м.Одеси

Петренко В.С.

Суддя
Київського районного суду
м.Одеси

Прохоров П.А.

Суддя
Київського районного суду
м.Одеси

Тішко Д.А.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник начальника Головного управління –

начальник слідчого управління Головного управління Національної поліції в Одеській області
підполковник поліції

Сергій КОНОВАЛЬЧУК

« 5 » червня 2025 року

АКТ

впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження Павлової Олександри Сергіївни на тему: «Кримінально-правова охорона професійних прав журналістів (порівняльно-правове дослідження)» в практичну діяльність Головного управління Національної поліції в Одеській області

Комісія у складі: голови: заступника начальника слідчого управління ГУНП в Одеській області підполковника поліції Федорчука Олександра Вікторовича,

членів: начальника відділу розслідування злочинів у сфері господарської та службової діяльності слідчого управління ГУНП в Одеській області майора поліції Ялового Романа Васильовича та начальника відділу розслідування злочинів проти довкілля слідчого управління ГУНП в Одеській області майора поліції Телеги Антона Володимировича,

склала цей акт з приводу того, що результати дисертаційного дослідження Павлової Олександри Сергіївни на тему: «Кримінально-правова охорона професійних прав журналістів (порівняльно-правове дослідження)» на здобуття наукового ступеня вищої освіти з галузі знань 08-Право, спеціальності 081-Право доктора філософії заслуговують практичного використання у практичній діяльності слідчого управління Головного управління Національної поліції в Одеській області.

Рекомендовано до використання наступні публікації:

1. Stepanenko, O., Stepanenko, A., Boichenko, V., Pavlova, O. (2023). Establishment of international legal regulation on the criminalillegal combat against domestic violence. *Amazonia Investiga*, 12(63), С. 198-205. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.63.03.18>
2. Павлова О.С. Система кримінально-правової охорони журналістів в Україні. *Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. № 5. 2023. С. 298-301. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/74>

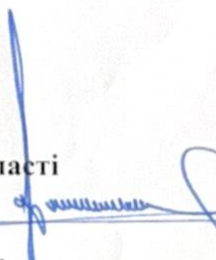
3. Павлова Ю.С., Павлова О.С. Правове регулювання інформаційних відносин. *Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. № 6. 2023. С. 473-475 http://www.lsej.org.ua/6_2023/110.pdf
4. Павлова О.С. Поняття та види інформаційних правопорушень. *Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. № 7. 2023. С. 372-475 http://www.lsej.org.ua/7_2023/87.pdf
5. Павлова О.С. Кримінально-правова охорона прав блогерів. *«Юридичний науковий електронний журнал»*. № 9. 2023. С. 337-340. http://lsej.org.ua/9_2023/82.pdf
6. Павлова О.С. До питання кримінально-правової охорони прав журналістів і працівників засобів масової інформації. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Одеса, 26 квітня 2024 р.)* <https://dspace.onua.edu.ua/items/c77ed43d-fe00-43d4-958d-0f60923956cd>
7. Павлова О.С. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів в Одесі *Консервативно-ліберальні ідеї Одеської школи кримінального права* : матеріали Одеської науково-практичної конференції (м. Одеса, 24 лист. 2023 р.) відп. ред. проф. Ю. Ю. Коломієць. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. С. 134-140 <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/587a0891-02d0-433f-8e1b-ab1416e9eb5d/content>
8. Павлова О.С. Перешкоджання професійній діяльності журналістів. Міжнародна мультидисциплінарна наукова інтернет-конференція. *Сімдесят треті економіко-правові дискусії*. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, (м.Львів, Україна – м. Переворськ, Польща, 22-23 березня 2023 р.) [редкол. : О. Патряк та ін.] ; ГО «Наукова спільнота»; WSSG wPrzeworsku. Львів С. 69-72 http://www.spilnota.net.ua/data/downloads/file_1681907305.pdf
9. Павлова О.С. Принципи, що стосуються захисту журналістів в умовах конфліктів і тиску. *«Світ наукових досліджень. Випуск 13»*: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 25-26 жовтня 2022р.) [редкол.: О. Патряк та ін.] ; ГО «Наукова спільнота» С.134-136. <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/4005/>
10. Павлова О. С. Кримінально-правова охорона професійної діяльності журналістів за національним законодавством. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття»* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса

: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 340-343.
<https://hdl.handle.net/11300/19789>

11. Павлова О.С. Англійський юридичний термін «WITNESS» «СВІДОК» аналіз лексико-семантичного поля. Нове у філології сучасного світу. Міжнародна науково-практична конференція (м. Львів 11-12 червня 2021 р.). С. 28-33.

Члени комісії:

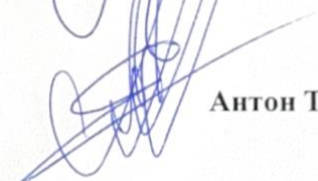
**Заступник начальника
СУ ГУНП в Одеській області
підполковник поліції**

Олександр ФЕДОРЧУК

**Начальник відділу розслідування
злочинів у сфері господарської
та службової діяльності
СУ ГУНП в Одеській області
майор поліції**

Роман ЯЛОВИЙ

**Начальник відділу розслідування
злочинів проти довкілля
СУ ГУНП в Одеській області
майор поліції**

Антон ТЕЛЕГА

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Територіальне управління
Державної судової адміністрації

Тарас ЛУКАШ

«22» Ко 12 2025 року

АКТ

впровадження в практичну діяльність Територіального управління Державної судової адміністрації наукових розробок дисертаційного дослідження на тему: «Кримінально-правова охорона професійних прав журналістів (порівняльно-правове дослідження)», підготовленого Павловою Олександрою Сергіївною на здобуття наукового ступеня вищої освіти з галузі знань 08-Право, спеціальності 081-Право доктора філософії

Комісія у складі:

голови: в.о. заступника начальника Інни Акбарової,

членів: начальника юридичного відділу Ігоря Яценка,

головного спеціаліста відділу організаційного забезпечення діяльності судів та судової статистики Діани Поступальської,

склала цей акт з приводу того, що результати дослідження, викладені у наукових публікаціях за результатами дисертаційного дослідження Павлової Олександри Сергіївни на тему: «Кримінально-правова охорона професійних прав журналістів (порівняльно-правове дослідження)» на здобуття наукового ступеня вищої освіти з галузі знань 08-Право, спеціальності 081-Право доктора філософії, заслуговують практичного використання у діяльності Державної судової адміністрації України.

Рекомендовано до використання наступні наукові статті та публікації:

1. Stepanenko, O., Stepanenko, A., Boichenko, V., Pavlova, O. (2023). Establishment of international legal regulation on the criminallegal combat against domestic violence. *Amazonia Investiga*, 12(63), С. 198-205. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.63.03.18>
2. Павлова О.С. Система кримінально-правової охорони журналістів в Україні. *Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. № 5. 2023. С. 298-301. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/74>
3. Павлова Ю.С., Павлова О.С. Правове регулювання інформаційних відносин. *Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. № 6. 2023. С. 473-475 http://www.lsej.org.ua/6_2023/110.pdf

4. Павлова О.С. Поняття та види інформаційних правопорушень. Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал». № 7. 2023. С. 372-475 http://www.lsej.org.ua/7_2023/87.pdf
5. Павлова О.С. Кримінально-правова охорона прав блогерів. «Юридичний науковий електронний журнал». № 9. 2023. С. 337-340. http://lsej.org.ua/9_2023/82.pdf
6. Павлова О.С. До питання кримінально-правової охорони прав журналістів і працівників засобів масової інформації. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Одеса, 26 квітня 2024 р.) <https://dspace.onua.edu.ua/items/c77ed43d-fe00-43d4-958d-0f60923956cd>
7. Павлова О.С. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів в Одесі *Консервативно-ліберальні ідеї Одеської школи кримінального права* : матеріали Одеської науково-практичної конференції (м. Одеса, 24 лист. 2023 р.) відп. ред. проф. Ю. Ю. Коломієць. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. С. 134-140 <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/587a0891-02d0-433f-8e1b-ab1416e9eb5d/content>
8. Павлова О.С. Перешкоджання професійній діяльності журналістів. Міжнародна мультидисциплінарна наукова інтернет-конференція. *Сімдесят треті економіко-правові дискусії*. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, (м.Львів, Україна – м. Переворськ, Польща, 22-23 березня 2023 р.) [редкол. : О. Патряк та ін.] ; ГО «Наукова спільнота»; WSSG wPrzeworsku. Львів С. 69-72 http://www.spilnota.net.ua/data/downloads/file_1681907305.pdf
9. Павлова О.С. Принципи, що стосуються захисту журналістів в умовах конфліктів і тиску. «Світ наукових досліджень. Випуск 13»: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 25-26 жовтня 2022р.) [редкол.: О. Патряк та ін.] ; ГО «Наукова спільнота» С.134-136. <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/4005/>
10. Павлова О. С. Кримінально-правова охорона професійної діяльності журналістів за національним законодавством. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття*» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 340-343. <https://hdl.handle.net/11300/19789>
11. Павлова О.С. Англійський юридичний термін «WITNESS» «СВІДОК» аналіз лексико-семантичного поля. Нове у філології сучасного

світу. Міжнародна науково-практична конференція (м. Львів 11-12 червня 2021 р.). С. 28-33.

Голова комісії:

в.о. заступника начальника

Інна АКБАРОВА

Члени комісії:

начальник юридичного відділу

Ігор ЯЦЕНКО

головний спеціаліст
відділу організаційного
забезпечення діяльності судів
та судової статистики

Діана ПОСТУПАЛЬСЬКА